

DANG DUC ANH - DED

NHỮNG MIU CHUYỆN

LỊCH SỬ THẾ GIỚI

NHA XUẤT BẢN GIÁC

ĐẶNG ĐỨC AN (chủ biên) - LAI BÍCH NGỌC
ĐẶNG THANH TỊNH - ĐẶNG THANH TOÁN
(Sưu tầm và tuyển chọn)

NHỮNG MẪU CHUYỆN LỊCH SỬ THẾ GIỚI

TẬP HAI

(Tái bản lần thứ nhất)

NHÀ XUẤT BẢN GIÁO DỤC

9T
GD-01 15364872 - 00

Mã số : 8X156T

CÁCH MẠNG TỰ SẢN ANH

1 - CUỘC NỘI CHIẾN GIỮA VUA ANH SÁCLO I VÀ NGHỊ VIỆN ANH

Cuộc Cách mạng tự sản Anh (1640 - 1660) diễn ra dưới hình thức một cuộc nội chiến giữa vua Anh Sắclo I với Nghị viện Anh. Quân đội của nhà vua được gọi là quân "kỵ sĩ", vì gồm phần lớn là các kỵ sĩ phong kiến, là các kỵ binh thiện chiến đã tham gia trận mạc nhiều, mặc áo giáp sang trọng, đeo tóc giả, đội mũ cát chum lông, được trang bị tốt. Quân đội của Nghị viện, gọi là quân "đầu tròn", xuất thân từ tầng lớp bình dân, cắt tóc ngắn, ăn mặc giản dị, mới được tập hợp lại, huấn luyện chưa được bao lâu, kỉ luật còn lỏng lẻo, trang bị thiếu thốn. Sĩ quan chỉ huy quân "đầu tròn" đa số thuộc thành phần quý tộc mới, là nghị viên của Nghị viện, vẫn có tư tưởng thỏa hiệp với nhà vua, cho nên chỉ huy chiến đấu không cương quyết. Vì thế trong suốt hai năm đầu của cuộc nội chiến (1642 - 1643), quân "đầu tròn" của Nghị viện liên tiếp bị quân "kỵ sĩ" của nhà vua đánh bại. Quân đội của nhà vua nắm thế chủ động tấn công, chiến thắng liên tiếp và chiếm được đến 3 phần 4 đất đai. Thủ đô Luân Đôn trong tay Nghị viện cũng bị uy hiếp nghiêm trọng.

Đầu năm 1643, trước tình thế khẩn trương của chiến tranh, Nghị viện phải chấp nhận yêu cầu của Crômoen cải tổ lại toàn bộ quân đội. Quân đội cách mạng, sau khi được cải tổ, gọi là "quân đội

kiểu mới", đề cao kỉ luật, tăng cường huấn luyện, bổ sung vũ khí và trang bị, đã khắc phục được những nhược điểm của một đội quân cách mạng, không chuyên nghiệp, nhất là về ý thức kỉ luật và kinh nghiệm chiến đấu. Đặc biệt đội kỵ binh của Crômoen được mệnh danh là "sườn sắt" được tổ chức tốt, có tinh thần chiến đấu cao, là lực lượng quyết định của các trận đánh. Quân đội cách mạng đã có thêm sức chiến đấu và nhiều lần đánh thắng quân đội của nhà vua.

Thấy tình hình chiến sự ngày càng xấu đi, vua Sáclor I quyết định tập trung lực lượng ở Nedobi (Naseby), định sử dụng chiến thuật đánh chớp nhoáng để đè bẹp quân đội của Nghị viện. Ngày 14-6-1645, trận quyết chiến đã diễn ra giữa quân đội nhà vua và quân đội Nghị viện, mỗi bên có khoảng gần một vạn quân, trong đó kỵ binh gồm vài nghìn người. Crômoen trực tiếp chỉ huy các đơn vị kỵ binh ở phía bên phải.

Mở đầu trận đánh, quân đội Nghị viện gặp khó khăn. Kỵ binh của nhà vua dưới sự chỉ huy của hoàng thân Rupéttor đã tấn công mãnh liệt, bẻ gãy cánh trái và truy kích những đại đội kỵ binh của Nghị viện đang bỏ chạy. Bộ binh của Nghị viện thấy quân thù đang bao vây từ phía, hoang mang dao động, tưởng như sắp tan vỡ. Nhưng, Crômoen cầm đầu kỵ binh ở cánh phải vẫn bình tĩnh chờ thời cơ tấn công. Say sưa truy kích kỵ binh của Nghị viện, hoàng thân Rupéttor đã bỏ xa lực lượng chính của nhà vua. Thừa cơ hội đó, Crômoen cùng đội kỵ binh "sườn sắt" tấn công phá tan lực lượng kỵ binh và bộ binh đang bảo vệ nhà vua. Khi kỵ binh của Rupéttor chấm dứt cuộc truy kích quân đội Nghị viện, quay trở lại, thì thế trận của quân đội "kỵ sĩ" đã bị phá tan. Rupéttor chỉ còn kịp bảo vệ nhà vua chạy thoát khỏi trận địa. Quân đội Nghị viện đại thắng, bắt được 5.000 tù binh và toàn bộ pháo binh, kể cả nhiều vật dụng của nhà vua, trong đó có một hộp đựng những thư tín bí mật của nhà vua cầu cứu nước ngoài.

Sau khi thất bại, Sáclor I chạy lên miền Bắc nước Anh. Ở đây, nhà vua bị người Xcốtlen bắt giữ (tháng 2-1647) và nộp cho Nghị viện Anh lấy thưởng 40 vạn bảng Anh (livre sterling). Cuộc nội chiến lần thứ nhất chấm dứt. Nhưng chỉ một năm sau, lợi dụng những mâu thuẫn xung đột trong Nghị viện và quân đội, Sáclor I trốn thoát khỏi nơi giam giữ của Nghị viện, tiến hành cuộc nội chiến lần thứ hai (1648 - 1649).

Quân đội của nhà vua được tập hợp lại ở miền Bắc. Quân đội của phái Trưởng lão cánh hữu ở Xcốtlen cũng kéo sang Anh giúp sức cho quân đội nhà vua. Phái bảo hoàng ở một số nơi nổi dậy, ngay cả ở Luân Đôn. Chúng còn xúi giục được mười chiến thuyền của Nghị viện bất mãn vì lâu không được trả lương, nổi loạn, cho tàu chạy sang Hà Lan. Trong khi đó, Nghị viện tuy không dám công khai ủng hộ bọn bảo hoàng, nhưng tìm cách ngăn trở cuộc chiến đấu của quân đội, trì hoãn việc tiếp tế cho quân đội và đòi khôi phục lại việc đàm phán với Sáclor I. Trước tình hình đó, Crômoen đã tỏ ra cương quyết đánh bại nhà vua. Tháng 7-1648, quân đội do Crômoen cầm đầu kéo quân lên miền Bắc, đánh tan quân đội của nhà vua phối hợp với quân đội của phái Trưởng lão cánh hữu Xcốtlen trong trận Preston và bắt được Sáclor I. Cuộc nội chiến lần thứ hai kết thúc.

2 - VUA ANH SÁCLO I LÊN MÁY CHÉM

Năm 1625, vua Giêm I mất, con lên nối ngôi, lấy hiệu là Sáclor I. Ông vua trẻ này có dáng điệu bệ ngoài khác với cha : cứ chỉ đường bệ, quý phái, đẹp trai, can đảm, cách sống không ai che trách được. Nhưng chỉ ít lâu sau, ông ta đã biểu lộ những tư tưởng chuyên chế không kém cha, còn ngoan cố và kiêu căng hơn. Nhà vua tỏ ra kín đáo và xảo quyệt, vừa kiêu kì, vừa nhút nhát, vừa do dự, vừa hung hăng, không mấy khi giữ lời hứa của mình. Crômoen đã nhận xét về Sáclor I : "Nhà vua thông minh, có nhiều

năng khiếu, nhưng không ai có thể tin được : đó là con người dối trá nhất".

Chẳng bao lâu sau khi lên ngôi, Sáclor I đã làm mất lòng dân. Ông ta lấy quận chúa Pháp theo đạo Thiên chúa. Ông giữ lại bên mình tên sủng thần của cha là bá tước Xtraphooc, tính tình thô bạo, kiêu kì, có nhiều tai tiếng với một gia tài đồ sộ bị nhân dân căm ghét. Không gì có thể thay đổi được phương thức cai trị độc đoán của nhà vua, năm 1629 và 1640, nhà vua đã hai lần giải tán Nghị viện vì không đáp ứng yêu cầu tài chính của ông ta. Năm 1642, sau khi mưu đồ làm cuộc đảo chính chống Nghị viện (đội cận vệ của nhà vua đến Nghị viện định bắt năm nghị sĩ cầm đầu nhóm chống đối) bị thất bại, vua Anh Sáclor I đã phát động cuộc nội chiến chống lại Nghị viện. Cuộc nội chiến kéo dài 7 năm (1642 - 1649), quân đội nhà vua bị thất bại, vua bị bắt.

Sau nội chiến, mâu thuẫn giữa Nghị viện và quân đội trở nên gay gắt. Nghị viện âm mưu tiếp tục đàm phán với nhà vua, thông qua quyết nghị giải tán quân đội. Chỉ huy quân đội bèn giam Sáclor I vào doanh trại. Ngày 6-12-1648, đại tá Praidor đem quân bao vây trụ sở Nghị viện, trực xuất 96 nghị sĩ, bắt 47 người ngoan cố, chỉ còn để lại 50 nghị viên thuộc phái quân đội hay ủng hộ quân đội. Sau cuộc chính biến này, phái Quân đội chiếm ưu thế trong Nghị viện và nắm giữ chính quyền.

Đối với việc xử lí nhà vua, các sĩ quan lớp trên chủ trương để Sáclor I thoái vị, đưa con trai mới 10 tuổi lên kế vị. Nhưng nhiều sĩ quan khác, đứng đầu là Crômoen, chủ trương xóa bỏ chế độ quân chủ, thiết lập chế độ cộng hòa đưa Sáclor I ra tòa án xét xử. Dưới áp lực của quân đội và nhân dân, ngày 19-1-1649, Hạ viện (hay Viện dân biểu) quyết định thành lập một tòa án tối cao gồm 135 quan tòa, chủ tịch phiên tòa là Giôn Brátxiao, để xét xử vua. Sau khi đọc lời tuyên thệ, các quan tòa công bố những tội danh của Sáclor Xtiuác (tức Sáclor I) : kẻ đầu sỏ gây ra mọi tội

ác chống Nghị viện và nhân dân, phát động nội chiến làm mất an ninh quốc gia, câu kết với nước ngoài để đàn áp nhân dân... Sáclor Xtiuác vặn lại : "Với danh nghĩa của ai đưa ta đến đây ?" Brátxiao trả lời : "Tòa án với danh nghĩa của người bảo tồn nền tự do của nước Anh, căn cứ vào quyền lực của Nghị viện...". Sáclor Xtiuác lớn tiếng phủ nhận tính hợp pháp của tòa án. Hàng vạn quân chúng hàng ngày tụ tập đông đảo trước tòa án đòi trị tội Sáclor Xtiuác. Sau nhiều buổi họp và mấy lần hội ý bí mật, cuối cùng ngày 26-1-1649, tòa án công bố bản phán quyết : "Sáclor Xtiuác là bạo quân, phản bội, giết người và là kẻ thù của quốc gia, phải chịu tội chém đầu". Bản án sẽ được thi hành ngày 30-1-1649. Nhưng Sáclor Xtiuác vẫn còn tin tưởng vua chúa các nước châu Âu phong kiến, nhất là vua Pháp, sẽ cứu thoát mình (vợ của Sáclor Xtiuác là công chúa Mari Hängriét, em gái vua Pháp Lui XIV). Tuy nhiên, mọi sự can thiệp của nước ngoài đều vô hiệu. Sáng ngày 30-1-1649, Sáclor Xtiuác bị điều ra pháp trường ở quảng trường trước Cung điện Trắng (Luân Đôn), khi đó, y mới tin là cái chết đã kề bên, sợ hãi và ngã khụy xuống. Đông đảo quân chúng binh sĩ đã chứng kiến việc xử tử nhà vua. Dao phủ sau khi chặt đầu vua, còn giơ cao cho mọi người xem. Quần chúng hoan hô vang dội. Việc xử tử vua Sáclor I là đỉnh cao của Cách mạng tư sản Anh.

3 - CRÖMOEN - NGƯỜI LÃNH ĐẠO CUỘC CÁCH MẠNG TƯ SẢN ANH

Olivor Crömoen (Oliver Cromwell) (1599 - 1658) là một địa chủ hạng trung, thuộc tầng lớp quý tộc mới. Ông là người tầm thước, vạm vỡ và rắn chắc, tóc mâu hạt dẻ, mặt đỏ, đôi mắt xám mâu thép, cái nhìn xuyên suối và cái mai đỏ hơi to so với các đường nét khác trên mặt, tiếng nói vang và danh thép. Khi muốn cho người ta hiểu rõ mình, ông nói mạnh mẽ và có sức thuyết phục,

nhưng không văn hoa và không mấy hùng biện. Ông ăn mặc giản dị, thường khoác chiếc áo bằng da thường, cổ áo bằng vải thô trắng, đầu đội chiếc mũ tối tàn, không có viền và luôn đeo kiêm bên mình.

Năm 1640, ông được bầu làm đại biểu Hạ viện (hay Viện dân biểu) trong Nghị viện. Ông là một tín đồ nhiệt thành của đạo "Trong sạch" (Thanh giáo), một tổ chức giáo hội theo tôn giáo cải cách Canvanh, chống đối lại quyết liệt tôn giáo của Nhà nước là Anh giáo. Trong Nghị viện, ông đã hăng hái phát biểu chống lại nhà vua và giáo hội Anh giáo. Ông biết cách làm cho các đại biểu khác nghe theo mình.

Khi cuộc chiến tranh chống vua Sáclor I nổ ra (1642), Crômoen đã gia nhập quân đội Nghị viện với chức vụ đại úy. Ông đã biểu lộ khả năng tổ chức và chỉ huy quân sự của mình. Ông tự mình xuất kinh phí để tổ chức và nuôi dưỡng một trung đoàn riêng gồm 1.000 binh sĩ. Đội quân của Crômoen, tuy thành phần cũng gồm đa số là nông dân, thợ thủ công và các tầng lớp dân nghèo khác như các đội quân "đầu tròn" khác, nhưng ông đã rèn luyện cho quân đội của ông có khả năng chiến đấu và tinh kỉ luật cao. Người lính đang gác mà ngủ gật, bị xử bắn, người nào bỏ rơi hoặc để mất vũ khí bị tử hình ; nghiêm cấm mọi sự phiền nhiễu đến thường dân như ăn trộm, phá hoại tài sản, mùa màng, cây ăn quả... ; nếu ai phạm phải thì bị trừng phạt nặng nề. Crômoen cũng quan tâm đến việc huấn luyện, trang bị đầy đủ cho quân sĩ. Những binh lính có tinh thần dũng cảm và khả năng chỉ huy chiến đấu được thăng cấp và trở thành sĩ quan chỉ huy. Vì thế trong số những người chỉ huy nổi tiếng của quân đội Crômoen bên cạnh các sĩ quan thuộc tầng lớp quý tộc mới, trung và tiểu địa chủ, có những người trước đây là lính thủy, lái xe, thợ giấy, thợ đúc.... Ngoài bộ binh, Crômoen chú trọng tổ chức kị binh cách mạng có tinh thần dũng cảm và tinh chiến cao để đối chọi với kị binh phong kiến và

bảo vệ hai bên sườn của quân đội bộ binh cách mạng. Đội kị binh của Crômoen rất nổi tiếng, được mệnh danh là đội kị binh "sườn sát".

Trong giai đoạn đầu của cuộc nội chiến, trong khi quân đội của Nghị viện thất bại liên tiếp, thì quân đội kiểu mới của Crômoen lại giành được nhiều thắng lợi. Đầu năm 1643, trước tình thế khẩn trương của chiến tranh, Nghị viện phải chấp nhận cải tổ lại quân đội "đầu tròn" theo kiểu quân đội kiểu mới của Crômoen. Để giảm bớt những người chỉ huy quân đội không cương quyết chiến đấu chống lại nhà vua, những người này phần nhiều lại là đại biểu Nghị viện, Crômoen để nghị Nghị viện thông qua "Luật tự rút lui", quy định ai là đại biểu Nghị viện thì thôi chức chỉ huy quân đội. Nhờ luật này, một số đông chỉ huy quân đội lùng chùng đã phải rời quân đội, thay thế vào đó là những chỉ huy quân đội theo phái Crômoen cương quyết chiến đấu chống nhà vua. Crômoen cũng là đại biểu Nghị viện, nhưng được đặc cách ở lại chấn chỉnh quân đội, được phong làm Trung tướng, Phó tổng tư lệnh kiêm Tư lệnh kị binh. Quân đội cách mạng, sau khi được cải tổ, đề cao kỷ luật, tăng cường huấn luyện, bổ sung vũ khí và trang bị, đã có thêm sức chiến đấu và nhiều lần đánh bại quân đội của nhà vua. Cuộc nội chiến kéo dài trong bảy năm (1642 - 1649). Cuối cùng, quân đội cách mạng đã đánh bại hoàn toàn quân đội chuyên nghiệp của nhà vua.

Sau khi xử tử nhà vua, quyền lực chính trị thực tế nằm trong tay các sĩ quan thuộc phái Độc lập⁽¹⁾, đứng đầu là Crômoen. Phái Độc lập, tuy thủ tiêu chế độ quân chủ, thiết lập chế độ Cộng hòa,

(1) Sau khi đánh đổ nhà vua, quyền lực chính trị lúc đầu nằm trong tay những đại biểu của Nghị viện thuộc thành phần đại tư sản và quý tộc mới lớp trên theo giáo phái Trường Lão (một giáo phái của Thanh giáo). Các sĩ quan quân đội, đa số thuộc thành phần tư sản và quý tộc mới, bắc trung, không chấp nhận quyền lực của giáo phái Trường Lão, thành lập ra một giáo phái riêng, gọi là phái "Độc lập" (cũng theo Thanh giáo).

bãi bỏ Thượng viện (hay Viện Nguyên lão) chỉ còn Hạ viện (hay Viện dân biểu), nhưng không chịu tổ chức tổng tuyển cử để bầu Nghị viện mới.

Để tìm một lối thoát cho sự bất mãn của binh lính, Crômoen tổ chức một cuộc chiến tranh "nhẹ nhàng, mà có lợi", tức là xâm lược xứ Ailen (Irland) nông nghiệp và lạc hậu. Ailen là một hòn đảo lớn bên cạnh đảo Anh, đã bị quý tộc Anh xâm chiếm từ cuối thế kỷ XII, nhưng phong trào đấu tranh giải phóng dân tộc vẫn liên tục diễn ra. Lần này (năm 1649), Crômoen đích thân đưa quân đội sang để đàn áp phong trào cách mạng của nhân dân Ailen và sáp nhập Ailen vào nước Anh. Quân xâm lược Anh đã cướp bóc rất nhiều của cải và ruộng đất, nhiều sĩ quan cao cấp trở thành những đại địa chủ ở Ailen. Tiếp sau đó (năm 1650), Crômoen đem quân đánh Xcôtlens để trấn áp bọn bảo hoàng Anh và Xcôtlens, cướp bóc xứ này. Ruộng đất và tài sản của quý tộc phong kiến chống đối bị tịch thu, rồi đem chia cho các sĩ quan hoặc đem bán đấu giá, người thụ hưởng phần lớn là tư sản và địa chủ mới người Anh và Xcôtlens.

Để phát huy thanh thế ra bên ngoài, Crômoen quyết định xây dựng một hạm đội mới để giành lấy bá quyền mậu dịch trên mặt biển đang nằm trong tay Hà Lan. Năm 1649-1651, bốn mươi tàu chiến được trang bị hiện đại đã được chế tạo. Năm 1651, nghị viện Anh ban hành "Luật hàng hải" (Navigation Act) quy định : Anh, Ailen và các đất thực dân của Anh chỉ nhập hàng hóa chở bằng tàu thuyền của Anh hoặc các nước có hàng hóa. Luật này nhằm chống lại Hà Lan, vì Hà Lan có một nguồn lợi lớn là chuyên chở hàng hóa của các nước khác buôn bán với Anh và các thuộc địa của Anh. Chiến tranh bùng nổ giữa Anh và Hà Lan (1652-1654), Hà Lan thất bại và phải công nhận luật hàng hải của Crômoen, nhường lại độc quyền buôn bán với các thuộc địa của Anh cho thương nhân Anh.

Những tháng lợi liên tiếp về mặt đối nội, cũng như đối ngoại, đã đưa Crômoen trở thành "một thần tượng" của các sĩ quan, giải cấp tư sản và quý tộc mới. Giải cấp tư sản và quý tộc mới nhận thấy muôn tiếp tục những cuộc chiến tranh xâm lược, đòn áp những phản tử bảo hoàng còn sót lại và chống lại nhân dân, thì phải có một chính quyền độc tài quân sự, do Crômoen cầm đầu. Ngày 20-4-1653, Crômoen đã làm một cuộc chính biến, đưa quân đội đến Nghị viện (sau nhiều lần thanh trừng chỉ còn có 50 nghị viên), giải tán Nghị viện. Bấy giờ, nhân dân đã chán ghét Nghị viện, nên hoan nghênh việc làm của Crômoen. Đồng thời, ông giải tán luôn cả Hội đồng quốc gia. Một hội đồng mới gồm 7 quân nhân và 3 dân sự được thành lập và một "Nghị viện nhỏ" được bầu ra, nhưng thực tế quyền hành đều nằm trong tay Crômoen. Ngày 12-12-1653, Hội đồng sĩ quan đã bầu Crômoen làm người thủ lĩnh ba quốc gia Anh, Xcôttlen và Ailen suốt đời với danh hiệu Huân tước bảo quốc (Lordprotector). Chế độ bảo quốc (1655 - 1658) hay chế độ độc tài quân sự của Crômoen đã thay thế cho chế độ cộng hòa.

Crômoen cai trị nước Anh, Xcôttlen và Ailen hoàn toàn dựa vào quân đội và cảnh sát. Lúc đầu, ông cũng có triệu tập một Nghị viện mới gồm 140 đại biểu do ông chỉ định và cùng cai trị với một Hội đồng nhà nước gồm 21 thành viên. Nhưng từ đầu năm 1655 trở đi, ông đã giải tán Nghị viện và Hội đồng quốc gia này và giao cho quân đội cai quản đất nước. Ông chia đất nước thành các khu vực hành chính - quân sự và giao cho 14 viên thiếu tướng cai trị. Hội đồng sĩ quan đã đề nghị trao vương miện và làm lễ lên ngôi vua cho Crômoen, nhưng để tránh những biến động trong quân đội, ông đã không nhận sắc phong.

Chế độ bảo quốc của Crômoen đã tích cực bảo vệ quyền lợi cho giải cấp tư sản và quý tộc mới. Crômoen thúc đẩy mạnh hoạt động mậu dịch hàng hải và xâm chiếm thuộc địa. Ông buộc các nước yếu phải ký những điều ước thương mại nhằm mở đường phát

triển cho hoạt động thương mại của Anh như điều ước năm 1654 kí với Đan Mạch buộc Đan Mạch phải cho phép tàu Anh đi qua Dun (Zun) ở vùng biển Bantich do Đan Mạch kiểm soát. Năm 1655, Anh kí với Pháp một hiệp ước cùng đánh Tây Ban Nha. Anh tiến hành nhiều cuộc viễn chinh cướp bóc các thuộc địa của Tây Ban Nha ở châu Mĩ. Đảo Hamaica, thuộc địa của Tây Ban Nha, bị Anh chiếm và biến thành trung tâm buôn bán nô lệ da đen quan trọng của Anh ở châu Mĩ. Năm 1657, Crômoen ban cho công tì Đông Án (công tì hoạt động thương mại và xâm chiếm thuộc địa của tư bản Anh ở Ấn Độ và các nước Đông Nam Á) một hiến chương mới, trong đó xác nhận những đặc quyền của công tì này ở những vùng thuộc địa mà họ chiếm được. Năm 1658, Anh chiếm quân cảng Đoongkéc (Dunkerque) ở miền Bắc nước Pháp, dùng làm căn cứ cho hoạt động thương mại của Anh trên lục địa châu Âu.

Nhưng chế độ độc tài của Crômoen lại quá cương quyết và nghiêm khắc. Crômoen là một tín đồ nhiệt thành của tôn giáo Trong sạch (Thanh giáo) và rất sùng tín đối với tín ngưỡng của mình, cho nên không thừa nhận Anh giáo và Thiên chúa giáo. Ông sống rất giản dị, không chấp nhận những sinh hoạt xa hoa và hưởng lạc trong xã hội tư bản. Ông ra lệnh đóng cửa các rạp hát, nghiêm cấm những buổi tiệc tùng, ca múa, đánh bạc. Chế độ độc tài của ông vì thế không thích hợp với những kẻ mới giàu lên, đang khao khát hưởng lạc. Sau khi ông mất (1658), chế độ "bảo quốc" cũng không thể tồn tại được nữa.

CHIẾN TRANH GIÀNH ĐỘC LẬP Ở BẮC MỸ

4 - VỤ NÉM NHỮNG THÙNG CHÈ CỦA ANH XUỐNG BIỂN

Từ đầu thế kỉ XVII, những nhóm di cư người Anh đầu tiên đến Bắc Mỹ. Những di dân Anh sang đây có một bộ phận là bọn quý tộc phong kiến, nhưng đa số là dân tự do (thương nhân, thợ thủ công, nông dân) đã rời bỏ nước Anh vì những lí do kinh tế, chính trị và tôn giáo. Năm 1607, di dân Anh thành lập thuộc địa đầu tiên ở Viêcginia (Virginia), rồi dần dần, đến năm 1763 thành lập tất cả 13 thuộc địa ở Bắc Mỹ, chạy dọc theo bờ biển phía đông Đại Tây Dương cho đến giáp dãy núi Alêganít ở phía tây và từ bang Maxasuxét (Massachusetts) ở phía bắc đến giáp Phlôrida thuộc Tây Ban Nha ở phía nam. Bắc Mỹ là miền đất đai phì nhiêu, có khí hậu ôn đới và cận nhiệt đới, có tài nguyên phong phú như lúa gạo, bông, thuốc lá và nhiều loại quặng. Miền đất này trước kia là lãnh thổ của người da đỏ Indian. Khi người châu Âu mới xuất hiện ở Bắc Mỹ, họ có khoảng 2.400.000 người. Nhưng người di dân đến đã xâm chiếm những vùng đất đai màu mỡ, tiêu diệt hoặc đôn đuối thổ dân Indian về phía tây. Những người nô lệ da đen châu Phi được du nhập vào để lao động trên các đồn điền. Đến giữa thế kỉ XVIII, số lượng nô lệ da đen đã có khoảng 1 triệu người. Số lượng dân di cư Anh tăng lên khá nhanh : những năm từ 1630 đến 1640 có hơn 20.000 người, đến 1763 đã có tới 1 triệu ruồi người. Ngoài người Anh chiếm đa số, ở Bắc Mỹ còn có những di dân người Ailen, Xcốtlen, Pháp, Hà Lan, Tây Ban Nha, Đức v.v..

Tại các thuộc địa Anh ở Bắc Mỹ, nền kinh tế tư bản chủ nghĩa phát triển khá nhanh. Ở miền Bắc, các công xưởng thủ công tư bản chủ nghĩa mọc lên khắp nơi, các trại ấp ở nông thôn cũng kinh doanh theo lối tư bản chủ nghĩa. Ở miền Nam, các đồn điền

của chủ nô da trắng sử dụng chủ yếu sức lao động nô lệ da đen. Về mặt chính trị, 13 bang đều là thuộc địa của vương triều Anh (vua Gioocgiơ III, theo chính thể quân chủ lập hiến), cai trị theo luật pháp của nước Anh. Toàn quyền và các thống đốc các bang do chính phủ Anh cử đến, nắm tất cả các quyền về hành chính, tư pháp, tài chính, quân sự... Mỗi bang có một *Viện đại biếu* do dân chúng bầu ra, nhưng quyền bầu cử rất hạn chế, thường chỉ có đại địa chủ và đại tư sản mới đủ điều kiện để di bầu (số cử tri chỉ chiếm khoảng từ 2 đến 9% dân số). Viện đại biểu chỉ là cơ quan tư vấn về những chính sách của toàn quyền và các thống đốc đối với địa phương, chủ yếu là chính sách thuế khóa.

Vì muốn bảo vệ giai cấp tư sản Anh chống lại mọi sự cạnh tranh ở các thuộc địa, Nghị viện Anh đã ban hành một loạt các đạo luật để ngăn cản sự tiến bộ của nền công nghiệp và thương nghiệp ở các thuộc địa Bắc Mĩ như đạo luật cấm xây dựng xí nghiệp luyện kim (1750), đạo luật cấm xây dựng nhà máy dệt (1754), nhằm buộc nhân dân thuộc địa phải xuất cảng nguyên liệu thô (quặng mỏ, bông...) sang Anh. Chính phủ Anh còn ban hành nhiều thứ thuế mới đánh vào những loại hàng hóa nhập khẩu vào Bắc Mĩ trước kia không phải chịu thuế như thuế đường, chì, thủy tinh, giấy, chè... Chính sách về đất đai của Anh tại Bắc Mĩ cũng gây ra phong trào phản kháng mạnh mẽ trong nhân dân Bắc Mĩ. Năm 1763, vua Anh tuyên bố đất đai ở phía tây dãy núi Aleganít thuộc quyền sở hữu của vua Anh, di dân Bắc Mĩ không được phép chiếm đất để khai khẩn. Lệnh cấm này đụng chạm trực tiếp đến quyền lợi của nông dân tá điền, chủ trại và cả chủ nô, là những người khi gặp khó khăn trong làm ăn hay muốn mở rộng kinh doanh lại lấn sang miền đất phía tây ấy. Nhưng đạo luật gây làn sóng phản kháng mạnh mẽ nhất là *luật thuế tem* được ban hành năm 1765. Tất cả các việc mua bán đều phải làm giấy tờ, rồi đưa đến cơ quan trước bạ dán tem và nộp thuế. Việc ban bố những thứ thuế mới không thông qua Viện dân biểu là sự vi phạm quyền

tự trị của các bang, vì thế một Đại hội bàn về thuế tem đã được triệu tập ở Niu Yooc (7-10-1765) có đại biểu của 9 bang tham dự, đã ra nghị quyết đòi Nghị viện Anh bãi bỏ các đạo luật vừa ban bố và phát động phong trào tẩy chay hàng Anh. Quản chúng nhân dân còn có hành động quá khích hơn. Họ bắt những nhân viên bán tem đem nhúng vào thùng nhựa rải đường, rồi đem lăn trên đồng lông chim và trói vào những chiếc cột gỗ đặt trên xe kéo pháo qua các phố ở Bôxtôn giữa những tiếng thùng và chảo gỗ vào nhau kêu ầm ĩ. Những phòng thuế, bàn giấy và tem bị thiêu hủy.

Tháng 10-1773, ba chiếc tàu của công ty Đông Ấn Độ của Anh chở đầy chè đã đóng thuế vào cảng Bôxtôn (thủ phủ bang Maxasuxét). Nhân dân thành phố này cài trang làm người da đỏ Indian, tấn công ba chiếc tàu và ném tất cả 340 thùng chè xuống biển. Để trừng phạt cuộc phiến loạn này, chính phủ Anh ra lệnh phong tỏa hải cảng Bôxtôn, không cho bất cứ tàu buôn nào được ra vào. Tướng Ghêgiơ được cử sang làm thống đốc bang Maxasuxét, kiêm tổng tư lệnh quân đội Anh ở Bắc Mĩ để sẵn sàng đàn áp những cuộc bạo động. Chính phủ Anh còn đánh thuế ở Bắc Mĩ nặng thêm để bồi thường cho những tổn thất của thương nhân buôn chè Anh. Nhân dân Bôxtôn kêu gọi các bang ủng hộ mình và cùng liên kết với nhau đấu tranh chống chính quyền thực dân Anh. Vụ đốt chè xuống biển ở Bôxtôn đã mở đầu cuộc chiến tranh giành độc lập của các thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ.

5 - BẢN "TUYÊN NGÔN ĐỘC LẬP" CỦA NHÂN DÂN BẮC MĨ

Từ đầu năm 1776, do chính sách hiếu chiến và ngoan cố của chính quyền Anh, tư tưởng cách mạng giành độc lập của giai cấp tư sản Bắc Mĩ dần dần được xác định. Tiếp sau bang Viêcginia, trong tháng 6, đầu tháng 7-1776, các bang lần lượt tuyên bố độc

lập. Một ủy ban soạn thảo bản *Tuyên ngôn độc lập* được thành lập, gồm có Tomáth Giepphecxon (Thomas Jefferson), John Adam (John Adams), Bengiamin Phranklin (Benjamin Franklin), Rôgio Sécmen (Roger Sherman) và Robót R. Livinhxton (Robert R. Livingston). Các thành viên trong ủy ban nhất trí chọn Giepphecxon làm người soạn thảo chính.

Tomáth Giepphecxon (1743 - 1826) là một luật sư ở tòa án bang Viécginia, một người học rộng, có tài viết văn hùng hồn, đầy sức thuyết phục và là người có thái độ chống đối mạnh mẽ quyền thống trị của Anh ở Bắc Mĩ. Là một thành viên trong Đại hội lục địa II (1775 - 1776), Giepphecxon được chỉ định vào ban soạn thảo bản *Tuyên ngôn độc lập* và là người soạn thảo chính. Chỉ trong 17 ngày (từ 11 đến 28-6-1776), Giepphecxon đã phác thảo xong bản *Tuyên ngôn độc lập*. Ngày 4-7-1776, Đại hội lục địa II đã tranh luận và sửa đổi một số điều trong bản *Tuyên ngôn* mà Giepphecxon đã viết. Tuy nhiên, đa số những điều sửa đổi đó chỉ là những vấn đề phụ, chỉ có hai điều quan trọng nhất là việc gạt bỏ sự lén án gay gắt đối với vua Gióocgiơ III và vấn đề mua bán nô lệ. Các chủ nô miền Nam - nhất là đại biểu của các bang Carolaina Nam và Gioocgia - phản đối kịch liệt điều khoản thủ tiêu chế độ nô lệ và việc mua bán nô lệ, đe dọa rút khỏi Đại hội và đình chỉ việc tham gia chiến tranh chống Anh. Một số thương nhân và chủ tàu ở miền Bắc có quyền lợi trong việc buôn bán nô lệ, cũng chống lại điều khoản trên. Sau khi sửa đổi lại một số điều như đã nói ở trên, bản *Tuyên ngôn độc lập* đã được Đại hội thông qua.

Tuyên ngôn độc lập là một văn kiện có tính chất tiến bộ thời bấy giờ, là bản *Tuyên ngôn nhân quyền* đầu tiên, được thảo ra theo tinh thần dân chủ, thẩm nhuần triết học ánh sáng của Pháp cũng như triết học tiến bộ của Anh. Đây là văn kiện đầu tiên tuyên bố nguyên tắc chủ quyền của nhân dân, xác nhận những

quyền tự do dân chủ tư sản và cộng hòa. Bản *Tuyên ngôn độc lập* nêu rõ : "Chúng tôi tin tưởng chắc chắn những chân lí sau đây bẩm thân nó đã là những sự thật hiển nhiên và rõ ràng. Đó là mọi người sinh ra đều có quyền bình đẳng, tạo hóa đã ban cho họ những quyền không ai có thể chối cãi được trong đó có quyền được Sống, quyền được Tự do và Mưu cầu hạnh phúc. Để bảo vệ những quyền ấy, chính quyền phải do nhân dân lập ra, quyền lực của chính quyền ấy phải do nhân dân quyết định, nếu bất cứ khi nào, bất kì một hình thức chính quyền nào không đảm bảo được các mục đích này thì chính nhân dân là người sẽ quyết định thay đổi hay hủy bỏ nó và thành lập nên một chính quyền mới hoạt động dựa trên những nguyên tắc nào, tổ chức theo hình thức nào đảm bảo tốt nhất sự an toàn và hạnh phúc cho họ". Bản *Tuyên ngôn* còn tiếp tục nêu iên hàng loạt những sự lấn át, lạm dụng lộng hành mà người dân phải chịu dưới bàn tay thống trị của vua chúa và sau cùng tuyên bố : "Tất cả những thuộc địa này có quyền được hưởng và phải được hưởng quyền Độc lập Tự do".

6 - ĐỘI QUÂN CÁCH MẠNG CỦA OASINHTON

Sau vụ ném những thùng chè của Anh xuống biển ở Bostom (tháng 10-1773), chính phủ Anh đưa thêm quân đội đến Bắc Mỹ để đàn áp phong trào đấu tranh của nhân dân Bắc Mỹ. Nhân dân Bắc Mỹ cũng đẩy mạnh việc chuẩn bị chiến tranh, hăng hái tham gia vào các đội dân quân và thành lập các kho vũ khí ở khắp nơi. Ngày 19-4-1775, Tổng tu lệnh quân đội Anh ở Bắc Mỹ, tướng Ghegic, phái đến Bostom hai đạo quân gồm tất cả 1.700 người để đánh chiếm một kho vũ khí của dân quân trong một phố ở ngoại ô Bostom. Đơn vị quân Anh mặc quân phục màu đỏ, xuất phát từ thành phố vào tảng sáng. Trên đường hành quân, quân Anh đã phải đối phó với nhiều toán dân quân của "nhiều người mồi phút"

(dân địa phương có vũ trang mỗi khi có hiệu báo động thì trong một phút phải mang vũ khí chạy đến địa điểm tập trung). Quân Anh sau khi phá hủy kho vũ khí của dân quân trở về, bị dân quân Mĩ nấp sau các thân cây và từ trong nhà bắn ra. Quân Anh phải bỏ chạy tán loạn. Tin xung đột giữa dân quân Bắc Mĩ và quân đội Anh lan đến các bang đã kích động tinh thần đấu tranh của nhân dân cả 13 bang ở Bắc Mĩ.

Đại hội lục địa lần thứ hai (1775 - 1776) đã quyết định tổ chức quân đội chính quy và cử Gióocgiơ Oasinhton (George Washington) làm Tổng tư lệnh. Oasinhton là một chủ đồn điền và chủ nô lệ giàu có bang Viêcginia (miền Nam Bắc Mĩ), đã từng phục vụ trong lực lượng dân quân Viêcginia từ năm 1752 đến 1758, đã được thăng từ thiếu tá lên đại tá. Ông đã tham gia cuộc chiến tranh chống quân đội Pháp và người da đỏ ở Ôhaiô (Ohio), nên có nhiều kinh nghiệm chiến đấu và khả năng tổ chức quân đội. Trong Đại hội lục địa I (1774) và II (1775 - 1776), ông là thành viên của phái đoàn đại biểu Viêcginia tham dự Đại hội ; ông cũng là thành viên của nhiều ủy ban hậu cần khác nhau và là chủ tịch ủy ban dự trữ vũ khí, đã được chuẩn bị cho cuộc cách mạng sắp xảy ra. Tháng 6-1775, toàn thể đại biểu tại Đại hội lục địa II đã nhất trí bầu Oasinhton làm Tổng tư lệnh, vì ông có tài lãnh đạo quân đội và nổi tiếng vì tinh thần đấu tranh cách mạng.

Quân đội cách mạng của Oasinhton lúc đầu chưa được huấn luyện chu đáo, chưa vào khuôn phép, chủ yếu được lập nên từ các lực lượng dân quân. Thành phần quân đội gồm có cả những nông dân, thợ thủ công da rám nắng, râu ria xồm xoàm, đứng cạnh những toán người đi săn từ các thuộc địa miền Tây đến và những đơn vị người da đỏ Indian, đều dắt lông chim. Họ mang theo đủ các loại vũ khí : súng cắcbin, súng săn, kiếm, dao găm cong giắt thắt lưng... Mỗi người lính phải tự làm lấy đạn tùy theo súng của mình. Họ rất thiếu thuốc nổ và chì. Họ phải tháo những tấm tôn

chù lợp mái nhà, phá tượng đồng vua Anh Gioacgiô III, rồi chia nhau một cách dễ sỉn. Họ đã vượt qua rất nhiều khó khăn gian khổ. Oasinhton đã từng ca ngợi những người lính cùng nằm gai ném nát với ông ở thung lũng Phoacgiô (Forge) như sau : "Những người lính không áo ấm che thân, không chăn nệm, không giầy, đội bìn chấn róm máu mỗi lần hành quân ; lương thực thiếu thốn triền niên, nhưng họ vẫn dũng cảm hành quân dưới trời sương, tuyết. Vào dịp Giáng sinh, chúng tôi vẫn phải tìm chọn nơi dựng doanh trại mùa đông, chịu cảnh màn trời chiếu đất cho tới khi dựng xong. Họ chịu đựng mà không một lời ca thán. Đó quả thật là biểu hiện của lòng kiên nhẫn và sự phục tùng mà theo tôi không gì so sánh nổi". Tất nhiên cũng có những người đã phàn nàn và phàn nàn nhiều nữa là đằng khác : "Không tiền ! Không áo chăn ! Không lương thực ! Không rượu rum !", nhưng nhìn chung ít có hiện tượng đào ngũ hay nổi loạn. Quân đội cách mạng vượt qua được những khó khăn, gian khổ là nhờ tinh thần yêu nước và tin tưởng vào sự chỉ huy tài tình, sáng suốt của Oasinhton. Quân đội cách mạng phải đối mặt với 25.000 quân tinh nhuệ của Anh cộng với 30.000 lính đánh thuê Đức được trang bị đầy đủ lại có hải quân mạnh phong tỏa bờ biển. Bên cạnh đó, quân Anh lại có những đồng minh ở ngay trong các thuộc địa châu Mĩ là bọn quan lại, địa chủ Anh cư ngụ ở Mĩ, những bọn chủ nô và tư sản Mĩ có quan hệ kinh tế hay chính trị khắng khít với chính quyền Anh, thường lùm cách phá hoại hay ngăn cản những hoạt động quân sự của quân cách mạng.

Trong hoàn cảnh đó, tướng Oasinhton một mặt phải ghép những người quen sống tự do vào tổ chức chặt chẽ và kỉ luật của quân đội, tìm cách tiếp tế vũ khí, tiền bạc, lương thực, quần áo, giầy dép cho quân đội, mặt khác áp dụng chiến thuật đội hình tản binh (từng toán quân nhỏ bố trí kín đáo trong rừng, bắn tủa, phân tán và linh hoạt).

Trong thời gian đầu của cuộc chiến tranh, quân đội Anh có ưu thế hơn quân đội cách mạng Bắc Mĩ, chúng đã chiếm được thành phố Niu Yooc và Philadephia (tháng 9 -1776). Nhưng quân đội cách mạng cũng giành được một số thắng lợi cục bộ như đẩy lui quân Anh ra khỏi Boxton (tháng 3-1776), mở các đợt phản công đánh bại kẻ địch mạnh hơn mình ở Niu Jersey (New Jersey) (tháng 12-1776). Các tầng lớp nhân dân lao động Bắc Mĩ triệt để ủng hộ kháng chiến. Hàng vạn công nhân và nhân dân Bắc Mĩ gia nhập quân đội. Hàng nghìn nô lệ da đen cũng tham gia chiến đấu dũng cảm. Cả một đạo quân người da đen đã hi sinh trong khi chiến đấu ở bang Niu Yooc. Một phụ nữ da đen là Hanét ở bang Maxasuxet đã cải trang thành nam giới và chiến đấu ngoan cường suốt 17 tháng. Nhân dân cũng tích cực ngăn chặn hoạt động của lực lượng phản động thân Anh. Chính sách khủng bố cách mạng được thi hành.

Vào tháng 10-1777, năm nghìn quân Anh kéo đến bang Niu Yooc định bao vây quân đội của Oasinhton, nhưng bị quân đội cách mạng và các đội dân binh bao vây lại, tiêu diệt và bắt làm tù binh. Đó là trận Xaratoga, một chiến thắng có ảnh hưởng lớn đến cục diện chiến tranh.

Từ đầu cuộc chiến tranh, Đại hội lục địa đã cử Benjamin Phranklin sang làm đại sứ ở Pháp để lôi kéo Pháp tham gia vào cuộc chiến tranh chống Anh. B. Phranklin là một nhà ngoại giao lỗi lạc, một nhà bác học, đã tham gia dự thảo Tuyên ngôn Độc lập. Chính phủ quân chủ Pháp cũng muốn nhảy vào vòng chiến để gỡ lại thất bại năm 1763 và giành lại thuộc địa Canada đã phải nhường cho Anh trong lần thất bại đó. Tuy nhiên, thái độ của Pháp là chờ xem lực lượng cách mạng ở Bắc Mĩ có thể đối抗 được với quân đội Anh hay không ? Sau chiến thắng Xaratoga, Pháp mới đồng ý ký kết với Bắc Mĩ một hiệp ước hữu nghị và

tương trợ (6-2-1778). Pháp giúp cho Bắc Mĩ 2 triệu đồng bằng Anh (livre sterling) và 6.000 quân do tướng Công tử đờ Rôsambô (Comte de Rochambeau) chỉ huy. Một hạm đội của Pháp gồm 38 tàu chiến, do đô đốc Graxo (Grasse) chỉ huy, vận chuyển số quân trên và bảo vệ quân đội Pháp chiến đấu ở Bắc Mĩ. Pháp lôi kéo được Tây Ban Nha và Hà Lan tuyên chiến với Anh. Chiến tranh mở rộng ra cả ngoài Bắc Mĩ, như ở các biển ở Trung Mĩ, ở châu Âu và ở cả Ấn Độ Dương. Phong trào ủng hộ cuộc chiến tranh giành độc lập ở Bắc Mĩ sôi nổi ở khắp Âu châu. Nhiều người Âu châu tình nguyện sang Bắc Mĩ tham gia chiến đấu như hâu tước La Phayet, một sĩ quan người Pháp mới 20 tuổi, đã bỏ tiền ra trang bị cả một chiếc tàu ; bá tước Xanh Ximong, một thanh niên quý tộc người Pháp, sau này trở thành nhà xã hội chủ nghĩa không tướng đối tiếng ; người Đức Xteuben ; người Ba Lan Kôsiuxcô v.v... Nhiều người Nga tiến bộ như Radisep cũng nhiệt liệt hoan nghênh người Mĩ đấu tranh cho nền độc lập và cho chế độ cộng hòa.

Song, trong những năm đầu sau trận Xaratôga, tình hình chiến sự chia có những thay đổi lớn. Hải quân Pháp và Tây Ban Nha không đánh bại được hải quân Anh. Tại Bắc Mĩ, quân đội Anh chiếm lược bang Gióocgia (tháng 12-1778) và bang Nam Carôlaina (tháng 5-1779). Nhưng quân đội cách mạng dưới quyền chỉ huy của một viên tướng có tài là Grin đã làm tiêu hao khá nhiều lực lượng của tướng Anh Sáclor Conuônlit (Charles Cornwallis). Tháng 5-1779, Conuônlit tiến lên phía bắc, qua bang Viêcginia và bỏ trống miền Nam. G.Oasinhton và C. đờ Rôsambô (tư lệnh quân đội Pháp) quyết định tập trung lực lượng đánh vào Viêcginia. Đồng thời, hải quân Pháp đổ bộ vào đất liền. Quân đội của Conuônlit đóng ở căn cứ Ioóctao (Yorktown) bị bao vây bốn phía, tướng Conuônlit phải đầu hàng với toàn bộ quân đội và vũ khí (19-10-1781). Chiến thắng này có ý nghĩa quyết định đối với cuộc chiến tranh giải phóng dân tộc của nhân dân Bắc Mĩ.

Tướng Oasinhton đặt ra các điều kiện quy hàng rất nghiêm ngặt, nhưng không phải để trừng phạt. Đó là : mọi tiếp tế về quân sự, vũ khí phải chấm dứt ; mọi cửa cải cướp được phải trả lại, song chúng được quyền giữ lại những vật dụng riêng, các sĩ quan địch cũng được phép giữ lại các vũ khí đeo cạnh sườn. Các bác sĩ Anh được phép chăm sóc lính bị thương và đau ốm. Conuonlit đã chấp nhận những điều kiện đó. Tuy vậy vào ngày 19-10-1781, tướng Sáclor Conuonlit không tự mình dẫn quân tới địa điểm đầu hàng mà hai bên đã thỏa thuận từ trước và ông ta tự ý cử phó tướng Brigadier Sáclor Ô Hara (Brigadier Charles O'Hara) tới đó. Khi đi trên con đường mà quân Mĩ - Pháp chiếm giữ, Ô Hara chạm mặt với Oasinhton và tướng Pháp Rôsambô. Ô Hara nhìn thấy vị tướng Pháp đeo nhiều biếu tượng nhà binh, lại tướng lâm là vị Tổng tư lệnh Oasinhton, nhưng vị tướng Pháp đã chỉ sang Oasinhton. Ô Hara hơi lúng túng khi quay sang phía vị Tổng tư lệnh Mĩ. Không muốn trực tiếp giải quyết vấn đề với người có cấp bậc thấp hơn mình, Oasinhton đã yêu cầu Ô Hara nộp thanh gươm đầu hàng cho viên Phó tướng của mình là Benjamin Linhcôn (Benjamin Lincoln).

Trong bức thông điệp gửi tới Đại hội đại biểu các bang để báo tin chiến thắng, Oasinhton đã viết đây tự hào rằng : "Thưa các vị, tôi vinh dự được báo tin với toàn thể Đại hội rằng cuộc chiến đấu chống quân Anh - một đội quân do tướng Conuonlit chỉ huy, đã thắng lợi tốt đẹp. Đầu nhiệt huyết luôn dâng trào và động viên từng người lính, từng sĩ quan trong quân đội liên minh của chúng ta. Nó chắc chắn là nhân tố chủ yếu để sự kiện trọng đại này đến với chúng ta sớm hơn so với sự trông đợi nhiều hi vọng của tôi".

Một phong trào phản kháng chính phủ Anh nổ ra mạnh mẽ ở chính nước Anh. Chính phủ Anh phải xúc tiến thương lượng với Đại hội đại biểu các bang ở Bắc Mĩ tại Pari. Tháng 9-1783, một hiệp định hòa bình chính thức đã được ký kết giữa chính phủ Anh

và đại biểu Mĩ, gọi là *Hòa ước Vecxai*. Theo hòa ước này, chính phủ Anh công nhận nền độc lập của 13 thuộc địa ở Bắc Mĩ và giao cho Bắc Mĩ cả miền đất ở phía tây (Ôhaiô và Mitxixipi). Anh trả lại cho Tây Ban Nha xứ Phlorida (Florida) ở Bắc Mĩ và trả lại cho Pháp một số thương điểm ở châu Phi và quần đảo Ăngti. Hòa ước Vecxai (1783) đánh dấu sự thắng lợi to lớn của nhân dân Bắc Mĩ về quân sự cũng như về ngoại giao. Họp chúng quốc châu Mĩ (United states of America), ban đầu có 13 bang ra đời.

ĐẠI CÁCH MẠNG TỰ SẢN PHÁP

7 . VỤ PHÁ NGỤC BAXTI MỞ ĐẦU CUỘC ĐẠI CÁCH MẠNG TỰ SẢN PHÁP

Vào cuối những năm 70 của thế kỉ XVIII, cuộc khủng hoảng của chế độ phong kiến ở Pháp đã lên tới đỉnh điểm. Hội nghị ba đẳng cấp do vua Pháp Lui XVI triệu tập, nhằm giải quyết cuộc khủng hoảng tài chính của vương triều, không những đã không đáp ứng yêu cầu của nhà vua, mà còn đòi ban hành Hiến pháp và đổi tên thành Hội nghị quốc dân, rồi Hội nghị lập hiến hay Quốc hội. Vua Lui XVI âm mưu dùng vũ lực để giải tán Quốc hội và phong trào quần chúng. 25.000 quân đội tin cậy của nhà vua được điều về bao vây Pari và Vecxai. Phòng họp của Quốc hội bị bao vây. Tổng thanh tra tài chính Nécke, người của giai cấp tư sản bị cách chức. Tất cả những sự việc đó đã gây ra một làn sóng căm phẫn tội độ ở thủ đô Pari.

Ngày 12-7-1789, một trung đoàn lông kỵ binh của nhà vua, gồm những lính đánh thuê người Đức, đã bắn xả vào một đoàn biểu tình lớn của quần chúng không có vũ khí. Quần chúng hô to : "Hay cầm lấy vũ khí !" và đỗ ra đường cướp vũ khí. Một trung đoàn vệ binh Pháp chạy sang phía nhân dân. Một ủy ban thường trực được thành lập ở Tòa thị chính và cử người đến các khu phố vận động nhân dân nổi dậy. Ủy ban thường trực ở Tòa thị chính ra lệnh rèn gấp 50.000 giáo mác và thành lập đội dân quân (tiền thân của đội Vệ quốc). Ngày hôm sau, quần chúng kéo đến phá cửa các xưởng chế tạo vũ khí và chiếm kho vũ khí để tự vũ trang cho mình.

Sáng ngày 14-7-1789, quần chúng kéo đến trại thương binh, đoạt được 28.000 khẩu súng, rồi tiến đến ngục Baxti. Ngục Baxti

vốn là một pháo đài ở phía tây nam thành phố Pari, xây dựng từ năm 1370 đến 1382, có tường bằng đá hình răng cưa cao 24m, dày 3m, với 8 tháp canh cao 30m và hào sâu rộng 25m bao bọc xung quanh. Cổng pháo đài được đóng mở bằng những chiếc cầu treo kéo trên những xích sắt. Từ thế kỷ XV, pháo đài Baxti trở thành nhà tù quốc gia. Bất cứ ai, từ quý tộc cao cấp cho đến thường dân, đều có thể bị quăng vào ngục Baxti, khi có tờ "mật chỉ" (giấy có ấn vua) của nhà vua gửi đến, mà không cần một thủ tục pháp lí nào. Ngục Baxti là nơi giam giữ rất nhiều tù chính trị, trong đó có nhiều nhà tư tưởng tiến bộ. Ngục Baxti trở thành tượng trưng cho chế độ quân chủ chuyên chế Pháp.

Việc đánh chiếm pháo đài Baxti đã diễn ra ác liệt trong suốt bốn tiếng đồng hồ. Quân chúng cách mạng dùng thang bắc qua hào. Song bọn lính từ trên tháp canh bắn xuống xối xả. Nhiều người đang leo trên thang bị bắn rơi xuống hào nước, hi sinh anh dũng. Về sau, đội dân quân mang đại bác tới, bắn vào pháo đài. Một viên đạn pháo bắn trúng sợi dây sắt kéo cầu treo, chiếc cầu treo rơi xuống. Quân chúng cách mạng ào ạt vượt qua cầu treo, tràn vào pháo đài. Viên chỉ huy pháo đài Lônay (Launey) chạy đến kho thuốc súng, định châm lửa đốt kho thuốc súng để dùm toàn bộ mọi người trong pháo đài vào trong biển lửa và máu. Bình lính cùi hấn hoảng sợ, vội ngăn hành động điên cuồng của hấn lại. Quân chúng cách mạng chiếm được ngục Baxti và viên chỉ huy Lônay bị hành quyết. Quân chúng cách mạng đi diễu qua các phố và các quảng trường công cộng, giờ cao điểm Lônay cắm trên đầu chiếc sào, miệng hô to : "Thắng lợi ! Thắng lợi". Về sau, nhân dân Pháp đã đập bỏ nhà ngục Baxti và xây dựng ở đây một quảng trường rộng lớn, mang tên quảng trường Baxti. Còn ngày phá ngục Baxti (14-7) trở thành ngày Quốc khánh của nước Cộng hòa Pháp.

8 - BẢN "TUYÊN NGÔN NHÂN QUYỀN VÀ DÂN QUYỀN" CỦA PHÁP

Giai cấp tư sản Pháp lãnh đạo cách mạng thấy cần thiết nhanh chóng xây dựng nền tảng của chế độ mới bằng một bản Hiến pháp. Trước khi thảo ra Hiến pháp, Quốc hội lập hiến đã thông qua một văn kiện có tính chất cương lĩnh nêu ra những nguyên tắc cơ bản của Hiến pháp mới, đó là bản *Tuyên ngôn nhân quyền và dân quyền* nổi tiếng (26-8-1789).

Tuyên ngôn do Xiayét khởi thảo, dưới sự giúp đỡ của Giepphecxon (người đã khởi thảo bản "Tuyên ngôn độc lập" của Hoa Kỳ, khi đó đang làm công sứ Hoa Kỳ tại Pháp). Xiayét (1748 - 1836), vốn là Viện trưởng một tu viện Thiên chúa giáo, nhưng rất tích cực tham gia hoạt động chính trị. Trước Cách mạng Pháp, ông đã xuất bản một cuốn sách nhỏ : *Thế nào là đẳng cấp thứ ba ?* đả kích chế độ phong kiến chuyên chế, biện hộ nguyên vẹn giành chính quyền của giai cấp tư sản. Năm 1789, ông tham gia Hội nghị ba đẳng cấp và được Quốc hội lập hiến ủy thác soạn thảo bản Tuyên ngôn.

Dựa vào tư tưởng của triết học Ánh sáng, Tuyên ngôn đã nêu lên khẩu hiệu nổi tiếng "Tự do - Bình đẳng - Bác ái". Tự do và bình đẳng là cơ sở của tình bác ái. Tư tưởng "tự do, bình đẳng, bác ái" của Cách mạng Pháp được thể hiện trên lá cờ tam tài của nước Cộng hòa Pháp. Tự do tượng trưng bằng màu đỏ, vì nền tự do mà nhân dân đạt được phải thông qua những cuộc cách mạng bạo lực, bình đẳng tượng trưng bằng màu trắng và bác ái tượng trưng bằng màu xanh.

Bản Tuyên ngôn nhân quyền và dân quyền gồm 17 điều, xác định các quyền tự do dân chủ, quyền bình đẳng giữa các công dân trước pháp luật, đồng thời cũng khẳng định quyền tư hữu tài sản là quyền thiêng liêng bất khả xâm phạm.

Bản Tuyên ngôn đã xác lập quyền tự do cá nhân của công dân. Điều 1 của Tuyên ngôn ghi nhận : "Mọi người sinh ra đều tự do và bình đẳng về quyền lợi". Những quyền tự do như tự do cá nhân, tự do ngôn luận, tự do tín ngưỡng, quyền hưởng an ninh và quyền chống áp bức, được xem là những quyền tự nhiên và tuyệt đối của con người và của mọi công dân. Dưới chế độ phong kiến, tất cả những quyền tự do của con người đó đều bị giai cấp phong kiến tước đoạt, nay cách mạng đã khôi phục lại những quyền tự do của con người đó.

Bản Tuyên ngôn cũng xác định quyền bình đẳng giữa các công dân trước pháp luật. Điều 6 quy định : "... Luật pháp phải là như nhất đối với tất cả mọi người khi bảo hộ cũng như khi trừng phạt. Mọi công dân đều bình đẳng trước pháp luật". Điều 7 quy định : "Bất cứ ai cũng chỉ có thể bị luận tội, bị bắt giam giữ trong những trường hợp được luật pháp quy định và theo các hình thức do luật pháp xác định. Những kẻ yêu cầu thúc đẩy thi hành hoặc cho thi hành những mệnh lệnh độc đoán đều bị trừng phạt".

Bản Tuyên ngôn xác định quyền tối cao là của dân tộc, nghĩa là của toàn thể công dân. Điều 3 ghi rõ : "Nguồn gốc của mọi quyền lực tối cao bao giờ cũng thuộc về dân tộc. Không một cơ quan nào, không một cá nhân nào có thể thực hiện quyền lực này, nếu nó không xuất phát trực tiếp từ dân tộc".

Tuy nhiên, bản Tuyên ngôn cũng bộc lộ rõ tính chất tư sản và sự hạn chế của nó, khi quy định : "Quyền tư hữu là một quyền bất khả xâm phạm và thiêng liêng, không ai có thể bị tước bỏ quyền đó" (điều 17). Như thế là Tuyên ngôn đã phủ nhận quyền bình đẳng xã hội thực sự giữa người và người, hợp pháp hóa sự bất bình đẳng về tài sản và sự bóc lột của người có của đối với người không có của.

Mặc dù có sự hạn chế đó, đối với thời đại ấy, việc thông qua bản Tuyên ngôn nhân quyền và dân quyền này là một sự tiến bộ

to lớn. Bản Tuyên ngôn đã phá sự chuyên chế phong kiến, nhưng đặc quyền phong kiến ; nó tuyên bố mọi người đều bình đẳng trước pháp luật, dù đó chỉ là sự bình đẳng trên giấy tờ, vì trong khi cung cố quyền tư hữu, thì nó đã thiết lập lên sự bất bình đẳng mới về tài sản. Tuy nó tạo ra sự tự do về một số mặt, nhưng nó lại tạo ra sự phụ thuộc mới của một số người này đối với một số người khác (của quân chúng lao động đối với các nhà tư bản). Tuy nhiên, bản Tuyên ngôn vẫn xứng đáng là bản khai tử của chế độ phong kiến và là cương lĩnh của chế độ tư bản chủ nghĩa. Bản Tuyên ngôn được dùng làm chương mở đầu của Hiến pháp, mà Quốc hội đã bắt đầu thảo luận ngay sau khi thông qua Tuyên ngôn. Nhưng do sự phản ứng của vua Lui XVI, nên đến ngày 3-9-1791, Quốc hội mới thông qua được bản Hiến pháp đầu tiên (Hiến pháp 1791), đánh dấu giai đoạn thắng lợi đầu tiên của Cách mạng tư sản Pháp.

9 - VIỆC SÁNG TÁC BÀI CA CÁCH MẠNG "MÁCXÂYE"

Mùa xuân năm 1792, liên quân phong kiến Áo - Phổ đã tiến vào đất Pháp và áp sát thủ đô Pari. Nước Pháp cách mạng đứng trước cơn nguy nan. Để bảo vệ Tổ quốc, nhân dân toàn quốc đã thành lập ra các đạo quân tình nguyện ra chiến trường chiến đấu. Lúc bấy giờ thành phố Xtraxbua cũng tổ chức một đội quân tình nguyện. Trước khi đội quân xuất kích, Thị trưởng thành phố muốn tổ chức một buổi lễ tuyên thệ. Ông nghĩ rằng trong buổi lễ tuyên thệ cần phải có một bài chiến ca để phấn khích tinh thần binh sĩ. Ông tìm gặp một sĩ quan pháo binh trẻ tuổi tên là Ruge de Lixlo (Rouget de l'Isle) và nói :

- Lixlo, nghe nói anh biết sáng tác nhạc và hay làm thơ ?
- Vâng, cũng có đôi lúc ! Chàng thanh niên trả lời.

- Anh có thể sáng tác một bài chiến ca thể hiện tinh thần yêu nước được không ?
- Để chống lại bọn xâm lược Áo - Phổ, tôi sẽ thử xem sao.
- Được, tôi hẹn với anh phải hoàn thành trong đêm nay để ngày mai hát trong lúc xuất quân.
- Tôi nhất định hoàn thành.

Lixlo với tinh thần yêu nước nồng nàn, với tâm hồn xúc động của người nghệ sĩ - chiến sĩ, anh đã thức suốt đêm 24-4-1792, với cây đàn trên tay, anh vừa sáng tác nhạc vừa viết lời cho bài hát :

Hãy tiến lên, hỡi những người con của Tổ quốc,
 Ngày vinh quang đã đến rồi.
 Chúng ta hãy chống lại sự áp bức,
 Ngọn cờ nhuộm máu đã giương lên.
 Hãy cầm lấy vũ khí, hỡi những công dân !
 Hãy tập hợp lại thành đội ngũ !...

Bài ca này, Rugiê đơ Lixlo đặt tên là "Bài ca chiến trận sông Ranh" với hàm ý các chiến sĩ cách mạng Pháp sẽ giáp trận với quân thù tại sông Ranh, có nghĩa là đuổi chúng ra khỏi nước Pháp. Sáng hôm sau, trước đoàn quân tình nguyện và toàn thể dân chúng thành Strasbourg, với giọng ca trầm hùng, anh cất tiếng hát làm mọi người xích động nước mắt tuôn trào. Đoàn quân tình nguyện tiến ra chiến trường.

Về sau, bài hát được phổ biến rất nhanh trong toàn nước Pháp. Đoàn quân tình nguyện của thành phố Mâcxây kéo về bảo vệ thủ đô Pari, đã hát vang bài ca cách mạng hùng tráng này trên đường phố Pari trước tiên, vì thế nhân dân Pari gọi là "Bài ca của Mâcxây" (La Marseillaise). Năm 1795, Quốc hội Pháp thông qua quyết nghị chính thức lấy bài "Mâcxâye" làm bài quốc ca của nước Cộng hòa Pháp.

10 . THÁI ĐỘ CHỐNG ĐỐI CÁCH MẠNG CỦA VUA LUI XVI VÀ VỤ HÀNH QUYẾT NHÀ VUA TRONG CÁCH MẠNG TÙ SẢN PHÁP

Vua Pháp Lui XVI (1774 - 1792) cai trị nước Pháp trong thời kỳ cuộc tổng khủng hoảng chính trị của chế độ phong kiến ở Pháp đã diễn ra, nhưng vẫn muốn duy trì những chính sách chuyên chế độc đoán. Lui XVI là một người xảo quyệt, ương ngạnh và độc ác. Nhà vua không quan tâm đến công việc chính trị, thường ngủ gật khi chủ tọa hội đồng vương quốc nhưng lại rất ham mê săn bắn. Hàng nghìn con ngựa và chó săn được chăn nuôi và hàng vạn hươu nai được trông coi bảo quản ở những khu rừng rậm ở ngoại ô Pari để vua đi săn. Trong các công việc chính trị, Lui XVI chịu ảnh hưởng rất nhiều của vợ là Mari Ăngtoanét (Marie-Antoinette), chị gái của hoàng đế Lêôpôl II của Đế quốc La Mã thần thánh, đồng thời là vua Áo, một người đàn bà đẹp, kiêu ngạo, hoang phú và khinh suất.

Để giải quyết cuộc khủng hoảng tài chính không có cách nào thoát được, Lui XVI đành phải triệu tập Hội nghị ba đẳng cấp (5-5-1789). Khi đẳng cấp thứ ba trong Hội nghị không những không chấp nhận những yêu cầu của nhà vua, mà còn tự tuyên bố thành lập Quốc hội (Hội nghị quốc dân, rồi Hội nghị lập hiến), Lui XVI đã đối phó lại bằng cách đóng cửa phòng họp và cho quân đội bao vây Quốc hội, nhưng thất bại. Sau vụ phá ngục Baxti (14-7-1789), nhà vua, tuy phải nhẫn nhượng với những người cách mạng, chấp nhận huy hiệu ba màu xanh, trắng, đỏ là tượng trưng cho sự hòa hợp giữa vua và nhân dân thủ đô, nhưng vẫn chưa từ bỏ ý định dùng vũ lực để dập tắt phong trào cách mạng. Đầu tháng 10-1789, Lui XVI điều động nhiều đạo quân ở các địa phương, trong đó có những đội quân đánh thuê người Đức và Thụy Sĩ, về đóng xung quanh Vécxai và Pari. Hoàng hậu Mari Ăngtoanét đã thản hành

đến ban cấp những mao mỗ màu trắng (mẫu của huy hiệu triều đại vua Pháp Buôchông) cho sĩ quan và binh lính cận vệ. Nghe tin đó, quân chúng nhân dân rất cảm phẫn. Nhân dân Pari khi đó lại đang bị đói, vì năm đó, trời rét buốt, băng tuyết nhiều, nên mùa màng thu hoạch kém. Ngày 5-10-1789, nhân dân Pari, trong đó số đông là phụ nữ, tập hợp trước Tòa thị chính để đòi bánh mì, rồi lũ lượt kéo đến Vécxai để gặp vua. Khoảng hai vạn quân vệ quốc cũng đi theo sau đoàn biểu tình. Những người biểu tình hô lớn : "Bánh mì ! Bánh mì !". Nhà vua không dám cho quân dân áp, phải hứa sẽ cung cấp bánh mì cho nhân dân và thông đạt cho Quốc hội biết là sẽ phê chuẩn các sắc lệnh của Quốc hội. Ngày 6-10-1789, những người biểu tình đột nhập vào hoàng cung, đòi nhà vua cùng hoàng gia phải cùng đoàn biểu tình trở về Pari. Nhân dân đưa nhà vua và hoàng gia về sống ở cung điện Tuylor, dưới sự giám sát của nhân dân.

Ngày 20-6-1791, Lui XVI làm giả một giấy thông hành của người Nga và vay được một số tiền của các chủ ngân hàng ở Pari, đã cùng gia đình bí mật trốn sang Bỉ, nơi bọn phản cách mạng trốn khỏi nước Pháp đang tập trung ở đó, chờ hiệu lệnh của nhà vua để khởi chiến. Dọc đường, khi đến gần thị trấn Varen, một thị trấn nhỏ gần biên giới Đông Bắc Pháp, vì vô ý ngồi cạnh cửa xe ngựa, nhà vua bị một trạm trưởng trạm thay ngựa nhận được mặt, nên bị bắt lại và bị giải về Pari.

Ngoài việc bắt lại nhà vua bỏ trốn, quân chúng nhân dân còn bắt được một số thư từ của Lui XVI gửi cho các vua chúa nước ngoài, yêu cầu khẩn trương can thiệp vào nội tình nước Pháp. Quân chúng nhân dân Pari đòi phải đem vua ra xử, nhưng Quốc hội lập hiến sợ phong trào quân chúng nhân dân sẽ nổi dậy chống lại quý tộc và tư sản, sau khi lật đổ nhà vua, nên cố sức bảo vệ nhà vua. Quốc hội tuyên bố không phải nhà vua trốn, mà là bị "bắt cóc". Nhưng bên ngoài Quốc hội, sự căm phẫn của quân chúng nhân

dân Pari không ngớt tăng lên với những cuộc họp sôi nổi ở các câu lạc bộ, với những kiến nghị lên án chế độ bạo quân. Tinh thần dân tộc tăng lên song song với tinh thần cách mạng. Ngày 17-7-1791, mấy nghìn người tập hợp ở quảng trường Mác để ký một bản kiến nghị lên án nền quân chủ, đòi phế truất nhà vua và thiết lập chế độ cộng hòa. Chính quyền tư sản đã ra lệnh cho đội vệ quốc đàn áp cuộc biểu tình. Đội vệ quốc đã xả súng vào đám quân chúng tay không, làm 50 người chết và hàng trăm người bị thương.

Nhận thấy có thể dựa vào Quốc hội để chống lại nhân dân, ngày 13-9-1791, Lui XVI đã phê chuẩn Hiến pháp 1791 và hôm sau làm lễ tuyên thệ trung thành với quốc dân. Nước Pháp trở thành một nước theo chế độ quân chủ lập hiến. Theo Hiến pháp 1791, mọi quyền hành đều nằm trong tay Quốc hội, nhưng nhà vua được sử dụng quyền phủ quyết trong bốn năm, nghĩa là quyền định chỉ trong bốn năm nhưng đạo luật đã được Quốc hội biểu quyết. Nhưng không phải là vua đã chấp nhận một biến pháp thỏa hiệp, mà ngược lại đang tiến hành một âm mưu phản cách mạng lớn hơn. Lui XVI tìm cách thúc đẩy nước Pháp nhanh chóng tuyên chiến với các triều đình phong kiến châu Âu, vì nhà vua tin tưởng rằng quân đội "ô hợp" của Cách mạng Pháp sẽ không đủ sức chịu đựng "một nửa trận" khi đụng đầu với những đạo quân phong kiến nổi tiếng thiện chiến. Hoàng đế nước Áo Leopon II và vua Phổ Phridorich Vinhem II cũng đang tích cực chuẩn bị chiến tranh chống nước Pháp nhằm khôi phục lại quyền hành chuyên chế cho Lui XVI và hoàng hậu Mari Ăngtoanét. Phái hiếu chiến trong Quốc hội Pháp, vì quyền lợi ích kí của giai cấp tư sản, cũng cuồng nhiệt muốn có một cuộc chiến tranh với châu Âu phong kiến. Ngày 20-4-1792, theo đề nghị của Lui XVI, Quốc hội Pháp đã quyết định tranh thủ chủ động và tuyên chiến với Áo, tiếp đó là với Phổ, liên minh của Áo.

Ngay từ đầu, cuộc chiến tranh chống Áo - Phổ đã bất lợi cho nước Pháp. Các tướng lĩnh, phản lén là quý tộc, do phản ứng giai cấp, không muốn thắng trận và cố tình mở đường cho quân thù tiến sâu vào nội địa nước Pháp. Tình hình quân sự của Pháp lại càng trở nên nghiêm trọng do việc hoàng hậu Mari Ăngtoanét, chị gái của hoàng đế Áo, đã giao kế hoạch tác chiến của Pháp cho Áo và thường xuyên tổ chức liên lạc với các triều đình phong kiến. Quân Áo đã tiến đến gần biên giới Pháp. Do áp lực của quân chúng nhân dân, Quốc hội quyết định gọi thêm 20.000 quân tình nguyện ở các tỉnh và lập một phòng tuyến ở trước thành phố Pari. Vua dùng quyền phủ quyết bác bỏ sắc lệnh này. Việc đó đã gây một làn sóng căm phẫn trong cả nước. Bất chấp sự ngăn cấm của nhà vua, các đội quân được thành lập ở khắp nơi và kéo về bảo vệ thủ đô.

Ngày 11-7-1792, Quốc hội tuyên bố "Tổ quốc lâm nguy". 15.000 dân Pari đã tòng quân trong vài ngày, thành lập ra những tiểu đoàn tình nguyện mới. Tất cả quân Vệ quốc đều được động viên. Quân tình nguyện ở các tỉnh lù lùt kéo về Pari. Trong khi đó, theo yêu cầu của hoàng hậu Mari Ăngtoanét, công tước Brunxvich (Brunswick), tổng chỉ huy quân đội Áo - Phổ hợp nhất, ra một bản tuyên cáo tại Coblenz để đe dọa tiêu diệt quân Vệ quốc, đe dọa trừng trị nghiêm khắc nhân dân Pháp, nếu họ có ý chống lại sự can thiệp của quân đội Đồng minh và đe dọa san bằng thủ đô Pari, nếu họ dám động đến gia đình nhà vua. Công tước Brunxvich dẫn đầu quân đội Áo - Phổ cùng bọn quý tộc lưu vong Pháp, bắt đầu từ Coblenz tấn công vào Pari. Nhưng lời đe dọa của Brunxvich không thể làm cho nhân dân Pari khuất phục, mà ngược lại, đã kích động mạnh mẽ tinh thần yêu nước, chống xâm lược của họ và đẩy nhanh sự sụp đổ của chế độ quân chủ Pháp.

Suốt những ngày đầu tháng 8-1792, các phân khu ở Pari đầy mạnh việc chuẩn bị khởi nghĩa. Đến ngày 9, rạng ngày 10-8-1792, khi tiếng chuông báo động vang lên, nhân dân Pari vũ trang

đã kéo đến tập trung ở trước Tòa thị chính. Các ủy viên của các phân khu tổ chức ra Công xã khởi nghĩa và đảm nhận mọi quyền hành. Các đội nghĩa quân Pari được vũ trang bằng súng trường, súng lục và giáo mạc, đã tấn công cung điện Tuylotti, nơi vua và gia đình ở. Sáng ngày 10, họ lại được thêm quân tiếp viện từ các tỉnh kéo đến. Nhà vua đã chuẩn bị đối phó với cuộc tấn công này từ trước, đã tập trung các đội quân đánh thuê người Thụy Sĩ và bọn quý tộc trung thành với nhà vua. Quân đội khởi nghĩa và quân đội bảo vệ cung vua đã bắn nhau trong hơn hai giờ. Đợt tấn công đầu tiên bị đánh lui. Nghĩa quân tổ chức đợt tấn công thứ hai và đã chiếm được cung điện, nhưng không tìm thấy vua. Lui XVI và gia đình đã trốn sang trụ sở Quốc hội và xin Quốc hội che chở. Quốc hội, tuy tước quyền của vua, nhưng lại quyết định cho vua và gia đình ở tại một lâu đài khác ở Pari. Công xã cách mạng đòi giao vua lại cho Công xã và đã tống giam Lui XVI cùng hoàng hậu Mari Ăngtoanét vào ngục Tamplo (Temple). Như vậy là cuộc khởi nghĩa ngày 10-8-1792 đã lật đổ chế độ quân chủ ở Pháp.

Sau khi bắt giam vua, Công xã Pari đứng ra tiến hành việc tổ chức quốc phòng gửi nhiều đội quân cách mạng ra tiền tuyến (ngày 20-9-1792), quân đội cách mạng đã đánh bại quân đội Phổ trong trận Vanmi (Valmy), gần biên giới Bỉ) và dần áp âm mưu phản loạn của bọn bảo hoàng định phá nhà tù để giải thoát cho vua và bọn phản cách mạng đang bị giam giữ. Do thái độ bao che cho nhà vua, Quốc hội lập pháp mất tín nhiệm, phải tuyên bố tự giải tán. Ngày 21-9-1792, một Quốc hội mới do phỏ thông đầu phiếu bầu ra, gọi là Quốc ước, trong phiên họp đầu tiên, đã tuyên bố bãi bỏ chế độ quân chủ. Nên Cộng hòa thứ nhất của Pháp ra đời.

Từ cuối năm 1792, vấn đề nổi lên hàng đầu trong Quốc ước, gây ra một cuộc đấu tranh gay gắt giữa phái Núi (hay Giacobanh) với phái Girôngđanh là vấn đề quyết định số phận nhà vua. Phái Girôngđanh tìm mọi cách - công khai hoặc quanh co - bảo vệ vua,

họ nêu lí lẽ là theo Hiến pháp 1791, nhà vua là bất khả xâm phạm. Phái Núi (hay Giacôbanh) thì đòi xét xử vua. Nhiều quan trong toàn quốc cũng gửi kiến nghị đòi xử vua về tội phản quốc. Thêm một bằng chứng về sự phản bội của Lui XVI là cuối tháng 11-1792, theo chỉ dẫn của một người thợ khóa trước đây phục vụ vua, người ta phát hiện ra một cái tủ có cửa sắt trong cung điện Tuylori có chứa đựng nhiều thư từ liên lạc giữa vua với bọn di cư và các triều đình nước ngoài. Ngày 11-12-1792, Lui Capê (Louis Capet) (tên của Lui XVI) bị đưa ra xử trước Quốc ước, bị buộc tội ám mưu chống lại tự do và an ninh quốc gia và với tội trạng ấy phải bị xử tử. Thấy không thể bảo vệ được vua, phái Girôngđanh tìm cách trì hoãn, để nghị bản án phải đưa ra nhân dân biểu quyết. Phái Giacôbanh đã kiên quyết phản đối đề nghị này. Cuối cùng với 380 phiếu thuận và 310 phiếu chống, Quốc ước quyết định xử tử vua và thi hành bản án trong vòng 24 giờ. Ngày 21-1-1793, tên vua ngoan cố và phản trắc Lui XVI bị đưa lên máy chém. Sau khi Lui Capê (tức Lui XVI) bị xử tử, Mari Ăngtoanét bị chuyển từ nhà tù Tamplo sang nhà tù Côngxiegiori (Conciergerie), giam giữ chung với những tên quý tộc phản loạn khác. Dưới thời chuyên chính cách mạng Giacôbanh, ngày 16-10-1793, Mari Ăngtoanét cũng bị chém đầu.

11 · RÔBEXPIE VÀ NỀN CHUYÊN CHÍNH GIACÔBANH

Máximiliêng đờ Rôbexpie (Maximilien de Robespierre, 1758 - 1794) sinh trưởng trong một gia đình luật sư ở thành phố Arát (Arras), miền Bắc nước Pháp. Sau khi tốt nghiệp trường Luật, ông trở thành luật sư. Ngay khi đang đi học, ông đã rất tôn trọng khuynh hướng tư tưởng của Giảng Giác Ruxô về chủ nghĩa vô thần và chủ nghĩa dân chủ tự do. Khi ra làm luật sư, ông có mối cảm thông đặc biệt với quần chúng nhân dân lao động. Vì thế, ông sẵn sàng

bảo chữa cho những người nghèo, mà không quan tâm gì đến tiền thù lao. Có lần, Ông bảo chữa cho anh thợ thùng đi tố tụng bọn cha cố trong tu viện ; đây là việc làm rất mạo hiểm, ít ai muốn dính dáng đến. Ông không bao giờ đặt vấn đề lợi lộc trong những buổi bảo chữa, vì thế Ông được nhân dân kính trọng và quý mến. Nhà cách mạng theo chủ nghĩa bình đẳng Baborp đã ca ngợi Robespierre trong một bức thư gửi cho bạn mình : "Robespierre là người tiêu biểu nhất trong pháp viện. Tôi cảm thấy Ông là con người chính trực và cực kì vô tư. Người ta thán phục Ông vì Ông không tham tiền. Cho đến nay và sau này, Ông chỉ là một luật sư nghèo".

Robespierre đã tham gia Cách mạng tư sản Pháp, từ khi Hội nghị ba đảng cấp được triệu tập (5-5-1789) đến khi cách mạng bị thủ tiêu (cuộc đảo chính phản cách mạng ngày 9 tháng Técmido (27-7-1794). Trong suốt thời gian cách mạng đó, Ông là đại biểu xuất sắc của đảng cấp thứ ba. Ông từng phát biểu : "Quyền lực chỉ có thể thuộc về nhân dân, bọn đại biểu của quý tộc và tầng lớp không thể đại diện cho bất cứ ai, vì chẳng ai bảu họ. Bọn họ chẳng qua chỉ là một bọn người ám muội, những kẻ tước đoạt vô liêm sỉ...".

Ông là con người lúc nào cũng ăn mặc cẩn thận, luôn luôn bình tĩnh, giữ thái độ thản nhiên, nhưng lại quả cảm, không bao giờ nao núng, có tinh thần cách mạng ngoan cường và đức tính chính trực, liêm khiết ; vì thế người ta gọi Ông là "Người không thể mua chuộc". Ông bị kẻ thù của cách mạng căm ghét, nhưng được quần chúng nhân dân mến phục.

Năm 1789, Ông được đảng cấp thứ ba ở quận mình báu vào Hội nghị ba đảng cấp. Trong Hội nghị ba đảng cấp, cũng như trong Quốc hội lập hiến sau này, Ông luôn luôn đứng về phía quần chúng nhân dân, đấu tranh chống lại vua, quý tộc và đại tư sản. Khi Quốc hội lập hiến thông qua Hiến pháp 1791 và những đạo luật phản dân chủ như đạo luật thuế tuyển cử, dựa theo việc đóng

thuế mà chia công dân làm hai loại : công dân "tích cực" (những người có tài sản, ruộng đất và đóng thuế trực thu) và công dân "tiêu cực" (những người không có tiền đóng thuế trực thu trị giá tối thiểu bằng ba ngày công ở địa phương), chỉ có công dân "tích cực" mới có quyền bầu cử, ứng cử vào Quốc hội và Hội đồng thị chính và được tham gia vào quân Vệ quốc, còn công dân "tiêu cực" thì bị tước đoạt hết các quyền chính trị trên, Rôbexpie và những nghị sĩ phe tả dân chủ trong Quốc hội lập hiến kiên quyết chống lại những đạo luật ấy. Rôbexpie đã phản nổ nói trong Quốc hội : "Ai cho các người quyền tước đoạt quyền của nhân dân ?". Nhưng vì các đại biểu phe tả dân chủ trong Quốc hội lập hiến chỉ là thiểu số, nên không ngăn cản được Quốc hội lập hiến thông qua những đạo luật phản dân chủ trên.

Macximiliêng đờ Rôbexpie còn tham gia tích cực vào những hoạt động chính trị trong xã hội như tham gia câu lạc bộ Giacobanh (Jacobin) và phong trào quần chúng. Câu lạc bộ mang tên Giacobanh, vì đóng trụ sở trong thư viện của tu viện dòng Thánh Giacôp (Jacob), tập hợp những nhà hoạt động chính trị ủng hộ trật tự mới (từ chế độ quân chủ lập hiến đến chế độ cộng hòa), lúc đầu bao gồm cả ba thành phần đại, trung và tiểu tư sản. Câu lạc bộ này thảo luận phản lớn các vấn đề đưa ra Quốc hội lập hiến. Vai trò chính trị của nó không ngừng tăng lên. Nhưng sau vụ chạy trốn của Lui XVI, bị bắt lại ở Varen và bị đưa về giam giữ ở Pari (20-6-1791), cuộc tranh luận chung quanh vấn đề số phận của nhà vua ở câu lạc bộ Giacobanh đã đưa đến sự phân liệt : cánh hữu hay những người đại tư sản rời bỏ câu lạc bộ, lập ra một câu lạc bộ mới, đặt trụ sở tại tu viện Phoiêng (Feuillants), nên gọi là phái Phoiêng, còn gọi là phái Lập hiến, còn cánh tả Giacobanh hay phái Dân chủ gồm hai nhóm : nhóm do Brítxô (Brissot) lãnh đạo (sau này gọi là phái Girôngđanh) và nhóm do Rôbexpie lãnh đạo, vẫn ở lại sinh hoạt trong câu lạc bộ Giacobanh. Nhưng rồi nhóm Brítxô và

nhóm Rôbexpie lại xảy ra xung đột ngày càng quyết liệt về các vấn đề thúc đẩy hay kìm hãm cách mạng, xét xử Lui XVI và chỉ đạo chiến tranh..., nhóm Rôbexpie khai trừ Brítxô và các chiến hữu của ông ta ra khỏi câu lạc bộ Giacôbanh. Từ đó, nhóm Rôbexpie gọi là phái Giacôbanh, còn nhóm Brítxô gọi là phái Girôngđanh (Girondin) (vì nhiều người trong nhóm này là nghị sĩ được bầu ở quận Girôngđơ, miền Tây nước Pháp).

Sau khi hoàn thành việc thông qua Hiến pháp 1791, Quốc hội lập hiến giải tán (30-9-1791), Quốc hội lập pháp được bầu ra, trên cơ sở Hiến pháp 1791 (tức là cử tri bị hạn chế trong số công dân "tích cực"). Vì Quốc hội lập hiến đã quyết định đại biểu cũ của mình không được tham gia Quốc hội lập pháp, nên trong Quốc hội lập pháp đã gạt bỏ được nhiều đại biểu quý tộc và tăng lữ, nhưng đồng thời nhiều đại biểu nổi tiếng của đẳng cấp thứ ba trong Quốc hội trước, trong đó có cả Rôbexpie cũng không có mặt trong Quốc hội lập pháp. Tuy Rôbexpie không tham gia Quốc hội lập pháp, nhưng nhiều bạn bè của ông trong câu lạc bộ Giacôbanh có chân trong Quốc hội lập pháp. Nhóm bạn bè của Rôbexpie trong Quốc hội lập pháp lập thành phái cực tả trong Quốc hội, ngồi chỗ cao nhất trong phòng họp, nên có tên là phái Núi (Montagnard). Trong Quốc hội lập pháp, phái Phoiêng hay phái Lập hiến (đại diện cho giai cấp đại tư sản tài chính) chiếm đa số và thống trị Quốc hội trong giai đoạn đầu. Phái này chủ trương Quân chủ lập hiến và đã không giải quyết được bất cứ vấn đề gì của cách mạng. Phái Girôngđanh, đại diện cho quyền lợi của tư sản thương nghiệp và công nghiệp miền Tây và Nam nước Pháp và phần nào cho tư sản ruộng đất ở các tỉnh, nghiêng về đấu tranh cho nền Cộng hòa. Phái này kêu gọi tiến hành chiến tranh để tăng cường địa vị kinh tế của Pháp ở châu Âu, đồng thời đánh lừa hướng quan chúng nhân dân khỏi những vấn đề chính trị - xã hội trong nước, mà quan tâm đến cuộc chiến tranh với bên ngoài. Lui XVI lại càng mong muốn cuộc chiến tranh nổ ra giữa Pháp

và các nước phong kiến châu Âu, với hi vọng quân đội nước ngoài sẽ đè bẹp cách mạng Pháp. Lời kêu gọi tiến hành chiến tranh của phái Girondanh được quần chúng nhân dân hưởng ứng nhiệt liệt, vì họ không biết việc tuyên truyền chiến tranh của phái Girondanh có lợi cho triều đình. Tháng 3-1792, nhà vua thành lập nội các Girondanh và ngày 20-4-1792, nội các Girondanh đề nghị với Quốc hội và được Quốc hội thông qua, tuyên chiến với hoàng đế Áo. Rôbexpie là người đầu tiên nghi ngờ chính sách phiêu lưu chiến tranh này. Trong những bài diễn văn của mình, Ông đã phân tích về sự phân bố hiện có của các lực lượng chính trị ở Pháp, gây chiến tranh là bất lợi. Ông vạch trần những lời lẽ thách thức hiếu chiến của phái Girondanh về "chiến tranh giải phóng", "xuất khẩu cách mạng" ... chỉ phục vụ quyền lợi của triều đình và bọn nội phản. Đúng như Rôbexpie dự đoán, cuộc chiến tranh chống Áo, sau đó chống cả Phổ, đã đưa đến cho Pháp những thất bại ở mặt trận. Thất bại không phải vì binh lính Pháp thiếu dũng cảm và chịu đựng, mà do các sĩ quan chỉ huy, phần lớn là quý tộc, đều chống cách mạng và tạo thuận lợi cho quân địch. Sự liên lạc có tính chất phản bội giữa triều đình Pháp với bộ tham mưu quân đội địch đã làm lộ bí mật các kế hoạch hành quân của quân đội Pháp. Quân đội Phổ - Áo đã tụ tập bên bờ sông Ranh, sáp tràn vào nước Pháp, theo sau là một đạo quân của bọn di cư. Ngày 11-7-1792, dưới áp lực của nhân dân, Quốc hội lập pháp phải tuyên bố "Tổ quốc lâm nguy", huy động tất cả đàn ông có thể cầm vũ khí gia nhập quân đội, quân Vệ quốc phải ở tình trạng sẵn sàng.

Chính Rôbexpie và những người dân chủ - cách mạng Giacobinh đã đứng ra tổ chức lực lượng nhân dân chiến đấu. Tuy trước đây, họ chống lại việc tuyên chiến, nhưng nay trước hiểm họa thất bại và cách mạng bị đe dọa, Rôbexpie và những người Giacobinh cách mạng đã kêu gọi quần chúng nhân dân đứng lên cầm vũ khí. Ở Pari, cũng như ở tất cả các quận trong toàn quốc, những đạo quân tình nguyện được thành lập và tiến ra mặt trận, bảo vệ Tổ quốc.

Sự phản bội của nhà vua và hoàng hậu đã lộ rõ. Tư tưởng báu bỏ nên quân chủ ngày càng tăng. Đêm 9, rạng 10-8-1792, quân chúng vũ trang đã xông vào cung điện Tuylori, nơi vua và gia đình ở. Sau hơn hai giờ chiến đấu với quân đội bảo vệ vua, nhân dân đã chiến thắng, bắt vua và hoàng hậu về giam tại nhà tù Tamplo. Cuộc khởi nghĩa ngày 10-8-1792 do Công xã khởi nghĩa lãnh đạo. Công xã này gồm những ủy viên của các phân khu ở Pari tổ chức ra để chuẩn bị tiến hành khởi nghĩa. Sau khi khởi nghĩa thắng lợi, Công xã vẫn duy trì và đảm nhận vai trò của một cơ quan quyền lực của nhân dân. Nhiều người Giacobanh cách mạng, trong đó có Robespierre, được chỉ định giữ các chức vụ khác nhau trong Công xã. Dưới áp lực của Công xã, nhiều biện pháp cách mạng đã được Quốc hội lập pháp thông qua, như tịch thu ruộng đất của bọn di cư, chia thành lô nhỏ để bán cho nông dân, giải quyết vấn đề thực phẩm cho nhân dân và cho quân đội, thiết lập tòa án đặc biệt để trừng trị những tội ác của bọn phản cách mạng... Tình thần cách mạng của quân chúng và của binh sĩ lên cao, quân đội cách mạng đã chặn đứng được quân Phổ ở trận Valmy (20-9-1792) và cứu nguy cho cách mạng Pháp.

Từ ngày 21-9-1792, Hội nghị Quốc ước được bầu theo lối phổ thông đầu phiếu, thay thế cho Quốc hội lập pháp. Trong Quốc ước, phái Girondanh chiếm gần 200 ghế, làm thành cánh hữu ; phái Núi hay Giacobanh có độ 100 đại biểu, làm thành cánh tả ; còn phái giữa, trên danh nghĩa không thuộc phái Girondanh cũng như Giacobanh, chiếm đại đa số (khoảng 400 đại biểu), là phái Đồng bằng. Phái này sẵn sàng ngả về bên nào mạnh hơn. Điều đáng lưu ý là nhân dân Pari đã bỏ phiếu cho nhiều ứng cử viên của phái Giacobanh cách mạng như Robespierre, Danton, Marat... Trong Quốc ước, thời gian đầu, phái Girondanh, được phái Đồng bằng ủng hộ, nắm quyền thống trị. Phái Girondanh chủ trương tôn trọng những hình thức hợp pháp, vu cáo bộ ba Robespierre,

Đảng Dân chủ và Mara mưu đồ thiết lập chế độ độc tài. Bằng những lí lẽ cách mạng sắc bén, Robespierre đã kiên quyết chống lại sự vụ khống và luận điểm "hợp pháp" của phái Girondin. Trong vụ án xét xử nhà vua, phái Girondin tìm mọi cách bảo vệ nhà vua, nhưng cũng không ngăn cản được quyết định của Quốc ước xứ từ vua Lui XVI (21-1-1793), nên càng mất uy tín. Sau khi Lui XVI bị xử tử, Liên minh thứ nhất chống Pháp được hình thành, gồm phần lớn các nước châu Âu, do Anh đứng đầu. Phái Girondin là phái chủ chiến, nhưng không có khả năng chỉ đạo cuộc chiến tranh chống lại liên minh phản cách mạng rộng lớn như thế. Một số tướng lĩnh Girondin, tiêu biểu là Dumouriez sẽ phản bội lại Tổ quốc, đầu hàng quân thù. Quân chúng dân nghèo thành thị bất mãn, nổi lên đấu tranh quyết liệt. Những người này được mệnh danh là phái "Hóa đại" do linh mục Giac Ru (Jacques Roux) lãnh đạo. Cuộc đấu tranh này cuối cùng đã giành được thắng lợi. Trong bước gian nguy của cách mạng, phái Núi (tức phái Giacobinh) được phái Đông bằng ủng hộ, đã thúc đẩy Quốc ước để xuất những biện pháp cứu quốc đặc biệt, trong đó có việc thành lập Ủy ban cứu quốc để kiểm soát và xúc tiến công việc của Ủy ban chấp chính và tổ chức một hệ thống các đặc phái viên của các đạo quân, có quyền hành rất lớn, kể cả quyền bắt giam các tướng lĩnh.

Phái Girondin chống đối lại những biện pháp cứu quốc đặc biệt trên, họ không ngót hờ hoán lên rằng đó là chế độ độc tài. Họ lập ra một Ủy ban mười hai người gồm toàn người của phái Girondin để điều tra những hoạt động của Công xã cách mạng Pari (là thành trì của phái Núi). Họ đưa Mara "người bạn dân" ra tòa án xét xử, nhưng bị thất bại. Họ bắt giam Hébert, một lãnh tụ của phái Giacobinh và là ủy viên của Hội đồng công xã, và một số lãnh tụ khác của quân chúng.

Ngày 25-5-1793, khi Công xã cử người đến Quốc ước đòi trả lại Ébe, thì Ixna, một lãnh tụ Girôngđanh đang chủ tọa Quốc ước, đã trả lời một cách khiêu khích : "Nếu bằng những cuộc nổi dậy luôn nảy sinh, các anh động đến đại biểu của Quốc ước, thì nhân danh toàn nước Pháp, tôi tuyên bố với các anh rằng Pari sẽ bị tiêu diệt và rồi đây người ta sẽ tìm trên bờ sông Sen xem Pari đã từng tồn tại hay không ?". Lời đe dọa tiêu diệt thủ đô cách mạng của Ixna là một thách thức lớn đối với quân chúng cách mạng.

Ngày 26-5-1793, tại câu lạc bộ Giacôbanh, Robespierre kêu gọi nhân dân đứng lên khởi nghĩa. Ngày 29-5, Ủy ban khởi nghĩa được thành lập. Ngày 31-5, các đường phố Pari đã tràn ngập những người khởi nghĩa có vũ trang. Ngày hôm đó, những người khởi nghĩa đã buộc Quốc ước phải giải tán Ủy ban mười hai người. Cuộc đấu tranh vẫn tiếp tục. Ngày 2-6, hàng vạn người trong nội thành và từ vùng ngoại ô kéo tới bao vây Quốc ước. Một phái đoàn của nhân dân khởi nghĩa do Angriot (Henriot), một người Giacôbanh cánh tả, cầm đầu, kéo vào Quốc ước, đòi bắt lập tức các lãnh tụ Girôngđanh. Quốc ước bắt buộc phải bắt giam 29 đại biểu và hai bộ trưởng Girôngđanh. Cuộc khởi nghĩa ngày 31-5 và 2-6-1793 đã chấm dứt giai đoạn thống trị của phái Girôngđanh và bắt đầu giai đoạn chuyên chính Giacôbanh dân chủ và cách mạng.

Phái Giacôbanh, đứng đầu là Robespierre, nắm chính quyền, đã tiến hành nhiều chính sách cách mạng như thông qua Hiến pháp 1793, một hiến pháp tiến bộ nhất trong lịch sử cận đại và thực hiện chính sách khủng bố (xử tử cựu hoàng hậu Mari Angtoanet ngày 16-10-1793, thông qua đạo luật về những người tình nghi, ban hành luật giá tối đa và mức lương tối đa).

Hiến pháp 1793 không thử tiêu chế độ tư hữu về tư liệu sản xuất, coi quyền tư hữu là "tất nhiên và bất khả xâm phạm của con người". Robespierre đã từng nói : "Hỡi những tâm hồn nhơ bẩn !

Các người chỉ thích vàng, ta không hề muốn dụng chạm đến của cải của các người !". Nhưng trong khi xây dựng bản Hiến pháp 1793, Robespierre cũng đã đòi hạn chế quyền tư hữu để không thể "làm tổn hại đến an ninh, đến đời sống, đến tài sản của đồng bào". Ông cũng nói : "Xã hội phải lo cho đời sống của tất cả các thành viên của mình". Nhưng nhà cách mạng tư sản Robespierre không vượt qua được những lời kêu gọi mơ hồ về việc hạn chế quyền tư hữu ấy.

Ủy ban cứu quốc (được thành lập từ tháng 4-1793) do Đặngtông (Danton) lãnh đạo, tỏ ra thiếu kiên quyết và không đủ khả năng vượt qua nguy cơ đe dọa đất nước. Robespierre đã đề xướng việc cải tổ lại Ủy ban cứu quốc, loại Đặngtông và những chiến hữu của ông ta ra khỏi Ủy ban và đưa vào Ủy ban những người Giacobinh có hành động kiên quyết theo đường lối cách mạng. Robespierre, một người sáng suốt và có quyết tâm không gì lay chuyển nổi, đứng đầu Ủy ban cứu quốc mới. Xanh Giút (Saint-Just), cánh tay phải của Robespierre, một người rất thông minh và kiên quyết tham gia Ủy ban cứu quốc. Ủy ban cứu quốc do Quốc ước bầu ra, nắm toàn bộ quyền lực thực tế. Ủy ban cứu quốc có nhiệm vụ đảo ngược tình thế quân sự và bảo đảm thắng lợi của nước Cộng hòa. Ngoài việc tiến hành chính sách khung bối có tính chất cách mạng, Ủy ban cứu quốc còn cử các phái viên của mình xuống các quận và vào quân đội để thúc đẩy các hoạt động cách mạng, xét xử tại chỗ những tướng lĩnh phản bội hay bất lực... Xanh Giút được cử làm phái viên trong quân đội vùng sông Ranh, đã bắt những người giàu phải đóng thuế.

Tháng 8-1793, Quốc ước ban hành sắc lệnh tổng động viên. Tất cả công dân từ 18 đến 25 tuổi đều được động viên vào quân đội để bảo vệ Tổ quốc. Trong sắc lệnh viết : "Thanh niên ra mặt trận ; những người đã có gia đình rèn vũ khí và vận chuyển lương thực ;

phụ nữ làm lều, may quần áo và phục vụ trong các bệnh viện ; thiếu nhi lấy quần áo cũ làm bàng ; người già đến các nơi công cộng để động viên chiến sĩ, gợi lòng cảm thù đối với vua và ca ngợi sự thống nhất của nền Cộng hòa". Nhờ có những biện pháp cương quyết và cách mạng đó, quân đội cách mạng đã đàn áp được những cuộc bạo động do phái Girondin và bọn phản động Vängđê gây ra, đánh đuổi quân đội Anh ra khỏi hải cảng Tulông (tháng 12-1793) và đánh bại quân đội liên minh phong kiến trong trận Phloruyt (Fleurus) (26-6-1794).

Rôbexpie và phái Giacôbanh cách mạng đã đưa cách mạng từ sân Pháp lên đến đỉnh cao. Nhưng vì họ đại diện cho tầng lớp tư sản bậc trung và thấp, không muốn xóa bỏ chế độ tư hữu, nên sự phân hóa giàu nghèo tất nhiên phải diễn ra trong xã hội, kể cả trong những người Giacôbanh. Trong hàng ngũ phái Giacôbanh đã xuất hiện sự phân hóa : phái "Cực đoan" do Ebe (Hébert) lãnh đạo, đại diện cho quyền lợi của quần chúng "không quần chen"⁽¹⁾ và phái "Ôn hòa" hay "Khoan dung" tập hợp quanh Đặngtông (Danton) gồm những người mới giàu lên. Rôbexpie đã đàn áp cả hai phái "hữu" và "tả". Chỗ dựa xã hội của Rôbexpie bị thu hẹp lại. Trong khi đó, giai cấp tư sản và tầng lớp nông dân tư hữu muốn ngừng cuộc cách mạng lại. Bọn phản động và thoái hóa trong Quốc ước liên kết với nhau chống lại Rôbexpie và những người Giacôbanh cách mạng.

Ngày 8 tháng Tám năm Cộng hòa thứ hai (26-7-1794), Rôbexpie đọc bài diễn văn cuối cùng ở Quốc ước, vạch trần âm mưu của bọn phản động và đòi trừng trị chúng. Ngày 9 tháng

(1) Những người "không quần chen" (les "Sans-culottes") chỉ những người bình dân nghèo khổ và cách mạng. Họ mặc quần dài, còn bọn quý tộc thì mặc quần chen để đi giầy bốt, vì thế bọn quý tộc gọi họ là những người "không quần chen" hay "không quần ngắn".

Técrido (27-7-1794), bọn phản động đã chống lại Robespierre và bắt giam ông cùng các chiến hữu của ông. Quần chúng nhân dân Paris đã giải thoát cho họ. Nhưng phe cánh Robespierre chần chờ, không quyết tâm phái động quân chúng khởi nghĩa chống Quốc ước do bọn phản động nắm giữ. Chúng đã đưa một đơn vị vũ trang tấn công vào Công xã. Sáng ngày 10 tháng Técrido (28-7-1794), Robespierre cùng 21 chiến hữu của ông bị chém đầu không qua xét xử.

Robespierre không còn nữa, nhưng tên tuổi của ông đã gắn liền với cuộc Cách mạng tư sản Pháp vĩ đại.

ĐẾ CHẾ THÚ NHẤT Ở PHÁP

12 - NAPÔLÉÔNG BÔNAPÁC - NGƯỜI XÂY DỰNG VINH QUANG CỦA MÌNH TRÊN NHỮNG THÀNH QUẢ CỦA CÁCH MẠNG TỰ SẢN PHÁP

Napôlêông Bônapác (Napoléon Bonaparte, 1769 - 1821) sinh ngày 15-8-1769 tại đảo Coôcxơ (Corse), sau khi đảo này bị sáp nhập vào nước Pháp có ba tháng. Cha ông là một luật sư, thuộc tầng lớp quý tộc nghèo, có xu hướng thân Pháp, nên quyết định cho ông sang học tại Pháp. Ông là người nhỏ nhắn, trầm mặc, vụng về, nói tiếng Pháp kém, có pha giọng Coôcxơ, nên thường bị bạn bè chế giễu, nhưng học rất giỏi. Năm lên 10 tuổi (1779), Bônapác học tại trường Quân sự ở thành phố nhỏ Brienno. Năm 15 tuổi (1784), ông được cử vào học Học viện quân sự Pari, chuyên nghiên cứu về pháo binh. Ông đã đạt được những thành tích xuất sắc, nhất là về lĩnh vực toán học và sử học. Khi đó, ông đã viết một tác phẩm quân sự về khoa học vận chuyển của đường đạn. Tháng 9-1785, ông tốt nghiệp với cấp bậc Thiếu úy pháo binh.

Khi Cách mạng tự sản Pháp (1789 - 1794) bùng nổ, Bônapác tuyên bố ủng hộ chính phủ cách mạng. Tháng 9-1793, viên đại úy pháo binh trẻ tuổi Napôlêông Bônapác tham gia trận đánh giải phóng hải cảng Tulông (Toulon) ở miền Nam nước Pháp đang bị quân Anh chiếm đóng. Ông đã bố trí pháo binh, bắn rất chuẩn xác, giải phóng Tulông. Ông được Robespierre khen ngợi và Hội nghị Quốc ước (tức Quốc hội) phong hàm Chuẩn tướng, lúc đó mới 24 tuổi.

Sau cuộc chính biến Técrido (27-7-1794), phái Giacobinh bị lật đổ, Bônapác bị coi là người cùng phe cánh với Robespierre, nên bị bắt ngày 9-8-1794, nhưng hai tuần sau được thả. Ngày 5-10-1795, bọn bảo hoàng nổi loạn âm mưu cướp chính quyền ở Pari, Bônapác

được giao nhiệm vụ trấn áp bọn chúng. Ông được tín nhiệm và được phong hàm Thiếu tướng ngày 16-10-1795.

Mùa xuân năm 1796, Bonapac được giao chỉ huy mặt trận Italia chống quân Áo. Với số quân ít hơn, lại trang bị kém, nhưng Ông đã đánh bại quân Áo đông hơn và nổi tiếng hùng mạnh nhất châu Âu, nhờ có khả năng tổ chức cao, tài lãnh đạo quân sự xuất sắc. Trước khi kéo quân vào Italia, Bonapac đã động viên binh sĩ : "Hỡi binh sĩ ! các ngươi đang thiếu ăn, thiếu mặc. Ta sắp đưa các ngươi đến vùng đồng bằng phì nhiêu nhất thế giới". Ông cũng tuyên bố một cách đối trả với nhân dân Italia là quân đội Pháp đến Italia là để giải phóng nhân dân Italia khỏi ách thống trị của Áo. Năm 1797, chính phủ Áo buộc phải ký hòa ước Cămpô-Phoocmiô (Campo-Formio) với Pháp, làm tan rã Liên minh phong kiến chống Pháp lần thứ nhất của các nước châu Âu.

Năm 1798, chính phủ Đốc chính Pháp nghe theo kế hoạch của Bonapac mở mặt trận Ai Cập - Xyri, đe dọa đường đi Ấn Độ của Anh. Bonapac được cử làm Tư lệnh quân đoàn Phương Đông, chỉ huy 350 tàu chiến với ba vạn quân viễn chinh sang Ai Cập và Xyri. Quân đội Pháp đã chiếm được hải cảng Aléchxandria của Ai Cập, đánh thắng kị binh Ai Cập Mamolúc dưới chân Kim tự tháp và kéo vào thủ đô Cairo. Nhưng hạm đội Pháp sang cứu trợ lại bị hạm đội Anh do đô đốc Nenxon chỉ huy tiêu diệt mọi cách thảm hại ở Abukia (quần đảo Xixilia). Quân viễn chinh của Bonapac bị giam chân ở Ai Cập, thường xuyên bị người Arập, Ai Cập và Xyri tấn công, cộng thêm thời tiết nóng nực và nạn dịch nên bị chết hại nhiều. Giữa lúc đó, Bonapac nghe tin chính quyền Đốc chính ở Pari đang gặp khó khăn, Ông đã bỏ quân đội lại Ai Cập và lên trở về Pháp (tháng 10-1799).

Khi đó ở nước Pháp, chính quyền Đốc chính đang rất lúng túng vì phải đối phó với cả phe tả (âm mưu khởi nghĩa của những người Bình đẳng do Babot lãnh đạo) và phe hữu (bọn bảo hoàng).

Giai cấp tư sản và nông dân từ hữu thấy chính quyền Đốc chính không có khả năng cai trị được nữa, nên trông cậy vào thanh kiếm của Bonapac để đảm bảo quyền lợi cho họ. Bonapac từ Ai Cập trở về, đã dựa vào quân đội tiến hành cuộc đảo chính ngày 18 Brumaire (tháng Sương mù) năm Cộng hòa thứ tám (9-11-1799). Quyền hành lọt vào tay một ban Tổng tài lâm thời gồm ba người, trong đó Bonapac là Tổng tài thứ nhất, nắm tất cả mọi quyền hành, còn hai Tổng tài kia chỉ có tiếng nói tư vấn. Chế độ độc tài quân sự được thành lập thay thế chế độ Cộng hòa.

Năm 1800, theo kế hoạch của Bonapac, Pháp đưa hai đạo quân tấn công Áo và buộc Áo phải ký hòa ước Luynévin (Lunéville) (1801), tiếp đó hòa ước Pháp - Nga cũng được ký kết. Do Áo và Nga rút khỏi Liên minh chống Pháp, nên Anh cũng phải ký hòa ước với Pháp tại Amiêng (Amiens) (1802). Lần đầu tiên sau mười năm chiến tranh, hòa bình trở lại toàn châu Âu.

Tuy hòa bình không được lâu dài, vì từ năm 1803, Anh lại bắt đầu chống Pháp và đến 1805, chiến tranh lại lan rộng, nhưng Bonapac đã lợi dụng được thời gian hòa hoãn này để tổ chức và củng cố chính quyền của mình (ngày 2-8-1802, Bonapac tự xưng Tổng tài trọn đời). Khi chiến tranh tái diễn, bọn bảo hoàng ngóc đầu dậy, thì chính quyền chuyên chế của Bonapac đã củng cố xong. Ngày 18-5-1804, Napoléon Bonapac lên ngôi hoàng đế, hiệu là Napoléon I.

Ngay sau khi lên ngôi hoàng đế, Napoléon I đã ký hiệp ước thân thiện với Giáo hoàng Piô VII và đặc biệt chú trọng đến công việc nội trị (ban hành bộ Dân luật) và khuyến khích phát triển công thương nghiệp để làm cơ sở hậu cần cho những cuộc chiến tranh sắp tới. Napoléon I đánh giá rất cao giá trị của bộ Dân luật 1804, ông viết : "Vinh quang thật sự của tôi không phải là đã chiến thắng 40 trận..., nhưng cái sẽ không phải mơ được, cái sẽ sống vĩnh viễn là bộ luật Dân sự của tôi". F.Engen coi Bộ

luật Napôlêông là "Bộ luật tư sản hiện đại nhất, mà cơ sở của nó là những thành quả xã hội của cuộc đại Cách mạng tư sản Pháp". Các Mác cũng cho là : "Napôlêông đã xây dựng được một mô hình Nhà nước tư sản hoàn chỉnh". Vì thế mà Bộ luật Napôlêông đã ảnh hưởng rất lớn đến sự hình thành luật Dân sự ở nhiều nước tư bản trên thế giới.

13 - NHỮNG CUỘC CHIẾN TRANH CHỐNG ANH, ÁO, NGA

Kẻ thù chính của Pháp là Anh, Áo và Nga. Napôlêông I dự định đổ bộ lên đảo Anh, đã tập trung 2.300 tàu chiến ở cảng Bulônhơ bên bờ biển Măngsơ. Nhưng do một hạm đội của Pháp khi vượt qua eo Gibranta bị một hạm đội của Anh do đô đốc Nenxon chỉ huy, tiêu diệt (trận hải chiến Traphanga ngày 21-10-1805 ; trong trận này, Nenxon hi sinh), nên Napôlêông I phải hủy bỏ chiến dịch đổ bộ lên đảo Anh và tiến hành cuộc chiến tranh trên lục địa. Napôlêông I đại thắng liên quân Nga - Áo trong trận Auxteclit (2-12-1805), đánh bại quân Phổ trong trận Iêna (14-10-1806) và tiến vào Béclin (thủ đô của vương quốc Phổ). Ngày 21-11-1806, tại Béclin, Napôlêông I đã ban hành sắc lệnh về "phong tỏa lục địa" nhằm ngăn cản hàng hóa của Anh buôn bán ở lục địa châu Âu. Để trừng phạt Bồ Đào Nha không chịu đóng cửa biển đối với người Anh, Napôlêông I đưa quân vào xâm lược Bồ Đào Nha và chiếm đóng luôn cả Tây Ban Nha. Nhưng cuộc kháng chiến của nhân dân Tây Ban Nha đã làm cho Napôlêông bị tiêu hao nhiều lực lượng. Tiếp đó, Nga hoàng cũng chống lại công việc phong tỏa lục địa của Napôlêông. Năm 1812, Napôlêông I cầm đầu một đạo quân lớn gồm trên 60 vạn người, xâm lược nước Nga. Quân đội Nga phải vừa đánh vừa rút lui. Cuộc đụng độ lớn nhất giữa quân đội Pháp và Nga là trận Borodinô (ngày 7-9-1812). Tổng tư lệnh quân đội Nga là Thống soái Cutudôp hạ lệnh bỏ trống Mátxcova (thủ đô thứ hai của Nga hoàng), rút quân đội về phía nam. Quân

đội Pháp kéo vào Mátxcova, dân cư đã bỏ đi đến 9/10 và hôm sau, thành phố bốc lửa khắp nơi. Giữa mùa đông lạnh giá và thiếu lương thực, Napôlêông phải ra lệnh rút quân khỏi Mátxcova, dự định xuống vựa lúa phía nam Nga, nhưng bị quân dân Nga chặn đánh khắp nơi. Napôlêông bỏ quân đội lại, trốn về Pari.

Napôlêông tập hợp vội vã được 30 vạn quân để ngăn chặn quân Nga và liên minh phong kiến châu Âu tràn vào nước Pháp. Nhưng trong "trận các dân tộc" ở Laixich (Đức), quân đội Pháp bị thất bại. Ngày 31-3-1814, liên quân phong kiến, đứng đầu là Nga hoàng Alécxan I, kéo vào Pari. Napôlêông buộc phải thoái vị và bị đày đến đảo nhỏ Enba, nằm bên đảo Coôcxơ và Italia, ở Địa Trung Hải.

Ngày 20-3-1815, Napôlêông trốn khỏi đảo Enba, đổ bộ lên bờ biển phía nam Pháp và trở lại Pari. Nhưng Napôlêông chỉ nắm chính quyền được 100 ngày. Trong trận đánh cuối cùng ở Oatéclô, gần Brûcxen (Bỉ) (18-6-1815), quân đội của Napôlêông bị đánh bại hoàn toàn bởi liên quân Anh - Phổ. Napôlêông bị đày ra đảo Xanh Elen, ngoài khơi Đại Tây Dương và chết ở đó năm 1821.

Sự nghiệp của Napôlêông đối với dân tộc Pháp và thế giới thật là vĩ đại. Có được sự nghiệp đó là do Napôlêông đã được thừa hưởng những thành quả của cuộc Cách mạng tư sản Pháp. Nhưng cũng phải thừa nhận là Napôlêông là một nhà chính trị lối lạc và nhà quân sự tài ba của nước Pháp. Napôlêông là người đã đưa nước Pháp và nhiều nước chịu ảnh hưởng của Cách mạng Pháp phát triển trên con đường tư bản chủ nghĩa.

14 - NHỮNG CHUYỆN TÌNH DUYÊN CỦA NAPÔLÊÔNG BÔNAPÁC

Vào mùa đông năm 1795, tướng Bônapác đã làm quen với Giôdêphùn đờ Bôhácne, một phụ nữ rất xinh đẹp và quyến rũ. Mặc

dâu tuổi hai người rất chênh lệch nhau, chàng trai mới có 26 tuổi, còn cô gái đã là một thiếu phụ 32 tuổi, vợ góa của tướng Đờ Bôhácne, đã bị tòa án cách mạng xử tử năm 1794 và đã có hai con, nhưng tướng Bonapac vẫn quyết định kết hôn cùng Giôdêphin. Mới qua tuần trăng mật chưa bao lâu, Bonapac đã phải xa nàng để đến chỉ huy quân đội ở Italia, rồi ở Ai Cập. Từ những nơi xa xôi, hầu như ngày nào, Bonapac cũng viết thư cho vợ, hiểu lô tình yêu tha thiết. Nhưng Giôdêphin thỉnh thoảng mới có một lá thư hồi đáp, mà cũng chẳng lấy gì làm mặn mà, vì nàng còn đang mải mê trong những buổi hội hè ở kinh thành Pari hoa lệ với biết bao chàng trai đang chiêm ngưỡng. Tình trạng này kéo dài được hai năm. Khi biết chuyện, Bonapac đã quyết định li hôn với Giôdêphin sau khi đánh Ai Cập về.

Năm 1804, Napoléon Bonapac lên ngôi hoàng đế, hiệu là Napoléon I. Năm 1809, sau khi đánh bại quân Áo trong trận Vagram (Wagram), Napoléon có thể tiêu diệt được hoàn toàn nước Áo, nhưng ông muốn giữ Áo làm đồng minh, nên đã xin cưới công chúa nước Áo là Mari Luidor (Marie Louise). Mari Luidor là con gái của hoàng đế Áo Phrängxoa II (và là cháu gọi Mari Ăngtoanét, vợ vua Lui XVI đã bị Cách mạng Pháp chém đầu, bằng cõ ruột), tuy không đẹp như Giôdêphin, nhưng có duyên hơn. Nàng biết sáu ngoại ngữ và giỏi về nhạc, họa, khi đó, vừa tròn 18 tuổi, còn Napoléon 40 tuổi. Sau khi được hoàng đế Phrängxoa nhận lời xin cưới, Napoléon rất mừng, bèn sai thống chế Berthier sang thủ đô Viên để cảm tạ và đại diện cho hoàng đế Pháp xin chuẩn bị lễ cưới. Đi theo thống chế, còn có nhiều lê vật và đồ nữ trang vô cùng quý giá gồm kim cương, ngọc ngà, tơ lụa và mọi số báu vật hiếm có, mà Napoléon đã chiếm được trong các cuộc viễn chinh. Ngoài ra, Napoléon còn chọn bốn con ngựa đẹp nhất được tuyển lựa qua hàng ngàn con ngựa đẹp và khỏe với một chiếc xe ngựa đẹp long lanh hơn bao giờ hết để rước dâu. Trong

khi đó, hoàng đế Áo cũng muốn con mình đẹp rực rỡ hơn nữa, nên đã ra lệnh tuyển chọn các chuyên viên cắt may và nghi lễ đến cung điện để trang điểm cho công chúa. Ngay cả đôi giày của Mari Luidor cũng được gửi sang đóng ở thủ đô Pari (Pháp) cho đúng尺寸, hợp thời trang.

Ngày 27-3-1810, đoàn xe rước Mari Luidor lên đường. Napôlêông đã ra tận thành phố Côngpienhor (Compiègne) cách Pari 120km để đón cô dâu. Trong lễ phong tước hoàng hậu cho Mari Luidor, có năm hoàng hậu của các nước ở châu Âu đã nâng vạt áo cưới cho Mari. Năm 1811, Hoàng hậu Mari sinh cho Napôlêông một hoàng nam là Napôlêông Phrăngxoa Sáclor Giôdép (được phong là quận công Rêchxtát, sau là vua của Rôma). Trong thời gian Napôlêông viễn chinh ở Nga (1812 - 1813), bà làm nhiếp chính trong triều đình Pháp. Khi Napôlêông thất bại, quân Liên minh phong kiến châu Âu chuẩn bị kéo vào đất Pháp. Áo hoàng đã phái công tước Phôn Naiborc (Von Neipberg) sang Pari, đưa bà và con trai thoát khỏi nước Pháp để về Áo (tháng 3-1814). Khi Napôlêông bị di đây, bà đã không dám theo chồng, mà ở lại. Vì vậy, lấy công tước Phôn Naiborc, người đã cứu bà và con trai ra khỏi nước Pháp (1815). Sau đó, bà lấy một đời chồng nữa là bá tước Bôngben (Bombelles).

15 - VIỆC ĐUA THI HÀI CỦA NAPÔLÊÔNG BÔNAPÁC VỀ NƯỚC PHÁP

Ngày 5-5-1821, Napôlêông Bônapác mất tại đảo Xanh Elen, nhưng mãi mười bảy năm sau, người Pháp mới được người Anh cho phép đem thi hài của vị cựu Hoàng đế của mình về nước. Vua Lui Philip đã cử con trai của Hoàng tử Gioanhvinh tới đảo Xanh Elen giám sát công việc khai quật tử thi của Napôlêông Bônapác. Tháng 9-1840, một con tàu Pháp đã đưa thi hài Napôlêông

về đến hái cảng Lư Havru, từ đó, rất nhiều tàu thuyền Pháp đã đi theo tàu chở linh cữu thành một đoàn dài trên sông Sen (Seine) đến tận Pari. Ngày 15-9-1840, dưới trời mưa bão tuyết, hầu như nhân dân toàn thành phố Pari và các tỉnh lân cận tham dự tang lễ của vị cựu Hoàng đế Napôlêông I. Linh cữu của Hoàng đế được đưa đi từ từ dọc các đường phố chính, qua Khải hoàn môn, xuống đại lộ Sảng Elidè (Champs Élysées) và được đặt tại Nhà thờ Đômô đê Anhvalido (Dôme des Invalides). Thi hài của Napôlêông Bonapac được bọc trong sáu lớp quan tài : lớp thứ nhất bằng thiếc, lớp thứ hai bằng gỗ dài ngựa, lớp thứ ba, thứ tư bằng chì, lớp thứ năm bằng gỗ mun và lớp thứ sáu bằng gỗ sồi, sau đó được đặt vào trong một chiếc quan tài bằng đá đỏ. Hầm mộ chứa quan tài do kiến trúc sư nổi tiếng Visêôntu thiết kế, ở đây có mười hai bức tượng chiến thắng khổng lồ, ngày đêm canh gác cho Hoàng đế yên nghỉ giấc ngủ ngàn thu. Bên cạnh mộ của Napôlêông I là mộ của con trai của Hoàng đế, quận công Rêchxiát, được mệnh danh là "chú đại bàng non" (L'Aiglon) và hai bên mộ của Napôlêông I quy tập những thành viên trong gia đình Hoàng đế, những tướng lĩnh xuất sắc của Hoàng đế. Nhà thờ Đômô đê Anhvalido trở thành nơi tưởng niệm Hoàng đế Napôlêông I của nước Pháp.

ĐẾ CHẾ THỨ HAI Ở PHÁP

16. NAPÔLÊÔNG III HAY NAPÔLÊÔNG "TIỂU ĐẾ" . "ĐỨA CHÁU NHỎ CỦA ÔNG BÁC VĨ ĐẠI"

Hoàng đế Napôlêông III (1852 - 1870), tên là Sáclor Lui Napôlêông Bônapác (1808 - 1873), còn gọi là Hoàng thân Lui Bônapác (con thứ ba của Lui Bônapác, vua Hà Lan, em ruột Napôlêông Bônapác, tức Napôlêông I) là một con người tâm thường, ti tiện và xảo quyệt, đã biết lợi dụng uy tín của bác là Napôlêông I và dùng những thủ đoạn gian xảo để lén nắm chính quyền. Người ta gọi ông là "đứa cháu nhỏ của ông bác vĩ đại" hay Napôlêông "bé", Napôlêông "tiểu đế" (đối lập với Napôlêông I được gọi là Napôlêông "đại đế").

Năm 1832, sau một thời gian sống lưu vong ở Thụy Sĩ và Italia, Ông trở về Pháp, tập hợp được một bộ phận sĩ quan thời đế chế (tức thời Napôlêông I) và một bọn côn đồ lưu manh thành lập phái Bônapác. Phái này, vào tháng 10-1836 ở Xtraxbua và tháng 4-1840 ở Bulônhơ, mưu toan đảo chính lật đổ chính quyền của Lui Philíp (nên quân chủ tháng Bảy), nhưng thất bại. Hoàng thân Lui Napôlêông bị kết án tù chung thân, năm 1846 vượt ngục trốn sang Anh. Ông trở lại Pháp sau cuộc cách mạng 1848, được bầu vào Quốc hội và ra tranh cử chức Tổng thống nước Cộng hòa Pháp tháng 12-1848. Ông đã giành được thắng lợi, đánh bại tướng Cavainhắc, tên đao phủ của cuộc nội chiến tháng 6, người của phái tư sản Cộng hòa, ứng cử viên chính thức của chính phủ và những ứng cử viên khác.

Trong thời gian nắm quyền Tổng thống, hoàng thân Lui Napôlêông đã dựa vào giáo hội Thiên chúa giáo và bọn bảo hoàng, tìm cách loại trừ các đại biểu dân chủ và cộng hòa cấp tiến trong Quốc hội, đồng thời tìm cách củng cố địa vị cá nhân, đưa những người

tin cẩn của mình vào năm các chức vụ chủ chốt trong chính quyền. Năm 1852, Lui Napôléông hết nhiệm kì làm Tổng thống (4 năm) và theo hiến pháp thì không được ra ứng cử lần thứ hai. Phe Lui Napôléông cố gắng vận động cài tó hiến pháp trong Quốc hội để gia hạn thời gian cầm quyền của Tổng thống lên 10 năm, nhưng thất bại. Sau khi cài tó hiến pháp không thành, Lui Napôléông chuẩn bị làm đảo chính. Lui Napôléông chọn ngày 2-12-1851 là ngày kỉ niệm Napôléông I lên ngôi hoàng đế (1804) và chiến thắng Auxtélit (1805) để tiến hành đảo chính, giải tán Quốc hội, bắt giam một số đại biểu thuộc phe chống đối ở Quốc hội và một số nhân sĩ đối lập. Tiếp sau đó, một cuộc đàn áp dữ dội đã diễn ra.

Bằng cuộc trưng cầu ý dân một cách gian ngoan, ngày 21-12-1851, Lui Napôléông được giữ lại làm Tổng thống và được giao quyền thảo ra một bản hiến pháp mới. Một năm sau, ngày 2-12-1852, Lui Napôléông lại tổ chức một cuộc trưng cầu ý dân mới để lên ngôi Hoàng đế, lấy hiệu là Napôléông III⁽¹⁾. Chế độ Đế chế II ra đời.

Thời gian đầu của Đế chế II, nền kinh tế tư bản chủ nghĩa phát triển mạnh, phong trào đối lập của phái Cộng hòa tư sản và phong trào công nhân chưa khôi phục được lực lượng, nên Napôléông III thực hiện được chế độ độc tài. Nhưng vào thời kì cuối của Đế chế, do những khó khăn chồng chất ở trong nước (hai cuộc khủng hoảng kinh tế 1857 - 1858 và 1866) và những thất bại nghiêm trọng về ngoại giao, chính quyền Napôléông III đã phải ban hành một số cải cách "tự do" để mong cứu vãn Đế chế đang suy sụp. Nhưng quần chúng đã chán ghét Đế chế II. Phong trào

(1) Những người thuộc phái Bonapac gọi quận công Rêchxiết Napôléông Phrángxwa Sáclơ Giôdép (1811 - 1832), con của Napôléông I và công chúa Áo Mari Luisa, đã từng được Napôléông I phong làm vua của Rôma, là Napôléông II, mặc dù quận công Rêchxiết chưa lên ngôi hoàng đế bao giờ. Lui Napôléông chỉ đàm nhận là Napôléông III.

đấu tranh của phe Cộng hòa tư sản và của giai cấp công nhân ngày càng lên mạnh. Cuộc chiến tranh Pháp - Phổ (1870 - 1871) đã bộc lộ sự thối nát và yếu hèn của Đế chế II. Cuộc chiến tranh chỉ kéo dài không đầy một tháng (4-8 đến 2-9-1870). Hoàng đế Tổng tư lệnh Napôlê옹 III già nua, nhu nhược cùng đạo quân chủ lực của mình, đã phải đầu hàng quân đội Phổ ở Sodang và bị đưa sang giam giữ ở Đức. Ngày 19-3-1871, Lui Napôlê옹 được phép rời Đức sang Anh sum họp với gia đình (vợ là Ogiêni đơ Môngtigiô, con trai độc nhất là Ogien Lui Napôlê옹) và chết ở bên đó (1873).

17 . TRẬN XODĂNG - KẾT THÚC SỐ PHẬN HOÀNG ĐẾ CỦA NAPÔLÊÔNG III

Để đẩy cho Napôlê옹 III gây chiến tranh trước với Phổ, Thủ tướng Phổ Bixmác đã tạo ra "bức điện giả mạo Emxơ". Ngày 19-7-1870, Napôlê옹 III đã trúng kế của Bixmác, vội và tuyên chiến với Phổ và cuộc chiến tranh Pháp - Phổ (1870 - 1871) bùng nổ. Napôlê옹 dự tính một cách chủ quan : Quân Pháp sẽ nhanh chóng tiến vào nước Đức, khi quân Phổ chưa kịp trở tay. Quân Pháp sẽ cắt miền Nam Đức ra khỏi Bắc Đức và như thế quân Phổ sẽ bị thất bại. Nhưng Napôlê옹 đã tính lầm, trong khi quân đội Phổ đã chuẩn bị xong lực lượng thì quân Pháp chưa chuẩn bị gì. Ngày từ đầu chiến tranh, quân Pháp đã thiếu vũ khí và lương thực. Một bộ phận quân đội đóng rải rác ở các thuộc địa, chưa kịp rút về.

Chiến tranh nổ ra được 8 ngày, Pháp mới điều động được 250.000 quân ra chiến trường, trong khi đó 400.000 quân Phổ đã bố trí sẵn sàng chờ quân Pháp tới. Ngày 2-8-1870, sau khi tuyên chiến hơn 10 ngày, Pháp mới bắt đầu tập kích qua bên kia biên giới nhưng bị quân Phổ đánh cho tan tành. Hai ngày sau, quân

Phổ thừa thắng phản công sang đất Pháp, phòng tuyến của quân Pháp bị vỡ.

Napoléon III với danh nghĩa là tổng chỉ huy quân đội Pháp buộc phải dẫn đại quân rút lui về cố thủ ở pháo đài Xordang (Sedan) gần biên giới nước Bỉ. Napoléon nói với nguyên soái Mác Mahong : "Xordang nhiều đồi núi, công sự lại kiên cố, ở đây phòng thủ tốt, nhưng bất lợi cho tiến công ; chúng ta nên cố thủ chờ viện binh". Mác Mahong cũng hưởng ứng : "Cố thủ ở đây là thượng sách".

Thế là quân Pháp co cụm ở pháo đài Xordang hiềm trớ và chật hẹp. Bixmác nghĩ bụng : "Thế càng tốt !" Để cắt một mẻ lười to, quân Phổ lập tức bao vây chật quân Pháp ở Xordang. Ngày 1-9-1870, quân Phổ bắt đầu khai chiến. Đầu tiên, 700 cỗ pháo của Phổ nhả đạn như mưa vào pháo đài, mặt đất rung chuyển, cây cối công sự đổ ngổn ngang, toàn bộ pháo đài chìm trong khói lửa. Tiếp đó, hai mươi vạn quân Phổ tiến đánh pháo đài. Đến 5 giờ chiều, quân Pháp đã bị thương vong tới 17.000 người. Tuy quân Pháp vẫn chống trả kiên cường, nhưng Napoléon sợ, nói với Mác Mahong : "Nguyên soái ! Ngài có thể tiếp tục cố thủ được không ? Có cần phải dùng phương pháp khác để ứng cứu không ?". Mác Mahong nhìn thấy hoàng đế đã thay sang bộ trang phục nhà binh, dáng điệu hốt hoảng. Ông ta hiểu tất cả, khóc và nói : "Thưa hoàng thượng, kẻ địch rất dũng mãnh, chúng ta bị cô lập rồi. Hạ thần đã bị thương nặng không thể tiếp tục chỉ huy chiến đấu được nữa. Hoàng thượng là đáng tối cao anh minh, thấy nên làm như thế nào, thì hãy làm như thế ấy !". Napoléon trầm tư một lúc, rồi than thở : "Bây giờ cố thủ không nổi, mà đợi viện binh đến không kịp nữa rồi. Thế thất bại đã rõ. Chúng ta không thể thí mạng 10 vạn binh sĩ. Trầm quyết định đàm phán hòa bình với họ".

Thế là vị hoàng đế ngạo mạn, vừa mới hùng hổ tuyên chiến cách đây hơn một tháng, đã phải cầm bút viết thư đầu hàng gửi

vua Phổ : "Người bạn anh em thân mến ! Vì tôi chưa có thể chết trước các binh lính của tôi, nên dành phải rút kiếm trao cho bệ hạ. Tôi nguyện làm người anh em tôi của bệ hạ". Napoléon sai người cầm thư và kiếm đưa sang cho viên Tư lệnh quân đội Phổ ; sau đó nói với Mác Mahong : "Nguyên soái ! hãy hạ lệnh cho quân sĩ treo cờ trắng ở tháp trung tâm và ngừng mọi hoạt động quân sự".

Ngày hôm sau (2-9-1870), Pháp kí giấy đầu hàng Phổ. Hoàng đế Napoléon III, nguyên soái Mác Mahong và 39 tướng lĩnh cùng với 10 vạn binh sĩ Pháp trở thành tù binh của Phổ. Tin Napoléon III thảm bại ở Xưởng bay về Pari. Quân chúng nhân dân Pari lập tức đứng lên làm cuộc cách mạng ngày 4-9-1870, lật đổ Đế chế III của Napoléon III và thành lập chế độ Cộng hòa. Đó là nền Cộng hòa thứ ba của Pháp.

18 - CUỘC SỐNG GIA ĐÌNH BẤT HẠNH CỦA NAPÔLÊÔNG III

Napoléon III lên ngôi hoàng đế Pháp năm 44 tuổi (1852) mà vẫn chưa có vợ. Ông muốn cưới một công chúa dòng dõi vua chúa, nhưng không triều đình nào gả. Một lần, ông gặp một tiểu thư Tây Ban Nha là nữ bá tước Ogiêni de Montijo (tên đầy đủ của nàng là Eugénie Maria Ignace Augustine de Montijo) và đã say mê mệt, ông coi đó là người đàn bà "đẹp nhất thế gian" và nhất quyết cưới nàng. Được tin, những quan cận thần đã ra sức can ngăn ông, vì cô ta chỉ là con gái của một bá tước Tây Ban Nha tầm thường, không "môn đăng hộ đối". Thế nhưng, Napoléon III đã không nghe theo, mà còn tuyên bố như thách thức với cả nước Pháp : "Trảm đã cưới một người phụ nữ mà trảm yêu và ngưỡng mộ, như vậy còn hơn là cưới một người mà trảm không hay biết gì !" Cuộc hôn nhân của Napoléon III với Ogiêni de Montijo đã

được tổ chức ngay vào đầu năm sau (30-1-1853). Khi đám cưới của hoàng đế đi qua các phố ở thủ đô, nhân dân Pari tỏ ra lạnh nhạt và cho rằng vị mẫu nghi thiên hạ của họ không phải dòng dõi vua chúa.

Mối tình của hoàng đế Napoléon III và hoàng hậu Ogién được tô điểm bởi tình yêu, sắc đẹp, tiền bạc, quyền lực và vinh quang, tưởng là đạt tới hạnh phúc lý tưởng. Nhưng chẳng bao lâu sau lại trở thành nỗi bất hạnh của Napoléon III, chỉ vì tính ghen tuông và nghi kị quá quyết của Ogién. Bà nhất định không bao giờ để ông ở một mình, vì luôn sợ ông ngoại tình. Bà không còn coi sự uy nghi của triều đình ra gì nữa. Không ít lần, bà xông vào Văn phòng của ông, trong khi ông đang bê b potrà việc nước hoặc đang bàn kín việc quốc gia đại sự với các đại thần. Thậm chí, bà phá hỏng cả những cuộc triều kiến long trọng nhất của triều đình, chỉ vì nghi ngờ ông đang ở bên một người đàn bà khác. Bà thường chạy sang nhà bà chị để phàn nàn về chồng, trút hết tâm sự, thậm chí cả khóc lóc, đe dọa. Bà làm cho đời sống của ông không còn được mấy may tự do. Cho nên, tuy làm chủ 12 tòa cung điện lộng lẫy, mà Napoléon III không có nổi một chốn ẩn náu để yên thân.

Trong cuốn sách của E.A. Rainothác (E.A Rheinhardt) nhan đề *Napoléon "Tiểu đế" và Ogién - Tán hi hài của Đế chế*, có đoạn viết : "Nhiều tối, người ta thấy Napoléon III, đội chiếc mũ mềm kéo sụp xuống tận mắt, cùng một người hầu cận, lén lút ra khỏi hoàng cung qua đường cổng phụ. Cũng có thể ông đến với một người đàn bà nào đó có thể làm ông khuây khỏa và cũng có thể, ông chỉ đi để mà đi, lang thang trong kinh thành như hồi còn hàn vi, vơ vẩn trong những ngõ hẻm, đường phố vắng, mà các vị hoàng đế chỉ được nghe tả trong sách..."

CÔNG CỤC THỐNG NHẤT ĐỨC

19 - BIXMÁC - VỊ THỦ TƯỚNG "SẮT VÀ MÁU" CỦA VƯƠNG QUỐC PHỐ VÀ ĐẾ QUỐC ĐỨC THỐNG NHẤT

Công tước Otto phòn Bixmác (Otto von Bismarck) (1815 - 1898) sinh ngày 1-4-1815 trong một gia đình thuộc tầng lớp quý tộc cũ ở vùng Sonhaoden (Schonhausen) thuộc tỉnh Macđobuôc (Magdeburg) nước Phổ, cách Béclin khoảng 100 km. Năm 17 tuổi, sau khi học xong trường Trung học ở địa phương, ông học luật ở trường Đại học Béclin. Tuy học luật, nhưng ông rất yêu thích môn Lịch sử, Thiên văn học và ham mê những cuộc du lịch nước ngoài để tìm hiểu tình hình thế giới. Ông có thân hình cao lớn, tính khí bướng bỉnh, tàn nhẫn đối với nông dân, có đầu óc thực tiễn và cương quyết, l้า mưu mẹo, ham mê bạo lực, không từ một thủ đoạn nào để đạt tới mục đích. Trong thời gian học tại trường trung học và đại học, ông đã đánh nhau rất nhiều lần với các học sinh, sinh viên có chân trong các đoàn thể dân chủ của các trường học. Ông là người tiêu biểu cho lớp thanh niên phản động Phổ thời đó.

Vào giữa thế kỉ XIX, Đức đang ở trong tình trạng phân tán nặng nề, bao gồm tới 38 quốc gia, trong đó có 34 quốc gia quân chủ và 4 thành phố tự do, hợp thành một quốc gia liên hiệp gọi là *Liên hiệp Đức*. Áo và Phổ là hai nước lớn mạnh nhất của Liên hiệp và đang cạnh tranh với nhau để đứng đầu nước Đức.

Sau khi tốt nghiệp đại học, Bixmác trở về địa phương cai quản hai dinh cơ của mình và do hấp thu nền giáo dục tư sản ở trường đại học, nên ông chuyển sang kinh doanh ruộng đất theo phương thức tư bản chủ nghĩa. Bắt đầu từ năm 1845, ông tham gia hoạt động chính trị, được bầu làm nghị viên ở tỉnh Dácxen và năm 1847, được bầu vào Quốc hội (Landtag) của nước Phổ. Khi cuộc Cách

mạng tư sản 1848 - 1849 nổ ra ở Đức, Bismarck là kẻ tử thù của cách mạng. Ông đã tham gia một tổ chức phản động chống đối lại phong trào cách mạng và định vũ trang nông dân để kéo lên Berlin "cứu vua". Nhận cách của Bismarck đã được vua Phổ Vinhем I chú ý tới. Năm 1851, ông được cử làm đại diện của Phổ tại Nghị viện (Diète) của Liên hiệp Đức họp ở Phranphuốc (Frankfurt). Tại đây, ông đã kịch liệt nhạo báng cuộc cải và có tính chất tự do của các nghị sĩ của Nghị viện Phranphuốc. Năm 1859, ông được cử làm đại sứ ở Nga và trở thành bạn thân đặc của Nga hoàng Alécxan II. Năm 1862, ông được cử làm đại sứ Phổ ở triều đình Pháp. Tại đây, ông đã thăm dò được ám mưu của Napôlê옹 III muốn ngăn trở sự thống nhất nước Đức.

Vua Phổ Vinhем I chủ trương dùng vũ lực để thực hiện thống nhất nước Đức, tăng cường ngân sách quân sự, nhưng Quốc hội Phổ chêm da số là nghị viên tư sản phản đối. Vua Phổ thấy Bismarck là người cứng rắn có thể đương đầu được với các nghị viên tư sản, nên đã vời Bismarck về nước và giao cho chức Thủ tướng kiêm Bộ trưởng Bộ Ngoại giao của nước Phổ (24-9-1862). Vừa ngồi vào ghế Thủ tướng, Bismarck đã tuyên bố trước Quốc hội Phổ : 'Những vấn đề lớn của thời đại không thể định đoạt bằng những bài diễn văn hoặc bằng cách biểu quyết theo đa số, mà phải giũ quyết bằng sắt và máu. Nước Đức không trông mong gì vào chí nghĩa tự do của Phổ, mà chú trọng vào lực lượng vũ trang của nó'. Viên Thủ tướng Bismarck từ đó được mệnh danh là Thủ tướng "sắt và máu". Bismarck không thèm đếm xỉa tới ý kiến của Quốc hội, đã tự động tăng thêm thuế khóa để có đủ phương tiện tài chính cần thiết nhằm chấn chỉnh, hiện đại hóa quân đội, tăng cường tu thế của Phổ ở Đức và chuẩn bị cho những cuộc chiến tranh trong tương lai. Khi Quốc hội Phổ kiên quyết đòi Bismarck phải từ chức, ông đã nổi nóng, đập tay xuống bàn, thét lên : "Đây không phải là nước Anh chúng tôi, các bộ trưởng, là đây tớ của vua, chí không phải của các ông".

Từ năm 1864, Bismarck bắt đầu thực hiện kế hoạch thống nhất nước Đức bằng "sát và máu". Mục tiêu chính của chính sách Bismarck là xác lập bá quyền của Phổ bằng cách gạt Áo ra ngoài Liên hiệp Đức. Nhưng không phải Phổ tấn công ngay Áo, mà đầu tiên Phổ lại liên hiệp với Áo tấn công Đan Mạch (1864). Sau khi đánh bại Đan Mạch, Phổ chia cho Áo công quốc Hessen, còn mình chiếm giữ công quốc Saxe-Coburg của Đan Mạch. Việc phân chia này là một âm mưu của Bismarck nhằm gây ra sự phẫn nộ trong quan hệ giữa Áo và Phổ, vì công quốc Hessen chia cho Áo lại nằm sát nước Phổ, Áo muốn điều quân hoặc cử quan lại tới Hessen bắt buộc phải qua đất Phổ, trong khi đó công quốc Saxe-Coburg mà Phổ chiếm giữ lại nằm ở phía bắc công quốc Hessen, như vậy Phổ muốn đến Saxe-Coburg cũng phải qua Hessen. Hơn nữa, ở hai công quốc này có một phần dân số là người Đức, vì thế Bismarck lại đòi sáp nhập cả hai công quốc vào nước Phổ và lấy cớ Áo không chấp thuận để gây chiến với Áo. Năm 1866, cuộc chiến tranh Áo - Phổ bùng nổ. Do được trang bị và huấn luyện tốt hơn, nên quân Phổ tuy ít hơn quân Áo (quân Phổ có 35 vạn, quân Áo có 40 vạn), nhưng đã đánh bại được quân Áo. Cuộc chiến tranh chỉ kéo dài sáu tuần lễ (từ 16-6 đến 26-7-1866). Trận giao chiến lớn nhất là ở cạnh làng Xadova (thuộc Cộng hòa Séc ngày nay), quân Áo bị hao hụt dưới hỏa lực bắn chéo cánh sê của quân Phổ, hoảng hốt xoáy, đâm đạp lên nhau, chạy qua cầu sang bên kia sông, nhiều người bị bánh xe, vỏ ngựa, nghiến hoặc rơi xuống sông chết. Trong trận này, quân Áo bị chết hai vạn người (gấp đôi quân Phổ), bị bắt làm tù binh hai vạn và mất 160 đại bác.

Sau thắng lợi này, vua Phổ Wilhelm I muốn tự mình cưỡi ngựa dẫn đầu quân đội tiến vào Viên (thủ đô Áo) và bắt Áo hoàng phải quỳ gối đầu hàng, nhưng Bismarck đã ngăn lại. Bismarck đã nghĩ tới cuộc chiến tranh sắp tới với Pháp, cần tranh thủ Áo đứng về phía

mình hoặc ít nhất cũng giữ thái độ trung lập, vì thế Bismarck đã dành cho Áo những điều kiện tương đối rộng rãi trong khi ki hòa ước, như chỉ buộc Áo phải giao Venezia (hay Venetia) cho Italia và bồi thường cho Phổ một khoản nhỏ. Sau thắng lợi này, năm 1867, Bismarck được phong danh hiệu Bá tước.

Sau thất bại của Áo, Liên hiệp Đức do Áo cầm đầu tan rã. Bismarck đứng ra tổ chức một Liên hiệp Đức mới do Phổ đứng đầu, nhưng chỉ tập hợp được các bang miền Bắc nước Đức (18 quốc gia và ba thành phố tự do), còn các bang ở miền Nam (4 quốc gia) không tham gia, vì bị vua Pháp Napoleon III ngăn cản, vì thế Liên hiệp Đức mới này được gọi là *Liên hiệp Bắc Đức*. Để lôi kéo giai cấp tư sản Đức ủng hộ mình, Bismarck cho ban hành Hiến pháp, tổ chức tuyển cử phổ thông để bầu Quốc hội cho Liên hiệp Bắc Đức và xóa bỏ những đặc quyền phong kiến làm cản trở sự phát triển kinh tế tư bản chủ nghĩa.

Kẻ thù chủ yếu ngăn cản sự thống nhất của nước Đức là vua Pháp Napoleon III. Dùng mưu mèo lừa dối ("bức điện Emxơ giả mạo"), Bismarck đã đẩy Napoleon III tuyên chiến trước. Cuộc chiến tranh Pháp - Phổ chỉ kéo dài trong vòng bốn tuần lễ (từ 4-8 đến 2-9-1870), Hoàng đế Tổng tư lệnh Napoleon III cùng với lực lượng quân sự chủ yếu của Pháp đã phải đầu hàng ở Xođang. Tháng 1-1871, trong khi Pari còn đang bị vây hãm, các vua chúa của tất cả các bang ở Đức đã hội họp trong Hành lang gương ở cung điện Vécxai (Pháp) tuyên bố thành lập Đế quốc Đức, suy tôn vua Phổ Vinhем I làm Đức hoàng. Chính sách thống nhất nước Đức từ trên xuống bằng "sát và máu" của Bismarck đã hoàn thành.

Sau khi lên ngôi hoàng đế Đức, Vinhем I đã cử Bismarck làm Thủ tướng của Đế quốc Đức. Bismarck giữ chức vụ này trong suốt hai mươi năm (đến năm 1890). Về mặt đối nội, Bismarck một mực ra sức củng cố quyền thống trị của giai cấp quý tộc, mà trung tâm là quý tộc Phổ, đồng thời cũng đáp ứng nguyện vọng của giai

cấp tư sản, như bảo vệ quan thuế... nhằm thắt chặt mối liên minh giữa quý tộc và tư sản. Mặt khác, Ông đấu tranh chống lại những thế lực muôn đánh đổ ưu thế của nước Phổ trong Đế quốc Đức, đúng đắn là giáo hội Thiên chúa giáo (lịch sử gọi là "cuộc đấu tranh văn hóa") và đặc biệt là đấu tranh khốc liệt nhằm dập tắt phong trào công nhân xã hội chủ nghĩa bằng "đạo luật đặc biệt". Về mặt đối ngoại, năm 1875, Bismarck định gây lại cuộc chiến tranh chống Pháp nhằm đè bẹp hẳn Pháp, nhưng Nga đã can thiệp, ngăn cản không cho Đức hành động. Năm 1879, Đức ký kết với Áo - Hung và năm 1882 với Italia, một hiệp ước liên minh chống Nga và Pháp, được gọi là *Liên minh tay ba*. Cũng trong thời kì cầm quyền của mình, Bismarck đã cho tiến hành xâm chiếm những thuộc địa đầu tiên ở châu Phi và khu vực Thái Bình Dương.

Năm 1888, Vinhем I mất, Vinhем II nối ngôi vua Phổ và hoàng đế Đức. Vinhем II là một hoàng đế hiếu danh và kiêu căng, tự phụ, không thể bao dung được một thủ tướng độc đoán và đầy quyền lực như Bismarck. Năm 1890, nhân "đạo luật đặc biệt" chống những người xã hội chủ nghĩa của Bismarck tỏ ra bất lực và không được Quốc hội cho phép kéo dài thời hạn, làm cho địa vị của Bismarck bị giảm sút, Vinhем II đã buộc Bismarck phải từ chức Thủ tướng (tháng 3-1890). Thủ tướng "sát và máu" cuối cùng đã bị phong trào công nhân xã hội chủ nghĩa ở Đức đánh bại. Bismarck được phong là Công tước Lauenburg. Ông về sống ở trang viên của mình đến khi ốm mất (30-7-1898).

20 - VỤ "BỨC ĐIỆN EMXƠ GIÀ MẠO"

Ngày 1-7-1870, báo chí châu Âu đưa tin : "Quốc vương Tây Ban Nha băng hà, không có người kế vị, chuẩn bị mời anh họ của vua Phổ Vinhем I sang kế vị, lên ngôi vua Tây Ban Nha". Việc vận động người kế vị vua Tây Ban Nha, anh họ của Vinhем I

là kết quả hoạt động ngoại giao thắng lợi của Bixmác, nhằm làm cho nước Pháp có kẻ thù ở cả hai phía. Napôlêông III rất tức giận. Bộ Ngoại giao Pháp ra tuyên bố : Sẽ khai chiến với kẻ nào dám phái người đến làm vua Tây Ban Nha.

Ngày 13-7-1870, trong khi Bixmác đang mở tiệc trong trang viên của mình, thì nhận được bức điện của vua Phổ Vinhem I gửi từ thành phố Elmxơ, nơi nghỉ mát của nhà vua. Trong bức điện viết : "Đại sứ Pháp phụng sự Napôlêông III đến nơi vua Phổ nghỉ mát, đề nghị vua Phổ hứa bảo đảm không để người anh của mình sang Tây Ban Nha kế vị ngôi vua. Vua Phổ cự tuyệt lời đề nghị đó, nhưng đồng ý hai nước sẽ tiến hành đàm phán chuyện này ở Béclin".

Bixmác đọc bức điện, mừng rỡ ra mặt. Ông ta quay sang hỏi Tổng tham mưu trưởng Mônke : "Tướng quân ! Xin hãy nói xem, chiến tranh với Pháp liệu có thắng không ?". Mônke trả lời một cách chắc chắn : "Sẽ giống như các cuộc chiến tranh với Đan Mạch và Áo. Chúng ta sẽ thắng !". Thế là Bixmác lập tức sửa đổi câu cuối cùng của bức điện như sau : "Vua Phổ cự tuyệt gấp đại sứ Pháp. Nhà vua chẳng còn điều gì để nói" và gửi đăng bức điện trên các báo chí. Bixmác đặc ý : "Lần này thì hoàng đế Pháp không thể chịu nổi rồi. " Mônke cũng cười to: "Thủ tướng, ngài đã dùng lời lẽ chối từ làm tín hiệu tiến công tuyệt vời".

Quả nhiên, Napôlêông III khi đọc bức điện này trên báo chí, đã mắc bẫy của Bixmác, nổi xung lên và tuyên chiến với Phổ. Cuộc chiến tranh Pháp - Phổ đã nổ ra, hoàn toàn theo ý định của Bixmác.

CÔNG CUỘC THỐNG NHẤT ITALIA

21 - GARIBANDI - "NGƯỜI ANH HÙNG ÁO ĐỎ" VÀ CÔNG CUỘC THỐNG NHẤT ITALIA

I. Thời niên thiếu của Garibandi

Giudép Garibandi (Giuseppe Garibaldi) (1807 - 1882) sinh ra trong một gia đình mảnh đời làm nghề hàng hải ở Nixor (Nice), một thị trấn cổ, thanh bình và xinh đẹp ở miền Bắc nước Italia (khi đó, Nixor chưa thuộc về nước Pháp, mà thuộc về vương quốc Piemont). Bố mẹ Garibandi thường xuyên gặp khó khăn, vì gia đình đông con (bốn trai, một gái). Họ không muốn Garibandi tiếp tục nghề thủy thủ, mà muốn cậu trở thành mục sư, luật sư hay thày thuốc, nhưng không đủ khả năng tài chính cho cậu đi học xa. Ông bà chỉ có thể nhờ một người bà con xa thường xuyên trú chân ở nhà dạy dỗ đứa bé. Người thày bất đắc dĩ này dạy cậu tiếng La tinh và thần học. Nhưng những môn học này không gây hứng thú cho cậu, cậu chỉ thích ra bờ biển nhùn sóng vỗ, bắt cua, nhặt vỏ ốc và bơi lội. Sau này, Garibandi viết lại trong nhật kí : "Tôi cũng không nhớ bơi từ bao giờ. Hình như tôi sinh ra đã là loài lưỡng thể, tôi có thể sống ở dưới nước và trên cạn như nhau"... Cậu thường chăm chú theo dõi các vì sao, khám phá ra các phương hướng.

Chính nhờ tài bơi lội và lòng dũng cảm, ngay từ khi 10 tuổi, cậu đã cứu được một người đàn bà bị chết đuối. Chị ta ngồi giật áo trên cầu ván một chiếc thuyền, vô ý trượt chân ngã xuống nước, chơi với rỗi chìm nghịch. Garibandi đang chơi đùa với bạn bè trên bờ biển, nhùn thấy, không hề do dự, vội nhảy xuống nước, cứu chị ta, trước con mắt thán phục của mọi người.

Garibandi có ông thày thứ hai ảnh hưởng đến cuộc đời của cậu nhiều hơn, đó là ông Aréna. Ông là một sĩ quan hải quân giải

ngữ, đã dạy cho cậu môn số học, tiếng mẹ đẻ (ngôn ngữ Italia) và lịch sử Roma cổ đại. Trong cuốn Hồi kí, Garibandi đã viết : "Những điều ít ỏi mà tôi biết được là nhờ ở Ông hết. Nhưng đặc biệt là Ông dạy tiếng mẹ đẻ cho tôi và thường đọc những trang lịch sử Roma cho tôi nghe. Công ơn ấy, tôi không bao giờ quên. Tiếng Italia và lịch sử Roma đã giúp tôi nên người". Ngoài ra Garibandi còn một ông thầy thứ ba, đã dạy cho cậu tiếng Anh, một thứ ngôn ngữ quốc tế, giúp cho cậu mở rộng quan hệ giao lưu với bạn bè trên bước đường phiêu lưu của mình đi khắp bốn biển năm châu.

Từ năm mười ba tuổi, Garibandi bắt đầu thực hiện chuyến đi biển đầu tiên của mình với tư cách là một thủy thủ học việc trên con thuyền Coxanda, ba buồm, của bạn bố cậu. Cậu làm tất cả các việc trên thuyền như rửa boong, trèo lên cột mắc buồm, vá buồm, cầm lái... Nhưng khi nhàn rỗi, cậu thường tìm những sách về hàng hải, thiên văn để học thêm. Và cậu đã leo dần lên đến chức thuyền trưởng. Lòng can đảm của cậu cũng được thử thách nhiều lần trong những năm làm nghề thủy thủ này. Trên biển cả hồn đó, bọn cướp biển mặc sức hoành hành. Chúng tấn công các tàu thuyền qua lại, cướp tất cả những gì có thể cướp được, tàn sát những thủy thủ và hành khách trên tàu. Trong một trận chiến đấu giáp mặt với bọn cướp, cậu thanh niên Garibandi với tài bắn chính xác của mình, đã bắn hạ tên tướng cướp, khiến bọn cướp phải tháo chạy. Sau này, Garibandi khi kể lại câu chuyện đó, đã nói : "Qua lần chiến đấu dữ dội một mất một còn ấy, tôi không còn biết gì là sợ hãi nữa".

Năm 1825, Garibandi lần đầu tiên đến Roma, khi đó cậu 18 tuổi. Hai bố con cập thuyền vào một hải cảng gần Roma, rồi vì một chuyện rắc rối gì đó, phải lên Roma mới giải quyết được. Thành phố Roma huy hoàng, tráng lệ của đế quốc Roma hùng cường thời cổ đại hiện ra trước mắt chàng thanh niên đầy mơ

mộng. Trải qua mươi mấy thế kỉ, thành phố đã bị hủy hoại nhiều vì thiên tai và chiến tranh, nhưng vẫn là một thành phố cổ kính với biết bao di tích lịch sử. Chàng thanh niên Garibandi mơ mộng đã nghĩ tới một ngày nào đó, Roma sẽ trở thành thủ đô của nước Italia thống nhất.

2. Garibandi – "Người anh hùng của hai lục địa"

Năm 1833, Garibandi tham gia tổ chức "Nước Italia trẻ" do Mazzini (Mazzini) lãnh đạo. Đây là một tổ chức cách mạng chủ trương dùng bạo lực để giành chính quyền và thành lập nước Cộng hòa Italia thống nhất. Năm 1834, ông tham dự âm mưu dội kích xuống công binh đóng tàu ở Giênhôva, nhưng thất bại và bị kết án tử hình vắng mặt. Ông chạy trốn sang Nam Mỹ. Đầu tiên ông đến Braxin, tham gia vào cuộc khởi nghĩa chống vua Pie II. Sau đó, ông sang Uruguay, sống tại thủ đô Montevideo, nơi có nhiều kiều dân Italia sinh sống. Khi chính phủ Achentina mang quân sang xâm lược Uruguay, Garibandi tổ chức một đoàn quân tình nguyện gồm toàn kiều dân Italia, cùng với nhân dân Uruguay, chiến đấu bảo vệ thủ đô Montevideo. Một thương nhân Italia đã hiến cho anh em đoàn quân tình nguyện nhiều áo sơ mi nhuộm đỏ. Từ đó, đoàn quân này mang tên "đoàn quân áo đỏ". Họ là người các xứ Piemonte, Napoli, Tôxcana..., lần đầu tiên đoàn kết với nhau dưới danh nghĩa là người "Italia" chống kẻ thù chung. Họ giương cao lá cờ màu đen - màu tang tóc (để biểu lộ việc để tang Tổ quốc Italia dưới ách thống trị ngoại bang), ở giữa là một ngọn núi lửa (tượng trưng cho sự nổi dậy của quân chúng cách mạng). Họ thường hát bài Mâcxaye (bài ca của Cách mạng Pháp) khi hành quân. Nhân dân Uruguay hết sức ngợi khen tinh thần chiến đấu anh dũng tuyệt vời của đoàn quân "áo đỏ". Garibandi còn tổ chức một hạm đội của đoàn quân tình nguyện Italia để đương đầu với hạm đội của Achentina. Ông đã kể lại một trận thủy chiến như sau : "Hạm

đội của Achentina gồm bốn chiếc tàu có 24 khẩu đại bác. Hạm đội của tôi chỉ có tám khẩu héc tông. Nhưng tôi biết tinh thần chiến đấu của binh sĩ của tôi. Khi vừa tắm súng thì chúng tôi dàn hàng ngang. Cuộc chiến đấu sắp sửa bắt đầu. Trên các nóc nhà và trên ban công các nhà ở thủ đô Môntêvideô, người đứng xem chặt chẽ. Trên cột buồm của các tàu nước ngoài đậu ở cảng, cũng có người leo lên ngóng chờ. Tên chỉ huy hạm đội Achentina không dám nghênh chiến, ra lệnh rút lui. Chúng tôi trở về cập bến cảng thủ đô giữa cảnh đón rước nhộn nhịp và tiếng reo hò, hoan hô ầm ĩ của nhân dân thủ đô". Những tin tức chiến thắng của Garibandi và đội quân "áo đỏ" của ông đã vang dội về đất nước Italia. Khi nghe tin cuộc chiến tranh chống Áo của nhân dân Italia bùng nổ, Garibandi quay trở về ngay Tổ quốc. Ngày 21-6-1848, ông cập bến Nixor và được đón tiếp nồng nhiệt với tiếng hô "người anh hùng của hai lục địa".

3. Cuộc đấu tranh giành độc lập và thống nhất Italia

Năm 1848, phong trào cách mạng bùng nổ ở nhiều thành phố Italia như Palermo (trên đảo Sicilia), Milanô (thủ đô xứ Lombardia), Rôma (thủ đô của quốc gia Giáo hoàng)... ở Rôma, Giáo hoàng phải chạy trốn. Madini, lãnh tụ tổ chức "Nước Italia trẻ", thành lập nước Cộng hòa Rôma (tháng 2-1849), Garibandi nhận nhiệm vụ chỉ huy những chiến sĩ bảo vệ nước Cộng hòa này. Quân đội Pháp sang giúp Giáo hoàng, dàn áp cuộc khởi nghĩa, chiếm lại Rôma và tiêu diệt nước Cộng hòa Rôma. Garibandi phải lưu lạc nhiều nơi và cuối cùng dừng lại ở đảo Caprera trên biển Địa Trung Hải, mua một mảnh đất làm nơi trú ngụ.

Tháng 4-1859, chiến tranh nổ ra giữa Áo và liên minh Pháp - Piêmôntê. Thủ tướng Piêmôntê là Cavua đề nghị Garibandi tổ chức một đội quân tình nguyện. Hàng đoàn người tình nguyện từ khắp mọi miền trên bán đảo Italia đã ghi tên. Cavua phong cho ông

làm trung tướng. Ông được ủy nhiệm chỉ huy một binh đoàn gồm 3.000 người, toàn là quân tình nguyện. Đoàn quân của ông mang tên "Xạ thủ núi Anpơ". Viên Bộ trưởng bộ Chiến tranh gây nhiều trở ngại. Y từ chối kí quyết nghị cử những viên sĩ quan do Garibandi lựa chọn. Đoàn quân của ông thiếu cả xe ngựa, đại bác, đạn dược. Nhưng với ý chí chiến đấu dũng cảm của quân đội và tài chỉ huy của Garibandi, quân của ông đã giải phóng một loạt thành phố ở Lombardia. Hoàng đế Pháp Napoleong III nhận thấy cuộc chiến tranh chống Áo đã mang tính chất cách mạng, nên lo sợ. Y bí mật gặp gỡ hoàng đế Áo, kí hòa ước riêng rẽ để chấm dứt chiến tranh (tháng 7-1859). Piemont được sáp nhập Lombardia, Áo vẫn giữ Venetia, các quốc gia ở miền Trung và Nam Italia vẫn giữ tình trạng cũ. Garibandi bỏ đi phiêu bạt các nơi, cuối cùng lại trở về sống ở đảo Caprera.

Tháng 4-1860, khởi nghĩa bùng nổ ở Palecmô và nhiều vùng khác trên đảo Xixilia. Garibandi tập hợp một đội quân tình nguyện mặc áo đỏ, gồm 1.085 người, đa số là người lưu vong Xixilia, được mệnh danh là "Đội quân một nghìn", tiếp viện cho quân khởi nghĩa. Garibandi dẫn quân rời Giênhôva một cách bí mật trên hai chiếc tàu chạy bằng hơi nước. Ngày 11-5-1860, "đội quân một nghìn" đổ bộ lên Mâcxala, một cảng nhỏ ở phía tây đảo Xixilia, được nhân dân đón tiếp nồng nhiệt. Chỉ vài ngày sau, đoàn quân tình nguyện đã tăng lên 5.000 người. Ngày 15-5, đạo quân của Garibandi vượt qua một vùng núi, tiến lên phía bắc, đến thành phố Calataphimi, gặp quân của vua Napoli. Trong cuốn Hồi ký của mình, Garibandi đã viết : "Calataphimi ! Ta là người đã trải qua trăm trận ; khi ta sắp chết, vẫn nghĩ đến người với một nụ cười hân diện, vì ta không thấy một trận chiến đấu nào oanh liệt hơn. Quân đội "Một nghìn" là những người thật sự bảo vệ nhân dân, họ đã khinh thường cái chết, tấn công một cách anh dũng để chiếm từng vị trí của binh lính đánh thuê. Chúng lấp lánh nhưng bộ quân

phục sặc sỡ và những ngù vai, nhưng đã phải trốn chạy. Làm sao ta có thể quên được đám người trẻ tuổi, vì sợ ta bị thương, nên đã quay quần xung quanh ta, người nọ sát người kia, lập thành một bức tường không tài nào vượt qua được". Tiếp sau chiến thắng Calatafimi, nhân dân toàn đảo Xixilia nổi dậy, thành lập các đơn vị vũ trang ở khắp nơi và gia nhập quân "Một nghìn". Ngày 27-5, Garibaldi chiếm Paléemô (thủ phủ của Xixilia) và không bao lâu, toàn đảo được giải phóng.

Ngày 20-8-1860, đạo quân của Garibaldi gồm 16.000 người vượt qua eo biển Mexina, ngăn cách đảo Xixilia và bán đảo Italia, đổ bộ lên hải cảng Calabria ở miền Nam Italia. Nhân dân đón rước nồng nhiệt. Quân đội nhà vua hể gặp quân "Một nghìn" là hô to : "Garibaldi muôn năm !" và chạy sang phía quân cách mạng. Đạo quân 150.000 người của nhà vua bị đánh tan. Ngày 7-9, Garibaldi tiến quân vào thủ đô Napôli. Triều đình Buốcbông thống trị ở vương quốc Napôli bỏ chạy. Ba tháng sau, toàn bộ miền Nam Italia được giải phóng. Chính quyền dân chủ cách mạng do Garibaldi đứng đầu, được thành lập ở miền Nam Italia.

Thủ tướng Piêmôntê là Cavua yêu cầu Napôli công nhận quyền lực của vua Piêmôntê là vua của mình. Trước giờ phút quyết định đó, Garibaldi đã thiếp sáng suốt và kiên quyết, chấp nhận yêu sách đó và để cho quân đội Piêmôntê đến chiếm đóng Napôli. Khi vua Piêmôntê là Vittorê Emanuêli II long trọng tiến vào Napôli (6-11-1860), Garibaldi cưỡi ngựa đi bên cạnh vua và hô to : "Đức vua muôn năm !". Cuối năm 1860, một cuộc "trung cầu ý dân" được tổ chức ở Nam Italia để hợp pháp hóa việc thôn tính này. Sau đó, những sắc lệnh do Garibaldi ban bố trong thời kì chính quyền dân chủ cách mạng bị bãi bỏ, quân tình nguyện của Garibaldi bị giải tán, Garibaldi trở về sống ở đảo Caprera như người bị đi đày.

Tháng 3-1861, Quốc hội được triệu tập ở Tôrinô (thủ đô của vương quốc Piêmôntê), tuyên bố thành lập vương quốc Italia do Vittorê Emanuêli II làm vua. Nhưng vương quốc Italia chưa thống nhất được toàn bán đảo, Vênêxia còn trong tay Áo và Rôma thuộc về Giáo hoàng, được quân đội Pháp bảo vệ. Năm 1862, Garibandi đã mở cuộc hành quân vào giải phóng Rôma, nhưng bị quân đội của vương quốc Italia cản lại. Quân đội hai bên xung đột với nhau, Garibandi bị thương nặng, phải rút lui.

Năm 1866, chính phủ vương quốc Italia liên minh với Phổ đánh Áo (Phổ hứa sẽ giao Vênêxia cho Italia, sau khi đánh bại Áo). Một lần nữa, chính phủ Italia lại cầu cứu đến tài quân sự và lòng hàng hái cách mạng của Garibandi. Trong khi, quân đội của vương quốc Italia bị thua quân Áo cả trên bộ và trên biển, thì quân tình nguyện của Garibandi đã đánh thắng quân đội Áo nhiều trận ở vùng Tirôn. Tháng 7-1866, quân Phổ thắng quân Áo trong trận quyết định Xadôva, Chính phủ Áo phải ký hiệp định đình chiến, trong đó có điều khoản từ bỏ Vênêxia. Tỉnh này được sáp nhập vào Vương quốc Italia.

Garibandi - con người đấu tranh không mệt mỏi cho sự thống nhất toàn vẹn Italia, tháng 10-1867, lại dẫn đầu một đội quân tình nguyện, kéo vào lãnh thổ của Giáo hoàng. Ông đã đánh bại quân đội của Giáo hoàng do Pháp tổ chức. Nhưng Napôlêông III cử đội quân viễn chinh sang giúp Giáo hoàng và đánh bại quân đội của Garibandi ở cảnh làng Mentana (3-11-1867). Sự thất bại của ông là do quân đội của vương quốc Italia không hành động gì cả. Chính phủ vương quốc Italia lại bắt ông dây ra đảo Caprera. Viết tư lệnh quân đội Pháp ở Rôma tuyên bố : "Thay mặt chính phủ Pháp, tôi tuyên bố : Italia không thể tiến vào Rôma được, không bao giờ ! Nếu Italia tiến vào Rôma sẽ vấp phải Pháp".

Năm 1870, lợi dụng sự sụp đổ của đế chế II của Napôlêông III trong chiến tranh Pháp - Phổ, ngày 20-9-1870, quân đội Italia tiến

vào Rôma. Cuộc trung cầu ý dân sáp nhập Rôma và Vênenêxia vào vương quốc Italia được tiến hành. Thủ đô của vương quốc Italia được chuyển từ Tôrinô về Rôma. Quyền lực của Giáo hoàng chỉ còn trong khu phố Vatican. Công cuộc thống nhất Italia đã hoàn thành, trong đó phần đóng góp quan trọng nhất là của Garibandi và đạo quân tình nguyện "áo đỏ" của ông.

Khi chiến tranh Pháp - Phổ nổ ra, Garibandi đã sang Pháp chiến đấu bên cạnh những người Cộng hòa Pháp chống lại quân Phổ. Ông đã tổ chức một đội quân tình nguyện nhiều lần ngăn chặn được cuộc tiến công của quân Phổ. Khi chính phủ Cộng hòa Pháp do Chie đứng đầu, đầu hàng trước Phổ, ông đã rời Pháp và trở về sống những ngày cuối cùng ở thái ấp Caprera của mình và viết cuốn Hồi ký kể lại cuộc đời của ông cho thế hệ mai sau.

NUỚC NGA SA HOÀNG

22 - PIỚT ĐẠI ĐẾ - NHÀ CÁI CÁCH KIỆT XUẤT CỦA NUỚC NGA

Piotr Alecxayevit Romanov (1672 - 1725) là con thứ hai của Nga hoàng Alecxay Mikhailovit Romanov và bà thứ phi Natalia Kirilopna. Khi vua cha qua đời, Piotr chưa đầy năm tuổi. Hoàng tử anh cả Phêđo III nối ngôi được sáu năm thì qua đời (1682). Một cuộc tranh giành ngôi kế vị đã diễn ra quyết liệt với kết cục Công chúa Sôphi thắng thế. Công chúa Sôphi đã đưa Hoàng tử anh là Ivan, 16 tuổi lên làm Hoàng đế thứ nhất, còn Hoàng tử em là Piotr, mới 10 tuổi lên làm Hoàng đế thứ hai để nắm quyền binh. Năm 1689, sau lễ thành hôn, Piotr bắt đầu trị vì nước Nga, đã giam quản thúc công chúa Sôphi lồng hành vào tu viện Nôvôđêvitschi.

Piotr là một người lực lượng, tầm vóc cao lớn (cao hơn 2 mét), đi đứng nhanh nhẹn, hoạt bát. Tương truyền, người đi bộ cùng với Ông thì phải chạy mới theo kịp. Piotr có thể lực rất tốt, Ông có thể dùng tay không uốn chiếc đĩa bằng bạc thành ống tròn, bẻ móng sải bước chân ngựa dễ dàng như không. Piotr là vị hoàng đế đặc biệt có đôi bàn tay chai sạn, vì Ông ưa lao động chân tay. Ông đã từng là thợ đóng tàu, thủy thủ, thợ sửa chữa máy, thợ đóng giày, nhân viên mổ xé... Ông cũng thường xuyên tập luyện quân sự với hai trung đoàn thanh thiếu niên cận vệ riêng của mình.

Năm 1696, khi Hoàng đế thứ nhất Ivan băng hà, Piotr trở thành Hoàng đế duy nhất của nước Nga, lấy biệt hiệu là Piotr I hay Piotr Đại đế. Điều trăn trở lớn nhất của nhà vua trẻ tuổi là xây dựng một nước Nga hùng mạnh, có đường thông ra biển. Một năm trước, năm 1695, do không có hải quân nên quân Nga đã không giành được đường đi ra Biển Đen (Hắc Hải) với Thổ Nhĩ Kì. Piotr I liền gấp rút xây dựng hải quân ở gần Vôrônegor. Chỉ một năm sau,

nước Nga đã có một hạm đội hải quân khá mạnh gồm hơn 1300 tàu loại nhẹ, 300 thuyền biển và một tàu chiến trang bị 36 khẩu đại bác, đã đánh bại hạm đội Thổ Nhĩ Kì và chiếm được đường đi ra biển Adosp.

Từ bài học xây dựng hải quân trên, Piotr I thấy cần thiết phải mở cửa hàng giao với các nước ngoài và cử người đi học kĩ thuật và khoa học tiên tiến của các nước Tây Âu để về xây dựng và bảo vệ đất nước. Năm 1697, Piotr I mở đại sứ quán ở các nước Tây Âu và phái nhiều nhà quý tộc trẻ sang các nước Tây Âu học tập. Bản thân Piotr cũng ghi tên mình là binh nhất Piotr Mikhailop vào danh sách đi sang Tây Âu. Piotr đã học kĩ thuật đóng tàu ở Hà Lan và đã cùng với một nhóm bạn bè ngày đêm lao động trong hai tháng, đóng xong một chiếc tàu thủy. Ở Đức, Ông đã học được kĩ thuật đúc súng đại bác. Ở Anh, Ông học thêm nghề đi biển. Ông còn học được nhiều nghề thủ công khác nhau ở các thành thị Âu châu như nghề sửa đồng hồ, nghề rèn, tiện, mộc... Piotr tinh thông tới 14 nghề khác nhau và còn tìm hiểu cách tổ chức bộ máy Nhà nước ở các nước Tây Âu. Ông tham dự các phiên họp Nghị viện ở Anh và nghiên cứu nhiều môn khoa học xã hội như lịch sử, chính trị, kinh tế, tôn giáo, nghệ thuật... Tại Anh, do tình cờ, người ta biết chàng trai Piotr Mikhailop tài năng chính là Piotr đại đế : vì thế, Ông phải tìm mọi cách để lẩn tránh những buổi tiệc tùng của giới quý tộc và những cuộc hẹn hò của các thiếu nữ... để dành thời gian thực hiện những hoài bão lớn lao của mình.

Năm 1698, Piotr trở về nước, mang theo những nhà thông thái ở nhiều lĩnh vực của châu Âu lúc bấy giờ về để tiến hành cuộc cải cách toàn diện cho đất nước Nga rộng lớn và đang rất lạc hậu so với các nước Tây Âu. Piotr đồng thời là nhà tổ chức tuyệt vời, biến lập hợp xung quanh mình một lớp người tiền bối có năng lực, có tri thức, có lòng yêu nước Nga nồng nàn - đó là những nhà

chính trị, nhà ngoại giao, nhà chỉ huy quân sự, nhà kinh tế, nhà văn hóa, nhà giáo dục... có tài năng thật sự đã giúp cho những cải cách của Piôt đại đế đạt được kết quả.

Về mặt chính trị : Bộ máy Nhà nước dưới thời Piôt I đã chuyển từ nền quân chủ đǎng cấp sang nền quân chủ chuyên chế. Piôt đã giải tán Viện Duma của giới quý tộc lãnh chúa và thành lập Thượng nghị viện gồm chín ủy viên là những người tâm phúc tuyệt đối trung thành với Nga hoàng. Thượng nghị viện trở thành cơ quan hành pháp và xét xử cao nhất, có quyền thay thế Nga hoàng khi Nga hoàng vắng mặt. Thay cho 50 Văn phòng trung ương chồng chéo lén nhau, Piôt I thành lập 12 Ủy ban được phân nhiệm rõ ràng, như Ủy ban ngoại giao điều hành chính sách đối ngoại, Ủy ban quân sự điều hành quân đội, Ủy ban hải quân điều hành hải quân, Ủy ban công trường điều hành các ngành công nghiệp (trừ ngành mỏ) v.v.. Bên cạnh các Ủy ban có các cơ quan kiểm tra Nhà nước, có quyền truy tố các tội phạm cấp cao nhất. Giáo hội Chính thống được đặt dưới quyền điều khiển của Nhà nước. Đơn vị hành chính được phân chia thành các tỉnh. Thành phố Peterburg được xây dựng làm thủ đô mới của nước Nga.

Về mặt quân sự : nhằm tăng cường sức mạnh quân sự của nước Nga, Piôt I chủ trương xây dựng quân thường trực với số lượng quân đội khá lớn, thường xuyên bổ sung quân số bằng cách mìn lính là những người nông dân và thị dân. Quân đội được trang bị vũ khí thông nhất, quân phục thông nhất, điều lệnh thông nhất. Đội ngũ sĩ quan được đào tạo đồng bộ từ những người quý tộc. Một hạm đội khá mạnh trên biển Bantich được xây dựng với hơn 50 tàu chiến và vài trăm tàu nhỏ.

Sau khi khai thông con đường đi ra biển Adôp (1696), Piôt I lại nghĩ tới việc khai thông con đường đi ra biển Bantich, mà vùng đất ven biển Bantich đang bị Thụy Điển chiếm giữ. Năm 1700, Piôt I ký hòa ước với Thổ Nhĩ Kì và tuyên chiến với Thụy Điển.

Vua Thụy Điển Sácker XII mới 18 tuổi, nhưng là nhà chỉ huy quân sự có tài và dũng mãnh, đã giữ vững được pháo đài Nácvá (Narva) của Thụy Điển trên bờ vịnh Phần Lan. Quân Nga bao vây, nhưng bị thất bại. Bài học xương máu này càng củng cố thêm quyết tâm của Piôt I phải cải cách lại quân đội. Chỉ hai năm sau (1702), quân Nga đã lớn mạnh vượt bậc. Piôt I ra chiếu chỉ lấy chuông đồng của nhà thờ đúc súng đại bác (300 khẩu), xây dựng các nhà máy quốc phòng sản xuất vũ khí và các xưởng may quân phục, thành lập 10 trung đoàn bộ binh thường trực, kỉ luật quân đội rất chặt chẽ. Nhờ đó, quân Nga đã chiến thắng liên tiếp ở vùng ven biển Bantich và chỉ trong vòng mấy tháng, toàn bộ vùng đất trên bờ sông Néva đến vịnh Phần Lan đã sạch bóng quân Thụy Điển. Con đường đi ra biển Bantich được khai thông.

Về mặt phát triển kinh tế : Piôt I đặc biệt quan tâm đến ngành công nghiệp và thương nghiệp như cấp vốn cho thương nhân để xây dựng xí nghiệp, miễn thuế cho họ, điều động hàng nghìn nông dân do Nhà nước quản lý vào làm việc trong các nhà máy. Trong khoảng ba thập niên đầu thế kỷ XVIII, nước Nga đã xây dựng được hơn 200 công xưởng sản xuất sắt thép, vũ khí, đạn dược, vải bạt, len dạ, da và các sản phẩm quốc phòng cần thiết cho quân đội và hải quân. Piôt I thi hành chính sách trọng thương nhằm xóa bỏ sự lạc hậu của nước Nga đối với các nước Tây Âu tiên tiến. Piôt I cũng chú trọng đến ngành luyện kim, ngành mỏ, cho xây dựng các xưởng đóng tàu, các bến cảng, các kênh đào...

Về mặt giáo dục : Trước thế kỷ XVIII, ở nước Nga chỉ có các trường lồng của Nhà thờ. Piôt I ra chiếu chỉ phải thành lập các trường tiểu học cho con em tất cả mọi tầng lớp nhân dân (trừ nông nô) với chương trình cơ bản là học đọc, học viết, học làm toán. Niềm đào tạo sĩ quan và viên chức ở trong nước, Piôt I đã cho thành lập ở Peterbua Viện hàn lâm Hải quân để đào tạo các

sĩ quan hải quân. Ở Matxcova, Piôt mở một trường Giao thông đường thủy, tuyển 500 học sinh là con em quý tộc với chương trình bao gồm : số học, hình học, lượng giác, thiên văn học, giao thông... mở hai trường pháo binh và công binh, các trường trung cấp y tế, các trường đào tạo thợ lành nghề cho các nhà máy. Piôt I rất chú ý đến trình độ học vấn của các quan chức, đòi hỏi quý tộc phải có kiến thức cần thiết mới được bổ nhiệm vào các chức vụ lãnh đạo trong bộ máy Nhà nước và quân đội. Piôt I rất quan tâm đến chữ viết của dân tộc. Năm 1710, Piôt I duyệt ý *Bảng chữ cái tiếng Nga*. Piôt I cũng rất quan tâm đến sự phát triển khoa học của đất nước. Tài nguyên thiên nhiên vùng Xibia đã được khảo sát, bản đồ nước Nga đã được vẽ đồ họa. Piôt I viết cuốn *Lịch sử cuộc chiến tranh phương Bắc*. Theo sáng kiến của Piôt I, Viện bảo tàng lịch sử và khoa học tự nhiên đầu tiên của nước Nga được thành lập ở Pétecbua. Piôt I ra một chiếu chỉ riêng kêu gọi dân chúng đem đến Viện bảo tàng những hài cốt của những động vật bí ẩn, những đồ vật cổ xưa tìm thấy dưới lòng đất... Năm 1724, Piôt I ra chiếu chỉ thành lập Viện hàn lâm khoa học nước Nga.

Về phong tục tập quán : Piôt I chủ trương Âu hóa cách ăn mặc của người Nga. Sau khi từ nước ngoài trở về, Piôt cương quyết đoạn tuyệt với những gì cổ hủ, mong muốn giới quý tộc và thương nhân làm quen dần với văn minh châu Âu. Khi những lãnh chúa quý tộc và giới quý tộc trong triều đình đến chúc mừng Piôt trở về bình an, Piôt đã dùng kéo cắt phăng những bộ râu dài cùng như những vạt áo lượt thượt của họ. Một thời gian sau, Piôt I ra chiếu chỉ bắt buộc giới quý tộc phải ăn mặc theo kiểu châu Âu và phải cạo râu ; cấm thợ may may quần áo theo kiểu cổ. Riêng đối với thương nhân thì được phép để râu, song phải nộp thuế hàng năm.

Để đạt được mục đích của mình trong công cuộc cải cách, Piotr I đã không từ một thủ đoạn nào, kể cả thằng tay đàn áp những cuộc phản kháng và những vụ bạo động. Năm 1698, khi hay tin đồng họ Miloxlaxki trong giới quý tộc lãnh chúa âm mưu làm phản, Piotr I đã ra lệnh hành hình tất cả những người cầm đầu và hơn một nghìn quân cấm vệ tham gia vào cuộc mưu phản. Một thời gian sau, hay tin con trai mình là Hoàng tử Alécxay có tham gia vào âm mưu phản loạn này, đích thân Piotr I đã hối cung và khép tội tử hình. Sau đó nhà vua chuyển sang lệnh biệt giam Hoàng tử ở pháo đài Pétropáplópxkaia. Riêng việc xây dựng thành phố Pétecbua, hàng năm cũng phải điều động đến 30.000 nhân công. Họ phải lao động trong điều kiện vô cùng cực khổ. Hàng chục nghìn người đã bỏ mình vì bệnh tật, vì lao động quá sức và đói rét.

Piotr I là nhà cải cách kiệt xuất đầu tiên của Đế chế Nga, là người có công lao to lớn tạo nên sự hùng mạnh về quân sự và kinh tế của nước Nga.

23 - CHIẾN THẮNG PÔNTAVA (1709) THỰC HIỆN TÀI NĂNG QUÂN SỰ CỦA PIỚT ĐẠI ĐẾ

Sau khi bị Piotr đại đế giành lại những vùng đất ở ven biển Bantich, vua Thụy Điển Sáclor XII quyết định trả đũa bằng cách đánh thẳng vào nước Nga. Thụy Điển khi đó là một nước hùng mạnh đã chinh phục Đan Mạch, Ba Lan và xứ Xácxen (Đức). Đầu năm 1707, quân Thụy Điển bắt đầu vượt biên giới Nga tiến về Matxcova. Trong suốt quá trình tiến quân, quân Thụy Điển đã vấp phải sức kháng cự mạnh mẽ của người Nga. Thậm chí, một cánh quân do tướng Lovanhaupta cùng đoàn vận tải lương thực, vũ khí đạn dược của Thụy Điển bị tiêu diệt hoàn toàn tại Lexna tháng 10-1708. Trước tình hình đó, Sáclor XII quyết định hoãn việc tiến công Matxcova, chuyển sang đánh chiếm Ucraina, nơi có nguồn

dự trữ lương thực dồi dào của quân Nga. Sau khi chiếm đóng Ucraina, Sáclor XII tăng cường bồi sung lực lượng, dự trữ lương thực, dự định mùa xuân năm 1709 sẽ tiến quân vào trung tâm nước Nga.

Về phía Nga, Piôt đại đế cho triển khai các lực lượng độc lập phối hợp với quân du kích ở Ucraina tiến hành các trận đánh nhỏ, liên tục, gây thương vong lớn cho quân Thụy Điển. Mới đầu, Sáclor XII do dự vì vua Ba Lan, đồng minh của Thụy Điển, bị những người ủng hộ nước Nga bắt giam và Thổ Nhĩ Kì không liên kết nữa. Song do tính hiếu thắng, ông ta đã tập hợp một đội quân lớn bao gồm 46.000 người, quyết định tiến về Matxcova, tri lội kẽ dám đương đầu với mình.

Cuộc công kích Pôntava (một thị trấn nhỏ án ngữ Matxcova) bắt đầu từ đầu tháng 5-1709, nhưng kéo dài suốt ba tháng, quân Thụy Điển không chiếm được. Tại đây, Nga có khoảng 4.000 quân cùng với 2.500 dân binh được vũ trang đã chiến đấu kiên cường, đánh lui nhiều đợt công kích. Năm hối thời cơ, quân Thụy Điển bị kìm chân ở Pôntava, lại được biết Sáclor XII bị trọng thương, Piôt đại đế quyết định tập trung lực lượng, thực hiện trận quyết chiến chiến lược ở khu vực Iacôpxu, phía bắc Pôntava.

Rạng sáng ngày 6-7-1709, Piôt đại đế đã điều 42.000 quân cùng 72 khẩu pháo vượt qua sông Võxcola đến khu vực Iacôpxu (bắc Pôntava). Chọn nơi đây để xây dựng trận địa vì Piôt nhận thấy đây là khu vực địa hình rừng núi phức tạp, hết sức lợi thế cho tác chiến phòng ngự. Piôt cho xây dựng công sự kiên cố ở con đường duy nhất dẫn đến Pôntava, đảm bảo vừa phòng ngự tốt, vừa có thể nhanh chóng chuyển sang phản công, lại giữ an toàn cho quân Nga khỏi bị tấn công bất ngờ. Phía tây nam, Piôt cho xây dựng mười ống để kháng. Trong đó 6 ống được xây dựng chính diện nhằm bảo vệ những nơi tiếp giáp của địa hình, còn 4 ống khác được xây dựng thẳng góc với 6 ống trên, có nhiệm vụ chia cắt quân

Thụy Điển bằng hỏa lực bắn xuyên hông (các ổ đê kháng thực chất là các công sự đã chiến hình vuông, cách nhau từ 200 - 300 bước chân : mỗi ổ đê kháng được bố trí một đại đội bộ binh và có từ 1 - 2 khẩu pháo hạng nhẹ). Để chặn đường rút lui của quân Thụy Điển qua sông Donhiép, Piôt đã điều sẵn một đội quân Cờđắc đến bố trí tại vùng ven sông. Piôt còn dự kiến nếu quân Nga thất bại, buộc phải rút lui qua sông Võxcola thì phải bố trí một lực lượng bảo vệ.

Sáclor XII quyết định bắt ngờ công kích tiêu diệt quân Nga. Sau khi để lại một phần lực lượng tiếp tục bao vây Pôntava, Sáclor XII cùng với hơn hai vạn quân ngay trong đêm 7, rạng ngày 8-7-1709 tiến đến khu vực quân Nga đang tập trung với bốn khối bộ binh đi trước và sáu khối kị binh đi sau. Sáclor XII bị thương nặng nhưng vẫn nằm trên cát để chỉ huy trận đánh.

Do không tiến hành trinh sát trước, nên rạng ngày 8-7-1709, quân Thụy Điển bất ngờ vấp phải các ổ đê kháng của quân Nga. Hỏa lực pháo binh và súng trường của quân Nga từ các ổ đê kháng bắn ra mạnh liệt buộc bộ binh Thụy Điển phải triển khai vội và đội hình chiến đấu. Suốt hai giờ kịch chiến, quân Thụy Điển chỉ chiếm được hai tuyến đường nhỏ giữa các ổ đê kháng. Sáclor XII lệnh cho quân đội đi vòng qua các ổ đê kháng, nhưng do địa hình hạn chế, quân Thụy Điển không triển khai được toàn bộ đội hình, nên sáu tiểu đoàn và các đại đội kị binh bị các ổ đê kháng Nga cắt đứt khỏi lực lượng chủ yếu của Sáclor XII và buộc phải rút chạy vào rừng.

Từ vị trí chỉ huy, Piôt lệnh cho tướng Mensicôp sử dụng 5 trung đoàn kị binh và 5 tiểu đoàn bộ binh bao vây tiêu diệt quân Thụy Điển đang bị dồn lại trong rừng. Cùng lúc đó, Piôt cũng lệnh cho tướng Bôva sử dụng kị binh chặn không cho lực lượng chủ yếu của Thụy Điển chọc thủng tuyến các ổ đê kháng. Cuộc chiến trở nên vô cùng quyết liệt. Do có lực lượng ưu thế hơn,

quân Thụy Điển ít nhiều đã làm chủ được tình hình. Piôt kịp thời nhận biết và cho kị binh ngừng chiến đấu, rút khỏi trận địa về bố trí ở khu vực bên phải công sự. Sắclơ XII cũng nhanh chóng cho lực lượng truy kích theo. Nhưng do bụi bay mù mịt, quân Thụy Điển không phát hiện được công sự của quân Nga, nên cánh phải bị thiệt hại nặng nề vì hỏa lực tập trung của bộ binh và pháo binh Nga.

Trong thời gian đó, quân của Röixa và Solippenvaxa cùng đội dự bị Thụy Điển cũng bị quân Nga do Mensicôp chỉ huy đánh thiệt hại, buộc phải rút chạy. Quân Thụy Điển bị tổn thất lớn, tinh thần chiến đấu suy sụp, Sắclơ XII tạm thời cho quân ngừng công kích, ổn định lại đội hình.

Phát hiện thời cơ tiêu diệt quân Thụy Điển đã đến, Piôt cho quân đội của mình từ các lán trại tiến ra chuẩn bị phản công. Piôt triển khai bố trí đội hình thành hai tuyến. Trên mỗi tuyến, ở chính giữa có 58 tiểu đoàn bộ binh xếp thành bốn hàng, hai bên sườn là kị binh, trong đó bên phải có 11 trung đoàn và bên trái có 6 trung đoàn kị binh. Pháo binh được dàn trước đội hình chiến đấu. Đội dự bị gồm 6 tiểu đoàn bộ binh tiếp tục giữ vững lán trại, sẵn sàng chi viện cho các đơn vị chiến đấu.

Về phía quân Thụy Điển, Sắclơ XII cũng nhanh chóng dàn đội hình nghênh chiến, bố trí bộ binh thành một tuyến ở chính giữa và kị binh thành hai tuyến ở hai bên sườn.

Đến 9 giờ sáng, hai bên cùng tiến lên giao chiến. Khi cách nhau khoảng chừng 50- 60 mét, quân sĩ hai bên dùng súng trường bắn nhau quyết liệt, sau đó cùng lao vào đội hình của nhau đánh giáp lá cà bằng lưỡi lê. Cuộc chiến diễn ra quyết liệt. Lúc đầu, quân Thụy Điển đã đẩy lui được một tiểu đoàn và chọc thủng được tuyến một của quân Nga. Trước tình thế đó, Piôt trực tiếp chỉ huy một bộ phận từ tuyến thứ hai lên phản công. Quân Nga đã tiêu diệt được phần lớn quân Thụy Điển, phục hồi lại đội hình

chiến đấu. Cùng lúc, kị binh Nga cũng đánh lui được kị binh Thụy Điển và bắt đầu vù hồi vào cạnh sườn quân Thụy Điển. Sau hai giờ kịch chiến, quân Thụy Điển dường như thấy rõ không chống nổi cuộc đột kích của quân Nga, lại sợ bị bao vây, nên rút chạy về phía rừng Budisenksi và từ đó chạy về phía sông Donhiép. Kỵ binh Nga dưới quyền chỉ huy của tướng Mensicóp liền truy kích theo. Đến ngày 11-7-1709, lực lượng truy kích đã đuổi kịp quân Thụy Điển, phối hợp với đội quân Cộđắc được bố trí sẵn, tiến hành bao vây, tiêu diệt và bắt làm tù binh 15.000 quân của Sáclor XII. Cuối cùng, chỉ còn Sáclor XII cùng một số tàn quân chạy thoát sang Thổ Nhĩ Kỳ. Trận Pôntava kết thúc. Quân Thụy Điển bị tử vong tới 11.500 người, bị bắt làm tù binh 18.700, trong đó có 1.160 sĩ quan chỉ huy. Quân Nga bị tổn thất 4.600, trong đó chỉ có 1.340 người chết.

Thắng lợi của quân Nga trong trận Pôntava đã chứng tỏ tài năng quân sự kiệt xuất của Piôt, đồng thời cũng chứng tỏ hiệu quả những cải cách của Piôt đại đế, trong đó có cải cách về quân sự. Sau chiến thắng Pôntava, các cường quốc châu Âu phải kiêng nể nước Nga - một đất nước đang vươn lên mạnh mẽ.

NUỚC NHẬT THỜI MINH TRỊ

24 - CẢI CÁCH MINH TRỊ - SỰ CHUYỂN BIẾN TỪ CHẾ ĐỘ PHONG KIẾN SANG CHẾ ĐỘ TƯ BẢN CHỦ NGHĨA Ở NHẬT BẢN

Minh Trị (Meiji) là tên hiệu của Thiên hoàng Nhật Bản Mutsuhitō (1852 - 1912), lên ngôi năm 15 tuổi và cai trị trong suốt 45 năm (1867 - 1912). Minh Trị Thiên hoàng là người thông minh, có tài năng, đã biết sử dụng những người trẻ tuổi có năng lực, có học thức, có đầu óc cách tân trong Chính phủ mới để tiến hành cuộc cải cách nhằm đưa nước Nhật từ chế độ phong kiến sang chế độ tư bản chủ nghĩa.

Trước khi Minh Trị Thiên hoàng tiến hành cải cách, nước Nhật do chính quyền Mạc Phủ cai trị. Chế độ Mạc Phủ đại diện cho giai cấp quý tộc phong kiến Nhật Bản. Từ giữa thế kỉ XIX, Mạc Phủ đặt tại thành phố Edo (Giang Hô) do tướng quân (shogun) thuộc dòng họ Tôkugawa nắm giữ. Chế độ này đang bị khủng hoảng trầm trọng vì phong trào khởi nghĩa của nông dân và đấu tranh của thị dân nổ ra mạnh mẽ, các nước đế quốc Mĩ, Anh, Pháp... ép buộc Mạc Phủ phải ký những hiệp ước bất bình đẳng. Trước tình hình đó, tầng lớp quý tộc phong kiến tiến bộ và giai cấp tư sản Nhật Bản nhận thấy chỉ có lật đổ chế độ Mạc Phủ, trao trả lại chính quyền cho Thiên hoàng và tiến hành cải cách theo con đường tư bản chủ nghĩa thì mới thoát khỏi tình hình lục hậu và sự nô dịch của các nước đế quốc chủ nghĩa.

Mutsuhitō lên ngôi đầu năm 1867 ; cuối năm được sự hỗ trợ của đại quý tộc địa phương miền Nam và giai cấp tư sản, đã ép buộc Tướng quân Mạc Phủ Kâyki từ chức và trao lại quyền hành cho Thiên hoàng. Liệu sức không cương được, Tướng quân Mạc Phủ phải chấp nhận yêu cầu này, song lại chuẩn bị lực lượng và

trang để chống lại Thiên hoàng và phe cánh. Các đại quý tộc miền Đông Bắc vẫn còn ủng hộ Mạc phủ. Tháng 1-1868, cuộc chiến tranh giữa Thiên hoàng và Mạc phủ bùng nổ. Quân đội của Thiên hoàng đã đánh bại quân đội của Mạc phủ. Tháng 2-1868, thành phố Edo, sào huyệt của Mạc phủ thất thủ. Tháng 3-1868, Tướng quân Karyki bị bắt và bị đày đi Miio. Đến tháng 11-1868, mọi cuộc phản kháng của các đại quý tộc miền Đông Bắc đều bị dập tan. Riêng hạm đội của Mạc phủ đóng ở Hokkaido tuyên bố li khai chính quyền Thiên hoàng và thành lập "Nước Cộng hòa phong kiến - võ sĩ", đến mùa hè năm 1869 mới bị dập tan.

Ngày 3-1-1868, Chính phủ mới do Thiên hoàng bổ nhiệm được thành lập. Quyền lãnh đạo Chính phủ mới thuộc về bốn phiên miên Tây Nam, nhưng trung tâm quân sự - chính trị chủ yếu chống lại chế độ Mạc phủ, là Satsuma, Chōxu, Tōxa và Hiden. Đa số thành viên trong Chính phủ Minh Trị là những người trẻ tuổi, chưa dày dạn kinh nghiệm trong công việc lãnh đạo, nhưng rất năng động, không cố chấp, dễ tiếp thu cái mới. Người lớn tuổi nhất trong Chính phủ Minh Trị là Itoakura 43 tuổi và người trẻ nhất là Ito mới 27 tuổi.

Ngày 6-4-1868, Thiên hoàng Minh Trị ban bố "Chương trình hành động của Thiên hoàng" hay "Hiến chương năm diều" :

- Sẽ triệu tập Quốc hội để giải quyết mọi công việc của quốc gia phù hợp với dư luận xã hội ;
- Tất cả mọi công dân trong nước, bất cứ là nhà cầm quyền hay người bị trị, đều có nhiệm vụ công hiến hết sức mình cho sự thịnh vượng của dân tộc ;
- Tất cả mọi người, từ quan lại (quân sự và dân sự) đến người dân thường đều có thể đạt được nguyện vọng riêng và phát triển tài năng của mình ;

- Mọi phong tục cổ hủ bị xóa bỏ, mọi người phải tuân thủ luật pháp và cố gắng thực hiện công bằng xã hội.

- Tiếp thu kiến thức khoa học của thế giới, vì làm như vậy mới củng cố vững chắc những cơ sở của quốc gia.

Cương lĩnh của Thiên hoàng Minh Trị, tuy không thực hiện được đầy đủ, song nó là cơ sở để tiến hành các cuộc cải cách tư sản từ năm 1868 đến 1873, mà lịch sử gọi là "cuộc cải cách Minh Trị".

Muốn tiến hành cuộc cải cách có tính chất tư sản này, chính phủ Minh Trị quan tâm trước tiên đến việc học tập phương Tây. Chính phủ Minh Trị đã cử nhiều phái đoàn sang châu Âu và Hoa Kì để nghiên cứu tinh hoa của các nền văn minh này, áp dụng vào việc xây dựng đất nước. Vì thế, chính phủ đã quyết định hệ thống giáo dục phổ thông được công bố năm 1872 là theo hệ thống giáo dục của Pháp, giáo dục đại học theo mẫu của Hoa Kì ; Hiến pháp Minh Trị có nguồn gốc ở Đức, nhưng luật hình sự có nguồn gốc ở Pháp ; bưu điện và đường sắt được tổ chức theo mẫu của Anh ; hải quân hoàng gia Nhật Bản là bản sao chép của hải quân hoàng gia Anh, nhưng quân đội lại chịu ảnh hưởng rất mạnh của quân đội Phổ v.v...

Đồng thời, Nhật Bản còn tiến hành nhập khẩu máy móc và kĩ thuật phương Tây, mời các chuyên gia đến Nhật Bản và trả lương cao để khai thác kiến thức và chuyên môn của họ. Ví dụ năm 1875, số người ngoại quốc phục vụ trong các cơ quan ở trung ương và địa phương là 527 người, trong đó có 205 cố vấn kĩ thuật, 114 giáo viên, 69 nhà quản lý hành chính và 36 thợ lành nghề.

Chính phủ Nhật Bản đã cử hàng ngàn thanh niên đi du học nước ngoài để đào tạo nhân tài phục vụ cho sự nghiệp phát triển đất nước, như năm 1873 có 373 sinh viên đi du học nước ngoài. Chính phủ Nhật Bản cũng rất chú trọng đến việc phổ biến những

kiến thức tiên tiến của phương Tây trong nhân dân, năm 1873 đã xuất bản được 123 cuốn sách nước ngoài dịch ra tiếng Nhật, năm 1874 là 133 cuốn v.v..

Một mặt, Chính phủ khuyến khích, vận động nhân dân tích cực học tập những kinh nghiệm tiên tiến của phương Tây thông qua hệ thống chuyên gia, cố vấn, biến tri thức của họ thành của mình để cuối cùng Nhật Bản không phải thuê chuyên gia nữa. Mặt khác, Nhật Bản luôn quán triệt tư tưởng "khoa học phương Tây, đạo đức phương Đông" tức là học tập kiến thức phương Tây một cách có chọn lọc, tìm ra cái thích hợp nhất với hoàn cảnh và truyền thống văn hóa của mình.

Chính phủ Minh Trị đã tiến hành một loạt cải cách trên mọi lĩnh vực : hành chính, kinh tế - xã hội, quân sự, giáo dục, nhằm xóa bỏ quan hệ phong kiến, mở đường cho sự phát triển của quan hệ tư bản chủ nghĩa.

- *Cải cách về hành chính* : Xóa bỏ tình trạng phong kiến phân tán cát cứ, bãi bỏ chế độ phiên vương (26 phiên quốc bị xóa bỏ năm 1871). Cả nước được chia thành các quận, huyện và thành phố (3 quận, 72 huyện). Các phiên vương (đại quý tộc Daimio) trở thành quan Tổng trấn của các quận, huyện, được hưởng 1/10 thu nhập của địa phương mình và được quyền thừa kế. Chính phủ trung ương theo thể chế ba viện : Chính viện (nội các chính phủ), Hữu viện (phụ trách việc tư pháp) và Tả viện (ban hành các văn bản pháp luật) ; đó là theo thể chế tam quyền phân lập của phương Tây. Kinh đô ở phía tây (Kyoto), không thuận lợi cho sự phát triển kinh tế, được chuyển sang phía đông, vừa là trung tâm chính trị, vừa là trung tâm kinh tế của Nhật Bản, thành phố Édô (Giang Hộ) đổi tên thành Tōkiô (Đông Kinh).

- *Cải cách về kinh tế - xã hội* : Chính phủ Nhật Bản từ bỏ xu hướng "coi nông nghiệp là nền tảng của nền kinh tế" như dưới chế độ phong kiến, mà theo xu hướng "tự do hóa" của nền kinh

tế thị trường tư bản chủ nghĩa. Cải cách ruộng đất được ban hành và được thực hiện từ những năm 1872 - 1873 đến 1881. Chế độ sở hữu phong kiến về ruộng đất bị bãi bỏ. Ruộng đất được phép mua bán. Người sở hữu ruộng đất phải nộp thuế. Những đàm phu và nghĩa vụ phong kiến trước kia (nộp bằng thóc lúa) được thay thế bằng thuế ruộng đất, tính thành tiền (địa khoản bằng 3% giá đất). Cải cách ruộng đất đã xóa bỏ chế độ sở hữu ruộng đất phong kiến và tạo điều kiện cho sự hình thành tầng lớp phú nông (nhờ chính sách mua bán ruộng đất) và nông dân tư hữu.

Về công thương nghiệp, Nhật Bản đặt mục tiêu hàng đầu là công nghiệp hóa và hiện đại hóa đất nước. Để thúc đẩy sự phát triển kinh tế công thương nghiệp, chính phủ Minh Trị quan tâm trước hết đến việc xây dựng cơ sở hạ tầng của đất nước. Năm 1869, chính phủ quyết định xây dựng đường sắt. Năm 1872, tuyến đường sắt Tōkiō - Yōkōhama được hoàn thành và các tuyến đường sắt khác cũng lần lượt được xây dựng. Đến năm 1893, hệ thống đường sắt Nhật Bản đã lên đến 2.000 dặm. Việc vận tải đường biển cũng được hiện đại hóa với các tàu biển chạy bằng hơi nước. Năm 1893, Nhật Bản có 100.000 tấn tàu chạy bằng hơi nước. Mạng lưới thông tin liên lạc cũng được mở rộng với hệ thống điện tín, điện thoại và bưu chính viễn thông. Nhật Bản nhanh chóng phát triển các cơ sở công nghiệp hiện đại như khai thác mỏ, xây dựng các nhà máy dệt, nhà máy luyện kim và xưởng đóng tàu. Mười năm sau cuộc cách mạng 1868, ở Nhật Bản đã có gần 500 xí nghiệp công nghiệp. Nhà nước cũng khuyến khích tư nhân bỏ vốn kinh doanh công thương nghiệp và chẳng bao lâu đã xuất hiện những hàng tư bản tư nhân nổi tiếng như Mitsui, Mitsubishi, Phudukaoa, Iaxuda, Kaoasaki...

Những tàn dư của chế độ phong kiến trong xã hội Nhật Bản cũng được xóa bỏ như chế độ đảng cấp khắt khe, quy chế phường

hội, hàng rào thuế quan địa phương... Những đặc quyền phong kiến của đại quý tộc và võ sĩ bị thu tiêu. Nông dân và thợ thủ công được giải phóng khỏi thân phận lệ thuộc và ràng buộc vào phong kiến. Từ năm 1870, người bình dân được mang họ, có quyền kết hôn với các tầng lớp trên. Cuộc sống hàng ngày cũng có thay đổi. Đường phố được mác đèn thấp bằng khí đốt. Ở những thành phố lớn, những ngôi nhà mới theo kiến trúc phương Tây mọc lên ngày càng nhiều. Ở nhiều đô thị, người Nhật mặc Âu phục, đội mũ, đi giày da. Đàn ông cài tóc ngắn, phụ nữ chuyển sang làm đầu theo kiểu Âu. Trong cách ăn uống cũng bắt đầu có sự biến đổi. Người Nhật bắt đầu dùng thịt bò, sữa bò, bia, bánh mì trong bữa ăn hàng ngày. Phong trào Âu hóa phát triển rầm rộ vào thời kì đầu cải cách Minh Trị, nhưng từ giữa thập niên 80 của thế kỉ XIX, dân chúng bắt đầu phê phán chủ trương Âu hóa và đòi phục hồi lại những giá trị truyền thống của Nhật Bản.

- *Cải cách quân đội* : Sau khi quân đội của các phiên vương, bao gồm các võ sĩ (samurai) bị giải tán vào năm 1872, chính phủ Minh Trị ban hành sắc lệnh thành lập quân đội thường trực, trên cơ sở thi hành nghĩa vụ quân sự toàn dân. Theo sắc lệnh nghĩa vụ quân sự tháng 1-1873, tất cả mọi thanh niên đến tuổi 20, bắt kể là quý tộc hay bình dân, đều phải ở trong quân ngũ ba năm và sau đó là bốn năm dự bị. Chủ huy quân đội vẫn thuộc về tầng lớp võ sĩ (samurai). Năm 1872, Quân đội được cấu thành bởi hai bộ : bộ Hải quân và bộ Lục quân. Hải quân huấn luyện kiểu Anh, lục quân kiểu Phổ. Tư tưởng quân phiệt trên cơ sở đạo đức "võ sĩ đạo" thời phong kiến vẫn tồn tại. Theo "Bộ luật Buxidō", quân đội phải tuyệt đối trung thành với Thiên hoàng, và sĩ quan được xem là "cha" của binh sĩ.

- *Cải cách giáo dục* : Năm 1871, Bộ Giáo dục được thành lập theo mô hình phương Tây, chủ yếu là của Pháp. Năm sau (1872), chế độ giáo dục thống nhất được ban hành. Lệnh cương bức giáo

đục được thực hiện. Trẻ em không phân biệt trai gái, đến 16 tháng phải gửi vào các nhà trẻ. Năm 1880, hệ thống giáo dục tiểu học bắt buộc kéo dài ba năm : đến năm 1907, tăng lên sáu năm, trên phạm vi toàn quốc. Các giáo viên lưu động được cử đi khắp nước để dạy cho những người không có điều kiện đến trường.

Phỏng theo hệ thống giáo dục ở Pháp, nước Nhật chia thành 8 khu đại học, mỗi khu đại học được chia thành 32 khu trung học và mỗi khu trung học được chia thành 10 khu tiểu học. Cùng với hệ thống trường chính quy (trường công), các trường tư thục, dân lập, bổ túc và trường học ở chùa cũng được khuyến khích. Hệ thống các trường trung cấp, cao đẳng và đại học cũng được mở ra trên phạm vi cả nước. Nhưng quan điểm của Nhật Bản là chú trọng vào giáo dục sơ đẳng và hướng nghiệp, chứ không đặt trọng tâm vào giáo dục đại học và lý thuyết, nhằm phổ biến rộng rãi các kiến thức khoa học trong nhân dân và xóa bỏ sự lạc hậu trong xã hội. Người ta ước tính số trẻ em đến tuổi đi học được đến trường vào năm 1886 mới có 46%, nhưng đến đầu thế kỷ XX đã có đến 98%.

Đường lối giáo dục mới quán triệt khẩu hiệu : "Khoa học phương Tây và đạo đức phương Đông", được cụ thể hóa trong chỉ dụ về giáo dục của Thiên hoàng ban hành vào năm 1890. Về phương pháp dạy học, lối học "tâm chương trích cú" bị phê phán, lối thực học gắn với đời sống, phát huy tư duy độc lập, sáng tạo của học sinh được thực hiện, nhất là chú trọng đến phương pháp sử dụng đồ dùng trực quan (tranh ảnh, mẫu hình cụ thể...). Về nội dung, bài học hướng vào việc nâng cao lòng yêu nước, mà cụ thể là lòng trung thành với Thiên hoàng, cống hiến hết mình cho lập thể, cho đất nước ; ưu tiên các lĩnh vực khoa học có liên quan đến sự phát triển kinh tế và phòng thủ đất nước.

Để nhanh chóng tiếp thu những kiến thức khoa học và kinh nghiệm tiên tiến, chính phủ Minh Trị thuê và sử dụng chuyên gia

nước ngoài một cách có hệ thống. Trong ngành giáo dục, số giáo sư được mời sang dạy trong thời gian từ 1858 đến 1890 là 170 người. Trong ngành khoa học nhân văn, chuyên gia giảng dạy đông nhất là giáo sư người Anh, tiếp đến người Đức, Mĩ, Pháp. Trong các ngành khoa học xã hội, đông nhất là người Đức và Mĩ, sau đến người Pháp. Còn trong các ngành khoa học tự nhiên, giáo sư người Đức đứng hàng đầu, tiếp đến là Mĩ và Anh. Chính phủ Nhật cũng gửi nhiều sinh viên đi du học nước ngoài. Năm 1873, có 373 sinh viên Nhật du học ở các nước châu Âu và Mĩ. Hai nước có nhiều sinh viên Nhật sang du học nhất là Mĩ và Anh. Các trường dạy ngoại ngữ, trước hết là tiếng Anh, mọc lên nhiều vô kể ở Tôkiô và các thành phố lớn. Năm 1874, nước Nhật đã có 91 trường dạy ngoại ngữ, với tổng số sinh viên là 13.000 người. Người Nhật đã biết coi ngoại ngữ là cái chìa khóa đưa người ta vào thế giới của tri thức và kĩ thuật hiện đại.

Như vậy là sau cuộc cách mạng 1868, với những cuộc cải cách của chính phủ Minh Trị, nước Nhật đã chuyển từ một nước phong kiến thành một nước tư bản chủ nghĩa và đã thực hiện được hai mục tiêu : Bảo vệ nền độc lập và Hiện đại hóa đất nước. Nhưng sau khi thoát khỏi nạn ngoại xâm của phương Tây, Nhật Bản ngay dưới thời trị vì của Minh Trị Thiên hoàng đã tiến hành hai cuộc chiến tranh lớn : chiến tranh Trung - Nhật (1894 - 1895) và chiến tranh Nga - Nhật (1904 - 1905) ; xâm chiếm Đài Loan, Nam Mân Châu, Triều Tiên.

25 - TRẬN HẢI CHIẾN GIỮA HẠM ĐỘI NHẬT VÀ NGA TẠI TSUSIMA (ĐỐI MÃ) NĂM 1905

Năm 1895, cuộc chiến tranh Trung - Nhật kết thúc bằng hòa ước Simōnōsaki (kí ngày 17-4-1895). Trung Quốc là nước bại trận, phải công nhận chủ quyền của Nhật ở Triều Tiên (khi đó, Triều

Tiền văn triều công Trung Quốc) và nhường cho Nhật các tỉnh Đông Bắc Trung Quốc, cảng Lữ Thuận, Đại Liên, Uy Hải V.v...

Nước Nga vốn có nhiều quyền lợi ở vùng này, nên không tán thành hòa ước đó. Nga hoàng viện lẽ rằng sự việc này làm Trung Quốc mất quyền tự chủ và gửi kháng nghị Nhật Bản. Hai nước Pháp và Đức tán thành Nga. Hơn thế nữa, họ gửi chiến hạm sang Viễn Đông phối hợp với hạm đội Nga uy hiếp Nhật. Do chưa đủ sức đối phó, nên Nhật phải nhận nhượng, trả Lữ Thuận và Liêu Đông cho Trung Quốc. Vì có công trong việc này, nên Nga được Trung Quốc dành cho quyền làm đường xe lửa ở Mãn Châu, đóng quân ở Lữ Thuận và Đại Liên. Nhật nuốt hận lo chuẩn bị một cuộc chiến tranh trên biển, tổ chức một hạm đội mạnh, đóng thêm nhiều chiến hạm và lập luyện tích cực, chờ thời cơ.

Cuối năm 1903, Nga bổ sung thêm nhiều tàu chiến cho hạm đội Viễn Đông ở Vladivostok (Hải Sâm Uy) và mở rộng cảng Lữ Thuận. Đầu tháng 2-1904, Nhật tuyệt giao với Nga, không chờ tuyên chiến, phái một đoàn tàu khu trục đến trước cửa Lữ Thuận đánh đắm nhiều tàu Nga. Đô đốc Nga là Alécxéép lung tung, không biết đối phó ra sao. Tháng 3-1904, Nga hoàng cử Đô đốc tài danh Makharóp, sang thay Alécxéép, chấn chỉnh lại đội ngũ. Ngày 13-4-1904, hạm đội Nga kéo ra ngoài khơi tìm đánh tàu Nhật, đi lạc vào khu thủy lôi của Nhật, tàu bị nổ tung và đô đốc Makharóp bị chết. Đô đốc Vitép lên thay. Ngày 10-8-1904, Vitép chỉ huy 5 tàu thiết giáp và một đoàn tuần dương hạm đối đầu với hạm đội Nhật, do Đô đốc Tôgô chỉ huy. Trận này bắt đầu từ 1 giờ trưa đến 7 giờ tối. Quân Nhật bắn rất chính xác, nên tàu Nga bị đắm nhiều và kí hạm Tsarévitso cũng bị bốc cháy. Đô đốc Vitép bị tử thương. Hạm đội Nga tan tác. Chiếc Diana chạy về phía nam, xin cư trú ở Sài Gòn. Chiếc Askold chạy về trú ở Thượng Hải.

Lúc ấy, một bộ phận hạm đội Nga đóng ở Vladivostok (Hải Sản Uy) xuất trận để cứu đồng đội đang nguy khốn trên biển Nhật Bản. Khi đến Tsusima (Đồi Mã), eo biển nằm giữa Triều Tiên và Nhật Bản, thì hạm đội Nga gặp đoàn tuần dương hạm của Nhật do Đô đốc Kamimura chỉ huy. Trận hải chiến diễn ra vào ngày 14-8-1904. Trong trận này, quân Nga bị đánh mất một số tàu, số còn lại chạy trở về Vladivostok.

Tin xấu cứ đồn dập bay về kinh đô Petrográt, Nga hoàng choáng váng và quyết định phái hạm đội Bantich sang cứu viện. Hạm đội này gồm 7 tàu thiết giáp, 2 tàu tuần dương hạm chiến đấu và một số tuần dương hạm hạng nhẹ và khu trục hạm do Đô đốc Rödétvenxki chỉ huy. Ngày 11-10-1904, hạm đội Nga rời Talin tiến về phía tây, qua bờ biển Đan Mạch, vào biển Măngsơ, xuống Đại Tây Dương và tạm trú tại Tănggiê, hải cảng của Tây Ban Nha nằm trên đất Marốc (Bắc Phi). Nhưng hạm đội Nga không đi vào Địa Trung Hải, vì nước Anh lúc này là đồng minh của Nhật, không cho hạm đội Nga đi qua kênh Xuyê (Suez) vào Hồng Hải, nên hạm đội Nga phải đi vòng châu Phi sang Thái Bình Dương. Do vậy, hạm đội Nga đến ngày 20-5-1905 mới đến được Thượng Hải. Lúc này, quân Nga sau hai trận thua năm 1904, đã bỏ Lữ Thuận, nên hạm đội Nga phải đi lên Vladivostok và phải qua eo Tsusima (Đồi Mã).

Đêm 25-5-1905, trời nổi cơn giông, tối như mực, sóng dâng cao. Đô đốc Rödétvenxki quyết vượt phong ba đưa hạm đội qua eo Tsusima để mong thoát khỏi sự theo dõi của Nhật. Đi đầu là ba chiếc Svetlana, Almaz, Uran có nhiệm vụ dò đường. Tiếp đến hai hàng tàu thiết giáp, hai bên có tàu khu trục hạm đi kèm, theo sau là các tàu chở lương thực, y tế, máy móc... Giữa đêm tối, trên sóng biển gào thét, hạm đội Nga mày mò đi, không một ánh đèn, không một tín hiệu vô tuyến.

Không ngờ mấy hôm trước, giàn điệp Nhật tại Thượng Hải đã gửi tin báo về bộ chỉ huy ở Tōkiō về việc hạm đội Nga đã tới

Thượng Hải. Những tàu trinh sát của Nhật, dù bão tố vẫn xông ra tìm hạm đội Nga. Khi được tin hạm đội Nga nhỏ neo dời Thượng Hải, hạm đội Nhật chia làm ba đoàn để chặn ba ngả. Theo chiến lược do Tôgô vạch ra, mây chiếc tuần dương hạm hạng nhẹ đi trinh sát ; còn đại quân đóng trong vịnh Masampô, khi tàu Nga đến thì đoàn thiết giáp hạm hạng nhẹ đổ ra đánh đòn đầu ; còn đoàn tuần dương hạm chiến đấu vòng phía sau đánh vào các tàu chở lương thực, còn đoàn khu trục thì đánh tia.

Mờ sáng ngày 26-5-1905, Tôgô được tin là tàu Nga đi vào Tstusima. Ông lệnh cho đoàn thiết giáp tiến tới giáp chiến. Hứng trưa thì tàu Nhật nổ súng. Ngay từ loạt đạn đầu, nhiều tàu Nga đã bị bốc cháy, nổ tung và đắm. Kì hạm của Đô đốc Rôtdétvenxki cũng trúng đạn, ông bị thương tới hai lần. Kì hạm gần đắm hẳn thì tàu phóng lôi Buiny kịp đến chở Đô đốc Nga đi. Song, hai ngày sau, tàu này bị Nhật giữ và Đô đốc hải quân bị giải về Tôkiô làm tù binh. Phó chỉ huy hạm đội là Đô đốc Nêbôgatôp cũng bị bắt. Kết quả là 13 chiếc tàu bị đắm và cháy, chỉ còn lại chiếc Dmitri Đônzkôi đánh trả lại hạm đội Nhật quyết liệt và bị sa vào tay đối phương khi súng hết đạn. Chỉ có hai khu trục và một tuần dương hạm hạng nhẹ là thoát về được Vladivostock một cách nguyên vẹn.

Về phía Nhật, chỉ mất một tàu thiết giáp hạm và vài tàu khu trục hạm. Có thể nói là trong trận Tsusima (Đồi Mã), quân Nhật thiệt hại rất ít và Đô đốc Tôgô được cả nước Nhật tôn vinh như một anh hùng dân tộc.

SỰ RA ĐỜI CỦA CHỦ NGHĨA XÃ HỘI KHOA HỌC

26 - THỜI NIÊN THIẾU CỦA CÁC MÁC

Các Mác (Karl Marx) sinh ngày 5-5-1818 ở thành phố Trier thuộc vùng Renani, nước Phổ. Renani là một tỉnh công nghiệp tiên tiến ở gần biên giới Pháp - Đức, năm 1794, bị sáp nhập vào nước Pháp cách mạng và ba năm trước khi Các Mác ra đời thì tỉnh này lại trở thành một tỉnh của nước Phổ phong kiến. Thành phố Trier nằm trong một thung lũng rất đẹp và phì nhiêu của con sông Môden, giữa những khu vườn cây ăn quả và những vườn nho, là thành phố cổ kính có quá khứ rực rỡ bắt đầu từ thời Đế chế La Mã.

Gia đình Các Mác sống trong một ngôi nhà ba tầng xinh xắn, sạch sẽ, có nhiều cửa sổ nhìn ra ngoài đường. Ông thân sinh của Các Mác - Henrich Mác - là một trí thức Do Thái, con một vị pháp sư Do Thái uyên bác. Ông không muốn đi theo con đường của cha mình, đã quyết định cải đạo từ Do Thái giáo sang đạo Tin lành của Luther. Không phải vì ông thích đạo này hơn đạo kia, mà chủ là để cho con cái được đi học và trở thành người có học vấn. Người Do Thái thời bấy giờ thường rất khó thành đạt, vì họ không được học hành, nên chỉ có thể làm nghề buôn bán, thủ công hay nhà thám học Do Thái. Vì sự bất đồng ý kiến với cha, ông Henrich Mác buộc phải rời khỏi ngôi nhà cha mẹ và tìm cách tiến thân trong cảnh nghèo nàn, túng bẩn, khổ cực. Bằng nghị lực phi thường của mình, Henrich Mác đã tốt nghiệp Đại học Luật, rồi làm luật sư, cố vấn tư pháp. Ông có tư tưởng tiến bộ, say mê đọc các tác phẩm của các nhà triết học Ánh sáng Pháp và tham gia phong trào chống bọn phản động ở đây.

Mẹ của Các Mác là Henrietta Mác, họ Preiburg, con gái của một vị pháp sư Do Thái uyên bác. Bà là một người vợ và người

mẹ tận tụy, yêu chồng thương con, cẩn kiêm và rất lo lắng đến tương lai của con cái, vì thế bà đã theo gương chồng đi theo đạo Tin lành. Đối với mọi người đàn bà nội trợ Đức, như người ta thường nói thời bấy giờ, có bốn đức tính : con cái, nhà thờ, bếp núc và quần áo. Bà Henrietta đúng là mẫu người như vậy.

Ông bà Henrich Mác có bốn con trai và năm con gái. Các Mác là con thứ ba, được bố mẹ quý nhất, vì cha thông minh và năng động. Các Mác nói với cha tất cả những điều mình nghĩ, không chút giấu giếm. Còn Henrich Mác thì không bao giờ cau có mang mồ con, mà lúc nào cũng tìm hiểu con một cách âu yếm. Là một nhà tư tưởng tiến bộ, ông thấy trong ý kiến của con có chung tư tưởng với mình. Ông không hề nghĩ rằng con thân yêu của ông sẽ trở thành một nhà cách mạng lớn, nhưng ông tin rằng con ông sẽ không đến nỗi vô ích cho xã hội.

Thuở nhỏ, Các Mác sống hạnh phúc giữa cha mẹ và các anh chị em. Gia đình dư dật, nhưng vẫn sống giản dị và cần cù lao động. Các Mác là một cậu bé có nghị lực lớn và rất nhanh trí. Gần thành phố có một ngọn đồi, Các (gọi theo tên lúc nhỏ của Các Mác) thường cùng các chị ra chơi ở đấy. Các bắt các chị làm ngựa cưỡi và bắt phi nước đại lên đỉnh đồi. Sau đó, Các làm một thứ "bánh ngọt" bằng nấm bột bẩn với đồi bàn tay còn bẩn hơn nữa để khao các chị. Nhưng các chị vẫn không giận và chiều theo ý Các để được nghe Các kể chuyện cổ tích. Từ bé, Các có biệt tài về kể chuyện cổ tích. Bạn bè vừa yêu Các, vừa có ý nể Các. Trong trò chơi nào, Các cũng là người dẫn đầu vui vẻ, nhưng khi có việc không đồng ý thì Các cũng tỏ thái độ phản đối ngay.

Năm 1830, Các Mác vào học ở trường Trung học thành phố Torio. So với các bạn cùng lớp, Mác ít tuổi hơn, nhưng lại học rất giỏi. Kì thi từ lớp Đệ tam lên Đệ nhị (trường Trung học có bốn lớp từ Đệ tử đến Đệ nhất), Mác được khen về môn Cờ ngũ (tiếng Hi Lạp và Latinh) ; trong lớp Đệ nhất, Mác lại được khen

về Tập làm văn tiếng Đức. Ngay tại trường học này, Mác đã hiểu rõ quan điểm và thái độ của mình. Trong một bài luận làm tại lớp, đâu đe là : "Suy nghĩ của một thanh niên trong việc chọn nghề". Mác đã viết : "... Chúng ta có thể chọn nghề nào đem lại cho chúng ta phẩm chất cao quý nhất, dựa trên những tư tưởng mà chúng ta hoàn toàn tin chắc vào sự đúng đắn của nó, nghề nào mở ra một phạm vi hoạt động rộng lớn nhất cho nhân loại...". Nhận thức về cuộc sống của cậu học sinh mười bảy tuổi này sẽ theo đuổi suốt cuộc đời cách mạng của Các Mác. Ở trường Trung học có nhiều giáo viên tiến bộ, hoạt động sôi nổi trong phong trào chống chính phủ. Chính quyền thành phố đã bố trí một số giáo viên phản động để theo dõi và tố giác các giáo viên và học sinh về mặt chính trị. Khi tốt nghiệp Trung học, Mác đã tỏ ra là người có dũng khí, luôn biết ơn chân thành đối với các thầy giáo của mình, nhưng đã cự tuyệt không đến chào từ biệt những giáo viên phản động, tay sai của cảnh sát.

Năm 1835, sau khi đậu tú tài, Các Mác vào học khoa Luật tại trường Đại học Bon ; nhưng học xong năm thứ nhất, cha Mác lại nhất quyết chuyển Các sang học tại trường Đại học Béclin, thủ đô của vương quốc Phổ để có điều kiện học tập tốt hơn. Các Mác rất chăm chỉ học tập, ngoài khoa Luật, Mác còn ghi tên học ở khoa Văn học, Lịch sử và Triết học. Để được tiếp xúc với các nhà bác học nổi tiếng ở thủ đô, Mác đã ghi tên tham gia vào Câu lạc bộ tiến sĩ. Năm 1841, mới 23 tuổi, Mác đã tốt nghiệp Đại học với bằng tiến sĩ triết học với bản luận án về triết học Hi Lạp cổ đại "Sự khác biệt giữa triết học tự nhiên của Democrit và triết học tự nhiên của Epicurus". Mác tỏ ra thán phục cuộc đấu tranh với tôn giáo của Epicurus, mà đến cả những học giả tiến bộ nhất ở Đức cũng chưa dám viết. Một số bạn bè của Mác đã khuyên Mác nên rút bỏ những chỗ có ý "châm chọc" những giáo sư theo đuổi chính phủ nhà vua và giáo hội. Nhưng Mác không thay đổi quan điểm của mình, ông đã quyết định gửi bản luận án của mình ra ngoài.

Tháng 4-1841, Các Mác đã bảo vệ luận án ở trường Đại học Iêna. Hội đồng khoa học đã nhất trí công nhận Các Mác danh hiệu tiến sĩ triết học. Tưởng chừng như mọi việc đã ổn, Mác sẽ kiếm được công ăn việc làm ổn định và cưới Gienny. Nhưng chính phủ phản động Phổ đã ngăn cản không cho con người "nổi loạn". Các Mác được dạy học ở trường đại học hay bắt cứ công việc gì trong ngạch nhà nước của vương quốc Phổ. Năm 1838, cha Mác qua đời, mẹ của Mác nắm tài sản gia đình, nghe theo những lời gièm pha của các bà bạn trong giới "tai mắt" của thành phố, đã không cho hưởng phần gia tài nếu không chịu chọn con đường công danh như bà mong đợi. Các Mác đã kết thúc thời niên thiếu của mình trong hoàn cảnh hết sức khó khăn.

27 - MỐI TÌNH GIỮA MÁC VÀ GIENNY

Gienny phon Vétpalen sinh ngày 12-2-1814 ở thành phố Danxveden. Bà là dòng dõi nam tước Phon Vétpalen, thuộc tầng lớp quý tộc cao nhất ở vương quốc Phổ. Ông cụ thân sinh ra bà, nam tước Lútvich Phon Vétpalen là cố vấn chính phủ hoàng gia Phổ. Tuy dòng dõi quý tộc, nhưng khác với đa số những người thuộc giai cấp mình, ông có tư tưởng rộng rãi và uyên bác. Ông đọc được các thứ tiếng Hi Lạp, La tinh, Pháp, Anh và Tây Ban Nha, am hiểu và ưa thích văn học. Bà cụ thân sinh ra Gienny, Carolina Hayben, người vợ thứ hai của ông Lútvich phon Vétpalen, là một người đàn bà giản dị, chân thành, hoàn toàn chỉ để ý đến việc chăm lo, săn sóc chồng con.

Năm 1816, gia đình Gienny dọn đến Torio, khi đó cô bé Gienny mới lên hai. Cô luôn luôn coi nơi này mới thực sự là quê hương của mình. Ngôi nhà xinh đẹp của bố mẹ Gienny có một khu vườn lớn, nằm ở khu phố đông đúc của những người giàu có. Tiền lương

của quan cố vấn chính phủ hoàng gia Phổ Lütvich phòn Vétpalen khá cao và gia đình sống khá giả. Quan cố vấn tư pháp Henrich Mác là bạn thân của cha Gienny. Bọn trẻ của hai nhà cùng lớn lên, cùng chơi đùa trong khu vườn của gia đình Vétpalen hay chạy lên chơi trên ngọn đồi gần nhà. Đám trẻ nhỏ đó gồm có Giemny, Etga (em Gienny), Các Mác và các chị em của Các Mác. Sau khi chơi đùa xong, bọn trẻ nhà Mác là những vị khách thường xuyên ở ngôi nhà của gia đình Vétpalen. Cha của Gienny thường đọc thuộc lòng những bài ca của Höme và nhiều màn kịch của Séclexia cho bọn trẻ nhà ông và nhà Mác nghe.

Năm mươi hai tuổi, Các Mác và Etga phòn Vétpalen (em của Giemny) bắt đầu tới trường Trung học ở Trier, còn Gienny mươi sáu tuổi (Gienny hơn Mác 4 tuổi) cũng bắt đầu bước vào giới thượng lưu, thường xuyên tham gia những buổi khiêu vũ, hòa nhạc, diễn kịch trong những tối dạ hội hay những cuộc đi chơi tập thể ra vùng ngoại ô. Là con gái của một gia đình phong lưu và danh giá, hơn nữa lại thuộc giới quý tộc, cô luôn luôn được những chàng trai quý tộc thượng lưu, hào hoa bao quanh. Người ta gọi cô là "Cô gái đẹp nhất thành Trier", "Nữ hoàng của các vũ hội". Nhưng cuộc sống hào nhoáng của giới thượng lưu không thu hút cô. Với tính thẳng thắn và óc phê phán đặc biệt, cô đã thấy tính tham lam khéo được che đậy và sự khao khát quyền hành, tính giả dối và tính hiếu danh, sự trống rỗng tâm thường và tính ngạo mạn đần độn của những người thuộc giới mình; cô đã từ chối tất cả những lời "cầu hôn" của các thanh niên quý tộc, quan chức sang trọng và thương nhân giàu có.

Năm mươi bảy tuổi, Các Mác tốt nghiệp trường Trung học ở Trier, phải vào học ở trường Đại học Bon. Các Mác bảy giờ đã cao lớn hẳn lên, không chỉ trưởng thành về身材, mà phát triển cả về trình độ tư duy, vượt xa những người cùng thế hệ. Gienny cảm thấy sự chênh lệch về tuổi tác (cách nhau 4 tuổi), không còn

đáng kể nữa. Hai người đã kết thân với nhau, yêu nhau thắm thiết và rất ý hợp tâm đầu về những quan điểm chung.

Một năm sau, Các Mác trở về Trier để nghỉ hè trong ngôi nhà của cha mẹ mình. Các và Gienny đã hứa hôn với nhau, khi đó Các mươi tám tuổi và Gienny hai mươi hai. Mỗi quan hệ giữa Các và Gienny rất xa lạ đối với giới thượng lưu của xã hội thời đó, vì vậy lúc đầu họ phải giấu kín việc đó. Các chủ dám thổ lộ điều bí mật đó với cha và chị Xôphi của mình. Đó là niềm an ủi và chỗ dựa cho Gienny để cõ đấu tranh với những người cản trở hạnh phúc của cô (trong đó quyết liệt nhất là người anh cùng bố khác mẹ với cô - Phédinan phòn Vétpalen, sau này làm Bộ trưởng Nội vụ của vương quốc Phổ). Cuối cùng, gia đình Gienny đã phải chấp thuận lời cầu hôn chính thức của Các Mác, vì cha mẹ cô hiểu con gái họ thà chết chứ không chịu từ chối người bạn mà mình đã lựa chọn. Nhưng Các Mác và Gienny còn phải đợi bảy năm nữa mới tổ chức được lễ thành hôn.

Bốn năm sau ngày hứa hôn, năm 1841, Các Mác nhận bằng tiến sĩ ở trường Đại học lêna ; năm đó, Mác 23 tuổi và Gienny 27 tuổi. Khi đó, Mác có ý định làm giảng viên Triết học ở trường Đại học Bon ; rồi sẽ kết hôn với Gienny. Nhưng kế hoạch của Mác bị vỡ, vì chính phủ phản động Phổ đã từ chối không cho Các Mác giảng dạy ở trường đại học. Trở về Trier, Mác đã phối hợp với một nhóm đại biểu của giai cấp tư sản tự do ở Cöln chuẩn bị phát hành tờ *Báo Rennan*. Năm 1842, Mác đến Cöln, lúc đầu làm cộng tác viên chính, sau được chỉ định làm chủ bút tờ *Báo Rennan*. *Báo Rennan* đã tấn công chế độ phản động mọi cách ác liệt và dũng cảm chưa từng thấy ở nước Phổ. Tờ báo chỉ tồn tại được hơn một năm, chính phủ phản động Phổ ra lệnh cấm phái hành. Các Mác nhận thấy không thể sống ở Đức được nữa, mà phải ra sinh sống ở nước ngoài để có điều kiện đấu tranh mạnh hơn cho cách mạng Đức. Mác liên hệ với bạn bè ở Pari

(Pháp), thu xếp xuất bản tập san *Niên giám Pháp - Đức*. Khi việc thu xếp đã ổn thỏa, Mác mới quyết định tổ chức lễ cưới với Gienny. Sau đó, hai vợ chồng sống lưu vong. Ngày 19-6-1843, lễ cưới của Mác và Gienny được tiến hành giản dị ở thị trấn Craixnác, nơi Gienny cùng mẹ đã chuyển tới sau khi bố mất, họ hàng xa lánh. Sau đó, hai người tiến hành một cuộc du lịch nhỏ dọc sông Rainç, trước khi rời nước Đức. Từ đây, họ mãi mãi sát cánh bên nhau.

28 . TÌNH BẠN VĨ ĐẠI VÀ CẢM ĐỘNG GIỮA MÁC VÀ ENGHEN

Cuối năm 1843, Các Mác và Gienny Mác sống ở Pari. Mác làm chủ bút tờ *Niên giám Pháp - Đức*. Một ngày đầu năm 1844, trong khi soạn những bức thư và bài báo gửi đến cho tòa soạn, Mác chú ý đến bản thảo bài "Góp phần phê phán chính trị kinh tế học" từ Manchextor (Anh) gửi đến, tác giả là Phridric Enghen. Mác đã say sưa đọc bản thảo một mạch từ đầu đến cuối và rất vui mừng vì tác giả có quan điểm giống như mình. Từ đó, hai người thường xuyên trao đổi thư từ với nhau và có lúc cả hai ngạc nhiên vì thấy cùng ý nghĩ. Nhưng họ hầu như chưa biết nhau. Cuối tháng 11-1842, Enghen trên đường sang Manchextor (Anh), qua Cölnh (Đức), đến tòa soạn *Báo Rennani* gặp Các Mác. Nhưng cuộc gặp gỡ lần ấy quá ngắn ngủi, hai người chưa hiểu nhau được bao nhiêu. Cuối tháng 8-1844, Enghen từ Luân Đôn tới Pari, sống với Các Mác trong mười ngày. Hai ông đã thảo luận với nhau nhiều vấn đề và hoàn toàn nhất trí với nhau. Cuộc gặp gỡ đó mở đầu cho thời kì cộng tác lâu dài trong sự nghiệp đấu tranh cho chủ nghĩa cộng sản của hai người.

Phridrich Enghen sinh ngày 28-11-1820 (kém Các Mác hai tuổi) trong một gia đình chủ xưởng giàu có ở thành phố Bácmen, nước

Phổ. Theo ý nguyện của người cha là đào tạo cậu con trai út thành một nhà kinh doanh thành thạo và giàu có, Enghen phải bỏ dở việc học ở trường Trung học để về làm thư ký hãng buôn. Hàng ngày thấy rõ sự bẩn cưng của những người thợ, sự bóc lột tàn nhẫn và sự giả nhân giả nghĩa của bọn chủ xưởng, Enghen căm ghét chủ nghĩa tư bản và chế độ chuyên chế của nhà nước Phổ. Năm 1841, Enghen đến Béclin làm nghĩa vụ quân sự. Tuy không thể phù hợp được với cảnh sinh hoạt gò bó của trại lính Phổ, nhưng Enghen vẫn nghiên cứu nghệ thuật quân sự hết sức kĩ càng. Về sau, Enghen đã viết nhiều công trình bàn về các vấn đề quân sự và trong gia đình Các Mác thường gọi đùa ông là "Đại tướng". Tuy luyện tập quân sự vất vả, nhưng Enghen vẫn dành những thời giờ nhàn rỗi ít ỏi để đi dự thính những buổi giảng bài ở trường Đại học Béclin, tham gia vào Câu lạc bộ Tiến sĩ (nơi cách đây không lâu, Các Mác vẫn thường lui tới) và tiếp xúc với phái "Hêghen trẻ". Ngay từ những ngày đầu đến Béclin, Enghen đã được nghe nói nhiều về Các Mác, "sự thâm thúy cùng cực của nhà triết học - như một người bạn của Enghen nói với ông - được kết hợp với sự trào phúng hết sức sắc sảo, anh cứ tưởng tượng Rútxô, Võnté, Hônbắc, Létxinh, Hainor và Hêghen cùng kết hợp lại trong một người, tôi nói là kết hợp, chứ không phải trộn lẫn vào nhau, anh sẽ có được tiến sĩ Mác". Vì thế, sau khi hết hạn tại ngũ, tháng 11-1842, Enghen đã ghé qua Côn Minh, gặp Các Mác ở phòng chủ bút *Báo Renani*.

Cuối năm 1842, Enghen được cha ông phái sang Manchestr (Anh) để làm việc với tư cách là một nhân viên thuộc hàng của cha ông. Manchestr là một trung tâm công nghiệp dệt lớn của nước Anh. Trái với ý định của cha ông muốn biến ông thành chủ xưởng, Enghen quyết định tìm hiểu đời sống những người lao động. Ba năm sau, công trình nghiên cứu của Enghen ra đời : "Tình cảnh giai cấp công nhân Anh !". Bằng những chứng cứ sinh động

của cuộc sống và những tài liệu phong phú của chính quyền tư sản, Enghen đã vén lên bức tranh hiện thực của cuộc đời những người lao động. Qua đó, ông được coi là người đầu tiên phát hiện sứ mạng lịch sử vĩ đại của giai cấp công nhân trong công cuộc đấu tranh giải phóng lao động, xây dựng xã hội mới không có áp bức, bóc lột.

Sau cuộc gặp gỡ mươi ngày, Mác và Enghen trở thành hai người bạn chí thân và hối lòng cộng tác với nhau trong hoạt động sang tạo lý luận về chủ nghĩa xã hội khoa học và lãnh đạo phong trào đấu tranh cách mạng của giai cấp công nhân. Các chính phủ phản động châu Âu luôn luôn theo dõi, kiểm soát và trực xuất Các Mác. Nghèo túng và bệnh tật thường xuyên ám ảnh cuộc sống của gia đình Mác. Enghen, người vẫn căm ghét lối buôn bán tư bản chủ nghĩa, không thể dung hòa với tư tưởng cộng sản chủ nghĩa của ông, đã phải quay lại làm thư ký hàng buôn của cha ông ở thành phố Manchester (Anh) trong suốt hai mươi năm (1850 - 1870) để có tiền giúp đỡ bạn. Không có sự "hi sinh" của Ph. Enghen, thì Mác không có điều kiện để hoàn thành tác phẩm lý luận vĩ đại của cách mạng vô sản - bộ *Tư bản* (quyển thứ nhất được xuất bản vào tháng 9-1867), quyển sách được coi như "quả đại bác dữ dội nhất bắn vào đầu bọn tư sản".

Sau khi Mác qua đời (4-3-1883), Enghen đảm nhận trách nhiệm vể vang và nặng nề trong việc lãnh đạo phong trào cách mạng vô sản quốc tế. Ông nhận trách nhiệm hoàn thành xuất bản công trình đồ sộ *Tư bản* của Các Mác, trong hơn 10 năm (quyển II xuất bản năm 1885 và quyển III, năm 1894). Nói về tình bạn giữa Mác và Enghen, V.I. Lenin viết : "Những truyện cổ tích thường kể lại những tấm gương cảm động về tình bạn. Giai cấp vô sản châu Âu có thể nói rằng : Khoa học của mình là tác phẩm sáng tạo của hai nhà học giả kiêm chiến sĩ, mà tình bạn đã vượt xa tất cả

nhưng gì là cảm động nhất trong truyền thuyết của đời xưa". Là con người hết mực khiêm nhường, Enghen thường nói : "Khi Mác còn sống, tôi vẫn là cây đàn violin thứ hai bên cạnh Mác". Sự nghiệp của Mác và Enghen thật vĩ đại, sự nghiệp ấy lại được tô điểm bởi tình bạn đẹp đẽ và cảm động giữa hai người.

29 . CÔNG LAO CỦA PH. ENGHEN TRONG VIỆC XUẤT BẢN QUYẾN II VÀ III BỘ "TƯ BẢN" CỦA CÁC MÁC

Mác qua đời (4-3-1883) đã khiến cho Enghen vô cùng đau đớn. Bạn bè thấy sức khỏe của Ông ngày một yếu đi, khuyên Ông nên đi du lịch một thời gian. Nhưng Enghen quyết định ở lại Luân Đôn chỉnh lí mấy tập tiếp của bộ *Tư bản* (quyển I đã xuất bản năm 1867). Ông cho rằng đây là hành động hoài niệm thiết thực nhất đối với người bạn đã quá cố, đồng thời còn là trách nhiệm không thể chối từ.

Mấy ngày sau, trong phòng làm việc của Mác, Enghen xếp cẩn thận thành từng chồng những cuộn vở ghi, những tờ giấy, bảng kê, chỉ chít nét bút xanh đỏ do tay Mác viết. Trước khi xếp vào chồng nào, Ông lại đọc qua một lượt. Cuối cùng, Ông đã tìm ra bốn bản thảo "Lưu thông tư bản", đó là bốn biến dạng của bản thảo viết cho tập II bộ *Tư bản*. Enghen kiểm tra lại số trang. Mỗi biến dạng của bản thảo gồm hơn một nghìn trang.

Muốn chỉnh lí những bản nháp này, tất nhiên phải bỏ ra rất nhiều công sức, nhưng Enghen vẫn say mê. Ông xếp công việc đang viết dở cuốn "Phép biện chứng của tự nhiên" lại, tập trung toàn bộ sức lực vào công việc này. Bước đầu tiên công việc của Enghen là nhận biết các dấu chữ trong bản nháp của Mác, đồng thời viết lại. Đây là công việc vừa mất công sức, vừa mất thời

gian, không một người nào khác có thể làm được, như lời Ông viết trong một bức thư gửi cho bạn : "Vì trong số những người còn sống (có lẽ Ông ám chỉ Gienny Mác đã mất từ tháng 12-1881 - NS) chỉ có tôi mới nhận biết được loại bút tích này và cách viết tái của từng chữ và toàn bộ câu". Lúc bấy giờ, Enghen đã là một ông già 63 tuổi, nhưng vẫn làm việc không kể ngày đêm. Cuối cùng, Ông làm bệnh. Bác sĩ cấm Ông không được làm việc ban đêm. Về sau đến ban ngày, Ông cũng bị cấm làm việc. Ông không thể ngồi viết được, phải thuê một người thư ký cứ mỗi ngày từ 10 giờ sáng đến 5 giờ chiều đến ghi chép, còn Ông nằm trên ghế sofa đọc bản nháp. Buổi tối, Ông thẩm tra lại những bản ghi chép của người thư ký. Sau khi các bản nháp của Mác được chép lại, Enghen tiến hành bổ sung, chỉnh lí, sau đó phân chương mục, đóng lại thành tập. Sau gần hai năm nỗ lực, tháng 2 năm 1885, bản thảo quyển II bộ *Tư bản* đã chỉnh lí xong. Enghen bọc cẩn thận những chương cuối cùng của quyển II bộ *Tư bản*, gửi bưu điện đến Nhà xuất bản Ôtô Maixne, thành phố Hambua (Đức).

Ngày hôm sau, Enghen lại ngồi vào bàn, trước mặt Ông lại là những trang giấy chỉ chút nét chữ của Mác. Khi chỉnh lí quyển III bộ *Tư bản*, Enghen càng gặp khó khăn hơn. Mác khi viết quyển này đã bị rất nhiều bệnh, nên một số chương tiết chỉ viết đại ý hoặc để lại một số tài liệu, thậm chí chỉ viết được tiêu đề của chương tiết mà thôi. Enghen phải sắp xếp lại và bổ sung tài liệu, đồng thời căn cứ vào ý tưởng của Mác mà viết toàn bộ những chương, tiết chỉ mới có đề mục. Enghen vốn dự định sau khi quyển II ra mắt bạn đọc một năm, sẽ xuất bản tiếp quyển III. Nhưng công việc quá khó khăn, lại thêm nhiều hoạt động đoàn thể mà Ông không thể không tham gia và góp ý kiến, nên mãi đến năm 1894, quyển III mới xuất bản được.

Như vậy là để chỉnh lí và xuất bản những di cảo quý báu mà Mác để lại, Enghen đã bỏ công 12 năm ròng rã. Đó là sự chi

viện về lí luận vô cùng to lớn đối với phong trào công nhân thế giới. Bản thân Enghen cũng cảm thấy vui sướng với công việc này. Một lần, ông thổ lộ với một người bạn : "Chỉnh lí những di cảo của con người cần thận từng chữ như Các Mác cần phải bỏ ra một công sức lớn. Song đó là việc mà tôi yêu thích, vì tôi lại được cùng ở bên cạnh người bạn già của tôi". Quả là Ph. Enghen đã bỏ ra phần công sức rất lớn để xuất bản quyển II và III bộ *Tư bản*, nên có thể nói tác phẩm này là do Mác và Enghen cùng sáng tạo nên.

Khi quyển III bộ *Tư bản* xuất bản (1894), Enghen đã 74 tuổi, ông vẫn còn mang hoài bão sẽ xuất bản quyển IV bộ *Tư bản*. Nhưng đến mùa xuân năm sau, ông bị bệnh viêm thực quản. Mọi công việc đều phải ngưng lại. 11 giờ đêm ngày 5-8-1895, người bạn thân thiết nhất của Các Mác - Ph. Enghen - đã qua đời. Theo lời di chúc của Enghen, ngày 27-8, mấy người bạn của ông ngồi trên chiếc thuyền con đi ra bờ biển nước Anh, đến một mỏm đá cách bờ đúng hai dặm, thả tro xương của Ông xuống biển cả. Đồng thời cũng tại bờ biển này, người ta đã cắm một cột mốc để làm kỉ niệm vĩnh cửu, nơi đã thả di cốt của người thày vĩ đại của chủ nghĩa cộng sản, người chiến sĩ kiên cường của giai cấp vô sản, người đồng chí trung kiên và người bạn hết mực khiêm nhường của Các Mác - Phridric Enghen.

30 - NGÀY 1-5-1886, NGÀY ĐẦU TRANH CỦA CÔNG NHÂN CHICAGO (MĨ) TRỞ THÀNH NGÀY QUỐC TẾ LAO ĐỘNG

Ở Mĩ, cũng như ở bất cứ nơi nào trên thế giới tư bản chủ nghĩa, đời sống của người lao động vô cùng cực khổ.

Ngày 1-5-1886, công nhân Chicago, một thành phố trung tâm công nghiệp lớn của nước Mĩ, đã tiến hành một cuộc đấu tranh

quyết liệt nhất trong lịch sử nước Mĩ và lịch sử thế giới cho đến thời điểm đó. Trước ngày quy định, mặc dầu bị chính quyền ngăn chặn, các công đoàn và báo chí của công nhân vẫn kêu trương vận động nhân dân tham gia đấu tranh. Đầu ngày 1-5, công nhân Chicagô tiến hành tổng bãi công, xuống đường biểu tình, giương cao khẩu hiệu : "Phải thực hiện 8 giờ làm việc, 8 giờ nghỉ ngơi, 8 giờ học tập trong một ngày". Từ Chicagô, làn sóng bãi công lan nhanh ra toàn nước Mĩ. 5000 cuộc bãi công có 34 vạn công nhân tham gia đã diễn ra trong các thành phố lớn của Mĩ. Công nhân ở Niu Ioóc, Bantimo, Pisbon... đã giành được thắng lợi, buộc bọn chủ tư bản phải nhận yêu sách ngày làm 8 giờ. Nhưng ở nhiều nơi, máu đã đổ trên đường phố. Đặc biệt ở Chicagô, cuộc xung đột vũ trang đã bùng nổ. Trong suốt mấy ngày, số công nhân ở đây tham gia bãi công ngày càng thêm đông đảo, từ 15.000 lên đến 40.000 người. Bọn chủ tư bản điên cuồng chống lại bằng cách sa thải những người bãi công, chúng còn gọi cảnh sát đến đàn áp. Chiều ngày 3-5, chúng bắn bừa bãi vào đám biểu tình làm 6 người chết và 50 người bị thương. Chúng lại cho bọn khiêu khích lén vào đoàn biểu tình, ném hai quả lựu đạn làm chết một số cảnh sát. Mượn cớ đó, cảnh sát xả súng vào quần chúng tay không làm hàng trăm người chết và bị thương. Những người lãnh đạo phong trào bị bắt và nhiều người trong số đó bị kết án tử hình.

Lòng căm phẫn của công nhân Mĩ và toàn thế giới bùng cháy. Tại Đại hội thành lập Quốc tế thứ hai họp ở Pari năm 1889, dưới sự chỉ đạo của Ph. Enghen, một quyết nghị quan trọng đã được thông qua : "Tổ chức công nhân biểu tình thi uy ở tất cả các nước, các thành phố trong ngày 1-5 hàng năm". Từ đó, ngày 1-5 trở thành ngày Quốc tế lao động, ngày biểu dương lực lượng của giai cấp vô sản thế giới.

CÔNG XÃ PARI

31 - CUỘC CÁCH MẠNG NGÀY 4.9.1870

Ngày 2-9-1870, hoàng đế Pháp Napôlêông III kéo cờ trăng đầu hàng quân Phổ ở Xordâng. Chính phủ đế chế Pháp hết sức hưng bìt, nhưng tin thất thủ Xordâng đã lan truyền một cách khủng khiếp đến thủ đô Pari. Tối ngày 3-9, hàng đoàn người kéo qua đại lộ Môngmác đến Quảng trường, hô khẩu hiệu : "Đánh đổ Đế chế !", "Phế truất Napôlêông !", "Nước Pháp muôn năm !". Cảnh sát vũ trang của chính phủ Đế chế ra tay đàn áp, song không một lực lượng phản động nào có thể cản nổi dòng người đang bùng bừng khí thế cách mạng.

Ngày 4-9-1870 là ngày hội lớn của nhân dân lao động Pari. Những đoàn người tràn ra đường phố ; họ bắc thang, lây rìu phá những tấm bảng vè lèo loẹt những con phượng hoàng và những phù hiệu tượng trưng cho Đế chế. Ảnh và tượng bán thân của Napôlêông III bị quăng xuống đất. Đa số lính và cảnh sát của Đế chế, ngày hôm qua còn là công cụ đàn áp của chính phủ Đế chế, hôm nay đã hòa vào khối quần chúng cách mạng. Quân vệ quốc Pari tràn vào điện Buôcbông và tuyên bố nền Cộng hòa. Mọi người ngây ngất, hâu như choáng váng trước một hạnh phúc đến quá nhanh ; người ta hướng về một tương lai đầy hứa hẹn.

Chính phủ Vệ quốc do tướng Tôrôsuy (Trochu) đứng đầu được thành lập.

32 - CHÍNH PHỦ VỆ QUỐC LỘ NGUYÊN HÌNH LÀ "CHÍNH PHỦ PHẢN QUỐC"

Sau trận Xordâng, quân Đức tiến về Pari, ngày 17-9-1870 vây chặt thủ đô Pháp. Trước nguy cơ xâm lược và sự tàn sát dã man

của quân Đức, phong trào yêu nước đã bùng lên trong đông đảo quân chúng nhân dân Pháp. Đáng lẽ chính phủ Vệ quốc phải triệt để vận động nhân dân quyết sống mái với giặc, thì giai cấp tư sản Pháp lại đặt quyền lợi giai cấp lên trên quyền lợi dân tộc. Chúng sự nhân dân Pháp đánh thắng quân Đức, sẽ quay súng chống lại những kẻ bóc lột họ, nên chúng tìm cách phá hoại cuộc kháng chiến.

Chính phủ Vệ quốc hầu như gồm toàn những kẻ tư sản hiểm độc, ti tiện, luôn lừa dối nhân dân. Tòtôsuy, Thủ tướng kiêm Bộ trưởng Quốc phòng, bê ngoài tuyên bố "sẽ không bao giờ đầu hàng" và "đã có kế hoạch bảo vệ Pari, một kế hoạch "bí mật" để cứu vãn Pari"... Song thực tế hắn đã bán nước. Nhân dân Pari đã nổ dậy "đả đảo" Tòtôsuy và buộc hắn phải từ chức. Hợp tác chặt chẽ với Tòtôsuy trong việc phản bội Tổ quốc là Giuyn Phavro (Jules Favre), Bộ trưởng Ngoại giao. Hắn là hạng người "cấp tiến" cùa miêng. Trong thời Đế chế, hắn thường đọc những bài diễn văn "phản đối" Đế chế, thực chất lại bợ đỡ những chính sách phản động cùi Đế chế II. Khi làm Bộ trưởng Ngoại giao của chính phủ Vệ quốc Phavro thề sống thề chết "không nhường một tấc đất của Tổ quốc" cho quân Đức. Nhưng hắn lại đã đến gặp Bixmác ở Vécxai để xin kí "hòa ước" và phái Chie (Thiers) chạy vạy khắp châu Âu cầu xin đầu hàng. Cũng như Tòtôsuy, sau cuộc phản bội trắng trợn này, Phavro đã bị gạt ra ngoài vũ đài chính trị, trước sự lèn ái và áp lực của quân chúng nhân dân Pari. Ngoài ra còn Chie, tên "Quỷ lùn quái dị" (lời của Các Mác), Giuyn Ximông, kẻ hám danh vọng không kém gì hám vàng, Giuyn Pheri, kẻ vô tài, vô hạnh. Clemang Tôma, Vinoa, những kẻ coi mạng người nghèo như sầu hó... Lộ bán nước, hại dân ấy đã giành lấy nhiệm vụ "quốc phòng" và "bảo vệ Pari" !

Ngày 28-1-1871, chính phủ Vệ quốc kí Hiệp định đình chiến với Chính phủ Vương quốc Phổ. Theo đòi hỏi của Bixmác, trong thời gian đình chiến (ba tuần), nước Pháp phải bêu ra một Quốc

hội để thông qua hòa ước với Phổ. Phổ không thừa nhận chính phủ Vệ quốc, mà muốn được danh nghĩa kí kết với một chính quyền do Quốc hội bầu ra, thì hòa ước có giá trị hơn. Cuộc bầu cử tiến hành ngày 8-2-1871. Đại đa số người trúng cử Quốc hội là địa chủ, tăng lữ và tư sản phái hữu (trong số 750 đại biểu Quốc hội có đến 450 tên bảo hoàng).

Quốc hội họp ở Boecdô ngày 12-2-1871 thành lập chính phủ mới, sau đó chuyển về Vécxai, do Adôphê Chie (Adolphe Thiers) đứng đầu. A. Chie (1797 - 1877) nguyên là một luật sư, kí giả và sử gia. Trong cuộc cách mạng 1830, hắn đã trở thành tên phản động khét tiếng, đã từng đàn áp cuộc khởi nghĩa của công nhân. Sau cách mạng 4-9-1870, Chie có ảnh hưởng lớn tới chính sách của Chính phủ Vệ quốc. Hắn là một người giáo quyết, tàn nhẫn, tham lam, không từ một thủ đoạn nào để nắm quyền lực, đồng thời là kẻ thù của cách mạng, của giai cấp công nhân. Ngày 26-2-1871, Chie đứng đầu Chính phủ Pháp, kí Hiệp ước sơ bộ Vécxai với chính phủ vương quốc Phổ. Ngày 1-3-1871, Quốc hội thông qua Hiệp định đình chiến, phê chuẩn Hiệp ước sơ bộ Vécxai, nhận những điều kiện hòa bình nhục nhã, đi tới kí hòa ước Phranphuốc (10-5-1871), trong đó có những điều khoản như : Pháp phải trả khoản bồi thường chiến tranh 5 tỉ phorăng, phải nhường tỉnh Andát và một phần tỉnh Loren cho Đức, một số pháo đài ở Pari bị quân Đức chiếm đóng. Thật là ô nhục, song bọn cầm đầu Chính phủ hí hửng vì được rảnh tay chuẩn bị tước vũ khí của Vệ quốc quân và tiêu diệt cách mạng.

33 - CUỘC CÁCH MẠNG VÔ SẢN NGÀY 18-3-1871

Sau khi rảnh tay với quân xâm lược Phổ, giai cấp tư sản Pháp liền quay lại tấn công giai cấp công nhân và Vệ quốc quân Pari. Chính phủ Vécxai điều quân đến uy hiếp Pari. Theo Hiệp định, quân đội chính quy bị tước vũ khí, song các tiểu đoàn Vệ quốc

quân không phải giải giáp. Vì thế, Vệ quốc quân trở thành lực lượng vũ trang gần như duy nhất của Pari. Trước thái độ thù địch của chính phủ Vécxai, Vệ quốc quân đã bêu ra cơ quan lãnh đạo của mình là *Ủy ban trung ương Vệ quốc quân* vào trung tuần tháng 2-1871. Trong Ủy ban trung ương Vệ quốc quân có một số người xã hội chủ nghĩa, ủy viên của Quốc tế I nổi tiếng như Václanh (Varlin), Duyvan (Duval) tham gia. Người ta coi nó như một chính quyền thứ hai của Pari.

Ngày 26-2-1871, có tin quân đội Đức vào tạm đóng ở khu điện Élidé, ở đó còn có hơn 200 khẩu đại bác do chính phủ cố ý bỏ lại. Nhân dân Pari hô vang : "Cứu lấy súng ống của chúng ta !". Họ kéo đến khu điện Élidé, cùng với Vệ quốc quân tay đeo băng đỏ, kéo các khẩu đại bác mới về khu công nhân Môngmác và Benvin. Ngoài ra, nhân dân và Vệ quốc quân còn đến các kho vũ khí, tịch thu được 450.000 súng trường và nhiều đạn dược.

Ngày 1-3-1871, quân đội Đức vào chiếm đóng một phần Pari do hiệp định quy định. Đường phố vắng tanh, các cánh cửa của các hiệu buôn đều đóng, viết hàng chữ đèn "Ngừng việc vì quốc nạn". Cờ đèn ủ rũ trên nóc các công sở và trên cửa sổ nhà tư gia. Không một rạp hát nào mở cửa. Vệ quốc quân bao vây lại kẻ chiếm đóng. Họ canh phòng nghiêm ngặt không cho phép quân Đức đi quá một bước khỏi phạm vi quy định. Cuộc chiếm đóng của quân đội Đức chỉ kéo dài 62 giờ.

Giờ đây, Ủy ban trung ương Vệ quốc quân đã sẵn sàng chiến đấu với chính phủ Vécxai. Chính phủ Vécxai cũng ráo riết đối phó. Ngày 15-3, Chie đích thân đến Pari, quyết định trước hết cướp lấy đại bác của Vệ quốc quân, sau bắt các Ủy viên trung ương, tiến tới đè bẹp cách mạng. 3 giờ sáng ngày 18-3, Chie cho quân đội lên đến đánh úp đồi Môngmác (Bắc Pari), nơi tập trung 227 khẩu đại bác của Vệ quốc quân. Nhưng âm mưu của Chie bị thất bại, vì quân chúng kịp thời kéo đến hỗ trợ cho Vệ quốc quân.

Nhiều binh lính địch ngã sang phía nhân dân. Binh lính bắn chết hai viên chỉ huy. Mười một khẩu đại bác bị cướp đi, lại được kéo về đặt nguyên vào vị trí cũ.

Tra 18-3, theo lệnh của Ủy ban trung ương Vệ quốc quân, các tiểu đoàn Vệ quốc quân tiến vào trung tâm thủ đô, chiếm một số quảng trường và các cơ quan chính phủ. Nhân dân từ các ngả ngoại ô cũng kéo vào thành phố hỗ trợ cho Vệ quốc quân. Mọi sự kháng cự của quân đội Chie đều bị đè bẹp. Khoảng 3 giờ chiều, Chie cùng tàn dư của sư đoàn quân chính quy vội vã rút về Vécxai trong cơn hoảng loạn. Chiều tối, các cơ quan của chính phủ đều lọt vào tay quân khởi nghĩa. Cờ đỏ bay phấp phới trên nóc Tòa thị chính và Bộ Chiến tranh.

Cuộc khởi nghĩa ngày 18-3-1871 là cuộc cách mạng vô sản đầu tiên thành công trong lịch sử. Chính quyền của giai cấp tư sản bị lật đổ, chính quyền vô sản được thành lập. Ủy ban trung ương Vệ quốc quân làm nhiệm vụ của một chính phủ cách mạng lâm thời.

34 - CUỘC BẦU CỬ HỘI ĐỒNG CÔNG XÃ VÀ LỄ TUYÊN BỐ THÀNH LẬP CÔNG XÃ PARI

Cuộc bầu cử Hội đồng công xã theo lối phổ thông đầu phiếu thực sự dân chủ đã được tiến hành ngày 26-3-1871. Tuy bọn phản động đủ màu sắc tổ chức biểu tình (không quá 1.000 người), bắn súng khiêu khích ; giai cấp tư sản phỉ báng ; thị trưởng và các khu trưởng phản kháng kịch liệt ; nhưng cuộc bầu cử vẫn được tiến hành. Gần 300.000 công dân Pari đã đi bỏ phiếu. Mọi người mặc những bộ quần áo đẹp nhất, nô nức kéo nhau đến các phòng bầu cử, chọn những người đại diện của mình, không bị đe dọa, mua chuộc, lừa phỉnh những cuộc bầu cử trước đây. Cuộc bầu cử Hội đồng công xã Pari ngày 26-3-1871 thực sự là ngày hội lớn của nhân dân Pari. Trong 85 đại biểu trúng cử, có 28 công nhân.

Số đông còn lại là những trí thức (thày thuốc, thày giáo, nhà báo...). Trong Hội đồng Công xã có khoảng 30 ủy viên của Quốc tế II. Như vậy, về cơ bản, Công xã bao gồm những đại biểu của quần chúng lao động thủ đô. Tuy công nhân không chiếm đa số, nhưng là lực lượng lãnh đạo, vì họ là giai cấp cách mạng nhất và đường lối của họ chi phối hoạt động của Công xã.

Ngày 28-3-1871, Công xã tuyên bố thành lập một cách trang trọng ở quảng trường Tòa Thị chính, giữa một biển người bao la. Mặt trước của Tòa Thị chính được trang hoàng lộng lẫy. Cờ đỏ phấp phới khắp nơi. Vải đỏ che lấp bức tượng oai nghiêm của vua Helsingri IV và trùm lên một cái bàn dài, nơi dùng làm lễ đài, các ủy viên Công xã sẽ ra mắt quốc dân trong bộ đồng phục Vệ quốc quân. Mười vạn Vệ quốc quân, đội ngũ chỉnh tề, lưỡi gươm tuốt trâm, hiếu dương lực lượng trước lễ đài. Nhân dân kéo đến quảng trường từ sáng tinh mơ, chật kín hè phố. Sau khi Ủy ban trung ương Vệ quốc quân công bố danh sách các ủy viên Công xã và trao quyền cho Công xã, các ủy viên Công xã đều quàng băng đỏ ra mắt quốc dân. Tiếng hoan hô vang dội : "Công xã muôn năm !". Tiếng đại bác chào mừng rung chuyển đất trời. Các đoàn quân nhạc cử Quốc ca (bài Mácxâye). Hàng trăm nghìn người hát theo như sấm động.

35 - CÁC ỦY VIÊN CÔNG XÃ ANH HÙNG

Các ủy viên Công xã mới được bầu lên, theo một nhà văn thời bấy giờ viết, là "những nhân vật vô cùng trung thực, chân thành, thông minh, tận tụy, trong sạch và "cuồng tín" hiểu theo nghĩa tối của chữ này". Phlurăng (Gustave Flourens, 1838 - 1871), con trai một nhà khoa học nổi tiếng, đã dẫn thân vào bão táp cách mạng từ ngày còn trẻ. Ông nhiều lần bị chính quyền Đế chế II kết án, lưu đày và phải sống lưu vong ở khắp châu Âu, tham gia cuộc khởi nghĩa của nhân dân ở đảo Crete. Ông viết báo, viết sách cách

mạng, mẩy lần bí mật trở về Pháp, dưới bộ áo người thợ. Ông bị chính phủ Vệ quốc bắt giam và được nhân dân giải phóng ngày 18-3-1871. Ông tham gia Ủy ban Công xã và chiến đấu rất dũng cảm. Ông đã hi sinh oanh liệt ở Satu (Chatou) ngày 3-4-1871.

Václanh (Varlin, 1839 - 1871), thợ đóng sách, xuất thân trong một gia đình nông dân nghèo. Từ sớm, ông gia nhập Quốc tế I, dần dần từ bỏ chủ nghĩa Prud'Hom, tích cực đấu tranh chống lại những tư tưởng sai lầm của Prud'Hom và trở thành một trong những người lãnh đạo xuất sắc của chi nhánh Quốc tế I ở Pháp. Trong thời Đế chế II, ông lãnh đạo nhiều cuộc bạo động, bị chính quyền Đế chế truy nã hai lần, phải trốn sang Bỉ. Sau ngày 4-9-1870, trở về Pháp, ông kiên quyết vạch mặt Chính phủ Vệ quốc. Từ ngày 18-3-1871, Václanh tham gia Vệ quốc quân, lập nhiều chiến công. Với tài năng quân sự xuất chúng, Václanh là một vị tướng chỉ huy gang thép. Nhưng ngày tháng 5-1871, ở đâu xung yếu là ở đấy có mặt ông. Ông trực tiếp chỉ huy trên nhiều chiến lũy. Ngày 27-5, một ngày trước khi Công xã bị quân thù tiêu diệt, người ta thấy Václanh - người thay Đờlêcluydơ, chỉ huy quân đội Vệ quốc - trên chiến lũy Ramponnô, nét mặt hốc hác, rét run trong chiếc áo varoi đẫm máu, đang khích lệ các chiến sĩ Vệ quốc. Ngày 28-5, Václanh bị bắt ở gần quảng trường Rôsophô (Rochefort), trong một quán cà phê. Bọn Vécxai vừa kéo lê ông, vừa đánh đập tàn nhẫn cho đến chết. Trước khi hi sinh, ông hô to nhiều lần : "Công hòa muôn năm ! Công xã muôn năm !". Ngày ấy cũng là ngày chiến lũy cuối cùng của Công xã tan vỡ.

Đờlêcluydơ (Delescluze) (1809 - 1871) là một nhà báo dạn dày kinh nghiệm chiến đấu, cả cuộc đời hi sinh cho cách mạng, là một trong những hình ảnh xúc động nhất của người anh hùng Công xã. Ông thuộc thế hệ những nhà cách mạng lão thành, tượng trưng cho tinh thần cách mạng 1848. Ông bị kết án tù mẩy lần, một lần bị đày sang đảo Cayen (Cayenne) ; được tự do, ông lại tiếp tục chiến đấu không mệt mỏi. Trong thời kì cách mạng Công xã, Ông

đã 62 tuổi. Ông được Công xã giao nhiều nhiệm vụ quan trọng : cuối cùng, ông nhận trách nhiệm chỉ huy quân đội Vệ quốc vào tháng 5-1871. Ông hi sinh ngày 25-5-1871 trên chiến lũy phố Vônté dưới bầu trời Pari rực lửa súng đạn. Lúc ấy, Đờlêcluydor, lunge đã công xuống vì tuổi già và đau khổ, chống gậy leo lên chiến lũy, thất vọng và buồn bã. Súng của quân thù tới tấp bắn vào ông và ông ngã xuống. Nhà thơ, nhạc sĩ của Công xã Ogien Pôchiê ước mong thế hệ mai sau sẽ xây một Đài kỷ niệm Công xã Pari, trong đó bức tượng trung tâm là Đờlêcluydor, hình ảnh kiên cường của Công xã :

*Trên đồng đá thô sơ phủ đầy hoa lá,
Đờlêcluydor đi đến cái chết, hiên ngang.*

Đômbrôxki (Dombrowski, 1836 - 1871), một chiến sĩ người Ba Lan, một nhà quân sự tài ba, người đã chiến đấu không mệt mỏi cho chính nghĩa, cho cách mạng trên nhiều chiến trường châu Âu. Xuất thân trong một gia đình quý tộc nghèo Ba Lan, Đômbrôxki đã sớm rời bỏ gia đình để tham gia cách mạng. Ở Vácxava, ông liên lạc với các sĩ quan tiến bộ Ba Lan, thảo một kế hoạch khởi nghĩa chống đế quốc Nga đang thống trị nước ông. Việc bại lộ, ông bị bắt và bị xử死刑 tại Xibia 15 năm. Nhờ bạn bè giúp sức, ông vượt ngục, trốn sang Pháp : đó là năm 1865. Đến Pari, ông sống bằng nghề vẽ và tiếp tục hoạt động cách mạng. Từ ngày 18-3, ông tham gia quân đội Vệ quốc và giữ nhiều trọng trách trong việc tổ chức và huấn luyện quân đội Vệ quốc. Đầu tháng 4, ông được giao chỉ huy cuộc phòng ngự ở phía tây, tỏ ra có một tài năng quân sự phi thường và trung thành tuyệt đối với Công xã. Không chỉ phòng ngự, Đômbrôxki còn chuyển sang tấn công, đánh cho địch những đòn rất nặng nề. Ngày 24-4, ông đã đánh chiếm được khu vực Nôii (Neuilly), nhưng đến ngày 17-5, lại phải rút lui, vì không được tiếp viện. Đầu tháng 5, ông giữ nhiệm vụ Tổng tư lệnh các lực lượng vũ trang của Công xã. Bọn gián điệp

chui vào được cả Bộ tổng tham mưu, tìm cách mua chuộc Dombrowski, nhưng vô ích. Khi quân Vécxai vào Pari, ông chiến đấu rất anh dũng, đánh bại quân thù trên nhiều mặt trận. Ngày 23-5, Dombrowski bị tử thương trên chiến lũy Mira (Myrrha) và trút hơi thở cuối cùng tại một bệnh viện. Nhà báo Công xã Vécmoren đã ca ngợi ông là "một báu duốc và một anh hùng của nền Cộng hòa thế giới".

Phranken (Frankel), vốn là thợ kim hoàn người Hunggari, sang Pháp trong thập niên 60, rất thân với Václanh. Cũng như Václanh, Phranken là ủy viên chấp hành của chi bộ Pari của Quốc tế I và gần gũi với Mác. Phranken được khu XII bầu vào Công xã và giữ chức vụ Bộ trưởng bộ Lao động của Công xã, năm 27 tuổi. Ngày 30-3, Phranken viết thư thỉnh thị Mác về vấn đề "triết để cải tạo quan hệ xã hội". Từ đó tới ngày cuối cùng của Công xã, Mác liên tục thư từ cho Phranken và Václanh qua Elidaveta Dimitriëva, một phụ nữ cách mạng Nga lưu vong. Chính Elidaveta Dimitriëva, người tổ chức lao động cho phụ nữ Pari thời kì Công xã và chiến đấu trên chiến lũy, đã cứu được Phranken bị thương thoát khỏi tay bọn khát máu Vécxai.

Giuocardor (Jourde), Bộ trưởng Tài chính, là một tấm gương liêm khiết hiếm có. Tuy nắm trong tay một kho tiền bạc của Công xã, nhưng ông vẫn ăn cơm tháng ở một quán cơm xoàng xĩnh ở phố Luýchxambua. Vợ ông vẫn hàng ngày đi giặt giũ ở máy nước công cộng và con ông học ở một trường học bình dân, không phải đóng tiền học.

Cuôcbè (Gustave Courbet, 1819 - 1877) là một họa sĩ tiến bộ, có quan hệ bạn bè với nhà tư tưởng xã hội chủ nghĩa Prudong và nhà tư tưởng này từng có mặt trong tranh của Ông. Ông là tác giả của nhiều bức tranh nổi tiếng trên thế giới *Người ngâm lầu thuốc lá*, *Thợ đập đá*, *Đám tang ở Oôcnăng*. Ông là người làm rạng rỡ hội họa Pháp thế kỉ XIX.

Năm 1870, ông đã dùng cảm từ chối Huân chương Bắc đầu bội tinh của Napoléon III, vì không muốn làm ở uế "30 năm đấu tranh, lao động và nguyên rúa" của mình. Trong thời kì Công xã Pari, ông được bầu làm Chủ tịch Hội các nghệ sĩ, làm việc tận tụy cho cách mạng. Ông đã để lại trên 50 phác thảo về Công xã Pari. Ông hết sức ca ngợi Công xã, ông viết : "Trong Công xã, tôi tìm thấy lí tưởng của việc xây dựng một quốc gia nhân tiễn diệt đặc quyền, chiến tranh và đối nát". Sau thất bại của Công xã, ông bị kết án 6 tháng tù và bồi thường trên 320.000 francs, vì bị buộc tội tham gia phá đổ cột Văngđom. Năm 1873, ông trốn sang Thụy Sĩ, rồi sang Bỉ và mất năm 1877. Hiện nay ở thành phố quê hương Oócnâng, có một viện bảo tàng trưng bày những tác phẩm của Cuôcbé.

André Gill (André Gill) là họa sĩ vẽ tranh châm biếm nổi tiếng đã mang hết tài năng và nghị lực để phục vụ Công xã. Gill được giao nhiệm vụ quản lý Viện bảo tàng Luýchxâmbua. Từ tay ông lau bụi cho từng bức tranh, từng bức tượng, tự tay ông đem tranh và tượng từ những kho đầy bóng tối ra trưng bày trong những phòng lộng lẫy, làm sống lại biết bao tài năng, để quần chúng lao động được thưởng thức nghệ thuật của loài người. Gill say mê công việc, mỗi ngày làm việc không dưới mười hai tiếng đồng hồ và ông chỉ dời vị trí của mình, khi quân Vécxai tiến đến góc phố Viện bảo tàng Luýchxâmbua.

36 - GUƠNG CHIẾN ĐẤU ANH DŨNG CỦA NỮ GIÁO VIÊN LUIDOR MISEN

Luidor Misen sinh năm 1830, vốn là con một người hầu gái trong một gia đình luật sư tiến bộ miền Đông nước Pháp. Từ nhỏ, Misen được gia đình luật sư bảo trợ, nuôi nấng, học hành đầy đủ. Khi còn đi học, cô bé Misen rất yêu thơ ca và các loại hình nghệ thuật dân gian, đặc biệt là rất yêu thích các tác phẩm của Victor Hugo.

Misen là một cô gái có phong cách táo bạo và mạnh mẽ. Cô thường cùng với bạn bè diễn tập những vở ca kịch của thời Cách mạng Pháp 1789 - 1794 và sáng tác nhiều bài thơ thể hiện khí phách anh hùng.

Năm 1853, Misen trở thành cô giáo của trường tiểu học quê nhà. Ba năm sau, bà được điều về Pari dạy học. Misen rất căm ghét chế độ chuyên chế của Napoléon III và khao khát lập lại nền Cộng hòa trên đất Pháp. Cuộc chiến tranh Pháp - Phổ bùng nổ dẫn đến sự thất bại của Napoléon III, khiến Misen say sưa lao vào cuộc cách mạng 4-9-1870 lật đổ Đế chế II. Chế độ Cộng hòa được thành lập. Trong những ngày sôi động này, Misen với tư cách là Ủy viên hội đồng khu Mongmac, đảm nhiệm câu lạc bộ phụ nữ cách mạng, đấu tranh chống âm mưu phá hoại nền Cộng hòa của các thế lực phản động.

Misen ham mê hoạt động cách mạng quên cả hạnh phúc gia đình. Hồi đó đã có những kẻ giàu có đến cầu hôn, nhưng bà từ chối, vì không thể tuân theo những nguyên tắc đạo đức của xã hội họ được. Vào cuối thời Đế chế II, có một sĩ quan cận vệ của Napoléon III đến cầu hôn. Misen đưa ra một yêu cầu mang tính châm biếm là anh ta phải giết được Napoléon III. Viên sĩ quan hoảng sợ, không bao giờ dám đến gặp bà nữa. Misen chỉ có một người yêu duy nhất, đó là người bạn chiến đấu thời Công xã Pari - Pheri.

Sau khi chính phủ Vệ quốc lộ nguyên hình là chính phủ phản quốc, Công xã Pari bùng nổ (18-3-1871). Từ những ngày đầu Công xã, Misen đã đứng ở trận tuyến hàng đầu. Bà tham gia tiểu đoàn quân Vệ quốc thứ 61 cùng với quân chúng nhân dân bao vây quân chính phủ ở gò Mongmac, buộc chúng phải rút lui, góp phần vào thắng lợi chung của cách mạng 18-3. Trong khi mọi người đang hân hoan về những thành quả vừa thu được ở Pari, thì một mình Misen bí mật sang thăm dò Vécxai. Bà còn tuyên truyền về Công xã Pari trong quân đội chính phủ, khiến nhiều binh sĩ có thiện

cảm với cách mạng. Bà đã trở về an toàn trước sự thán phục của bạn bè đồng chí.

Trong những ngày Công xã Pari bị bao vây, cũng như "tuần lễ máu" cuối cùng của Công xã, Misen là người phụ nữ dũng cảm, gan dạ, chiến đấu không kém những chiến sĩ nam giới dày dạn kinh nghiệm. Bà còn tổ chức đội cứu thương, với bộ quần áo đầy bùn đất, bà chạy đi chạy lại như con thoi trên chiến lũy, công thương binh. Khi các chiến sĩ Công xã bị đồn đến khu phố cuối cùng, để bảo vệ những chiến sĩ đang bị bao vây, bà kêu gọi mọi người phóng lửa đốt nhà nơi quân đội chính phủ đang chiếm giữ.

Sau khi Công xã Pari bị thất bại, Misen từ chiến lũy trở về nhà tìm mẹ, nhưng bà mẹ đã bị chính phủ Veckai bắt cầm tù. Misen vội va đến nhà tù, đổi mạng mình, chuộc lại tự do cho mẹ. Những ngày bị giam cầm ở Pari là những ngày Misen phải trải qua những cơn thử thách ác liệt. Chính phủ tư sản đã dìm Công xã Pari trong biển máu. Các bạn bè đồng chí của bà lần lượt bị tử hình. Pheri, người bạn yêu dấu của bà, cũng phải chịu chung số phận. Sau khi Pheri bị hành quyết bốn ngày, Misen đau đớn và tuyệt vọng, đã viết thư lên tòa án quân sự đòi được nhận án tử hình. Bà viết : "Các ông đã rõ tất cả những hoạt động của tôi... Nếu để tôi sống, tôi sẽ tìm cách báo thù cho những bạn bè của tôi bị giết hại... Công xã muôn năm !".

Ngày 24-8-1873, Luydor Misen bị lưu đày trên hòn đảo Tân Caledoni thuộc Pháp ở Nam Thái Bình Dương. Sau sáu năm làm khổ sai, Misen được tuyển làm giáo viên dạy con em tù phạm và nhân dân địa phương. Thổ dân Canarc trên đảo rất kính trọng bà, vì bà không chỉ dạy cho họ biết chữ và kiến thức khoa học, mà còn thông cảm với hoàn cảnh khốn khổ, bị khinh miệt của họ. Họ bị người da trắng bày đặt ra chuyện họ ăn thịt người và xa lánh họ.

Năm 1880, Misen được trở về đất Pháp. Trong thời gian còn lại của cuộc đời, Misen tích cực tham gia phong trào đấu tranh

của công nhân. Tháng 6-1883, bà bị kết án ba năm tù vì tội bênh vực những người công nhân thất nghiệp cướp bánh mì trong một cửa hiệu. Ra khỏi tù, bà lại tiếp tục gắn bó với phong trào công nhân. Năm 1889, một nữ kí giả Mĩ đến thăm và phỏng vấn bà. Bà niêm nở đón tiếp nhà báo trong căn phòng nhỏ đơn sơ ở Pari, cùng với chú khỉ con ở bên cạnh.

Ngày 10-1-1905, Luidor Misen từ giã cõi đời trong một căn phòng lạnh lẽo, cô đơn ở khách sạn Mácxây. Bà chẳng có của cải gì để lại, ngoài những trang hồi ức về cuộc đời cách mạng đầy oanh liệt và những bài thơ bi tráng của bà.

37 - CUỘC NỘI CHIẾN GIỮA CÔNG XÃ PARI VÀ CHÍNH PHỦ VECXAI - "TUẦN LỄ MÁU"

Sau cuộc cách mạng 18-3, Công xã Pari đã phạm một khuyết điểm nghiêm trọng là không tấn công Vecxai ngay lúc quân đội chính phủ tan tác. Trong khi nhân dân và Vệ quốc quân Pari маш lo việc bầu cử Công xã và xây dựng cuộc sống mới, thì Chie tập hợp củng cố quân đội ở Vecxai. Quân đội chính phủ, sau những thất bại nhục nhã trước quân Phổ và trước nhân dân Pari, trở thành một đội quân ô hợp, không có kỷ luật và mất tinh thần chiến đấu. Sau khi củng cố lực lượng, ngày 2-4, quân đội Vecxai bắt đầu tấn công Pari. Những tên bại tướng ở Xodăng như Mác Mahông nửa năm trước đã đầu hàng quân Đức một cách nhục nhã, nhưng nay khi chống lại đồng bào mình, lại tỏ ra rất hung hăng tàn nhẫn. Các chiến sĩ Công xã chiến đấu rất anh dũng, nhưng do kém chuẩn bị, kế hoạch chiến đấu thiếu sót và chỉ huy non kém, phải rút dần khỏi những vị trí then chốt ở phía tây và phía nam. Vào thời điểm chiến sự đang diễn ra quyết liệt, Chie và đồng bọn đã ký kết với Bixmác một hòa ước nhục nhã tại Phranphuốc, (10-5-1871), van

xin Bixmac thả 100.000 tù binh Pháp ở biên giới trở về Vécxai với đầy đủ súng ống, để tăng cường lực lượng cho Chie.

Ngày 20-5, quân đội Vécxai bắt đầu tổng công kích. 3 giờ chiều ngày chủ nhật 21-5, bọn gián điệp trong khu tư sản ở phía tây Pari đã mở cửa thành Bình Minh (Point du Jour) ở khu Oto, nơi không ai canh giữ, để quân Vécxai xông vào nội thành. Cuộc chiến đấu diễn ra ác liệt trên các đường phố, kéo dài trong một tuần lễ (từ 21 đến 28-5), lịch sử gọi là "Tuần lễ máu". Quân Vécxai tiến dần vào trung tâm thành phố dọc theo bờ bắc sông Xen. Các chiến sĩ Công xã chặn đánh quân thù từng bước, bảo vệ dùng cảm tùng căn nhà, khu phố. Chiến sự lan dần đến khu công nhân ở phía đông. Trong những khu công nhân, không chỉ thanh niên nam giới, mà cả người già, phụ nữ, trẻ em đều lên chiến lũy. Thế giới phải ngạc nhiên và khâm phục về những tấm gương của phụ nữ và thiếu nhi Pari. Có những chiến lũy hoàn toàn do phụ nữ xây dựng và chống giữ như ở Quảng trường Trắng. Hàng vạn nữ công nhân đã làm công tác cứu thương, đảm nhiệm những trạm xá y tế lưu động, cứu sống biết bao thương binh. Hình ảnh của tiểu đoàn nữ chiến sĩ chiến đấu dưới sự chỉ huy của cô giáo Luidor Misen mãi mãi tiêu biểu cho tinh thần bất khuất của phụ nữ lao động Pháp. Mười bảy thiếu niên xây dựng lên một chiến lũy và tự bảo vệ. Tiebô (Thiébaud), mười bốn tuổi, vừa chở một thùng rượu đến chiến lũy Xanh Uen cho Vệ quốc quân, thì quân Vécxai ập đến. Em đã chọc thủng thùng rượu, giằng lấy khẩu súng của một chiến sĩ vừa ngã xuống, bắn chết một sĩ quan Vécxai, rồi trốn thoát. Băngđorítte (Banderitter) bắn nhau với quân thù suốt mười ngày đêm, cho đến khi bị thương không chiến đấu được nữa. Nhiều thiếu niên anh hùng vô danh khác đã hi sinh bên chiến lũy.

Ngày 27-5, quân Vécxai chiếm khu công nhân Benvin. Gần hai trăm chiến sĩ Công xã rút vào nghĩa địa Cha Lase (Père-Lachaise) chiến đấu trên tảng nấm mồ. Đến chiều, những người sống sót bị

đón đến trước tường nghĩa địa và bị bắn chết hết. Bức tường này, sau trở thành nơi, hàng năm, nhân dân Pháp và nhân dân thế giới, tới thăm viếng, tưởng nhớ, ngưỡng mộ sự hi sinh cao cả của những chiến sĩ Công xã.

10 giờ sáng chủ nhật 28-5, trung tâm kháng chiến cuối cùng của Công xã ở phố Răngponnô bị tấn công. Một nhóm chiến sĩ còn lại trên chiến lũy tiếp tục chiến đấu chống lại quân thù đến 2 giờ chiều.

Cuộc tàn sát trong "Tuần lễ máu" và những ngày sau đó, do tên "quý lùn" Chie chỉ huy, kinh khủng không bút nào tả xiết. Cả Pari biến thành một lò sát sinh khổng lồ, ước tính có đến 30.000 chiến sĩ bị giết, trên 40.000 người bị tù hoặc đầy ra các thuộc địa xa xôi và chết dần chết mòn ở đấy. Trong số người bị bắt có hơn 1.000 phụ nữ và 650 trẻ em.

Mặc dù Công xã chỉ tồn tại được 72 ngày và bị thất bại, nhưng Công xã mãi là tấm gương sáng chói của giai cấp công nhân Pari dám "tấn công lên trời" và để lại nhiều kinh nghiệm quý báu cho cách mạng vô sản trên thế giới.

38 - OGJEN PÔCHIỀ VÀ BÀI "QUỐC TẾ CA"

Sau khi Công xã Pari thất bại, chính phủ tư sản phản động Chie đã trả thù các chiến sĩ Công xã một cách tàn bạo. Chúng cho người lực soát khắp nơi, phàm những ai mặc quần áo quân Vệ quốc, trên vai có sẹo mang súng, hai bàn tay chai cứng đều bị giết chết. Thậm chí cả những người bị thương nặng nằm trong bệnh viện cũng bị chúng ném qua cửa sổ hoặc lôi ra trường bắn. Hơn ba vạn người bị giết chết, mười vạn người bị bắt, bị giam cầm và lưu đày. Rất ít người trốn thoát. Một trong những người thoát khỏi bàn tay đao phủ của chính phủ Chie là Ogien Pôchiê.

Pôchiê sinh trưởng trong một gia đình công nhân nghèo, bố là thợ đóng gói, mẹ là thợ giặt. Pôchiê khi nhỏ bị thất học, 15 tuổi,

theo cha làm thợ đóng gói, sau đó chạy việc cho một cửa hiệu bán giấy. Về sau, ông học và làm nghề in hoa trên vải.

Cách mạng Pháp 1830 lật đổ vua Long triều Buônchông, Pôchiê 14 tuổi. Tuy ông không tham gia chiến đấu, nhưng đã sáng tác được bài thơ "Tự do muôn năm" để cổ vũ quân chúng. Bài thơ ấy được in trong tập thơ "Thơ thắn đồng" của ông.

Tháng 6-1848, Pari lại bùng nổ cách mạng. Pôchiê đã tham gia chiến đấu trên chiến tuyến. Năm 1864, Các Mác thành lập Quốc tế thứ nhất. Pôchiê lãnh đạo Công đoàn của 500 công nhân về hoa in, làm thành một chi bộ của Quốc tế.

Cuộc chiến tranh Pháp - Phổ bùng nổ, rồi chính phủ "Vệ quốc" đầu hàng, Pôchiê phấn khích viết bài thơ "Pari ! hãy tự vệ", cùng với các bài thơ yêu nước khác động viên nhân dân chống quân xâm lược Phổ và kêu gọi công nhân đứng lên khởi nghĩa, thành lập Công xã. Sau khi Công xã được thành lập, Pôchiê lãnh đạo Hiệp hội công nhân và Hiệp hội các nhà nghệ thuật.

Trong "tuần lễ máu" tháng 5-1871, ông cùng các chiến sĩ chiến đấu trên chiến tuyến. Sau khi Công xã bị thất bại, Pôchiê phải ẩn náu trong nhà một người bạn. Ngày 30-5, trong khu một tờ báo Pari đưa tin Pôchiê bị hành quyết, thi tai nơi ẩn náu, ông viết một bài thơ hùng tráng. Ông liên tưởng tới cuộc sống lầm than của giai cấp cần lao Pháp và cả chính bản thân mình. Nhớ tới những ngày cách mạng hào hùng đã qua, với hồn thơ mãnh liệt, ông viết :

Vùng lên ! Hỡi những tội đồ trên trái đất,
Vùng lên ! Hỡi những ai đời rét lầm than.
Lửa chân lí sục sôi trong miệng núi,
Vụt bùng lên trong trận sống còn.
Chết đờ cù, chúng ta phá sạch,
Hỡi những người nô lệ vùng đứng lên thôi !

Cá thể giới sẽ đổi thay tận gốc,
Ta chẳng là chi, nay làm chủ cuộc đời...

Pôchiê tràn đầy niềm tin vào tương lai, chế độ bóc lột công sẽ bị tiêu diệt và chủ nghĩa xã hội không có người bóc lột người sẽ được thực hiện.

... Các thợ thuyền, dân cày tất cả,
Nhà máy của giới cần lao,
Ruộng đất thuộc về người cày ruộng.
Lũ ki sinh trùng hãy cút đi mau...

... Đấu tranh này là trận cuối cùng,
Kết đoàn lại để cho ngày mai.
L'Anhécnaxional (*L'Internationale*)
Sẽ là xã hội tương lai !

Đó là bài thơ "Quốc tế ca". Một tháng sau, ông từ biệt Pari, lưu vong sang Anh và Mĩ. Ở nước ngoài chín năm, ông vẫn tiếp tục viết những bài thơ cách mạng. Năm 1880, chính phủ Pháp ban hành lệnh ân xá cho các chiến sĩ Cộng xã, ông mới về lại Pari. Năm 1887, ông mắc bệnh ròi mắt, thọ 71 tuổi. Trò xương của ông được đặt tại nghĩa trang Cha Lase.

Mùa hè năm 1888, nhà soạn nhạc của giai cấp công nhân Pháp Bin Đơgâyto đã phổ nhạc cho bài thơ "Quốc tế ca". Ngày 23-6-1888, trong cuộc họp của công nhân bán báo, Đơgâyto tự mình chỉ huy tốp ca biểu diễn bài "Quốc tế ca". Nhạc của bài hát rất hùng tráng, bài "Quốc tế ca" gây ảnh hưởng mạnh mẽ trong quần chúng. Nhiều người yêu thích bài hát quyết định gom tiền để in bài hát. Lần in đầu tiên 6.000 bản, bán hết ngay. Từ đó, bài hát được truyền bá khắp thế giới, kêu gọi giai cấp vô sản đoàn kết lại lật đổ chế độ bóc lột, thực hiện lí tưởng của chủ nghĩa cộng sản.

PHONG TRÀO ĐẤU TRANH CHỐNG PHONG KIẾN VÀ THỰC DÂN XÂM LƯỢC Ở CHÂU Á, CHÂU PHI VÀ MĨ LATINH THỜI CẬN ĐẠI

39 - NGƯỜI CON ANH HÙNG CỦA NƯỚC CỘNG HÒA HAITI - TUXANH LUVÉCTUYA

Ngày 22-8-1791, nhân dân Haiti (trên biển Caribê, ở Trung Mĩ) đã nổ dậy khởi nghĩa chống ách thống trị của bọn trại chủ Pháp. Họ thiêu hủy hơn 1.000 trang trại của bọn chủ, xử tử hình hơn 2.000 tên cường bạo. Cuộc khởi nghĩa đã suy tôn Tuxanh Luvéctuya (Toussaint Louverture) làm lãnh tụ. Tuxanh là người da đen, vốn là thày thuốc trong nghĩa quân, thông minh, dũng cảm.

Ngày 1-7-1801, cuộc khởi nghĩa Haiti thành công. Nước Cộng hòa Haiti tuyên bố thành lập. Tuxanh Luvéctuya được bầu làm Tổng thống.

Thực dân Pháp không chịu thất bại, Napôlêông Bonapâc đã phái em rể của mình là Locléc đưa hạm đội đến Haiti nhằm tiêu diệt nước Cộng hòa non trẻ. Quân đội Pháp luôn gặp thất bại. Locléc bèn nghĩ ra một kế hiểm độc. Y bắt giam hai người con trai của Tuxanh đang lưu học ở Pháp, buộc họ viết thư cho cha : "Nếu Tuxanh không đầu hàng, hai con sẽ bị giết chết". Nhưng Tuxanh trả lời : "Tôi quyết không hi sinh lợi ích của nhân dân Haiti để cứu hai con của tôi !".

Thấy không lay chuyển được Tuxanh, Locléc bèn viết thư cho Ông yêu cầu đàm phán hòa bình. Tuxanh nghĩ : "Quân Pháp thua trận, nay muốn đàm phán hòa bình, chắc là thật lòng". Trong thư Locléc còn hứa sẽ bảo vệ tính mạng cho Ông và cuối thư, y một lần nữa khẳng định : "Ông không thể tìm đâu được người bạn thành thực như tôi".

Ngày 7-6-1801, Tuxanh đến chỗ đàm phán. Nhưng ông vừa đặt chân đến điểm hẹn, đã bị bắt ngay. Ngày 15-6-1801, thực dân Pháp đã đưa ông về Pháp. Ông bị giam trong ngục trên núi Anbisor. Vì đau khổ, uất hận, lại bị đánh đập tàn nhẫn trong nhà tù, Tuxanh Luvectuya đã mất ngày 27-4-1803.

Sự lừa gạt dê hèn của thực dân Pháp đã làm cho nhân dân Haiti phẫn nộ. Cuộc chiến đấu chống thực dân Pháp càng mãnh liệt hơn. Bốn vạn quân xâm lược Pháp, chiếm 80% quân số, đã bị chết trận và chết vì dịch bệnh. Locléc cũng bị phơi xác trên hòn đảo này. Ngày 18-11-1803, 8000 quân Pháp còn lại phải đầu hàng. Ngày 29-11-1904, nước Cộng hòa Haiti chính thức tuyên bố độc lập. Đây là nước Cộng hòa mà 90% dân số là người da đen.

40 - HÔXÊ MÁCTI - LÃNH TỤ ĐẦU TIÊN CỦA PHONG TRÀO ĐẤU TRANH GIÀNH ĐỘC LẬP, TỰ DO CỦA NHÂN DÂN CUBA

I. Thời niên thiếu của Hôxê Mácti

Hôxê Mácti (Hosé Marti) sinh ngày 28-1-1853 trong một gia đình nghèo tại La Habana (thủ đô Cuba). Bố ông vốn là một nông dân ở Tây Ban Nha đi phục vụ trong đội pháo binh Tây Ban Nha đóng tại Cuba. Sau khi sinh Hôxê Mácti, ông rời quân ngũ và định cư tại Cuba. Mẹ của Hôxê Mácti là người da trắng bản địa. Mácti có đồng anh em. Cả nhà tám miệng ăn, nên luôn luôn túng thiếu. Mácti phải làm việc từ bé, mai đến năm 12 tuổi, mới có điều kiện vào tiểu học. Mácti thông minh và hiếu học, 13 tuổi đã đọc được kịch bản Hämlét của Sêchxpia bằng tiếng Anh và dịch thành tiếng Tây Ban Nha. Thầy hiệu trưởng tiểu học là một chí sĩ yêu nước muốn giành độc lập cho Cuba. Ông rất thích thú với khả năng văn học của Mácti và thường kể cho Mácti nghe những

câu chuyện về những người anh hùng. Mácti chịu ảnh hưởng sâu sắc của thày hiệu trưởng, sớm nuôi dưỡng ý chí chiến đấu vì sự nghiệp giải phóng và độc lập cho đất nước Cuba.

Lên trung học, Mácti vừa học vừa làm thày giáo cho trường tiểu học cũ, đồng thời làm thư kí riêng cho thày hiệu trưởng. Năm 16 tuổi, Mácti làm bài thơ mang tên "Abutara" đăng trên tạp chí phái hành bí mật "Tổ quốc tự do". Abutara là tên một thanh niên yêu nước Nôbia hi sinh vì sự nghiệp chống xâm lược. Bài thơ ám vang mãi tình yêu nước mãnh liệt của Mácti.

*Gian nan hiểm trở,
Đỗ máu hi sinh,
Chí sĩ yêu nước
Quyết không lui bước.*

.....

*Bảo vệ Tổ quốc,
Anh dũng kiên gan
Hay chết xứng đáng,
Lưu danh ngàn đời.*

Hôm Mácti bị chính quyền thực dân Tây Ban Nha theo dõi. Tháng 10-1868, thực dân Tây Ban Nha bắt được một bức thư của Mácti và mấy cuộn tạp chí "Tổ quốc tự do" tại nhà một người bạn của ông. Chúng khép ông vào tội phản quốc và bắt lưu đày sáu năm tại một công trường nhặt đá. Cuộc sống tại công trường nhặt đá như địa ngục. Các tù nhân phải đầm mình trong nước bẩn để nhặt đá đưa lên bờ. Vì chân luôn luôn bị xiềng, nên xẩy chân một chút là bị té ngã. Nhưng ai muốn kiểm ít phút nghỉ ngơi, liền bị đánh đập dã man. Mácti sống ở đây hai năm, hai cổ chân ông mang đầy những vết sẹo. Tuy vậy, đây cũng là trường học để rèn luyện ông. Sau do sự can thiệp của gia đình và bạn bè, năm 1871, Mácti được tha nhưng bị trục xuất khỏi Cuba.

2. Cuộc đời hoạt động cách mạng của Hôxé Mácti

Năm 1871, Hôxé Mácti sang Tây Ban Nha. Ông ở tại Madrid (thủ đô Tây Ban Nha), do có chí ham học, nên nhân cơ hội này, xin theo học khoa luật trường Đại học Madrid. Bốn năm sau, Ông đạt học vị Tiến sĩ triết học, văn học và luật học. Tuy ở nước ngoài, nhưng Mácti lúc nào cũng hướng về Cuba, song chính quyền thực dân Tây Ban Nha không cho ông về nước nên khi học xong, Ông dành lưu vong sang Mêhicô. Để kiếm sống, Ông làm biên tập viên cho một tạp chí ở Mêhicô. Ông viết nhiều bài báo mang tính chất cách mạng, nên bị chính quyền Mêhicô theo dõi. Thấy khó có thể ở lại Mêhicô, Mácti lại dời sang Guatemala. Với vốn kiến thức của mình, Ông trở thành giảng viên ở các trường Đại học Guatemala dạy các môn văn học Pháp, Anh, Italia, Đức, dạy cả tiếng Latinh và lịch sử.

Năm 1878, do tình hình Cuba có những biến động lớn, Mácti mới có dịp trở về Tổ quốc hoạt động. Tháng 9-1879, trong khi Ông chuẩn bị chuyển vũ khí đạn được cho quân khởi nghĩa, chính quyền thực dân Tây Ban Nha bắt được và giải về Tây Ban Nha. Tuy vậy, sự bức hại của kẻ thù không làm Ông nao núng. Ông từ Tây Ban Nha sang Pháp. Năm 1881, Ông từ Pháp sang Mĩ và định cư tại Mĩ trong 15 năm. Ở Mĩ, Ông vận động kiều dân Cuba ủng hộ cách mạng trong nước. Chính do sự vận động của Ông mà công nhân làm thuốc lá người Cuba ở Niu Yooc hàng tháng trích ra một ngày lương gửi tiền về nước ủng hộ cách mạng Cuba. Sự ủng hộ này đã kéo dài liên tục đến ngày cách mạng bùng nổ.

Ngày 10-4-1892, Đảng Cách mạng Cuba thành lập ở Niu Yooc do Hôxé Mácti làm Chủ tịch. Sự ra đời của Đảng đánh dấu lực lượng cách mạng Cuba đã đoàn kết lại. Sau khi Đảng thành lập, Mácti dồn hết sức vào chuẩn bị cuộc khởi nghĩa vũ trang. Ông sang Panama, Côte Rica, Mêhicô quyên góp tiền mua vũ khí đạn

được. Ông còn đi Đôminica gặp tướng quân Maximó Gómez mời làm Tổng tư lệnh quân giải phóng và liên hệ với tướng quân Maxéo ở Costa Rica hiệp đồng tác chiến. Hầu hết các nước Trung Mỹ đã in dấu chân của Hoxe Mácti.

3. Cuộc chiến đấu cuối cùng của Hoxe Mácti

Đầu năm 1895, phong trào cách mạng của nhân dân Cuba chống sự thống trị của thực dân Tây Ban Nha đã nổi lên mạnh mẽ. Hoxe Mácti quyết định trở về nước, trực tiếp lãnh đạo công cuộc chiến đấu. Sáng sớm ngày 1-4-1895, sương mù dày đặc bao phủ vùng biển Đại Tây Dương, Mácti, Gómez và một số chiến sĩ cách mạng Cuba ngồi trên một chiếc thuyền nhỏ chở vũ khí đạn được rời Đôminica lênh đênh trên biển Caribê suốt 10 ngày đêm mới cập bến Cuba. Không ai bảo ai, mọi người đều nằm xuống hôn mê dưới Tổ quốc yêu dấu.

Ngày 19-5-1895, thực dân Tây Ban Nha tấn công quân khởi nghĩa. Tổng tư lệnh Gómez khuyên Mácti lui lại phía sau, nhưng ông không chịu. Ông cưỡi ngựa cùng với các chiến sĩ xông lên phía trước, lưỡi đạn dày đặc của quân thù bắn trúng ông. Hoxe Mácti hi sinh ngay giữa trận chiến, năm ông mới 42 tuổi. Cái chết của ông càng kích động nhân dân Cuba chiến đấu kiên cường hơn để trả thù cho Hoxe Mácti. Không bao lâu, ba phần tư lãnh thổ Cuba đã được giải phóng. Nhưng năm 1898, cuộc chiến tranh Mĩ - Tây Ban Nha bùng nổ, Mĩ chiếm đóng Cuba và đặt ách thống trị thực dân mới lên nhân dân Cuba. Ngày 1-1-1959, nhân dân Cuba dưới sự lãnh đạo của Phidén Caxtorô lại đỗ chính quyền tay sai của Mĩ Batista, giành lại độc lập, tự do cho nhân dân Cuba.

Nhân dân Cuba quý mến Hoxe Mácti, coi ông là anh hùng đầu tiên của phong trào cách mạng Cuba. Ngày 16-10-1953, trước tòa án của chế độ độc tài Batista xét xử Phidén Caxtorô, khi bọn quan

tòa hỏi : "Ai là tác giả tinh thần của cuộc tấn công vào Môncada ngày 26-7-1953 ?". Không một phút do dự, Phiden Caxiotô đã trả lời : "Đó là Hôxê Mácti !". Trong gần một thế kỉ qua, Hôxê Mácti luôn luôn là ngọn cờ của phong trào cách mạng chống đế quốc và chế độ độc tài giành độc lập tự do cho nhân dân Cuba.

41 - CUỘC KHÔI NGHĨA CỦA NHÂN DÂN ANGIÉRI CHỐNG THỰC DÂN PHÁP DO ÁPDEN CADE LÃNH ĐẠO

Năm 1830, thực dân Pháp đổ bộ vào Angieri, chiếm đóng thủ đô Angiê. Nhưng thủ lĩnh của các bộ lạc Arập và Bécbe ở Angieri đã lãnh đạo nhân dân nổi lên chống lại bọn xâm lược. Trong số các thủ lĩnh đó, Ápden Cađe, tù trưởng của một bộ lạc Arập ở Maxcara (Angieri), là người có nghĩa khí, kiên quyết nhất trong cuộc đấu tranh chống thực dân Pháp, người có uy tín nhất trong các bộ lạc và trở thành thủ lĩnh tối cao của các bộ lạc Arập. Năm 1832, Ápden Cađe lãnh đạo nhân dân Angieri nổi dậy chống bọn xâm lược Pháp. Ông còn liên hệ với nước láng giềng Marốc, chống lại thực dân Pháp. Ông đã vận dụng chiến tranh du kích, đánh bại nhiều cuộc tấn công của quân đội viễn chinh Pháp. Năm 1837, Pháp phải ký với Ápden Cađe một hiệp ước thừa nhận chủ quyền của ông ở những vùng nằm về phía trong nội địa các cảng Ôrâng và Angiê. Pháp chỉ còn chiếm đóng vùng ven biển của Angieri.

Nhưng Ápden Cađe coi đó chỉ là sự ngừng chiến tạm thời để chuẩn bị cho cuộc kháng chiến quyết liệt hơn. Thực dân Pháp lợi dụng mấy năm hòa hoãn để tiến hành việc chinh phục miền Đông Angieri đang còn dưới quyền lãnh chúa Thổ Nhĩ Kì. Tháng 7-1839, thực dân Pháp bội ước, lần chiếm vùng kiểm soát của Ápden Cađe. Ápden Cađe đem quân tràn vào chiếm giữ vùng đồng bằng Mititgia phì nhiêu, phía nam Angiê. Chiến tranh tái diễn, ác liệt hơn. Chính

phủ Pháp cử tướng Buygiô, tên hiếu chiến, khát máu, sang làm Tổng đốc Angiêri cuối năm 1837. Để chống lại những người Arập luôn luôn di chuyển, Buygiô đã tổ chức đội quân mười vạn người thành những đơn vị lưu động, tiến hành khủng bố hết sức dã man. Năm 1845, một bộ lạc chạy trốn vào trong hang đá, bị quân đội Pháp thiêu cháy, chết hết. Một người đã tham gia vụ tàn sát đó, kể lại : "Lửa lùa vào trong hang, đốt cháy đồ đạc của những nạn nhân. Trong đêm, còn nghe vang tiếng ôn ào, rên la, rồi im bặt. Gần sáng, vài người bị ngạt, chạy ra, gục xuống dưới chân mấy tên lính gác. Trong hang, khói nhiều, ngọt ngạt quá. Lúc đầu không thể vào được. Lâu lâu có một ít người không còn có thể nhùn nhộn được là ai bò ra. Nhiều người, mặc dầu bị ngạt đến gần chết, vẫn không chịu đầu hàng. Cuối cùng, 500 người, vừa đàn ông, đàn bà và trẻ con đã không còn nữa".

Cuộc kháng chiến anh dũng của nhân dân Angiêri dưới sự lãnh đạo của Ápden Cađe kéo dài thêm bảy năm nữa. Cuối cùng, tổng hành dinh của Ápden Cađe bị thất thủ và bạn đồng minh Marốc của Ông bị bại trận ở Ixly (giáp giới với Angiêri). Ông bị 15 đơn vị lưu động của Pháp truy nã ráo riết, phải đầu hàng thực dân Pháp cuối năm 1847. Ông bị đưa về Pháp giam cầm cho đến năm 1852, rồi bị đưa sang quản chế ở Đamát (Xyri) và mất ở đấy năm 1883.

Nhân dân Angiêri không bao giờ quên tấm gương chiến đấu của Ápden Cađe và những nghĩa quân đã tham gia cuộc khởi nghĩa từ 1832 đến 1847. Những bài dân ca, những truyền thuyết về người anh hùng dân tộc Ápden Cađe và cuộc khởi nghĩa đó được sáng tác và truyền tụng trong dân gian. Năm 1966, sau khi Angiêri giành được độc lập, chính phủ CHDCND Angiêri đã đưa thi hài Ápden Cađe về nước.

42 - CUỘC KHỐI NGHĨA CỦA ÔNG KẸO

Ông Kẹo (Ông Ngọc), là một già làng, tự xưng là "Phumibun" (Người có đức), có sứ mệnh dìu dắt và đem đến cho nhân dân cuộc sống công bằng, hạnh phúc. Ông đã dựa vào các hình thức hoạt động tôn giáo để tập hợp nhân dân thuộc bộ tộc Lào Thổng trên cao nguyên Boloven (Nam Lào). Tháng 4-1901, nghĩa quân do Ông Kẹo chỉ huy, tự vũ trang bằng vũ khí thô sơ (lao, nỏ và mìn khâu súng kíp) đã tấn công một đội lính khổ xanh, do sĩ quan Pháp chỉ huy, đóng ở chùa Thateng. Thateng cách thị xã Xaravăn khoảng 30 km. Trong toán lính này có cả "Ủy viên chính phủ" người Pháp Rêmi đi theo. Nghĩa quân giữ thế chủ động, lấy số đông áp đảo, nên dù chỉ với vũ khí thô sơ, đã gây thiệt hại đáng kể cho quân chính phủ bảo hộ. Rêmi may mắn cùng một số tùy tùng thoát chết, tháo chạy về thị xã Xaravăn.

Dân khắp vùng Boloven nổi dậy. Chính quyền thực dân không kiểm soát được cao nguyên. Chúng liên tiếp bị tấn công. Trận đánh vang dội nhất là trận đánh đồn Kongkotu. Quân của Ông Kẹo đã phối hợp với quân Irê (Tây Nguyên, Việt Nam) san phẳng đồn này và tiêu diệt bọn lính khổ xanh đóng ở đó. Tính đến tháng 11-1901, đã có 118 binh lính chính phủ bị giết, cao nguyên hoàn toàn do nghĩa quân kiểm soát.

Thực dân Pháp buộc phải đưa quân từ Việt Nam sang phối hợp với quân đồn trú ở ba tỉnh Nam Lào, đánh thẳng vào căn cứ của nghĩa quân. Đồng thời, chúng dùng gian kế để phá hoại phong trào. Thông qua tên chúa phong kiến phản bội làm trung gian, thực dân Pháp đe nghị với Ông Kẹo mở cuộc đàm phán với lời hứa thỏa mãn các yêu sách của dân tộc Lào Thổng và nhân dân Nam Lào. Trước ưu thế quân sự của địch, Ông Kẹo buộc phải tạm nhận đe nghị hòa hoãn.

Ngày 13-10-1907, Ông Kéo cùng với một số người bảo vệ đến gặp tên Công sứ Pháp Phenle tại chùa Xaravān. Theo thủ tục, hai bên khám xét nhau để đảm bảo không ai mang vũ khí vào cuộc họp. Sau đó, những người bảo vệ phải đi ra xa, chỉ còn Ông Kéo và Phenle ở lại để tiến hành đàm phán. Lợi dụng phong tục của dân tộc Lào Thơng là cầm sò vào đầu người khác, tên công sứ Phenle nhảm hiểm đã giấu khẩu súng trong chiếc mũ nồi đang đội trên đầu. Sau khi những người bảo vệ đã đi xa, Phenle liền rút súng ra bắn chết Ông Kéo.

43 - CUỘC KHỎI NGHĨA CỦA KOMMADĀM

Ông Kéo qua đời là một tổn thất lớn, nhưng càng phơi bày bộ mặt thật xấu xa của thực dân và nâng cao lòng căm thù của nhân dân Nam Lào. Người được cử thay thế Ông Kéo là Kommadām, một trong những người lãnh đạo có uy tín của nghĩa quân. Kommadām là người có đạo đức, có khả năng đoàn kết rộng rãi, lại là người có văn hóa cao và có tài tổ chức. Kommadām vừa dùng lối đánh du kích, xây dựng căn cứ, vừa tuyên truyền vận động nhân dân không nộp thuế, đi phu, đi lính cho Pháp. Căn cứ Bôlôven được tổ chức như một quốc gia riêng. Nhân dân được học văn hóa, tổ chức sản xuất để tự túc lương thực, chế tạo vũ khí thô sơ và súng kíp.

Thực dân Pháp nhiều lần đem quân bao vây, tấn công căn cứ Bôlôven, nhưng đều thất bại. Đầu năm 1936, thực dân Pháp phải huy động một lực lượng lớn có máy bay, 200 voi, năm tiểu đoàn bộ binh và cả chó săn bao vây. Nghĩa quân đã chiến đấu anh dũng, kiên cường. Nhờ một tên phản bội chỉ đường, bọn thực dân đã vào được tận bản doanh của Kommadām. Ông đã hi sinh trong trận chiến đấu ngày 23-9-1936. Sau đó, thực dân Pháp dùng voi để tiến hành cuộc tàn sát dã man khu căn cứ và vùng phụ cận.

Hai người con của Kommadăm bị bắt, con thứ ba tiếp tục chiến đấu đến cuối tháng 7-1937 mới bị sa vào tay giặc. Phong trào khởi nghĩa bị dẹp tắt.

44 - CUỘC KHỞI NGHĨA CỦA CHẬU PHẠ PACHAY Ở BẮC LÀO

Cuộc khởi nghĩa do Chậu Phạ Pachay lãnh đạo (1918 - 1922) nổ ra ở vùng Bắc Lào với quy mô lớn chống lại sự thống trị của Pháp. Lực lượng chủ yếu của phong trào là người Mông. Động cơ ban đầu là sự phản kháng thuế thuế phiện và sự kiểm soát thuế phiện ngặt nghèo của chính quyền thực dân; nhưng càng về sau, thành phần tham gia đấu tranh càng mở rộng và càng mang rõ tính chất chống chính quyền thực dân.

Trong giai đoạn đầu (từ đầu năm 1918 đến đầu năm 1919), cuộc khởi nghĩa chỉ diễn ra trên lãnh thổ Việt Nam (Lào Cai, Lai Châu, Thuận Châu, Sơn La). Theo tài liệu của Pháp, nghĩa quân chỉ có từ 80 đến 100 người với 50 cây súng. Ngày 4-12-1918, nghĩa quân bố trí một trận phục kích đánh vào đoàn xe của Pháp, tiêu diệt một số ở bản Nậm Ngàn. Ngày 12-12-1918, Pháp tung lực lượng tấn công vào khu căn cứ nghĩa quân, Pachay phải rút về vùng núi Sơn La. Quân Pháp đuổi theo, nhưng nghĩa quân phản kích lại tại bản Lan và ngày 18-1-1919 tại Xuôn Yêng. Tiếp đó, trong những ngày 16, 17 và 21-1-1919 đã xảy ra nhiều cuộc giao chiến giữa quân khởi nghĩa và quân đội thực dân. Một số quân Pháp bị giết và bị thương.

Từ mùa hè 1919, cuộc khởi nghĩa Pachay dần dần phát huy ảnh hưởng của mình ra khắp vùng Điện Biên Phủ, sau lan sang Đông Bắc Lào, đặc biệt là vùng sông Nậm U và Xiêng Khoảng. Địa bàn hoạt động của nghĩa quân bao gồm những vùng dọc hai biên giới Lào - Việt với diện tích 40.000 km².

Từ mùa thu 1919 đến mùa thu 1920, chiến sự nổ ra ở vùng Bắc Lào, thực dân Pháp mở nhiều chiến dịch càn quét vào khu căn cứ nghĩa quân ở Xêxôphôn (thượng lưu sông Nậm U), Pakha, Phuphadôn (Xiêng Khoảng). Nghĩa quân tổ chức nhiều đợt phục kích lớn và tấn công bất ngờ, gây cho địch nhiều tổn thất nặng nề. Từ cuối năm 1920 đến đầu năm 1921, bằng chính sách đốt sạch, phá sạch, thực dân Pháp cũng đã gây khá nhiều thiệt hại cho nhân dân Lào. Trong năm 1921, các hoạt động của nghĩa quân giảm yếu dần. Cuối năm 1922, Pháp đã bố trí cho tay sai làm nội gián, ám sát lãnh tụ Chậu Phạ Pachay. Sau khi Chậu Phạ Pachay mất, cuộc khởi nghĩa tan rã.

45 . CUỘC KHỞI NGHĨA CỦA HOÀNG THÂN XIVÔTHA Ở CAMPUCHIA

Hoàng thân Xivôtha là con của vua Ang Duông và là em cùng cha khác mẹ với Nôrôđôm. Xivôtha là một người yêu nước và thức thời. Khi thấy triều đình Nôrôđôm nhu nhược, đầu hàng thực dân Pháp để mong giữ được chút ít quyền lợi cá nhân. Giữa năm 1861, Xivôtha đứng lên vận động nhân dân nổi dậy khởi nghĩa, lật đổ triều đình Nôrôđôm và đánh đuổi quân cướp nước. Xivôtha là người có uy tín trong nhân dân, được mọi người kính trọng và yêu mến. Lời hiệu triệu của ông được nhân dân khắp nơi hưởng ứng. Trong hàng ngũ nghĩa quân có cả những phần tử thuộc階급 phong kiến như Xêñôngxô và Comheng Giuthêa.

Phong trào dậy lên đầu tiên ở tỉnh Kompông Soài và vùng phía bắc Biển Hồ giữa năm 1861. Tiếp đó, nhân dân tỉnh Ba Phnông cũng nổi dậy hưởng ứng, đánh chiếm dinh thự của viên tổng đốc tỉnh này. Viên tổng đốc hốt hoảng bỏ chạy, không dám chống lại. Quân đội nhà vua kéo đến đàn áp, bị nghĩa quân đánh bại. Nhân dân thắng lợi, nghĩa quân do Giuthêa chỉ huy thắng tiến đến U Đong, Nôrôđôm cùng gia quyến và mọi số cận thần bỏ chạy đến

Battambang, rồi sang Băng Cốc cầu cứu vua Xiêm. Giuthêa sau khi chiếm được kinh thành U Đôong lại không truy kích quân triều đình, dừng lại ở U Đôong, sau đó rút về phòng ngự ở Phnôm Pênh, chờ chỉ thị của Xivôtha, do đó lỡ mất thời cơ tiêu diệt quân triều đình. Bọn phong kiến ủng hộ Nôrôđôm có thời giờ xây dựng lại lực lượng, câu kết với kẻ thù bên ngoài để phản công nghĩa quân. Tháng 3-1862, Nôrôđôm được quân Xiêm giúp đỡ, quay về nước, chiếm lại U Đôong. Tỉnh Ba Phnông trung tâm của phong trào khởi nghĩa, bị viên tổng đốc cũ chiếm lại. Quân triều đình nhờ được thực dân Pháp và bọn phong kiến Xiêm giúp sức, đã mở cuộc truy kích, gây cho nghĩa quân nhiều tổn thất. Tháng 10-1862, Xênhôngxô bị thương nặng rồi bị bắt, Giuthêa bị tử trận. Trước những thất bại连连, Xivôtha phải tạm lánh lên Xiêm Riệp (khi đó, Xiêm Riệp thuộc về vương quốc Xiêm) để gầy dựng lại cơ sở.

Cuối năm 1876, Xivôtha trở về nước, phát động phong trào khởi nghĩa ở tỉnh Kompông Soài và Ba Phnông. Thực dân Pháp lúc này đã đặt ách "bảo hộ" lên vương quốc Campuchia. Chúng đem cả tàu chiến và binh lính hỗ trợ cho quân đội triều đình đàn áp các lực lượng yêu nước. Thực dân Pháp và triều đình Campuchia chật vật mãi vẫn không sao dập tắt được phong trào. Nôrôđôm viết thư dụ dỗ Xivôtha đầu hàng, nhưng Xivôtha kiên quyết cự tuyệt. Năm 1892, hoàng thân Xivôtha ốm nặng và mất (tháng 10-1892), phong trào khởi nghĩa chấm dứt.

46 · CUỘC KHỞI NGHĨA CỦA ACHA XOA VÀ PUCÔMBÔ (HAY PÔKUMPAO) Ở CAMPUCHIA

Acha Xoa vốn là một người nô lệ. Cuộc sống tối tăm và địa vị xã hội thấp kém của người nô lệ đã làm nẩy nở ở Acha Xoa ý thức chống lại ách áp bức bóc lột của bọn vua quan phong kiến. Ý thức chống đối ấy càng càng trở nên mạnh mẽ khi giai cấp phong

kiến tỏ ra quá thôii nát và ích kỉ. Acha Xoa tự xưng là hoàng thân Angphin, con của cựu phó vương Ang Em.

Thoạt tiên, Acha Xoa hoạt động ở vùng Ăngco và Ba Phnông. Từ năm 1863, ông chuyển sang hoạt động ở các tỉnh Châu Đốc, Hà Tiên (Việt Nam). Hai tỉnh này giáp giới với Campuchia và có nhiều kiều dân Khơme sinh sống. Tại đây, người Khơme tụ tập thành những làng mạc đông đúc, thuận lợi cho công tác vận động của ông. Ông lại liên kết với Đề đốc Nguyễn Hữu Huân cùng chống Pháp. Năm 1864, nghĩa quân Khơme, có nhiều người Việt Nam tham gia, dưới sự chỉ huy của Acha Xoa, đã đánh chiếm được tỉnh Cămpốt và tiến đến gần sát Phnôm Pênh. Thực dân Pháp đòi triều đình Huế không được bao che cho Acha Xoa, Acha Xoa bị trục xuất khỏi miền Tây Nam Kỳ. Tháng 6-1866, do một sự phản bội, Acha Xoa đã bị bắt đem nộp cho thực dân Pháp. Phong trào thiếu người lãnh đạo, nên tan rã dần. Những người Khơme yêu nước còn lại gia nhập vào một cuộc khởi nghĩa khác do Pucômbô lãnh đạo.

Pucômbô (hay Pôkumpao) là nhà sư yêu nước người Khơme bị thực dân Pháp bắt quản thúc tại Sài Gòn giữa năm 1865. Ở đây, ông được tiếp xúc với những người yêu nước Việt Nam, đứng đầu là Trương Quyền. Với sự giúp đỡ của họ, tháng 6-1866, ông vượt ngục trốn về Tây Ninh, vận động khởi nghĩa. Để dễ vận động nhân dân, ông tự xưng là con vua Ang Chan. Ông thành lập một đội nghĩa quân bao gồm cả người Khơme, người Việt, người Chăm và các dân tộc khác, Pucômbô có tài về quân sự. Ông đã giáng cho thực dân Pháp và bọn tay sai nhiều đòn nặng nề. Trận tấn công đầu tiên của nghĩa quân vào Tây Ninh ngày 7-6-1866 đã giết chết hai sĩ quan Pháp (đại úy tỉnh trưởng và thiếu úy phó tỉnh trưởng tỉnh Tây Ninh). Sau đó, nghĩa quân chuyển sang tiêu diệt các đội quân tiếp viện của địch. Trong trận đánh lá cà ở

Rạch Vinh, nghĩa quân đã giết chết một đại tá Pháp và nhiều binh lính địch. Sau trận Rạch Vinh, mối liên hệ giữa các lãnh tụ nghĩa quân Campuchia (Pucômbô) và Việt Nam (Trương Quyền, Võ Duy Dương) ngày càng chặt chẽ. Nghĩa quân hai nước phối hợp tác chiến trong nhiều trận ở vùng Sài Gòn - Gia Định.

Từ tháng 7-1866, nghĩa quân chuyển về hoạt động trên lãnh thổ Campuchia. Họ chiến đấu rất linh hoạt, nay nơi này, mai nơi khác, giáng cho địch những đòn bất ngờ. Lúc đầu, nghĩa quân hoạt động ở tỉnh Ba Phnông, quân ngụy triều đình do viên Thượng thư bộ binh Crahom chỉ huy, kéo đến đàn áp, đã bị đánh tan, bản thân viên Thượng thư bị tử trận. Thực dân Pháp đưa một lực lượng quân sự hùng mạnh, được trang bị đầy đủ, phối hợp với quân đội ngụy triều đình, càn quét vùng Ba Phnôm. Nghĩa quân chuyển sang đánh U Đông, quân triều đình khốn đốn. Thực dân Pháp đưa quân đến cứu nguy cho U Đông, nghĩa quân nhanh chóng chuyển sang vùng khác. Cuối năm 1867, Pucômbô dẫn nghĩa quân đội nhập tỉnh Compông Soài (tức Compông Thom). Thực dân Pháp mang quân đến bao vây họ. Nghĩa quân chiến đấu dũng cảm đến người cuối cùng, không ai đầu hàng hay bỏ chạy. Thủ lĩnh Pucômbô bị trọng thương, bị bắt. Thực dân Pháp đã chặt đầu ông, rồi mang về Phnôm Pênh bêu ở gần hoàng cung nhằm khủng bố tinh thần nhân dân Campuchia. Các đồng chí của ông còn chiến đấu đến năm 1872 mới kết thúc.

47 - CUỘC KHÔI NGHĨA ĐIPÔNÊGÔRÔ Ở INĐÔNÊXIA

Từ đầu thế kỉ XVI, Indônêxia liên tiếp bị thực dân Bồ Đào Nha, Tây Ban Nha và Hà Lan sang xâm lược. Từ đầu thế kỉ XVII, công tước Đông Án của Hà Lan được thành lập (năm 1602), ưu thế dần dần thuộc về Hà Lan. Trong gần hai thế kỉ tồn tại (1602 - 1799), Công tước Đông Án của Hà Lan đã gây ra cho nhân dân Indônêxia

không biết bao nhiêu chết chóc và tàn phá. Công ti bỏ ra một khoản ngân sách lớn để nuôi một đạo quân lớn. Trong khi đó, các nước tư bản Anh, Pháp cũng tăng cường cạnh tranh với Hà Lan, làm suy yếu nước Hà Lan. Công ti Đông Án của Hà Lan một mặt bị thâm hụt ngân sách, một mặt không đối phó nổi với sự cạnh tranh của bọn thực dân Anh, Pháp, nên đã tuyên bố phá sản. Năm 1800, chính phủ Hà Lan tuyên bố giải tán Công ti Đông Án, trực tiếp cai trị Indônêxia. Chính phủ Hà Lan không những duy trì mọi chính sách của Công ti trước đây, mà còn thi hành nhiều biện pháp bóc lột tàn khốc hơn. Cuộc đấu tranh chống thực dân, chống phong kiến tay sai của nhân dân Indônêxia lại nổ ra mạnh mẽ hơn trước, tiêu biểu nhất là cuộc khởi nghĩa của Dipônegôrô từ năm 1825 đến 1830.

Dipônegôrô (1785 - 1855) thuộc dòng dõi hoàng tộc, là con trai trưởng của Xuntan (Quốc vương Hồi giáo) Rátgia của vương quốc Giôgiacácta. Bấy giờ, Giôgiacácta đã bị Hà Lan chiếm đóng, hoàng thân Dipônegôrô không dẫu sự căm thù của mình đối với kẻ thù xâm lược. Dipônegôrô là một nhà thông thái Hồi giáo, ông hiểu biết sâu sắc giáo lý đạo Hồi và có lòng tin vô hạn độ vào tôn giáo của mình, nên ông có uy tín lớn đối với nhân dân Giava theo Hồi giáo và cả giới quý tộc cầm quyền. Bọn thực dân Hà Lan có ý định mua chuộc ông, đã chọn ông kế vị ngôi vua khi cha ông mất, nhưng ông kiên quyết từ chối. Do đó, uy tín của ông càng cao.

Nhân chính quyền thuộc địa đắp một con đường xuyên qua lãnh địa của Dipônegôrô, đã không xin phép ông và lại còn bắt phải dời phần mộ của gia đình, ông đã phát động cuộc khởi nghĩa vũ trang chống bọn thực dân Hà Lan. Lập tức, hàng vạn nông dân và nhiều nhà quý tộc đã đến lãnh địa của ông tham gia khởi nghĩa. Dipônegôrô được nghĩa quân tôn làm Xuntan và cử Xentôt, một thanh niên 18 tuổi, có thiên tài quân sự, làm Tư lệnh.

Cuộc chiến tranh giải phóng bắt đầu từ tháng 7-1825. Nghĩa quân dùng chiến thuật du kích, bất ngờ thọc sâu vào hậu phương địch để tiêu diệt binh lính và cướp vũ khí. Quân địch bị đánh bại ở các nơi, nhiều vùng được giải phóng. Nhiều cuộc khởi nghĩa ở các nơi khác như ở Kedua, Xemarang... được nghĩa quân giúp sức.

Tháng 10-1826, chính phủ Hà Lan đã điều từ các nơi về một lực lượng quân sự lớn, có cả pháo binh, do tướng Cốc làm Tổng tư lệnh. Quân khởi nghĩa và quân đội Hà Lan đã đánh nhau một trận lớn tại làng Gavôca. Quân đội Hà Lan có ưu thế về pháo binh, nên đã đánh bại quân khởi nghĩa. Tuy bị thua trận ở Gavôca, nhưng nghĩa quân của Dipônêgôrô vẫn đánh bại quân Hà Lan ở nhiều nơi. Tướng Cốc phải xin quân tiếp viện từ Hà Lan tới. Trong khi chờ tiếp viện, tướng Cốc đàm nghị thương thuyết với Dipônêgôrô. Cuộc thương thuyết diễn ra giữa năm 1827, nhưng không có kết quả, vì người Hà Lan không đồng ý với điều khoản của nghĩa quân đòi thành lập ở Giava một nhà nước độc lập do Dipônêgôrô đứng đầu. Từ cuối năm 1827 đến đầu năm 1828, nghĩa quân mở rộng hoạt động lên miền Bắc Giava - xứ Rembang.

Tháng 3-1828, sau khi nhận được thêm tiếp viện từ Hà Lan sang, quân đội Hà Lan mở cuộc tấn công vào Rembang. Quân khởi nghĩa bị bao vây tại căn cứ nằm giữa hai sông Prôgô và Bônôvôngô. Tướng Cốc thực hiện kế hoạch mới : một mặt xây dựng nhiều pháo đài bao vây chặt vùng căn cứ du kích, cắt đứt mọi mối quan hệ của nhân dân với nghĩa quân, mặt khác ra sức mua chuộc, dụ dỗ các phần tử quý tộc trong hàng ngũ kháng chiến. Kế hoạch của Cốc có hiệu quả. Nghĩa quân bị bao vây chặt, bị đồn vào vùng núi xa hoặc miền lùi dân cư. Mọi sự tiếp tế của nhân dân cho nghĩa quân bị cắt đứt. Thiếu thốn, đói kém, bệnh tật làm cho sức chiến đấu của nghĩa quân yếu dần, mặc dầu họ vẫn kiên quyết kháng chiến đến cùng. Trong lúc đó, các phần tử

quý tộc phong kiến được chính phủ Hà Lan hứa hẹn trả lại mọi quyền lợi đã mất, đã rời bỏ hàng ngũ kháng chiến, đứng về phía kẻ thù.

Trước tình thế rất nghiêm trọng, Dipônêgôrô định vượt vòng vây của quân đội Hà Lan về miền Đông Giava để tiếp tục kháng chiến, nhưng đã bị đánh chặn lại. Tháng 3-1830, tin theo lời mời đến thương thuyết của tướng Cốc, Dipônêgôrô đã đến Magelang tham dự cuộc đàm phán. Thực dân Hà Lan đã hèn hạ phản bội lời hứa, cho quân bao vây Dipônêgôrô và đội tùy tùng 800 người của ông, chúng tước vũ khí và bắt giam ông. Sau đó, chúng đưa ông về giam ở Giacacta và dày ông ra đảo Xulavêdi. Tại đây, ông mất năm 1855, thọ 70 tuổi. Sau khi Dipônêgôrô bị bắt, phong trào khởi nghĩa nhanh chóng chấm dứt.

48 - CUỘC KHỞI NGHĨA XIPAY Ở ÁN ĐỘ

Từ đầu thế kỉ XVI, thực dân Bồ Đào Nha, rồi đến Hà Lan, Pháp, Anh lần lượt đến xâm chiếm và cướp bóc ở Án Độ. Năm 1600, Công tước Đông Án Độ của Anh được thành lập và chiếm độc quyền buôn bán ở Án Độ. Công tước này đã tổ chức quân đội đánh thuê gồm người Anh và rất đông người bản xứ (lính bản xứ Án Độ gọi là "xipay"). Đội quân đánh thuê này đã đánh bại quân đội của Bồ, Hà Lan, Pháp, giành độc quyền chiếm đóng Án Độ cho Công tước Đông Án Độ của Anh. Bọn thực dân Anh còn sử dụng đội quân Xipay xâm chiếm các tiểu vương quốc trong nội địa Án Độ và xâm lược các quốc gia xung quanh Án Độ như Afganistan, Iran, Mianma, Trung Quốc. Tuy nhiên, trong quân đội địch, lính Xipay Án Độ vẫn không thoát khỏi thân phận của người nô lệ. Họ bị thực dân Anh khinh rẻ, đối xử bất công và tàn nhẫn. Họ bị đánh đập, chửi mắng, lương tháng ít ỏi (chẳng hạn : một viên đại úy Xipay, sau 40 năm phục vụ trong quân đội được lĩnh mỗi

tháng 40 rupi, trong khi đó một viên đại úy người Anh lĩnh 563 rupi).

Dưới ách thống trị của Công ty Đông Ấn Độ và chính phủ Anh (từ năm 1858, công ty Đông Ấn Độ bị giải tán và chính phủ Anh trực tiếp cai trị Ấn Độ), đất nước Ấn Độ bị tàn phá nặng nề. Nhân dân Ấn Độ, ngoài việc nộp thuế khóa nặng nề, bị cướp đoạt trắng trợn, còn bị cưỡng bức trồng cây công nghiệp cho Nhà nước ; do đó nạn đói kém thường xuyên xảy ra. Thợ thủ công Ấn Độ cũng bị thất nghiệp hàng loạt, vì nghề thủ công, nhất là nghề dệt, không thể cạnh tranh nổi với hàng công nghiệp của Anh ngày càng tràn ngập Ấn Độ. Tình cảnh khổ cực của nhân dân Ấn Độ không thể không tác động đến tư tưởng của lính Xipay Ấn Độ, vì đại đa số họ cũng là nông dân hay thợ thủ công bị phá sản vì sự thống trị của Anh phải trở thành lính đánh thuê.

Những năm trước khi nổ ra cuộc khởi nghĩa 1857 - 1859, tình hình ở Ấn Độ rất căng thẳng. Những bài hát, những câu chuyện yêu nước được lưu truyền trong nhân dân nhằm khơi dậy ý chí chống thực dân Anh. Những bài hát và câu chuyện đó đã ca tụng lịch sử huy hoàng ngàn xưa của Ấn Độ, ca ngợi tinh thần hi sinh để bảo vệ Tổ quốc và tôn giáo. Khi đó còn xuất hiện cả "sấm" truyền rằng sự thống trị của người Kitô giáo (chỉ người Anh) không thể kéo dài 100 năm, kể từ sau trận Plátxay (trận Plátxay xảy ra năm 1757), như vậy đến năm 1857, nên thống trị của Anh sẽ chấm dứt).

Mở đầu cuộc khởi nghĩa là cuộc đấu tranh của Xipay ở Mirút tháng 5-1857. Lính Xipay phải dùng răng bóc đầu đạn có bọc giấy tẩm mỡ lợn hoặc mỡ bò. Theo tục lệ, người Ấn Độ theo Hindu giáo xem bò là vật thiêng liêng, còn tín đồ Hồi giáo thì xem lợn là vật bẩn thỉu, nên họ không chịu làm việc đó. Sĩ quan Anh đã bắt giam một số binh sĩ Xipay vì không chịu sử dụng loại đạn pháo đó.

Đêm 10 rạng ngày 11-5-1857, ba trung đoàn Xipay ở thành phố Mirút (cách thủ đô Đêli 70 km về phía bắc) gồm khoảng 60.000 người nổi dậy chống lệnh của sĩ quan Anh. Dân nghèo thành thị và nông dân ngoại thành hưởng ứng theo. Sau khi làm chủ Mirút, ngày 11-5, nghĩa quân tiến về Đêli. Dọc đường, hàng vạn nông dân và thợ thủ công tham gia vào đội ngũ của nghĩa quân. Khi đến Đêli, nhân dân và Xipay ở Đêli đã mở cửa thành đón họ vào. Lực lượng khởi nghĩa đã làm chủ toàn bộ Đêli. Các cơ quan của công ty Đông Án Độ bị thiêu hủy. Bọn quan lại cai trị và binh lính Anh bị giết chết. Nghĩa quân đã tôn hoàng đế Bahadua (vì hoàng đế cũ của đế quốc Môgôん bị thực dân Anh truất ngôi và giam lỏng ở Đêli) làm người đứng đầu phong trào kháng chiến.

Tiếp theo, nhân dân và Xipay ở khắp miền Bắc và một phần miền Trung Án Độ cũng nổi dậy khởi nghĩa. Nghĩa quân đã lập chính quyền ở ba thành phố lớn : Đêli, Côngpu và Lắcnao. Tình thế quân Anh rất nguy ngập. Bọn thực dân Anh vội vàng tập trung số quân đội còn lại ở Án Độ, ngừng cuộc xâm lược Trung Quốc và Iran, xin thêm viện binh từ chính quốc sang để đàn áp phong trào. Từ tháng 6 đến tháng 9-1857, quân Anh mở nhiều đợt tấn công vào Đêli. Nghĩa quân đã chống cự mạnh mẽ, bẻ gãy nhiều cuộc tấn công của quân Anh. Nhưng nội bộ nghĩa quân chia rẽ. Các phản tử phong kiến tham gia khởi nghĩa ngày càng dao động, muốn sớm thỏa hiệp, đầu hàng. Quân lính Xipay, lực lượng chủ yếu bảo vệ Đêli, không được cung cấp đầy đủ vũ khí và lương thực, không tin tưởng chính phủ kháng chiến có thể chiến thắng được quân thù. Nhiều đơn vị Xipay chán nản, bỏ hàng ngũ trốn khỏi Đêli. Khi quân Anh tổ chức đợt tấn công mới đầu tháng 9 - 1857, trong thành Đêli chỉ còn 20.000 Xipay. Quân Anh được tăng viện lên tới 11.000 người (có 3.500 người Anh), được trang bị đầy đủ, có cả trọng pháo. Sau nhiều ngày chiến đấu bảo vệ Đêli, trước lực lượng quá chênh lệch, nghĩa quân phải rút ra ngoài.

Phân lớn nhân dân trong thành Đêli cũng tản cư theo nghĩa quân. Hoàng đế Bahadua ở lại trong thành và đầu hàng giặc. Ngày 19-9-1857, quân Anh chiếm được Đêli. Chúng khủng bố, tàn sát, giam cầm rất dã man nhân dân còn lại trong thành.

Cùng lúc tấn công Đêli, quân Anh cũng tấn công nhiều cứ điểm khác của nghĩa quân, trong đó những trận chiến đấu mạnh mẽ nhất của nghĩa quân đã diễn ra ở Alahabát, Côngpuwa và Lácnao. Alahabát là một vị trí chiến lược quan trọng ở miền Bắc Án, đã lọt vào tay nghĩa quân ngày 6-6-1857. Nhân dân Alahabát bầu Liacát Ali lãnh đạo cuộc khởi nghĩa. Ali là một giáo viên, xuất thân trong một gia đình thợ thủ công dệt vải, giàu lòng yêu nước và kiên quyết đấu tranh chống thực dân Anh. Ngày 12-6, quân Anh chiếm thành phố Alahabát. Liacát Ali và một số nghĩa quân chạy về Côngpuwa, gia nhập nghĩa quân ở Côngpuwa, tiếp tục chiến đấu.

Ở Côngpuwa, Nana Khahíp - con nuôi của cựu quốc vương Maratha đã bị thực dân Anh truất ngôi - liên kết với các tổ chức của Xipay và các tiểu vương cũ để khởi nghĩa và đã giành được thắng lợi từ tháng 6-1857. Nana Khahíp tự xưng là quốc vương và nhận làm chư hầu của hoàng đế Đêli. Khoảng cuối tháng 6, quân Anh sau khi chiếm được Alahabat, đã tấn công sang Côngpuwa. Nghĩa quân không chống đỡ nổi, phải rút khỏi thành phố về các vùng nông thôn lân cận. Nhờ được nông dân tiếp tục giúp đỡ, nghĩa quân tiếp tục chiến đấu ở vùng chung quanh Côngpuwa.

Ở Lácnao, thủ phủ của vương quốc Audor, cuộc khởi nghĩa không bắt đầu bằng cuộc nổi dậy của Xipay, mà bằng cuộc đấu tranh vũ trang của nông dân các làng lân cận. Sau đó, quân lính Xipay đóng ở Lácnao cũng nổi dậy hưởng ứng. Lãnh đạo cuộc khởi nghĩa là nhà truyền giáo Maulévi Aumét. Tuy xuất thân là đại địa chủ, nhưng Ông nhiệt thành yêu nước, kiên quyết chống thực dân Anh, mong muốn đem lại quyền lợi thực sự cho nhân dân. Tháng 11-1857, thực dân Anh tấn công Lácnao : nghĩa quân

kháng cự mạnh mẽ : quân Anh rút lui. Lực lượng nghĩa quân rất đông (khoảng 30.000 Xipay và 60.000 quân tình nguyện gồm nông dân và thợ thủ công), nhưng trang bị kém, tổ chức rời rạc. Đầu tháng 3-1858, quân Anh với một lực lượng hùng mạnh (gồm 70.000 người, có cả kị binh và pháo binh) tấn công Lắcnao. Suốt hai tuần lễ, chúng ra sức bắn giết, cướp bóc và tàn phá. Chúng còn được bọn phong kiến phản bội giúp sức, đàm áp cuộc khởi nghĩa. Nghĩa quân phải rút khỏi Lắcnao. Không bao lâu sau, Atmět bị bọn phong kiến phản bội giết chết. Nghĩa quân mất vị chỉ huy tài giỏi, nhanh chóng tan rã.

Cuộc đấu tranh vũ trang ở nhiều nơi vẫn tiếp diễn, chuyển thành chiến tranh du kích. Từ giữa năm 1858, bọn phong kiến công khai phản bội nghĩa quân. Nhiều lãnh tụ nghĩa quân bị chúng bắt nộp cho bọn thực dân Anh. Cuối năm 1859, phong trào khởi nghĩa của nhân dân Ấn Độ hoàn toàn thất bại.

49 - LÂM TẮC TÙ VÀ CUỘC CHIẾN TRANH THUỐC PHIỆN Ở TRUNG QUỐC (1840 - 1842)

Trung Quốc đã tiếp xúc với các cường quốc phương Tây từ đầu thế kỷ XVI. Năm 1517, người Bồ Đào Nha đầu tiên đã đi đường biển vòng qua châu Phi đến Trung Quốc buôn bán. Sau đó, lần lượt người Tây Ban Nha, Hà Lan, Anh, Pháp, Mĩ... cũng tìm đến Trung Quốc giao thương. Chính sách buôn bán của thương nhân Âu - Mĩ thường là theo lối cướp biển. Chúng mang hàng hóa cướp đoạt ở các thuộc địa ở châu Phi, Ấn Độ hay Indonêxia đến Trung Quốc đổi lấy chè, tơ lụa, đồ sứ... Việc buôn bán không mang lại lợi lộc gì cho Trung Quốc, năm 1685, nhà Thanh còn cho mở bốn cửa biển thông thương với nước ngoài, nhưng từ năm 1757, chỉ cho mở một cửa biển Quảng Châu với nhiều quy chế khắt khe.

Nước Anh nhiều lần phái sứ giả đến Trung Quốc yêu cầu mở rộng cửa buôn bán, nhưng đều bị triều đình Mân Thanh cự tuyệt.

Từ thế kỉ XVIII, khi cách mạng công nghiệp được tiến hành, yêu cầu mở rộng thị trường tiêu thụ hàng công nghiệp của các nước Âu - Mĩ càng mạnh mẽ, do đó các nước tư bản Âu - Mĩ càng quyết tâm ép buộc Trung Quốc phải mở cửa. Nhận thấy các quan lại và nhà giàu Trung Quốc quen dùng thuốc phiện, thương nhân Anh tìm cách đưa nhập lậu thuốc phiện vào Trung Quốc. Năm 1786, số thuốc phiện nhập vào Trung Quốc khoảng 6.000 hòm (mỗi hòm nặng 72,5 kg). Từ năm 1835 trở đi, mỗi năm nhập tới hơn 35.000 hòm. Thấy thương nhân Anh buôn thuốc phiện có lãi lớn, thương nhân các nước Âu - Mĩ cũng đua nhau buôn. Trước tình trạng thuốc phiện lan tràn, vua Thanh ra lệnh cấm bán và hút thuốc phiện vào năm 1796, nhưng không có kết quả. Số người nghiện thuốc phiện vẫn ngày một tăng. Người Trung Quốc phải dùng bạc trắng để mua thuốc phiện, do đó bạc trắng luôn ra nước ngoài nhiều, ảnh hưởng tới giá cả thị trường và thu nhập tài chính của nhà nước. Một số quan lại sáng suốt nhận thấy mối đe dọa nghiêm trọng của việc hút thuốc phiện, đã chủ trương nghiêm cấm buôn bán và hút thuốc phiện, trong đó có Lâm Tắc Từ.

Lâm Tắc Từ (1785 - 1850) tự Thiếu Mục, người Hậu Quan, Phúc Kiến, con một vị tú tài, làm nghề dạy học. Năm 1811, Ông đậu tiến sĩ, năm 1837, làm Tổng đốc Hồ Quảng. Tại Hồ Quảng, Ông đã ra lệnh cấm hút thuốc phiện. Năm 1838, Ông dâng thư lên hoàng đế Đạo Quang : "Nếu không mau mau cấm thuốc phiện, quốc gia ngày càng khốn, sức khỏe nhân dân ngày càng suy yếu, thì chỉ cần sau mấy chục năm nữa sẽ không thu nổi thuế bằng bạc, mà công chánh trung dung được bình lính". Lúc đó thuốc phiện tràn lan nguy hại cả nước, nên vua Đạo Quang đặc chiêu cho Lâm Tắc Từ về kinh đô bệ kiến. Liên tiếp trong 8 ngày, vua

nghe ông trình bày : rồi lệnh cho ông làm Khâm sai đại thần đi Quảng Châu chủ trì việc cấm thuốc phiện và phong ông làm Tiết chế thủy binh Quảng Đông.

Tháng 3-1839, Lâm Tắc Từ đến Quảng Châu, trước tiên sai chém đầu mấy tên thương gia Trung Quốc câu kết với người nước ngoài buôn lậu thuốc phiện. Sau đó, ông ra lệnh tất cả người nước ngoài hạn trong ba ngày đưa nộp toàn bộ sổ thuốc phiện còn lại trên xà lan và viết giấy cam kết từ nay không chở theo thuốc phiện, nếu kiểm soát thấy thuốc phiện thì "tịch thu hết và xử theo pháp luật". Lâm Tắc Từ thu được ở Quảng Đông hơn hai mươi vạn thùng, tính ra hơn 237 vạn cân Trung Quốc. Ông đem toàn bộ ra tiêu hủy trước công chúng tại bãi biển Hổ Môn, 22 ngày đêm mới cháy hết. Đó là "vụ đốt thuốc phiện ở Hổ Môn" kinh động Trung Quốc và nước ngoài.

Trong việc cấm thuốc phiện này, Giám đốc thương vụ Anh Sáclo Iluy đã ngang ngạnh chống lại. Lâm Tắc Từ tỏ thái độ kiên quyết, hạ lệnh đình chỉ mậu dịch Trung - Anh, đưa quân phong tỏa thương quán, rút nhân công Trung Quốc làm ở thương quán về. Sáclo Iluy cuối cùng đành phải ra lệnh cho thương quán Anh giao nộp thuốc phiện cho Lâm Tắc Từ. Sau "vụ đốt thuốc phiện ở Hổ Môn", lãnh sự Anh Enliot báo cáo mọi việc về nước và thỉnh cầu chính phủ Anh cho tăng thêm quân lính để đối phó với việc cấm thuốc phiện của Trung Quốc.

Tháng 1-1840, Lâm Tắc Từ được cử tiếp làm Tổng đốc Lưỡng Quảng. Ông tích cực chuẩn bị chống chiến tranh xâm lược của các nước phương Tây. Ông mua thêm pháo, tuyển dụng thêm người, đốc thúc quan quân thủy bộ thao luyện, tổ chức bồi phòng nghiêm mật ở cửa biển Quảng Châu. Tàu chiến Anh đã bảy lần đến gây hấn ở cửa biển Quảng Châu, đều bị đánh bại. Đó là thắng lợi to lớn tại tiền tiêu chống Anh của nhân dân Trung Quốc.

Lâm Tắc Từ đã 5 lần xin chiếu chỉ bố phòng các tỉnh duyên hải của Trung Quốc. Nhưng bọn quan lại cai quản các tỉnh duyên hải phía bắc đều là bọn quan lại thối nát, đã bỏ ngoài tai kiến nghị của ông. Thuyên chiến của Anh đến Quảng Châu thấy thế trận vững chắc của Lâm Tắc Từ, bèn thay đổi kế hoạch, men theo bờ biển tiến lên phía bắc, đánh Hạ Môn, Định Hải, uy hiếp Thiên Tân. Vua Đạo Quang khiếp dám, bọn quan lại nghiện ngập âm mưu đầu hàng, đổ lỗi cho Lâm Tắc Từ có hành động quá khích, nên mang tai họa. Vua Đạo Quang nghe theo, cách chức Lâm Tắc Từ. Những quan lại được phái xuống Quảng Châu thay Lâm Tắc Từ đều bạc nhược, không dám chiến đấu, chỉ mong thương nghị cầu hòa.

Ngược lại với thái độ đó, nhân dân Trung Quốc anh dũng chống lại bọn xâm lược, tiêu biểu nhất là sự kiện làng Tam Nguyên ở ngoại thành Quảng Châu. Ngày 30-5-1841, hơn một nghìn lính Anh đến cướp phá làng Tam Nguyên, nhân dân đã giương cờ Bình Anh Đoàn, đánh chieng, trống vang dậy khắp vùng. Bà con làng xóm, không kể trẻ già, trai gái, mang giáo mác, gậy gộc đến bao vây và tiêu diệt hơn 200 lính Anh. Enliết cho lính đến cứu viện cũng bị vây nốt. Đang trong cơn thảm bại, thì bọn quan lại tỉnh Quảng Châu đến giải vây. Tri phủ Dư Bảo Thuần hắp tấp đến làng Tam Nguyên vừa dọa dám, vừa mua chuộc, buộc nhân dân giải tán để lính Anh tháo chạy. Đó là lần đầu tiên, giai cấp phong kiến Trung Quốc cấu kết với tư bản nước ngoài đàn áp nhân dân.

Năm 1842, chính phủ Anh lại phái Pottinhgo mang thêm binh thuyền sang tấn công Trung Quốc. Quân Anh tiến đánh các thành phố và thị trấn ven biển phía nam từ Hạ Môn, Định Hải, Ninh Ba, ThủURRENT Hải, Trần Giang và tiến thẳng tới Nam Kinh. Lần này vua Đạo Quang quá khiếp sợ, vội vàng phái một phái đoàn tới Nam Kinh chấp nhận tất cả những điều kiện do Pottinhgo đưa ra.

Ngày 29-8-1842, một hiệp ước giữa hai bên được ký kết ngay trên chiến thuyền của Anh đậu tại chân thành Nam Kinh, trong lịch sử gọi là "Hiệp ước bất bình đẳng Nam Kinh", gồm ba điều khoản chính :

- Trung Quốc cất nhương Hương Cảng cho Anh.
- Mở năm cửa khẩu : Quảng Châu, Hạ Môn, Phúc Châu, Ninh Ba, Thượng Hải cho Anh vào buôn bán.
- Bồi thường 21 triệu quan chiến phí.

Mấy tháng sau, Trung Quốc lại phải chấp nhận thêm hai điều khoản bổ sung nữa :

- Người Anh được hưởng quyền lãnh sự tài phán.
- Thuế quan do hai bên thương lượng.

Với hiệp ước Nam Kinh, Trung Quốc mất chủ quyền về đất đai, thuế quan và quyền xét xử người nước ngoài phạm tội trên đất Trung Quốc. Từ đây, Trung Quốc dần trở thành một nước nửa thuộc địa, nửa phong kiến.

Trong khi quân xâm lược Anh tấn công Trung Quốc thì Lâm Tắc Từ bị đưa đi đồn trú ở Y Lợi để "lập công chuộc tội". Ông ở Y Lợi tới ba năm (1842 - 1845), đã tổ chức khai khẩn, đắp thủy lợi, mở đồn điền được ba vạn ha. Nhờ có nhiều thành tích, ông lại được bổ nhiệm làm tổng đốc Vân Quy. Tháng 2-1850, vua Đạo Quang mất, vua Hàm Phong kế vị, cử Lâm Tắc Từ làm Khâm sai đại thần đi Quang Tây dẹp loạn. Trên đường đi nhậm chức, ông bị bệnh và mất ngày 12-11-1850, thọ 66 tuổi. Lâm Tắc Từ là người anh hùng dân tộc chống đế quốc nỗi tiếng thời Cận đại Trung Quốc.

50 - HỒNG TÚ TOÀN - LÃNH TỤ PHONG TRÀO KHỞI NGHĨA NÔNG DÂN THÁI BÌNH THIÊN QUỐC Ở TRUNG QUỐC

Hồng Tú Toàn (1814 - 1864) nguyên tên Hỏa Tú, còn có tên là Nhân Khôn, sinh ngày 1-1-1814, trong một gia đình trung nông, thôn Quan Lộc Bố, huyện Hoa, tỉnh Quảng Đông. Khi còn nhỏ, ông rất thông minh. Năm 16 tuổi, gia đình gặp khó khăn, ông phải nghỉ học ở nhà giúp đỡ gia đình và trở thành thầy đồ dạy trẻ trong làng. Hồng Tú Toàn mấy lần thi tú tài ở Quảng Châu, không đỗ. Một lần, tình cờ đọc cuốn *Lời lành răn đời* của Hội truyền bá đạo Thiên Chúa xuất bản ở Quảng Châu, nhân đang sẵn có tâm lí bất mãn với chế độ khoa cử, căm thù sự hủ bại của triều đình Mãn Thanh, ông đã đi theo chủ nghĩa bình đẳng của đạo Thiên Chúa, sáng lập đạo "Báي Thượng đế", tập hợp nhân dân chống lại chính quyền Mãn Thanh.

Năm 1844, Hồng Tú Toàn cùng bạn là Phùng Văn Sơn dời quê hương đến vùng núi tỉnh Quảng Tây truyền đạo. Hai ông được dân chúng tin yêu, gia nhập hội "Báy Thượng đế" ngày càng đông. Phàm ai vào hội đều được bình đẳng, các hội viên nam cũng như nữ coi nhau như anh em, chị em. Họ chỉ thờ Thượng đế, không thờ bất cứ thần tượng nào khác. Ông sáng tác ra các bài *Nguyên đạo cứu thế ca*, *Nguyên đạo tinh thế huấn*, *Nguyên đạo giác thế huấn* để phát huy giáo lý cơ bản của đạo Báy Thượng đế, để ra Thượng đế là chân thân duy nhất, thờ Thượng đế sẽ tai qua, nạn khôi và khi chết sẽ được lên thiên đường.

Khi đó cuộc chiến tranh thuỷ phiện lần thứ nhất (1840 - 1842) vừa kết thúc, hai tỉnh Quảng Đông, Quảng Tây lại mất mùa liên tiếp mấy năm. Nhân dân đói khổ, nên hâm mộ đạo Báy Thượng đế, hi vọng sẽ thoát khỏi cuộc sống tối tăm hiện tại. Vì thế, Báy Thượng đế hội phát triển nhanh chóng. Tháng 1-1851, các hội viên hội Báy Thượng đế từ các nơi kéo về làng Kim Điền, huyện Quế

Bình, tỉnh Quảng Tây, khoảng chừng một vạn người. Hồng Tú Toàn kêu gọi khởi nghĩa. Nghĩa quân để tóc dài, thắt giải ngang lưng như kiểu ăn mặc của người Hán xưa kia (khác kiểu ăn mặc và để tóc đuôi sam của người Mân). Đi đến đâu, họ đều đuổi bọn cường hào gian ác, giải phóng những người lao động nghèo khổ ; phá hủy nha môn, Khổng miếu, thiêu hủy văn tự, khế ước nợ nần, lấy ruộng đất của địa chủ chia cho người nghèo. Nghĩa quân lại giữ kỉ luật nghiêm minh, không hút thuốc phiện, không cướp phá của dân, khiến nông dân và thị dân nghèo nô nức đi theo.

Tháng 9-1851, nghĩa quân đánh chiếm được châu Vĩnh An (nay là huyện Mông Sơn). Tại đây, Hồng Tú Toàn tuyên bố thành lập Thái Bình thiên quốc, tự xưng là Thái Bình Thiên vương, và phân phong cho các tướng lĩnh. Tháng 3-1893, Hồng Tú Toàn chỉ huy năm mươi vạn quân thủy bộ đánh chiếm được Nam Kinh và đặt Nam Kinh làm kinh đô của Thái Bình thiên quốc, gọi là Thiên Kinh. Hồng Tú Toàn ban bố "chế độ điện mẫu Thiên triều", là một cương lĩnh cách mạng bao gồm các mặt chính trị, kinh tế, văn hóa, xã hội. Thiên triều tuyên bố phế bỏ chế độ sở hữu ruộng đất phong kiến, phân phối bình quân ruộng đất, thực hiện chính sách nam nữ bình đẳng. Ruộng đất được phân làm 9 bậc và chia đều cho nông dân, không phân biệt trai gái, trẻ già, từ 16 tuổi trở lên đều được một phần đất ngang nhau. Sau khi được chia ruộng đất, cứ 25 nhà nông dân tổ chức thành một đơn vị, có nhà thờ riêng để thờ Thượng đế, có một trưởng thôn do dân cử ra để trông coi mọi việc. Sau mỗi vụ thu hoạch, mỗi nhà được giữ lại số lương thực đủ ăn cho đến vụ sau, còn thừa nộp vào kho chung để ai cần khi ma chay, cưới xin thì đến kho lịnh. Xã hội lí tưởng công bằng của Thái Bình thiên quốc đã được thể hiện trong bài ca :

*Mọi người có ruộng cùng cày,
Có con cùng ăn, có áo cùng mặc, có tiền cùng tiêu.*

Không nơi nào là không công bằng,

Không người nào là không no đói.

Song "chế độ điển mẫu Thiên triều" mang tính chất không tưởng, nên trong thực tế không thực hiện được.

Chính sách bình đẳng nam nữ mang tính chất cực kì tiến bộ của Thái Bình thiên quốc. Phụ nữ không những được chia ruộng đất như nam giới, không bị mua bán làm nô lệ, tù thiếp, không bị dày ái vào kiếp giang hồ, kí nữ để mua vui cho bọn quyền quý, mà Thái Bình thiên quốc còn quy định chế độ một vợ một chồng, cấm nam giới lấy nhiều vợ, phụ nữ không phải bỏ chân, được học hành, thi cử như nam giới, được đi lính và tuyển làm sĩ quan. Nhiều tấm gương tiêu biểu của phụ nữ được giải phóng đã xuất hiện như Hồng Tuyên Kiều (em ruột Hồng Tú Toàn) là một nữ chỉ huy thiện chiến ; Phó Thiên Tường đỗ trạng nguyên, được cử làm thừa tướng trong những ngày xây dựng chính quyền ở Nam Kinh. Trong quân đội của Thái Bình thiên quốc có 40 quân đoàn nữ, mỗi quân đoàn có 2.500 người, với đội ngũ sĩ quan nữ 5.100 người. Khi có chiến sự, họ tham gia chiến đấu như nam giới ; lúc bình yên, họ lại làm ruộng, canh cữ. Một kí giả người Anh đến thăm Nam Kinh lúc này đã mô tả : "Ở Nam Kinh, phụ nữ đi lại một cách tự nhiên, hoặc cưỡi ngựa trên đường phố, tuyệt nhiên không e dè, sợ sệt người nước ngoài như phụ nữ các vùng khác của Trung Quốc".

Sau khi chiếm được Nam Kinh, Hồng Tú Toàn đã sai quân tiến hành Bắc phạt và Tây chinh. Quân Bắc phạt do các tướng Lâm Phúc Tường, Lí Khai Phương chỉ huy, vượt qua Hoàng Hà tiến vào Hà Bắc, áp sát Thiên Tân. Đến đây, quân Thanh đã phá đê cho nước ngập nhiều vùng, ngăn cản đường tiến của nghĩa quân. Nghĩa quân không hạ được thành Thiên Tân. Mùa đông lại đến, khí hậu khắc nghiệt, lương thực thiếu thốn, đành phải lui quân, chờ viện binh. Nhưng viện binh không đến ứng cứu được, vì bị

quân Thanh ngăn cản. Cảnh quân Bắc phạt chiến đấu trong hoàn cảnh đơn độc, cuối cùng toàn bộ đã hi sinh anh dũng. Cảnh quân Tây chinh do Thạch Đạt Khai chỉ huy, đánh tan tác đội quân Tương của Tăng Quốc Phiên (Tăng Quốc Phiên là một địa chủ quan lại người huyện Tương Đàm, tỉnh Hồ Nam, thành lập một đội quân địa phương để giúp đỡ nhà Thanh, gọi là quân Tương), ở vùng thượng lưu sông Trường Giang, khiến cho Tăng mấy lần toan tự tử. Lần cuối cùng, Tăng bị vây ở Nam Xương sắp bị nghĩa quân tiêu diệt, thì đúng lúc đó Nam Kinh xảy ra nội loạn, Thạch Đạt Khai trở về Nam Kinh, Tăng thoát chết.

Sau khi thành lập triều đình ở Nam Kinh, tập đoàn lãnh đạo cuộc khởi nghĩa Thái Bình thiên quốc dần dần thoái hóa, biến chất, tranh giành quyền lực, tiêu diệt lẫn nhau. Hồng Tú Toàn được tôn làm Thiên Vương (vua của Thượng đế sai xuống) ở lì trong cung cấm, suốt ngày vui chơi hưởng lạc, không nghĩ gì đến triều chính. Dương Tú Thanh (xuất thân là thợ đúc than), một người lãnh đạo xuất sắc của Thái Bình thiên quốc trước đây, nắm mọi quyền trong tay, độc ác, kiêu ngạo. Vì Xương Huy (xuất thân địa chủ kiêm buôn bán mới nổi lên) thấy Dương Tú Thanh nắm quyền trong tay sinh ra đố kị, thường xuyên nói xấu Dương Tú Thanh trước mặt Hồng Tú Toàn. Hồng Tú Toàn cũng cảm thấy quyền lực của mình bị Dương uy hiếp, đã bí mật hạ lệnh cho Vi giết Dương. Vì Xương Huy là con người tàn ác, không chỉ giết Dương Tú Thanh, mà còn giết cả gia đình cùng bộ hạ của Dương tới mấy nghìn người, gây ra cảnh hãi hùng ở Nam Kinh. Đó là "sự biến Thiên Kinh" xảy ra tháng 9-1856. Khi được tin này, Thạch Đạt Khai, viên tướng kiệt xuất của phong trào Thái Bình thiên quốc, đang chiến đấu ở Hồ Bắc, liền vội vã trở về Thiên Kinh, trách móc Vi Xương Huy. Vì Xương Huy định giết luôn cả Thạch Đại Khai, nhưng Thạch trốn thoát. Vì bèn giết cả gia đình Thạch. Thạch đến An Khánh, tập hợp quân đội, đóng ở An Huy, chuẩn

bị tiến đánh Thiên Kinh. Hồng Tú Toàn không còn cách gì khác, phải giết chết Vi Xương Huy. Thạch Đạt Khai trở về Thiên Kinh trước sự mừng đón của nhân dân kinh kì. Thấy vậy, Hồng Tú Toàn tìm cách giữ chân Thạch ở lại Thiên Kinh, không trao cho thực quyền, cũng không để ra trận. Hồng Tú Toàn lại dựa vào anh em họ hàng và người thân tín gây nhiều khó khăn cho Thạch. Tháng 6-1857, Thạch Đạt Khai trốn khỏi Thiên Kinh, tập hợp được một đạo quân mười vạn người định tiến lên Tứ Xuyên, xây dựng căn cứ địa riêng. Nhưng vì chiến đấu đơn độc, nên cuối cùng, mùa hè năm 1863, Thạch Đạt Khai bị bắt và nghĩa quân bị đánh tan ở bờ sông Đại Độ thuộc tỉnh Tứ Xuyên.

Thời kì Thái Bình thiên quốc mới nổi dậy và định đô ở Nam Kinh, các nước tư bản phương Tây tuyên bố trung lập, giao thiệp với cả triều đình Mãn Thanh và Thái Bình thiên quốc. Ý đồ của các nước tư bản phương Tây là lợi dụng Thái Bình thiên quốc để băp ép triều đình Mãn Thanh phải ký kết những hiệp ước bất bình đẳng mới. Bị Thái Bình thiên quốc cự tuyệt nhưng đề nghị và yêu sách láo xược của chúng, chúng bèn quay ra giúp đỡ bọn địa chủ quan liêu Tăng Quốc Phiên, Tả Tông Đường và Lí Hồng Chương xây dựng lực lượng vũ trang mạnh để tấn công quân khởi nghĩa. Từ năm 1857 đến 1860, quân xâm lược Anh, Pháp, có sự trợ lực của hạm đội Mĩ, tấn công quân Thanh, tiến hành cuộc Chiến tranh Thuốc phiện lần thứ hai, ép buộc triều đình Mãn Thanh phải nhượng thêm nhiều quyền lợi cho chúng. Sau cuộc chiến tranh này, Anh, Pháp, Mĩ tích cực giúp đỡ triều đình Mãn Thanh và bọn địa chủ vũ trang để tấn công Thái Bình thiên quốc. Bọn chúng bán cho Mãn Thanh nhiều súng ống, tàu thuyền, còn tổ chức đội quân riêng gọi là "quân súng tây" để tiếp sức cho quân Mãn Thanh và quân địa chủ vũ trang. Chính phủ Mãn Thanh giao ước với chúng là hễ hạ được một thành phố từ tay Thái Bình thiên quốc sẽ thưởng cho 36.000 lạng bạc.

Đo được tư bản nước ngoài giúp sức, thế lực của Mân Thanh ngày càng chiếm ưu thế. Tuy nhiên do tinh thần kiên quyết chiến đấu của nghĩa quân, sau "sự biến Thiên Kinh" (1856), sự nghiệp của Thái Bình thiên quốc còn duy trì được thêm năm nữa. Sau khi Thạch Đại Khai thoát li khỏi Thái Bình thiên quốc, Hồng Tú Toàn trao quyền chỉ huy quân đội cho Lý Tú Thành. Lý Tú Thành xuất thân từ một gia đình nông dân nghèo ở tỉnh Quảng Tây. Ông cùng toàn thể gia đình tham gia Thái Bình thiên quốc từ những ngày đầu. Ban đầu, ông chỉ là một binh sĩ bình thường, sau trưởng thành trong chiến đấu và được Hồng Tú Toàn phong là Trung Vương. Tháng 9-1858, quân Thái Bình đánh phá Giang Bắc đại doanh, trọng điểm của quân Thanh. Tháng 10-1858, đánh lớn ở trấn Tam Hà, tiêu diệt một bộ phận chủ lực quân Tương của Tăng Quốc Phiên. Tháng 5-1860, lại phá đại doanh Giang Nam mới được quân Thanh xây dựng lại, phá được vòng vây Thiên Kinh và thừa thắng chiếm Tô Châu, Hàng Châu, mở thêm căn cứ địa Tô Triết. Tháng 2-1862, quân Thái Bình tấn công mãnh liệt quân xâm lược nước ngoài ở Thượng Hải, Ninh Ba. Tại Thượng Hải, nghĩa quân đã giết và bắt sống một số tướng Pháp, Anh, Mĩ, trong đó có tư lệnh hải quân Pháp Proté và tướng Mĩ Phorextor. Để cứu vãn tình thế nguy ngập, Anh, Pháp, Mĩ thúc đẩy quân Mân Thanh và quân địa chủ vũ trang đánh mạnh vào Thiên Kinh để buộc quân Thái Bình phải quay về cứu viện và cõi thủ, lâm dân vào thế bị động.

Tuy nhiên, quân Mân Thanh và quân địa chủ vũ trang được quân xâm lược phương Tây giúp sức, cũng phản công lại quân Thái Bình ở nhiều nơi. Tháng 9-1861, do lực lượng quá chênh lệch so với quân địch, quân Thái Bình đã không bảo vệ được An Khánh. Tháng 5-1863, hạm đội Anh - Pháp đổ bộ lên Hàng Châu để giúp quân Thanh đánh Ninh Ba. Tháng 6-1863, những đội "quân súng tây" của Pháp phối hợp với quân Thanh đánh chiếm Thiệu Hưng

và vây hãm Hàng Châu. Quân Thái Bình ở Triết Giang cũng bị thất bại.

Tháng 12-1863, thấy tình thế quá nguy ngập, Lí Tú Thành từ tiền tuyến xuyên vòng vây trở về Nam Kinh, khuyên Hồng Tú Toàn rời bỏ Nam Kinh, di xây dựng căn cứ nơi khác. Nhưng Hồng Tú Toàn không nghe, giữ ông ở lại Nam Kinh. Mùa xuân năm 1864, Thiên Kinh bị lực lượng của triều đình Mãn Thanh và bọn địa chủ quan liêu bao vây chặt. "Quân súng tây" của Anh, Mĩ cũng tham gia tấn công thành. Tàu chiến Pháp bắn súng kín vào thành để trợ lực cho quân triều đình và áp đảo tinh thần nghĩa quân. Trong thành, nghĩa quân và nhân dân kiên cường chống giữ. Nhưng lương thực và vũ khí cạn dần. Ngày 1-6-1864, Hồng Tú Toàn uống thuốc độc tự tử và di chúc cho Lí Tú Thành trông nom con trai mình là Hồng Phúc. Ngày 19-7-1864, quân thù lọt vào được Nam Kinh, quân Thái Bình chiến đấu trên từng đường phố, từng căn nhà, thà chết không chịu đầu hàng. Sau ba ngày chiến đấu, mười vạn quân Thái Bình đã hi sinh anh dũng. Sông Tân Hoài ngập đầy xác chết, Nam Kinh biến thành biển máu và lửa.

Lí Tú Thành mang Hồng Phúc phá vây ra khỏi Nam Kinh, nhưng không may bị bắt. Ngôi trong tù, ông đã viết lại toàn bộ lịch sử của Thái Bình thiên quốc, phê phán sai lầm của Hồng Tú Toàn và phân tích nguyên nhân thất bại của Thái Bình thiên quốc để lưu lại cho đời sau những bài học kinh nghiệm bi thảm của cuộc khởi nghĩa. Ngày 7-8-1864, Tăng Quốc Phiên đã giết Lí Tú Thành, khi đó ông mới 41 tuổi. Nghe tin này, nhân dân Nam Kinh đã than khóc và bái thị để tỏ lòng kính viếng người anh hùng dân tộc kính yêu của mình.

Phong trào cách mạng Thái Bình thiên quốc do Hồng Tú Toàn lãnh đạo là cuộc khởi nghĩa nông dân quy mô lớn nhất trong lịch sử Trung Quốc. Từ khi khởi sự (khởi nghĩa Kim Điền, 1851) đến

khi thất bại (thất thủ Thiên Kinh, 1864), cuộc khởi nghĩa đã kéo dài 14 năm, thế lực mở rộng đến 17 tỉnh, đánh mạnh vào sự thống trị của chế độ phong kiến Trung Quốc và cuộc xâm lược của nước ngoài, đã để lại một trang lịch sử huy hoàng trong thời kỳ cận đại Trung Quốc.

51 - KHANG HỮU VI, LƯƠNG KHẢI SIÊU VÀ PHONG TRÀO CẢI CÁCH DÂN CHỦ TỰ SẢN Ở TRUNG QUỐC

Khang Hữu Vi (1858 - 1927), nguyên tên là Tố Dĩ, tự Quảng Hạ, người quận Nam Hải, tỉnh Quảng Đông. Các học giả gọi Ông là Nam Hải tiên sinh. Ông sinh trưởng trong một gia đình địa chủ quan lại. Cha ông là Đại Sơ mất sớm, Ông theo ông nội tiếp thu nền giáo dục chính thống phong kiến. Từ nhỏ, Ông đã nổi tiếng là người thông minh, học rộng, nhưng thích suy nghĩ độc lập và đặt chí lớn vào mục tiêu "cứu thế".

Năm 1879, Khang Hữu Vi sang thăm Hồng Công (đất nhượng địa cho thực dân Anh), tiếp xúc với nền văn minh tư bản chủ nghĩa. Ông viết : "Xem nhà cửa cung điện của người Tây đẹp đẽ tráng lệ, đường sá sạch sẽ ngăn nắp, canh phòng nghiêm mật, mới biết người Tây trị nước có phép tắc, không thể xem họ là Di địch như trước đây nữa". Ông mải miết tìm chân lí mới ở phương Tây.

Năm 1882, Khang lên Bắc Kinh thi Hội lần thứ nhất, không đỗ và trở về qua Thượng Hải. Ông đã mua được một số sách nói về Tây học ở Bắc Kinh, Thượng Hải ; từ đó, Ông chuyên tâm học tập, nghiên cứu tư tưởng mới và học thuật mới của phương Tây, kết hợp với tư tưởng đại đồng cổ đại của Trung Quốc, dần dần hình thành tư tưởng cải cách Trung Hoa. Năm 1884, Ông viết cuốn *Đại đồng thư*, trình bày những quan điểm cải cách xã hội Trung Quốc.

Năm 1888, Khang lên Bắc Kinh dự kì thi Hội lần thứ hai và viết một bài biểu dương lên vua Quang Tự yêu cầu cải cách. Nhưng

thư không đến được tay vua, vì bị đại thần nắm quyền giữ lại, còn bản thân ông thì bị gạt ra khỏi danh sách trúng cử. Ông trở về Quảng Đông, mở trường dạy học và tuyên truyền tư tưởng duy tân cải cách. Trong số học trò có một người trở thành trợ thủ đắc lực nhất đó là Lương Khải Siêu.

Lương Khải Siêu (1873 - 1929) tự Trác Như, hiệu Nhiệm Công, biệt hiệu Thương Giang, còn có biệt hiệu ẩm băng thất chủ nhân, người quận Tân Hội, tỉnh Quảng Đông, xuất thân gia đình địa chủ. Ông thông minh lanh lợi từ nhỏ, 11 tuổi đỗ tú tài, 16 tuổi đỗ cử nhân. Năm 1890, Lương lên Bắc Kinh, dự khoa thi Hội, không đỗ. Trên đường trở về, ông qua Thượng Hải mua được cuốn *Doanh hoàn chí lược* (lược chí thế giới) và một số sách Tây học khác. Về đến Quảng Châu, nghe nói Khang Hữu Vi dâng thư lên Hoàng đế yêu cầu cải cách không thành và đã trở về quê nhà mở trường dạy học, ông liền đến thăm, sau đó ở lại ngôi nhà gỗ lợp tranh của thầy, theo học suốt ba năm. Lương hoàn toàn tiếp thu tư tưởng và chủ trương cải cách của Khang. Trong thời gian này, ông đã giúp Khang biên soạn sách *Tân học nguy kinh thảo*.

Mùa xuân năm 1895, Khang cùng Lương lên Bắc Kinh dự kì thi Hội. Lúc này, chiến tranh Trung Nhật (1894 - 1895) vừa kết thúc, triều đình Mãn Thanh phải ký "điều ước Ma Quan" hết sức nhục nhã với Nhật Bản. Các sĩ tử đều rất cảm phẫn, Khang liên vận động hơn 1.300 cử nhân dự thi, trong đó Lương là người hiệp trợ đắc lực nhất, dâng bức thư thứ hai cho vua Quang Tự, phản đối điều ước đầu hàng, tiến hành cải cách để tự lực tự cường. Cũng như lần trước, thư không đến tay vua, nhưng đã gây một tiếng vang lớn trong giới trí thức, kể cả một số quan lại, biết đến tư tưởng cải cách của Khang.

Kì thi này, Khang đỗ tiến sĩ, được bổ làm quan ở triều đình. Nhờ đó, ông có dịp làm quen với nhiều quan lại ở trung ương và

địa phương, tiếp xúc với nhiều tầng lớp xã hội ở Bắc Kinh và các tỉnh. Tháng 8-1895, Khang, Lương tổ chức *Hội Cường học* ở Bắc Kinh, một học hội đầu tiên để phổ biến tư tưởng cải cách. Cường học xuất bản một số báo chí như *Vạn quốc công báo*, *Trung ngoại kí văn* để phổ biến thời sự, tuyên truyền cải cách, giới thiệu tư tưởng dân chủ tư sản phương Tây. Cứ mười ngày, Hội tổ chức một kì diễn thuyết có quan lại, trí thức, địa chủ, tư sản, học sinh... tới nghe. Hội tổ chức nhiều chi nhánh ở các địa phương (như Thượng Hải, Hồ Nam, Quảng Đông...). Hội Cường học hoạt động không lâu, thì bị phái bảo thủ của triều đình (do Thái hậu Từ Hi cầm đầu) công kích và cấm đoán. Sau khi Hội Cường học bị cấm đoán, hai ông lại tổ chức ra *Hội Bảo quốc*. Tôn chỉ của Hội Bảo quốc là : bảo quốc (bảo vệ Tổ quốc), bảo chung (bảo vệ nòi giống). Hai ông giương cờ cứu nguy Tổ quốc nhằm đánh thức nhiệt tình yêu nước của quân chúng nhân dân, nhân đó đẩy cuộc vận động cải lương trở thành phong trào yêu nước có tính quân chung. Nhưng không lâu, Hội Bảo quốc cũng bị giải tán.

Phong trào duy tân cải lương dân dân có ảnh hưởng lớn trong nước và được triều đình biết đến. Vua Quang Tự khi đó mới 28 tuổi, còn trẻ và đầy nhiệt huyết, nhưng bị Thái hậu Từ Hi giành hết thực quyền, nay muốn dựa vào phái cải cách tiến hành duy tân vừa để thay đổi xã hội Trung Quốc, vừa thay đổi luôn cả địa vị lệ thuộc của mình vào Từ Hi Thái hậu. Sau nhiều lần bàn bạc với Khang Hữu Vi, vua Quang Tự đã phong cho Khang làm cố vấn, tiến hành cải cách. Trong vòng 103 ngày (từ 11-6 đến 21-9-1893), vua Quang Tự đã ban hành một số pháp lệnh cải cách về các mặt chính trị, kinh tế, văn hóa - giáo dục và quân sự. Sử sách gọi đó là "cuộc duy tân 100 ngày" hay "biến pháp Mậu Tuất". Nhưng các chiếu lệnh của vua Quang Tự đã bị phe bảo thủ do Từ Hi cầm đầu chống đối. Từ Hi bàn mưu với thống soái Vinh Lộc, vốn là người tình cũ của mình, chuẩn bị làm cuộc chính biến

truất ngôi vua Quang Tự và truy nã phái Duy Tân. Đàm Tự Đồng, người của phái Duy Tân biết được tin này, ngầm thương lượng với Viên Thế Khải, một trong những tướng lĩnh của nhà Thanh, đồng thời là người tham gia Cường học hội, tiến hành khởi sự trước để ngăn chặn bàn tay độc ác của Từ Hi và phái bảo thủ để cứu vua. Viên Thế Khải là con người xảo quyệt ăn ở hai lồng. Một mặt y hứa trung thành với phái Duy Tân, nhưng mặt khác lại ngầm báo cho Từ Hi biết mọi việc. Do đó, Từ Hi đã tiến hành tổ chức chính biến vào đêm 21-9-1898, bắt giam vua Quang Tự và tàn sát phái Duy Tân.

Trước đảo chính một ngày, Khang nhận được mật chiếu của Hoàng đế, đã bỏ chạy vào sứ quán Anh và nhờ sứ quán Anh đưa ra nước ngoài. Lương cũng được sứ quán Nhật bao che, rồi trốn sang Nhật Bản. Nhiều lãnh tụ khác của phái Duy Tân bị bắt và ngày 23-9-1898, sáu người bị giết, trong đó có Đàm Tự Đồng. Phái bảo thủ muốn truất Quang Tự, nhưng Anh và Nhật Bản không tán thành. Hai nước đưa chiến hạm đến cửa biển Đại Cồ, buộc phái bảo thủ vẫn phải giữ Quang Tự làm vua và chấm dứt chính sách khùng bố. Nhưng vua Quang Tự từ đó hầu như lặng thinh không nói nửa lời, bị quản thúc ở Doanh Đài trong Trung Nam Hải đến chết.

Khang Hữu Vi và Lương Khải Siêu trốn sang Nhật. Lúc đó, Tôn Trung Sơn đang hoạt động cách mạng tại Nhật, nghe tin Khang, Lương đến Nhật, bèn cùng Trần Thiếu Bạch hẹn hòi kiến với Khang, Lương. Nhưng Khang từ chối, chỉ có Lương đến gặp. Ba người nêu ra ý kiến của mình, thảo luận việc hợp tác. Sau đó, Tôn Trung Sơn cử Trần Thiếu Bạch đi gặp riêng Khang, nhưng Khang vẫn kiên quyết từ chối hợp tác với phái cách mạng Tôn Trung Sơn. Lương do dự không dứt khoát, cuối cùng hợp tác không thành. Khang và Lương đã di vận động Hoa Kiều ở Nhật Bản, Indonesia, Hoa Kỳ... tổ chức Hội Bảo hoàng. Các ông kiêm trì quân

chủ lập hiến, phản đối hoạt động cách mạng do Tôn Trung Sơn lãnh đạo. Ở Nhật Bản, Lương đã sáng lập và chủ biên báo *Thanh Nghị*, *Tân Dân tùng báo*. Mặc dù ở trong đảng Bảo hoàng, vẫn chương của Lương đương thời vẫn được hoan nghênh nhiệt liệt. Chủ yếu là vì ông là người thông minh, mẫn tiệp, nhạy bén hơn người. Ông đã truyền bá nền văn hóa và học thuyết tư tưởng dân chủ phương Tây và biết kết hợp với thời cuộc Trung Quốc đương thời : ông đã dùng ngôn ngữ văn chương lưu loát sinh động để diễn đạt những cái mà nhân dân đương thời quan tâm và cần thiết nhất.

Sau cách mạng Tân Hợi (1911), Khang và Lương tiếp tục ca ngợi chủ nghĩa cải lương. Năm 1913, Khang xuất bản tạp chí *Báu nhân*, phản đối chế độ dân chủ cộng hòa. Năm 1917, Khang còn tham gia hoạt động đưa Tuyên Thống trở lại ngôi vua. Sau cuộc Vận động Ngũ tú (4-5-1919), Khang vẫn kiên trì chế độ quân chủ lập hiến. Còn Lương Khải Siêu, thì sau khi nhà Thanh sụp đổ, ông tham gia chính phủ quân phiệt Bắc Kinh với tư cách là đại diện cho Đảng Tiến bộ do ông thành lập năm 1913. Ông đã giữ chức Tổng trưởng Tài chính trong chính phủ Đoàn Ki Thụy. Năm 1920, ông tuyên bố "rút lui khỏi chính trị, đi ẩn" và đến dạy học ở trường Đại học Thanh Hoa, Bắc Kinh.

52 - TÔN TRUNG SƠN VÀ CUỘC CÁCH MẠNG TÂN HỢI (1911) Ở TRUNG QUỐC

Tôn Trung Sơn (1866 - 1925), tên là Văn, tự Đức Minh, hiệu Đại Tiên ; hồi ở Nhật, ông lấy tên Trung Sơn ; do đó, ông có tên là Tôn Văn, Tôn Đại Tiên hay Tôn Trung Sơn. Ông sinh ra ở thôn Thúy Hạnh, huyện Hương Sơn, tỉnh Quảng Đông (nay là Thị Trung Sơn, Quảng Đông), trong một gia đình nông dân, lúc đầu gia cảnh khó khăn, sau nhờ khai hoang và chăn nuôi, dần dần

khá giả. Tôn sống và lớn lên trên mảnh đất có truyền thống cách mạng, lại gần gũi với cuộc sống lao động của nhân dân, nên Ông sớm có ý thức yêu nước, cứu giông nòi. Từ năm 1879 đến 1883, Tôn sang sống với người anh cả kinh doanh tại Honolulu (quần đảo Haoai) và theo học các trường tiểu học, trung học của giáo đoàn Anh. Năm 1883, Tôn trở về nước tiếp tục theo học ở các trường trung học ở Quảng Châu và Hồng Công. Từ 1886 đến 1892, Tôn vào học trường Cao đẳng Y khoa ở Hồng Công, đỗ nhát toàn trường, đạt học vị Thạc sĩ y khoa. Ông có học thức quảng bác, được bạn bè gọi là "Thông thiên hiếu" (Thông hiểu cả trời) và trở thành danh y, được gọi là "Quốc thủ" (cánh tay của đất nước). Trong hoàn cảnh đất nước Trung Hoa đang bị đế quốc nước ngoài xâm xé, Ông thấy việc cứu nguy cho toàn xã hội quan trọng hơn là trị bệnh cho một vài người, nên Ông bỏ nghề y tham gia hoạt động chính trị.

Năm 1894, Tôn Trung Sơn xuất dương sang Nhật, rồi sang Mĩ để cổ động Hoa kiều tìm phương cứu nước. Ông đã tập hợp được một số Hoa kiều yêu nước ở quần đảo Haoai, thành lập một tổ chức cách mạng, lấy tên là *Hung Trung hội*, với tôn chỉ "đánh đuổi Mãn Thanh, khôi phục Trung Hoa, thành lập Chính phủ Cộng hòa". Tháng 2-1895, Ông về nước, lập ra những cơ sở của hội Hung Trung ở Hồng Công, Quảng Châu, Thuỵ Hải và liên lạc với các hội đảng bí mật như hội Kha Lao, hội Tam Hợp và các tổ chức nông dân võ trang chống lại triều đình Thanh. Tháng 10-1895, Ông tổ chức cuộc khởi nghĩa đầu tiên ở Quảng Châu. Nhưng cuộc khởi nghĩa chưa kịp nổ ra, đã bị triều đình Thanh phá vỡ. Triều Thanh treo thưởng tìm bắt Ông. Ông phải chạy ra nước ngoài, tiến hành tuyên truyền vận động cách mạng ở Mĩ và châu Âu. Năm sau, tại Luân Đôn, Ông đã bị sứ quán triều Thanh ở Anh bắt, may nhờ có bạn bè người Anh cứu thoát. Trong thời gian ở Anh, Ông đọc nhiều sách kinh tế, chính trị, văn hóa của

phương Tây, càng củng cố quan điểm cách mạng dân chủ tư sản của ông.

Tháng 8-1897, Tôn trở về Nhật, gặp các đồng chí cũ, xây dựng nên những tổ chức hội Hưng Trung ở Iōcōhama và Đài Loan. Năm 1899 - 1900, Tôn Trung Sơn dự định tổ chức cuộc khởi nghĩa vũ trang mới ở Quảng Châu. Thời điểm này, cuộc khởi nghĩa Nghĩa Hòa Đoàn bùng nổ ở Sơn Đông, Trực Lệ và Bắc Kinh. Tháng 8-1900, cuộc khởi nghĩa vũ trang ở Quảng Châu đã nổ ra. Hai vạn nghĩa quân đã mở đầu cuộc tấn công vào Huệ Châu (nay Huệ Dương, Quảng Đông). Cuộc khởi nghĩa chỉ kéo dài được một tháng, vì thiếu vũ khí và lương thực, nghĩa quân đã bị đánh bại. Tôn lại phải chạy ra nước ngoài, tiếp tục sự nghiệp tuyên truyền và tổ chức cách mạng. Từ 1900 đến 1904, Tôn đã qua lại nhiều nước ở châu Á (trong đó có Việt Nam), châu Âu và Mĩ, để xây dựng lại và phát triển tổ chức cách mạng.

Dưới ảnh hưởng của Tôn Trung Sơn, các trí thức tư sản và tiểu tư sản trong nước cũng lần lượt thành lập một số tổ chức cách mạng tương tự, như hội Hoa Hưng ở Trường Sa, hội Quang Phục ở Thuận Hải. Năm 1905, tại Tōkiō (Nhật Bản), Tôn đã tích cực thúc đẩy việc hợp nhất hai tổ chức trên với hội Hưng Trung thành một đảng thống nhất, lấy tên là *Trung Quốc Đồng minh hội* và được bầu làm Tổng lý (chủ tịch Đảng). Đại hội đã thông qua chương trình cách mạng do Tôn Trung Sơn khởi thảo, với nội dung "Đánh đổ Man Thành, khôi phục Trung Hoa, kiến lập dân quốc, bình quân địa quyền". Cùng năm, Trung Quốc Đồng minh hội ra tờ *Dân báo*, làm cơ quan ngôn luận chính thức của mình. Trong số đầu tiên, Tôn đã công bố nội dung cơ bản của chương trình cách mạng dân chủ Trung Quốc thành ba chủ nghĩa (Tam dân chủ nghĩa) : dân tộc, dân quyền, dân sinh. Lần đầu tiên trong lịch sử Trung Quốc, lí luận và chương trình cách mạng dân chủ được đề ra một cách toàn diện. Tờ *Dân báo* đã có tác dụng cổ vũ lớn lao

đối với phong trào cách mạng của nhân dân Trung Quốc, một mặt tiến hành luận chiến với phái lập hiến Khang Hữu Vi, Lương Khải Siêu, một mặt thúc đẩy tiến hành khởi nghĩa vũ trang. Từ 1905 đến 1911, Trung Quốc Đồng minh hội đã phát động tám lần khởi nghĩa vũ trang, tổ chức binh biến ở các tỉnh miền Nam. Tuy những cuộc khởi nghĩa này đều thất bại, vì chưa được chuẩn bị chu đáo, nhưng đã tạo thành một tình thế cách mạng sôi nổi ở Trung Quốc.

Để cứu vãn tình hình sụp đổ và ngăn cản cách mạng, từ năm 1905, triều đình Mân Thanh lần lượt ban hành một số pháp lệnh cải cách, nội dung gần giống như những pháp lệnh trong phong trào Duy Tân năm 1898. Triều đình hứa sẽ ban hành Hiến pháp năm 1913 ; trong thời gian chuẩn bị sẽ thành lập các tổ chức dự bị lập hiến như "Viện tư chính" ở trung ương và "Cục tư nghị" ở các địa phương để chuẩn bị tiến tới triệu tập Quốc hội và ban bố Hiến pháp. Một số người thuộc tầng lớp đại tư sản và trí thức phong trào, trong đó có những nhân vật nổi tiếng trong phong trào Duy Tân trước đây như Khang Hữu Vi, Lương Khải Siêu, đã tin tưởng vào những lời hứa cải cách của triều đình Mân Thanh. Họ đua nhau gia nhập các tổ chức lập hiến, thúc đẩy triều đình Mân Thanh thực hiện ban hành Hiến pháp. Bỗng nhiên, tháng 5-1911, triều đình Mân Thanh cho ra đời "Nội các hoàng tộc", trong số 13 thành viên thì 9 người là quý tộc Mân Thanh. Việc thành lập "Nội các hoàng tộc" đã bộc lộ tính chất giả dối của phong trào cải cách. Đồng thời, triều đình Mân Thanh công bố lệnh quốc hữu hóa đường sắt và vay tiền của các ngân hàng các nước Anh, Pháp, Mĩ, Đức để xây dựng đường sắt. Việc quốc hữu hóa này đã tước mất quyền lợi xây dựng đường sắt của giai cấp tư sản dân tộc. Do đó, một phong trào "giữ đường" đã bùng lên rầm rộ trong cả nước.

Ngày 10-10-1911, nhân lúc triều đình Mân Thanh đang tập trung đối phó với phong trào "giữ đường" ở tỉnh Tứ Xuyên, Trung Quốc Đồng minh hội đã vận động được binh sĩ ở thành phố Vũ Xương

(Hồ Bắc) nổi dậy khởi nghĩa, chiếm kho vũ khí và dinh tổng đốc. Cuộc khởi nghĩa Vũ Xương giành được thắng lợi, mở đầu cuộc Cách mạng Tân Hợi (1911). Hai ngày sau, quân cách mạng chiếm luôn được Hán Khẩu và Hán Dương. Phong trào cách mạng bùng nổ ở nhiều tỉnh khác. Chỉ trong vòng một tháng, đã có 14 tỉnh trong số 24 tỉnh của Trung Quốc tuyên bố thiết lập chính thể cộng hòa. Nhiều nơi, nông dân đã vùng lên đốt phá nhà cửa của bọn địa chủ cường hào. Cuộc khởi nghĩa Vũ Xương đã dẫn đến cao trào cách mạng dân chủ tư sản rộng lớn.

Tuy nhiên, trong lúc này, Trung Quốc Đồng minh hội lại không có sự thống nhất về tư tưởng, cũng như về tổ chức, nhiều lãnh tụ bị bắt hoặc bị giết sau các lần khởi nghĩa thất bại. Tôn Trung Sơn đang ẩn náu ở nước ngoài để tránh sự truy nã của chính quyền Mãn Thanh. Tình hình đó khiến cho Trung Quốc Đồng minh hội không kịp thời lãnh đạo được phong trào và phái tư sản lập hiến đã tìm cách đoạt lấy quyền lãnh đạo ở các tỉnh.

Ngày 10-12-1911, đại biểu các tỉnh họp đại hội tại Nam Kinh để tổ chức Chính phủ trung ương lâm thời. Ngày 24-12, Tôn Trung Sơn từ nước ngoài trở về, do uy tín của ông quá lớn, nên đã được đại hội đề cử làm Tổng thống của Chính phủ trung ương lâm thời. Lê Nguyên Hồng, nguyên là thống lĩnh quân đội tỉnh Hồ Bắc, chủ tịch chính phủ cộng hòa tỉnh Vũ Xương, đại diện phái tư sản lập hiến làm Phó tổng thống. Trong chính phủ, đa số thuộc phái tư sản lập hiến. Ngày 1-1-1912, Tôn Trung Sơn nhậm chức Tổng thống tại Nam Kinh và tuyên bố thành lập *Trung Hoa dân quốc*. Hội nghị đại biểu các tỉnh trở thành Tham nghị viện. Chính phủ lâm thời ở Nam Kinh đã ban bố một loạt pháp luật và chính lệnh có lợi cho chính trị dân chủ, soạn thảo *Lâm thời ước pháp*, có tính chất một hiến pháp của Trung Hoa dân quốc.

Phái tư sản lập hiến trong chính phủ đã ép Tôn Trung Sơn thỏa hiệp với Viên Thế Khải. Tôn cũng cho rằng "mục đích dân quốc

đã đạt được", nên ra tuyên bố : Nếu vua Thanh thoái vị và Viên Thế Khải tán thành lập Cộng hòa thì Tham nghị viện sẽ bầu Viên làm Tổng thống chính thức. Viên Thế Khải là đại thân của triều đình Mãn Thanh, đã từng làm tổng đốc tỉnh Trực Lệ, kiêm thống lĩnh quân đội Bắc Dương. Trước khi cách mạng Tân Hợi bùng nổ hai năm, do bất hòa về quyền lợi với một số quý tộc Mãn Thanh, Viên đã cáo quan về nhà. Khi cách mạng bùng nổ, triều đình Mãn Thanh buộc phải vời Viên ra trao cho quyền lớn : Khâm sai đại thân, thống lĩnh quân đội và tổ chức nội các, hi vọng Viên trấn áp được cách mạng. Song Viên Thế Khải là con người xảo quyệt và có nhiều tham vọng. Viên nhận thấy triều đình Mãn Thanh đã đến ngày tận thế, nên Viên xoay sang chủ trương đàm phán với phe cách mạng. Một mặt, Viên cho người đi tiến hành đàm phán với phe cách mạng, nói rằng Viên cũng tán thành cộng hòa, một mặt Viên cho quân đội tiến xuống phía nam đánh chiếm Hán Khẩu, Hán Dương để buộc phe cách mạng phải nhân nhượng với y. Các nước đế quốc cũng phụ họa thêm : Nếu hai bên không đi tới thỏa hiệp, nội chiến kéo dài ảnh hưởng tới công việc kinh doanh của họ thì các nước đế quốc sẽ tiến hành can thiệp.

Ngày 12-2-1912, Viên Thế Khải đã buộc vua Thanh là Phổ Nghị, lúc đó mới hơn 10 tuổi, thoái vị. Ngày 13-2-1912, Tôn Trung Sơn từ chức Tổng thống lâm thời trước Tham nghị viện. Nhưng trước khi từ chức, để ngăn ngừa dâng tâm phản trắc của Viên, Tôn Trung Sơn đã đề xuất ba điều kiện : Địa điểm của chính phủ Trung Hoa dân quốc đặt ở Nam Kinh, Tổng thống Viên Thế Khải phải xuống Nam Kinh nhậm chức và phải tôn trọng bản *Lâm thời ước pháp* (Hiến pháp lâm thời). Hai ngày sau (15-2), Viên Thế Khải được bầu làm Tổng thống chính thức của nước Trung Hoa dân quốc. Biết rõ Nam Kinh là trung tâm của phong trào cách mạng, nên Viên đã bày đặt mưu kế buộc chính phủ Dân quốc đế y ở lại Bắc Kinh. Sau đó, Viên từng bước phản bội lại bản *Lâm*

thời ước pháp, tước bỏ dân thành quả cách mạng Tân Hợi. Viên tự tiện vay tiền của nước ngoài không thông qua Tham nghị viện.

Tháng 8-1912, Tôn Trung Sơn cải tổ lại Đồng minh hội, thành Quốc dân đảng, Tôn được cử làm Lí sự trưởng (Trưởng ban điều hành). Quốc dân đảng chiếm được đa số ghế trong Quốc hội và đấu tranh chống lại sự phản bội của Viên Thế Khải. Ngày 20-3-1913, Viên sa người ám sát Tổng Giáo Nhân, lãnh tụ của Quốc dân đảng trong Quốc hội. Bộ mặt phản động của Viên Thế Khải đã hoàn toàn bộc lộ. Tôn Trung Sơn tập hợp các lực lượng cách mạng của các tỉnh phía nam chống lại Viên, nhưng bị Viên đàn áp nhanh chóng (lịch sử gọi là *Cuộc cách mạng lần thứ hai*). Thắng lợi càng lan cho Viên thêm lộng hành. Viên giải tán Quốc hội, phế bỏ Lâm thời ước pháp, công bố hiến pháp mới, thay đổi cơ chế nhà nước, thuỷ túm tất cả quyền hành vào tay mình. Thế là mọi thế chế dân chủ được ra đời trong cách mạng Tân Hợi đều bị thủ tiêu; Viên chuẩn bị dư luận, dự định sẽ lên ngôi hoàng đế ngày 1-1-1916, thiết lập lại đế chế Trung Hoa. Tháng 12-1915, Tôn Trung Sơn phát động cuộc "vận động hộ quốc (bảo hộ quốc gia)" và ra "Tuyên ngôn đánh Viên". Phong trào cách mạng lan rộng toàn quốc. Quân đội cách mạng của các tỉnh miền Nam liên kết với nhau, đánh bại quân đội của Viên Thế Khải. Vừa sơ hở vừa tức giật, Viên đã sinh bệnh và chết ngày 6-6-1916.

Sau khi Viên Thế Khải chết, tướng bộ hạ của Viên là Đoàn Kì Thụy lèi thay thế nắm chính quyền ở Bắc Kinh. Năm 1917, Đoàn giải tán Quốc hội. Do chính sách dựa vào Nhật của chính quyền Viên - Đoàn, nhường nhiều quyền lợi cho Nhật, khiến mâu thuẫn giữa Nhật với Mĩ, Anh, Pháp... trở nên gay gắt. Các nước đế quốc phương Tây giúp cho các lực lượng quân phiệt tay sai chiếm cứ các vùng ở Trung Quốc, gây ra cục diện hỗn chiến liên miên.

Năm 1917, Tôn Trung Sơn triệu tập tại Quảng Châu hội nghị Quốc hội bất thường, thành lập Chính phủ Hộ pháp quân, được

bầu làm Đại nguyên soái, tuyên thệ Bắc phạt. Năm 1921, Tôn được đề cử Đại Tổng thống đặc biệt Trung Hoa dân quốc. Chịu ảnh hưởng cuộc Cách mạng tháng Mười Nga 1917 và cuộc vận động Ngũ Tứ (4-5-1919), tháng 1-1924, Tôn Trung Sơn đã triệu tập Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ nhất Quốc dân đảng Trung Quốc, thông qua tuyên ngôn, bổ sung ba nội dung mới vào chủ nghĩa tam dân : "*Liên minh với Liên Xô, liên minh với Đảng Cộng sản, dựa vào công nông*". Chính phủ cách mạng ở Quảng Đông được củng cố lực lượng vũ trang cách mạng được xây dựng, trường Quân sự Hoàng Phố được thành lập để chuẩn bị cho cuộc Đông征 và Bắc phạt, tiêu diệt các thế lực quân phiệt, thống nhất đất nước. Tháng 11-1924, nhận lời mời của Phùng Ngọc Tường, Tôn Trung Sơn lên Bắc Kinh thảo luận việc nước. Không may, Tôn bị mắc bệnh và mất ở Bắc Kinh ngày 12-3-1925, thọ 59 tuổi. Thi hài của Tôn Trung Sơn được đưa về Nam Kinh, mai táng trong khu lăng mộ "Tử Kim Sơn". Nhân dân Trung Quốc mãi mãi tưởng nhớ người thầy vĩ đại, nhà cách mạng tiên phong của phong trào cách mạng dân chủ tư sản ở Trung Quốc.

53 - VỤ BẮT GIỮ TÔN TRUNG SƠN CỦA SỨ QUÁN NHÀ THANH Ở LUÂN ĐÔN

Sau khi tổ chức ra chính đảng cách mạng của mình là Hung Trung hội và bắt liên lạc với các hội đảng bí mật ở trong nước, Tôn Trung Sơn tiến hành cuộc khởi nghĩa vũ trang đầu tiên ở Quảng Châu vào tháng 10-1895. Nhưng trước ngày khởi nghĩa, trong nội bộ có kẻ làm phản, kế hoạch khởi nghĩa bị bại lộ, hơn 70 người bị bắt và bị giết. Triều đình Mân Thanh treo giải 1.000 đồng bạc cho ai bắt được Tôn Trung Sơn. Tôn buộc phải dời Quảng Châu sang Nhật, rồi từ Nhật đi Haoai Mĩ và sang Anh. Trong thời gian bôn ba ở nước ngoài, Ông có điều kiện tiếp xúc

với nền dân chủ tự sản và dân dân hình thành chủ nghĩa Tam dân trong ông.

Một buổi sáng tháng 10-1896, Tôn Trung Sơn từ một khách sạn ở Luân Đôn đi ra để gặp giáo sư Kan Kanlây, một người quen cũ ở học viện y khoa Hương Cảng. Giữa đường, ông bị người của sứ quán nhà Thanh bắt giữ, chuẩn bị đưa về nước trị tội. Tôn Trung Sơn mất liên lạc với bên ngoài, tinh mang như "ngàn cân treo sợi tóc". May nhờ một công nhân quét dọn người Anh làm việc trong sứ quán Trung Quốc, mang hộ bức thư của ông đến cho giáo sư Kanlây.

Nhận được tin, Kanlây lập tức đến cục cảnh sát Anh nhờ can thiệp, nhưng họ làm ngơ. Ông bèn nhờ giới báo chí giúp đỡ. Ngày hôm sau, trên các tờ báo lớn ở Luân Đôn, đều đăng tin : "Hành động bắt người trái phép của sứ quán Trung Quốc". Những người dân Anh ủng hộ cách mạng Trung Quốc còn đến bao vây sứ quán, đòi thả Tôn Trung Sơn, chính phủ Anh mới chịu ra mặt can thiệp. Cuối cùng, sứ quán nhà Thanh buộc phải trả tự do cho Tôn Trung Sơn.

54 - HOẠT ĐỘNG CÁCH MẠNG CỦA TÔN TRUNG SƠN Ở VIỆT NAM

Sau cuộc khởi nghĩa vũ trang ở Quảng Châu năm 1900 thất bại, Tôn Trung Sơn đã sang Việt Nam. Năm 1902, Tôn đã đến Chợ Lớn (Sài Gòn - Gia Định). Trong số Hoa kiều ở Chợ Lớn, Tôn có một người bạn là Hoàng Tường, chuyên sinh sống bằng nghề làm giá đỗ. Nhà Hoàng Tường là cơ sở để Tôn cư trú mỗi khi sang tuyên truyền cách mạng. Người ngoài đều tưởng Tôn là người làm mướn cho Hoàng Tường. Khi đó, ở Nam Kỳ (Việt Nam), Hoa kiều đã thành lập ra các bang hội hoạt động chống Mãn Thanh, trong đó tổ chức lớn nhất là Hồng môn Tam hợp hội đã tập hợp đến 70 - 80% người lao động, nhưng họ lại chia rẽ thành

các nhóm nhỏ đấu đá nhau. Tôn Trung Sơn đã tìm cách thống nhất các phe nhóm lại, hướng họ vào cuộc đấu tranh chung làm cách mạng, lật đổ triều đình Mãn Thanh và ông đã thành công. Sau khi Tôn lập ra Hưng Trung hội ở Việt Nam, những người cách mạng Hoa kiều đã nỗ lực quyên góp tiền bạc để ủng hộ và lập ra "đội cảm tử" về Trung Quốc tham gia khởi nghĩa.

Năm 1905, sau khi thành lập *Trung Quốc Đồng minh hội* ở Nhật Bản, Tôn đã cùng một số đồng chí của mình sang Chợ Lớn để phát triển các hội viên. Ông tập hợp các thủ lĩnh Hồng môn Tam hợp hội và các nhân sĩ nổi tiếng ở Nam Bộ để phân tích sự hủ bại thối nát của triều đình Mãn Thanh và âm mưu xâm xé Trung Quốc của bọn đế quốc Nhật Bản và phương Tây. Ông kêu gọi mọi người sát cánh lật đổ nhà Thanh, thành lập Dân quốc và phê phán chủ trương quân chủ lập hiến của Đảng Bảo hoàng có thế lực lúc đó. Ông cũng bày cách hoạt động bí mật để tránh sự đàn áp của Pháp và sự phá hoại của Đảng Bảo hoàng. Dần dần ở Sài Gòn - Chợ Lớn đã hình thành một tổ chức cách mạng vòng ngoài của Đồng minh hội, tập hợp nhiều nhà cách mạng Hoa kiều, trong đó có cả những chí sĩ Việt Nam tham gia. Họ đã lập ra các "Đội nghĩa dũng", trong các đội này có mặt nhiều chiến sĩ cách mạng Việt Nam, để sau này trở về Trung Quốc tham gia khởi nghĩa.

Tôn Trung Sơn đã đặt trụ sở cơ quan lãnh đạo khởi nghĩa của Đồng minh hội ở Hà Nội. Tôn đã đích thân chỉ huy hoạt động khởi nghĩa vũ trang của nhân dân các tỉnh biên giới Trung Quốc giáp Việt Nam, nổi tiếng nhất là cuộc khởi nghĩa Trần Nam quan. Trước khi nổ ra cuộc khởi nghĩa, Tôn đã đến Hà Nội để chuẩn bị kế hoạch cung cấp quân trang, vũ khí. Ngày 26-10 (âm lịch) năm 1907, lệnh khởi nghĩa ban ra. Hàng vạn chiến sĩ cách mạng, trong đó ngoài người Trung Quốc, còn có nhiều người Việt Nam, Philippin, Ấn Độ, Nhật Bản, Pháp... tham gia, đã ồ ạt từ Việt Nam vượt qua Trần Nam quan (nay là Hữu nghị quan) đánh chiếm ba

pháo đài quan trọng ở biên giới Trung Quốc và Trấn Bắc, Trấn Trung và Trấn Nam. Ngày hôm sau, Tôn từ Hà Nội đã sang pháo đài Trấn Bắc, đích thân chỉ huy trận địa. Quân đội Mãn Thanh dùng trọng pháo và tập trung hàng vạn quân đánh thành suốt một ngày hai đêm, nhưng bị đẩy lui. Quân cách mạng còn chiếm thêm một cứ điểm ở cạnh pháo đài Trấn Bắc. Quân Thanh quay sang bao vây phong tỏa ba pháo đài này. Ngày 5-11, do hết đạn và lương thực, quân khởi nghĩa phá vây, chạy sang Việt Nam ; sau đó phân tán về các địa phương để đánh du kích hoặc đợi thời cơ.

Triều đình Thanh rất hoang mang trước hoạt động cách mạng của Tôn Trung Sơn ở Việt Nam, cử phóng viên gấp công sứ Pháp ở Bắc Kinh, yêu cầu phía Pháp trực xuất Tôn Trung Sơn ra khỏi Việt Nam. Được lệnh của Pari, chính quyền bảo hộ Pháp ở Việt Nam đã ra lệnh cấm Tôn Trung Sơn sinh sống ở Việt Nam. Vì thế, Tôn Trung Sơn đã rời Việt Nam sang Xingapo tháng 2-1908. Tuy nhiên, hoạt động của những người Hoa kiều yêu nước ở Việt Nam ủng hộ phong trào cách mạng của Tôn Trung Sơn vẫn tiếp tục.

55 . "TÔI TIN TƯỞNG TRIỀU TIỀN NHẤT ĐỊNH ĐỘC LẬP"

Sau cuộc chiến tranh Nga - Nhật (1904 - 1905), Triều Tiên từng bước trở thành thuộc địa của Nhật. Ito Hirōbōmi chính là viên thống giám thứ nhất của Nhật cai trị Triều Tiên năm 1905. Y chính là người thiết kế kế hoạch thôn tính Triều Tiên. Cảnh mất nước nhà tan rã làm cho nhân dân Triều Tiên đau xót, những người yêu nước có chí khí như gia đình An Trọng Cán càng không chịu nổi.

Sau khi cha ôm mệt, An Trọng Cán từ biệt mẹ và vợ, ra nước ngoài, vào tháng 3-1907. Trước khi đi, anh viết một bức thư cho em trai biểu thị quyết tâm thê chết cho Tổ quốc, đồng thời làm bài thơ thất ngôn, trong đó có câu :

Nam nhi có chí khi xuất dương.

Nếu không thành công, chết không về quê hương.

Đầu tiên, anh đến vùng biển Đông Bắc Trung Quốc. Sau đó, anh sang Vladivostok của Nga hoạt động trong tổ chức Thanh niên yêu nước ở đó. Anh tham gia đội nghĩa binh Triều Tiên chống Nhật do Lý Phạm Doãn lãnh đạo. Lý Phạm Doãn - Tổng đốc nghĩa binh - phong cho anh là trung tướng tham mưu. Tháng 7-1908, đội nghĩa binh vượt sông, tập kích về Triều Tiên, nhưng thất bại. Chỉ còn An Trọng Căn và bốn người nữa thoát hiểm, vượt qua muôn vàn khó khăn mới trở lại được Vladivostok.

Tháng 7-1909, chính phủ Nhật quyết định thôn tính Triều Tiên, biến thành thuộc địa. Tranh thủ sự ủng hộ của Nga, chính phủ Nhật cử Itô Hirōbōmi sang Cáp Nhĩ Tân đàm phán với đại diện Nga. Bấy giờ, An Trọng Căn là phóng viên của tờ *Đại đồng công báo* đóng ở Novokiepxco. Biết tin Itô Hirōbōmi sắp sang Đông Bắc Trung Quốc. Tờ *Đại đồng công báo* mở cuộc họp các chí sĩ kháng Nhật tại Vladivostok bàn kế hoạch phản kháng. An Trọng Căn nói : "Nhật Bản là kẻ thù của nước ta. Itô Hirōbōmi là kẻ chủ mưu xâm lược nước ta. Lần đi này của y nhất định liên quan tới việc thôn tính Triều Tiên. Không trừ khử lão già này, thì chúng ta mất nước có ngày. Tôi nguyện lấy cái chết để báo đền Tổ quốc. Phải trừ khử lão già này !". Cuối cùng hội nghị quyết định trao nhiệm vụ giết Itô Hirōbōmi cho An Trọng Căn.

Ngày 22-10-1909, An Trọng Căn đến Cáp Nhĩ Tân để tìm hiểu tình hình và ngày giờ Itô Hirōbōmi đến đây. Sáng sớm ngày 26-10, An Trọng Căn mặc áo phục, đầu đội mũ lưỡi trai, bên ngoài khoác áo choàng ngắn, để súng ngắn vào túi áo choàng, rồi đi đến nhà ga Cáp Nhĩ Tân. Anh đến mọi quán trà, vừa uống trà vừa quan sát động tĩnh xung quanh. 9 giờ rưỡi, chuyến tàu hỏa đặc biệt chở Itô Hirōbōmi từ từ tiến vào ga. Lúc ấy, An Trọng Căn đã đi vào chỗ tiếp đón một cách thuận lợi. Anh đứng phía sau những người

lính bồng súng chào, hai mắt dồn vào lão già Nhật Bản thấp bé mơi từ toa tàu xuống, đang duyệt đội danh dự. Đoán định người này là Itô Hirôbômi, nhanh như cắt, An Trọng Căn rút khẩu súng ngắn từ túi áo choàng và bóp cò. Itô bị trúng đạn, đưa đi cấp cứu, nửa tiếng sau tắt thở.

Cảnh sát Nga giao An Trọng Căn cho lãnh sự quán Nhật Bản. Trải qua một thời gian điều tra, tòa án Nhật Bản đưa An Trọng Căn ra thẩm vấn. Trước tòa, An Trọng Căn trả lời : "Hành động của tôi không phải là ám sát cá nhân. Đây là cuộc chiến đấu của tôi với danh nghĩa là trung tướng tham mưu đội nghĩa Dũng kháng Nhật, với mục đích thức tỉnh thanh niên Triều Tiên đấu tranh cho nền độc lập của Tổ quốc".

Ở Bình Nhưỡng (Triều Tiên) có một luật sư nổi tiếng là An Bình Toản yêu cầu bào chữa cho An Trọng Căn, nhưng Nhật khước từ. Đầu tháng 2-1911, An Bình Toản cùng với hai người em trai của An Trọng Căn sang thăm anh trong nhà tù. An Bình Toản, sau khi truyền đạt lời của mẹ An Trọng Căn nhắn cho anh, đau buồn nói : "Thế là mẹ con anh không còn được gặp nhau nữa, thật là tình lí khó chấp nhận". An Trọng Căn nói : "Tôi chỉ tiếc là chưa thực hiện được toàn bộ sự mong ước của mình. Đất nước Triều Tiên vẫn nằm dưới gót sắt Nhật Bản". Nói xong, anh uất ức nôn ra máu.

Ngày 14-2-1911, An Trọng Căn bị tuyên án tử hình. Ba ngày sau, viên chánh án đến nhà lao hỏi anh có kháng án không ? An Trọng Căn cự tuyệt và viết một bài thơ tuyệt mệnh :

*Trời đất đảo điên,
Nghĩa sĩ cảm khái.
Tòa nhà sắp đổ,
Một cõi khó đỡ.*

Ngày 25-3, An Trọng Căn gặp hai em trai lần cuối, anh dặn dò hai em thay anh chăm sóc mẹ già, đồng thời dặn hai em hãy

chôn cất anh gần công viên Cáp Nhĩ Tân. Bao giờ nước nhà độc lập hãy mang hài cốt anh về quê hương.

10 giờ sáng ngày hôm sau (26-3-1911), An Trọng Căn mặc bộ quân áo dân tộc Triều Tiên mới đem từ quê nhà sang. Anh đi giữa hai tên lính áp giải, ung dung ra pháp trường. Viên kiểm sát Nhật hỏi : "Anh có di chúc gì không ?". Người chiến sĩ chống Nhật An Trọng Căn trả lời : "Người ta chỉ chết có một lần, tôi quyết không sợ chết. Tôi tin tưởng Triều Tiên nhất định độc lập. Đông Á nhất định hòa bình". Nói xong, anh ung dung tuẫn tiết.

CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ NHẤT

56 - TRẬN VÉCDOONG - MỒ CHÔN NGƯỜI CỦA CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ NHẤT

Vécđoong (Verdun) là một thành phố xung yếu ở phía đông Pari, là điểm tiền tiêu của đoạn giữa chiến tuyến của quân Pháp. Chiến cuộc nơi đây đã diễn ra từ tháng 2-1916 đến tháng 12-1916. Đây là một chiến dịch mang tính chất quyết định của quân Pháp chống cự lại quân Đức trong Chiến tranh thế giới thứ nhất.

Quân Pháp bố trí trận địa trên thành lũy cổ với những công sự đã chuẩn bị từ trước. Quân Pháp có 11 sư đoàn với 600 cỗ pháo được bố trí thành ba tuyến trận địa, trong đó năm sư đoàn đóng ở phía bắc, ba sư đoàn đóng ở phía đông, đông nam và ba sư đoàn dự phòng đóng ở phía tây sông Mordor (Meuse).

Về phía Đức, ý đồ của Tổng tư lệnh quân đội Đức tướng Phankhenhen chọn Vécđoong làm điểm quyết chiến chiến lược, thu hút phần lớn quân đội Pháp về đây để tiêu diệt, buộc Pháp phải cầu hòa.

Đảm nhiệm tấn công Vécđoong là quân đoàn thứ 5, dưới sự chỉ huy của Hoàng thái tử Đức, tướng Kronprinz (Kronprinz), cùng với một số quân đoàn khác, tổng cộng là 18 sư đoàn với hơn 1.200 cỗ pháo, 170 máy bay. Sau đó, lực lượng của Đức tăng lên 50 sư đoàn, chiếm một nửa tổng số binh lực của Đức ở mặt trận phía tây.

Mở đầu chiến dịch, ngày 21-2-1916, quân Đức bắt đầu nã pháo vào trận địa Pháp trên phạm vi 40 km, nhất là vùng tam giác giữa Vécđoong và các thành phố trên sông Mordor. Chỉ trong khoảng thời gian từ 7 giờ đến 15 giờ ngày 21-2, Đức đã nã vào đây hơn hai triệu quả đạn. Trên mảnh đất này, tất cả đều bị hủy diệt. Sau

trận nã pháo, 16 giờ 45 phút, bộ binh Đức bắt đầu tấn công. Quân đội Pháp chỉ có 4 sư đoàn phải đối phó với 10 sư đoàn Đức, nên ngày đầu tiên, chiến tuyến thứ nhất đã bị thất thủ. Trong năm ngày, quân Đức đã tiến sâu vào 5 km và chiếm lính pháo đài Đômông, một cứ điểm phòng vệ quan trọng trên chiến tuyến thứ ba của Pháp.

Pháo đài Đômông thất thủ, tướng Sáp, Tổng tư lệnh quân đội Pháp cử tướng Pétanh (Pétain), Tư lệnh tập đoàn quân thứ hai, làm chỉ huy mặt trận Vécđoong. Lúc này, viện binh Pháp cũng được điều động đến Vécđoong để tăng cường phòng vệ. Trận tuyến của quân Pháp dần dần ổn định. Tướng Pétanh đã sử dụng đường quốc lộ thông từ miền Nam Pháp lên Vécđoong, "con đường thiêng liêng" (voie sacrée) để vận chuyển quân đội và thuốc men, đạn dược từ hậu phương ra tiền tuyến. Từ ngày 27-2 trở đi, cứ mỗi tuần, đoàn xe tải gồm 3.900 chiếc vận chuyển được 190.000 lính, 25.000 tấn đạn dược và các quân trang quân dụng khác. Đây là cuộc vận chuyển quy mô lớn lần đầu tiên trong lịch sử chiến tranh.

Từ ngày 6-3, phạm vi tấn công của quân Đức mở rộng sang phía tây sông Modơ, chiếm cao điểm 304 và 295. Quân Pháp không ngừng phản kích, mỗi trận địa đều giành giật nhau nhiều lần, hai bên đều bị thương vong rất lớn. Cuối tháng 6 đầu tháng 7, quân Đức sử dụng cả hơi độc tấn công vào Vô (Vaux), yết hầu của Vécđoong, nhưng đều bị đánh lui.

Để hỗ trợ cho mặt trận Vécđoong, liên quân Anh - Pháp đã mở cuộc tấn công lớn trên sông Xom (Somme) từ ngày 1-7 đến 8-11-1916 vô cùng ác liệt. Đức không thể bổ sung quân vào Vécđoong. Từ trung tuần tháng 8-1916, quân Pháp phản kích hai lần, giành lại được một số vị trí trên trận địa đã mất.

Do không chiếm được Vécđoong, tướng Đức Phankhen bị bãi chức Tổng tư lệnh cuối tháng 8-1916, tướng Hindenbuốc lên thay. Từ ngày 2-9, quân Đức đình chủ tấn công Vécđoong. Ngày 24-10,

quân Pháp phản công lấy lại Hùomông (Douaumont) : đầu tháng 11, lấy lại Vô (Vaux) : ngày 15-12-1916, tám sư đoàn Pháp phản công lấy lại toàn bộ trận địa trên sông Mordor đã mất ; chiến dịch Vécđoong kết thúc.

Trận Vécđoong là trận địa chiến tiêu hao nhiều người và vũ khí của cả hai bên tham chiến. Thành phố, làng mạc, rừng cây, công sự ở khu vực Vécđoong trên thung lũng sông Mordor bị đạn pháo phá hủy, thiêu trại tan hoang, mất hết sinh khí, biến nó thành địa ngục. Số đạn đổ ra ở đây ước tính đến 1.350.000 tấn thép. Số thương vong của hai phía lên tới trên 700.000 người. Trong lịch sử, trận Vécđoong được gọi là "mồ chôn người".

57 - TRẬN GIÚTLEN (1916) - TRẬN HẢI CHIẾN LỚN NHẤT TRONG CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ NHẤT

Đầu năm 1916, chỉ huy hạm đội Đức là Đô đốc Phôn Skio (Von Scheer) có ý định nắm quyền bá chủ trên Biển Bắc (Bắc Hải), vừa chống quân Anh, vừa kiểm soát hành lang Skagiérác (Skagerak) nối Biển Bắc với biển Bantich, chặn sự thông thương giữa Anh, Pháp với các nước Bắc Âu và Nga. Bước đầu, Phôn Skio cho một số tàu tuần dương hạm đến bắn phá những căn cứ của hải quân Anh ở dọc bờ biển phía đông của nước Anh. Đến cuối tháng 5-1916, Phôn Skio lại cử Đô đốc Hippo (Hipper) đưa một đoàn tuần dương hạm tiến vào eo biển Giútlen (Jutland) để triệt đường đi lại của tàu buôn Anh. Giútlen nguyên là tên bán đảo Bắc Đan Mạch, nên vùng biển bao quanh bán đảo này cũng mang tên vùng biển Giútlen.

Bộ hải quân Anh không chịu bó tay, lệnh cho Đô đốc Gienlicô (Jellicoe) và Phó đô đốc Béatti (Béatty) đưa hai hạm đội dưới quyền từ miền Bắc và miền Nam nước Anh tiến vào biển Giútlen.

Ngày 31-5-1916, hai bên dàn trận ở hành lang Skagiérác. Phía Anh có tất cả 150 chiếc tàu tham chiến : 28 thiết giáp hạm, 17 tuần dương hạm chiến đấu, 22 tuần dương hạm hạng nhẹ, 81 khu trục hạm, một tàu phóng lôi, một tàu sân bay. Tổng chỉ huy là Đô đốc Gienlicô, hai phó là Phó Đô đốc Béatti và Tômát (Thomas). Phía Đức có 111 tàu tham chiến : 22 thiết giáp hạm, 5 tuần dương hạm chiến đấu, 11 tuần dương hạm hạng nhẹ, 73 khu trục hạm, 16 tàu ngầm (có thêm 10 máy bay yểm trợ, nhưng hôm đó trời xấu, nên các máy bay này không xuất trận). Tổng chỉ huy quân Đức là Đô đốc Phôn Skor, phó là Đô đốc Hippo.

Từ ngày 30-5-1916, Đô đốc Anh Gienlicô đưa hạm đội của mình từ Bắc Anh tiến về phía Giútlen. Ông cũng lệnh cho Đô đốc Giêram (Jéram) đưa đoàn thiết giáp hạm ra khỏi căn cứ ở nước Anh đi theo đường vòng để tới nơi hẹn. Phó đô đốc Béatti và Tômát được lệnh đem các chiến hạm đến đón ở phía bắc. Sáng 31-5, một buổi sáng đầy mây và mặt biển có nhiều chỗ bị sương mù che phủ. 9 giờ sáng, hạm đội Đức xuất trận, đại quân tiến về phía Hêligôlen (Helligoland). Riêng đoàn tuần dương hạm chiến đấu của Hippo khởi hành từ 2 giờ sáng đi trinh sát cách đó 50 hải lí.

Hải quân Anh án binh, chỉ chăm chú nhận những tin tức vô tuyến điện của Đức, nhưng không có gì quan trọng. Đến giữa trưa, Đô đốc Anh Gienlicô nhận được tin hải quân Anh đã tiến vào khu vực hành lang Skagiérác. Cùng lúc ấy, cánh quân của Giêram đã đến gặp đại quân của Gienlicô. Ba giờ chiều, tất cả tiến vào Skagiérác. Còn hạm đội của Béatti ở phía bắc đã bắt gặp hạm đội trinh sát Đức của Hippo. Để nghỉ binh, Béatti lui về phía đông, rồi mới tiến về phía đại quân Gienlicô. Lúc ấy có tin báo một tàu phóng lôi Đức đang đuổi một chiếc tàu buôn Anh, nhưng thấy hạm đội Anh thì bỏ chạy. Béatti hạ lệnh tác chiến. Hai giờ rưỡi chiều, khi thấy tàu Anh chuyển về hướng đông nam, Hippo bèn kéo hạm đội của mình trở về phối hợp với đại quân của Phôn Skor.

Ba giờ chiều, hai bên chỉ còn cách nhau độ chừng sáu, bảy hải lí. Cả hai bên dàn quân theo cách cổ điển : tuân dương hạm hạng nhẹ và phong lôi tiến về phía trước, còn hai bên là tàu thiết giáp hạm. Béatti ở trên kí hạm Lion (Lion) điều khiển tác chiến. Ở phía tây bắc, cách đấy 5 hải lí là đoàn thiết giáp hạm của Tomat. 3 giờ 48 phút hai bên tiến lại gần nhau, tới khoảng cách 7 hải lí, Béatti cho tàu Lion nổ súng. Cuộc giao chiến bắt đầu. Thoạt tiên, tàu Anh thắng lợi, nhưng sau tàu Đức chiếm ưu thế. Chiếc kí hạm Lütold của Hippo bắn ba quả đại bác trúng chiếc kí hạm Lion của Béatti gây thiệt hại lớn.

Khoảng 4 giờ, đại bác Đức lại bắn trúng tuân dương hạm Invincible (Invincible) của Anh, hàng nghìn thủy thủ bị chết, chỉ còn 5 người được tàu Đức vớt lên. Hai mươi phút sau, tuân dương hạm thứ hai của Anh là Queen Mary lại bị trúng đạn, 1200 thủy thủ chìm theo. Như vậy là Béatti chỉ còn bốn tuân dương hạm đối phó với năm tàu của Hippo. Trước tình thế nguy kịch, Tomat đã kịp thời giải nguy cho Béatti. Hippo liền cho rút quân về phía bắc để nhập vào đại quân của Phôn Skor. Béatti cùng Tomat tiến về phía bắc nhập vào đại quân của Gienlicd.

5 giờ 30 phút, đại quân hai bên bắt đầu đấu pháo với nhau. Sau mươi giờ, cả hai đều bị thiệt hại lớn : Quân Anh bị đánh 3 tuân dương hạm, 3 thiết giáp hạm, 8 khu trục, chết trên 5.000 lính và 300 sĩ quan. Phía Đức bị đánh 1 tuân dương hạm, 1 thiết giáp hạm, 4 tuân dương hạm hạng nhẹ, 5 khu trục hạm, số binh sĩ chết không quá 500 người. Trận đánh kết thúc, thắng lợi nghiêng về hải quân Đức.

58 - HÒA ƯỚC VÉCXAI KẾT THÚC CUỘC CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ NHẤT

Chiến tranh thế giới thứ nhất kết thúc ngày 11-11-1918. Sáng sớm hôm đó, đoàn đại biểu của Đức do Échbécgo (Erzberger) cầm đầu, thay mặt khối Liên minh (tức khối Đức - Áo - Hung), đã ký Hiệp ước đình chiến với khối Hiệp ước (do Anh, Pháp là nòng cốt) ở khu rừng Côngpienho (Compiègne) trên đất Pháp. Vào lúc 11 giờ cùng ngày, từ Pari đã vang lên 101 phát đại bác báo hiệu sự chấm dứt hoàn toàn cuộc tàn sát ghê gớm đầu tiên giữa những tập đoàn đế quốc chủ nghĩa trên quy mô thế giới.

Ngày 18-1-1919, Tổng thống Pháp R.Poanhcarê (Raymond Poincaré) chính thức tuyên bố khai mạc hội nghị "hòa bình" ở Pari : "Thưa các ngài - Ông nói - đúng 48 năm trước đây, cũng tại phòng gương tráng lệ này của cung điện Vécxai, đế quốc Đức được tuyên bố thành lập. Hôm nay, chúng ta tập họp ở đây để chấm dứt sự tồn tại của nó". Hội nghị bao gồm 27 nước lớn nhỏ ít nhiều có tham gia chiến tranh chống khối Liên minh (Đức, Áo - Hung...). Nhưng thực ra mọi công việc của Hội nghị được quyết định bởi Hội đồng mười người do năm nước Pháp, Anh, Mĩ, Italia và Nhật Bản. Mỗi nước cử hai thành viên tham gia. Chủ tịch hội nghị là Thủ tướng Pháp G. Clémăngxô (Georges Clémenceau), một ông già tráng kiện 77 tuổi, đầy tự tin và luôn hi vọng rằng nước Pháp sẽ giữ được địa vị bá chủ ở châu Âu. Đối thủ chính của Clémăngxô trong hội nghị này là người đứng đầu chính phủ Anh, 56 tuổi, Thủ tướng Lôi Gióocgiơ (Lloyd George), với tham vọng giữ thế quân bình giữa Pháp và Đức, mở rộng thế lực của đế quốc Anh và giữ vai trò trọng tài ở châu Âu. Tham gia hội nghị còn có Tổng thống Mĩ Uynxon (Thomas Woodrow Wilson), một người cao gầy với cặp kính tráng hệt như một giáo sư đáng kính, đích thân sang Pari tham dự hội nghị Vécxai. Trước khi Chiến tranh thế giới thứ nhất kết thúc, từ tháng 1-1918, Tổng thống Uynxon đã đưa ra "Cương

linh hòa bình 14 điểm". Cương lĩnh này rất chi tiết, nhưng chủ là những lời đường mật cảm dỗ, dựa trên nguyên tắc phân chia "công bằng" của chủ nghĩa đế quốc. Đầu phái đoàn Italia là Thủ tướng V. Oôclandô (Vittorio Emanuele Orlando), một ông già khôn ngoan có mái tóc màu xám, mong muốn đạt được những quyền lợi to lớn của Italia ở khu vực Địa Trung Hải...

Sau nhiều tháng bàn cãi gay go giữa các đoàn tham dự hội nghị, ngày 6-5-1919, hội nghị toàn thể thông qua dự thảo hòa ước Vécxai và hôm sau chuyển cho Bộ trưởng Ngoại giao Đức. Chủ tịch hội nghị, Thủ tướng Pháp Clémangxô tuyên bố hùng hồn : "Giờ phút cuối cùng đã đến. Các ngài yêu cầu hòa bình. Chúng tôi đồng ý trao hòa bình cho các ngài". Ngày 28-6-1919, phái đoàn Đức gồm đại biểu các đảng phái đến Vécxai để ký hòa ước. Clémangxô trong bộ lê phục màu đen trịnh trọng tuyên bố : "Hôm nay, chúng ta tập trung ở đây để ký hòa ước". Sau khi đã hoàn thành việc ký kết, Clémangxô tuyên bố kết thúc cuộc họp. Chiều hôm đó, ở Pari tràn ngập rồng cờ ; từ tháp Épphen, những ánh đèn xanh, đỏ, trắng chiếu vào thành phố. Cũng vào ngày đó, các thành phố ở Đức treo cờ rủ.

Nội dung hòa ước Vécxai gồm các điều khoản về lãnh thổ, về đảm bảo an ninh và bồi thường chiến tranh. Quy ước thành lập Hội Quốc Liên kí ngày 28-4 cũng được đưa vào hòa ước. Theo hòa ước này, đế quốc Anh là kẻ được lợi nhiều nhất vì thuộc địa được mở rộng. Thành quả chủ yếu của Pháp là lấy lại được hai tỉnh Andai và Loren (bị mất cho Đức sau chiến tranh Pháp - Phổ 1870 - 1871) và được quyền khai thác than ở hạt Xarô (Sarre) thuộc lãnh thổ Đức. Ngoài ra, trong số những thuộc địa cũ của Đức và Thổ Nhĩ Kì, Pháp được quyền ủy trị ở Xyri, Libăng, một phần Tôgô và một phần Camorun. Các nước khác thuộc phe thắng trận đều được chia một số quyền lợi nhất định, như Nhật Bản được làm chủ vùng bán đảo Sơn Đông của Trung Quốc, làm chủ

các đảo ở Thái Bình Dương phía bắc đường Xích đạo, vốn là thuộc địa của Đức...

Với hòa ước này, Đức mất 1/8 đất đai, gần 1/12 dân số, 3/4 mỏ sắt, gần 1/3 mỏ than, 2/5 sản lượng gang, gần 1/3 sản lượng thép và gần 1/7 diện tích trồng trọt. Đức phải bồi thường 132 tỉ mác. Đức bị hạn chế vũ trang đến mức tối đa : hải quân bị giải giáp, bộ binh chỉ được giữ đến 100.000 người. Các thuộc địa của Đức trở thành đất "úy trị" của Hội Quốc Liên...

Ngoài Hòa ước Vécxai kí với Đức, những hòa ước khác cũng lần lượt được ký kết với các nước đồng minh của Đức là Áo - Hung, Bungari, Thổ Nhĩ Kì trong những năm 1919 - 1920. Những hòa ước này đã dẫn đến sự tan vỡ của đế quốc Áo - Hung và đế quốc Thổ Nhĩ Kì. Hòa ước Vécxai và những hòa ước tiếp theo hợp thành hệ thống hòa ước Vécxai. Việc tổ chức lại thế giới sau chiến tranh giữa bọn đế quốc với nhau đã được thực hiện, trong khi đó quyền lợi của nhân dân thuộc địa, phụ thuộc hoàn toàn không được đề cập tới.

Bên cạnh những đoàn đại biểu chính thức, có nhiều đoàn đại biểu thay mặt cho các dân tộc bị áp bức như Ailen, Arập, Trung Quốc, Ấn Độ, Triều Tiên v.v.. Với danh nghĩa của tổ chức nhóm người Việt Nam yêu nước ở Pari và các tỉnh nước Pháp, Nguyễn Ái Quốc đã gửi đến cho các đoàn đại biểu Đồng minh và tất cả các nghị viên của Quốc hội Pháp bản yêu cầu tám điểm của Việt Nam.

Hội nghị Vécxai kết thúc, nhưng những mâu thuẫn cơ bản của thế giới đã không giải quyết nổi, mà lại chứa đựng những mâu thuẫn mới sâu sắc hơn. Chính vì thế, chỉ 20 năm sau (năm 1939), cuộc chiến tranh thế giới mới lại bùng nổ.

CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI Ở NGA

59 - CUỘC TẤN CÔNG CUNG ĐIỆN MÙA ĐÔNG Ở PÉTORÔGRÁT MỞ ĐẦU CUỘC CÁCH MẠNG XHCN THÁNG MƯỜI NGA

Đêm 24 - 10 (theo lịch cũ của Nga, tức 6-11-1917), trời đã tối hẳn, trên đường phố ở Pétorôgrát hoang vắng, lạnh lẽo như đang chờ đợi một cái gì. Lênin cải trang cùng đồng chí Rakha đến viện Xmônnui để trực tiếp lãnh đạo cuộc khởi nghĩa.

Tại Viện Xmônnui, trên các cửa sổ đều có đốt lửa, phía ngoài là xe thiết giáp, trạm gác bố trí tại cửa ra vào. Một đám lửa đang cháy cạnh trạm gác, các chiến sĩ Cận vệ đỏ, nhưng thủy thủ và những người thay gác ngồi chung quanh đống lửa. Binh sĩ vũ trang đi lại tấp nập. Tất cả đều hoạt động như một ổ kiến khổng lồ. Những xe vận tải đầy ắp súng trường, súng máy và đạn được chạy vào cổng... Tại một căn phòng nhỏ, chúng tôi say sưa bối rối lục lưỡng trên bản đồ đến nỗi không nhận thấy Lênin bước vào phòng. Kho có thể nói tình cảm đạt dào trong chúng tôi như thế nào khi trông thấy Lênin. Người nhìn vào chúng tôi một cách thâm trầm như muốn nói : "Giờ ấy đã đến... Giờ cuối cùng của giai cấp tư sản".

Ngay lúc đó, chúng tôi báo tin cho khắp các trung đoàn, các nhà máy biết : Lênin trực tiếp lãnh đạo cuộc khởi nghĩa. Từ khắp bốn phía thành phố Pétorôgrát, các đồng chí lãnh đạo các đội Cận vệ đỏ, các đơn vị khởi nghĩa gửi lời chào Lênin : mọi người đều ước ao được trực tiếp nghe Lênin truyền lệnh.

Chính phủ lâm thời tư sản đưa các đội canh gác đến đóng chung quanh những cơ quan quan trọng nhất. Các sĩ quan học sinh, tiểu đoàn nữ xung kích, tiểu đoàn kị binh xung kích Giêoocgi, các đơn vị Cadarc đến tập trung tại Cung điện Mùa Đông. Sáng sớm 25-10, với danh nghĩa Bộ chỉ huy tối cao, Kêrenxki (Thủ tướng Chính

phủ lâm thời) đến Bộ Tổng tham mưu, ra lệnh cho các trung đoàn Cadarc sông Đông số 1, 4 và 14 đến tiếp ứng cho Chính phủ lâm thời. Nhưng các đơn vị Cadarc không thi hành lệnh ấy, lấy lí do là kỵ binh của họ không có bộ binh sử dụng súng máy yểm trợ. Trung đoàn pháo lựu, trường quân sự Páplóp và các đơn vị ở Péterográt cũng từ chối tiếp viện. Kêrenxki báo tin cho Chính phủ lâm thời biết lực lượng còn rất ít. Sau đó viện lí do đến gấp các đơn vị, Kêrenxki lợi dụng xe của đại sứ quán Mĩ, trốn khỏi thành phố. Tất cả các sĩ quan cao cấp của Bộ Tổng tham mưu cũng bỏ về nhà riêng, chỉ còn lại Chính phủ lâm thời ở lại trong Cung điện Mùa Đông.

Kế hoạch tấn công Cung điện Mùa Đông đã được ấn định vào rạng sáng ngày 25-10. Đến 7 giờ sáng, đợt tấn công thứ nhất bắt đầu. Các vòng đai khép lại, nhưng các cuộc tấn công quá chậm chạp và phải dùng ôtô để chuyển mệnh lệnh. Quân đội cách mạng ngày càng siết chặt vòng vây. Ba giờ chiều, các nòng súng đại bác chĩa thẳng vào Cung điện. Từng giờ từng phút, chiến sĩ chờ lệnh phát hỏa. Chiến sĩ Cận vệ đỏ kiên nhẫn hơn cả. Họ cẩn thận đứng sau những chướng ngại vật hoặc đi lại lại một cách tin tưởng, làm nhiệm vụ tuần tiễu của mình. Các đội tuần tra quan sát theo dõi mọi hoạt động của bọn phản cách mạng. Vòng vây dần dần tiến sát đến quảng trường Cung điện Mùa Đông. Sáu giờ chiều, cung điện bị vây chặt. Binh sĩ và thủy thủ bờ gân đến cung điện. Họ nối tiếp nhau chiếm lấy tất cả những góc đường và các mái nhà ở bến tàu cạnh Bộ Hải Quân và Cung điện. Các con đường chung quanh bờ vào vườn hoa Cung điện đều lọt vào tay quân ta. Từ Khải hoàn môn, từ phố Thủy binh, từ những muồng ranh của Nhà tu kin, từ đầu vườn hoa Aécxandrốp đến quảng trường Cung điện Mùa Đông vòng vây dần khép chặt. Bọn sĩ quan dựng chướng ngại vật chặn cổng ra vào Cung điện Mùa Đông, hàn học theo dõi sự hoạt động của các vòng vây thứ nhất, nã hàng

loạt đạn súng máy và súng trường vǎo các mục tiêu di động của chúng ta. Chiến sĩ ta chiếm từng hố một, rồi tập trung đến các vách tường bằng cẩm thạch của Cung điện.

Sáu giờ chiều, trong cuộc hội nghị cuối cùng tại đồn Pêtrôpáplôpxki, chúng tôi quyết định gửi tối hậu thư cho Bộ tham mưu khu quân sự Pétorôgrát buộc chúng đầu hàng, nếu không sẽ bị đại bác từ chiến hạm Rạng Đông bắn tan tành. Một tối hậu thư khác được gửi đến Chính phủ lâm thời tư sản, buộc chúng phải dọn sạch chướng ngại vật và hạ vũ khí đầu hàng vô điều kiện. Theo điều kiện đã quy định, sau 20 phút không nhận được câu trả lời, chiến hạm Rạng Đông sẽ nổ súng, thủy thủ đổ bộ lên bờ, các đơn vị Cảnh vệ đó sẽ xung phong vào Cung điện Mùa Đông.

Bất ngờ, đạn đại bác nổ trên đầu chúng tôi. Đó là một loạt sáu viên đạn đại bác của chiến hạm Rạng Đông bắn vào Cung điện. Hàng ngũ bọn bảo vệ Cung điện hốt hoảng. Lợi dụng sự hốt hoảng của đối phương, thủy thủ, chiến sĩ Cảnh vệ đó và binh sĩ cách mạng xung phong. Đó là giờ phút lịch sử của cách mạng, giờ phút dữ dội, đẫm máu, nhưng đẹp đẽ, mà tôi không bao giờ quên được. Trong bóng tối của đêm trường, có ánh chớp của lửa đạn chiếu sáng từ khắp các đường phố và từ sau các góc phố gần nhất. Đông người dùng mảnh như vũ bão không một phút nào ngắt quãng, lao tới và tràn ra các gian phòng của Cung điện.

Chúng tôi sục đi tìm các Ủy viên của Chính phủ lâm thời. Đến một gian phòng, một sĩ quan học sinh mặt tái xanh như chàm đang đứng gác :

- Ở đây là Chính phủ. - Hắn hơi run run cản đường.

- Còn đây là Cách mạng. - Thủy thủ đi theo tôi trả lời.

Chúng tôi mở cửa ra và nhìn thấy mười lăm khuôn mặt sợ hãi của những Ủy viên Chính phủ lâm thời. Ông Opxencô tiến lên trước, tay cầm súng lục, tuyên bố bắt những Ủy viên của Chính phủ lâm thời. Cuộc chiến đấu kết thúc. Tôi nhìn đồng hồ : 3 giờ kém 15 phút.

60 - CUỘC ĐÓN TIẾP LÊNIN TỪ NƯỚC NGOÀI TRỞ VỀ CỦA NHÂN DÂN PÊTÔTÔGRÁT

Tối 3-4 (theo lịch cũ của Nga, tức 16-4-1917), Lênin từ Thụy Sĩ trở về. Nhân dân Pêtotôgrát đã kéo đến nhà ga Phần Lan để đón Người. Sau những khói công nhân, anh em cựu binh sĩ xếp thành hàng ngũ đều đặn. Những khói đi trễ không còn chỗ đứng trên quảng trường, phải dừng lại trên các đường phố gần đấy.

Trên đâu những đoàn người di đón là một rùng cờ và khẩu hiệu. Những lời chào mừng lạnh lùng của giải cấp vô sản và những khẩu hiệu chiến đấu trong thời kì đó được ghi trên các biểu ngữ :

- Lênin muôn năm !
- Lãnh tụ cách mạng muôn năm !
- Đả đảo chiến tranh !
- Cách mạng muôn năm !

Tiếng tú của còi xe đột nhiên phá tan sự im lặng. Hai xe thiết giáp chạy đến cổng lâu đài Nga hoàng cũ, rồi quay đầu lại, đứng hai bên cổng ra vào lâu đài, nơi mà Lênin sẽ đi qua. Những xe vận tải đèn pha sáng rực cũng chạy đến.

Tàu hỏa đến trễ. Gần 10 giờ 30 phút, có tiếng còi tàu tú lên. Giờ phút trang nghiêm bắt đầu. Đội quân nhạc cử bài Mácxâye. Chuyến tàu số 12 vào sân ga. Trên cửa toa xuất hiện khuôn mặt hiền từ của Vladimia Ilitsơ Lênin. Người mặc áo ba-đờ-suy đen, đầu đội mũ nón đen vành cứng. Trong áo ba-đờ-suy lộ ra một bộ đồng phục đen, một áo sơ mi cổ trắng và một khăn quàng cổ xanh.

Bước xuống bậc thang thứ nhất, Lênin nhìn khắp những người đón tiếp, nâng mũ lên và sung sướng vẫy chào. Trên khắp sân ga, tiếng vỗ tay và tiếng hoan hô vang lên như sấm. Công nhân công kinh Lênin và đặt Người lên xe thiết giáp, khi đó đã chạy đến cửa ra vào nhà ga. Lênin đứng trên xe thiết giáp diễm thuyết rất hùng biện.

Khi xe thiết giáp chuyển bánh, nhân dân vẫn tiếp tục đổ ra các đường phố ngày càng đông him và bám theo sau xe. Xe chạy đến Cung điện Ksexincôi, Lênin được công khen vào Cung điện. Thấy nhân dân đang chờ đợi ở bên ngoài rất đông, Lênin lại bước ra lan can và đọc một bài diễn văn ngắn. Sau đó, mọi người vẫn đứng yên tại chỗ, không chịu giải tán. Các Ủy viên Trung ương Đảng Bônsêvich phải bước ra lan can và báo tin cho mọi người biết ngày mai Lênin sẽ nói chuyện tiếp. Mai gần đến 3 giờ đêm khuya, nhân dân mới chịu giải tán.

61 - GIÔN RÍT - TÁC GIẢ CUỐN SÁCH "MƯỜI NGÀY RUNG CHUYỂN THẾ GIỚI"

Đối với nhiều người trên thế giới, đặc biệt đối với các nước nói tiếng Anh, cuốn sách "Mười ngày rung chuyển thế giới" của Giôn Rít (John Reed) là tài liệu giới thiệu đầu tiên cuộc Cách mạng xã hội chủ nghĩa tháng Mười Nga vĩ đại.

Giôn Rít sinh ngày 22-10-1887 ở thành phố Poóclen (Portland), bang Ôrêgon (Oregon) (Hoa Kỳ). Sau khi tốt nghiệp phổ thông, Giôn Rít đến học ở trường Đại học Havort (Harvard) nổi tiếng nhất nước Mĩ. Sau khi tốt nghiệp đại học, Giôn Rít nhanh chóng trở thành một nhà văn và nhà báo khá nổi tiếng. Ông đã viết nhiều bài báo, truyện ngắn, thơ và kịch đăng trên các báo, tạp chí hàng đầu của nước Mĩ. Là một nhà báo, Giôn Rít đã đi khắp nước Mĩ và những chuyến đi đó giúp ông hiểu được đời sống, cũng như sức mạnh của giai cấp công nhân. Ông luôn có mặt ở những nơi bạo lực cách mạng như trong cuộc đấu tranh của công nhân thép dệt ở Patécsor (Paterson), cuộc đấu tranh của những người da đen chống tệ phân biệt chủng tộc ở bang Colôradô...

Khi cuộc Chiến tranh thế giới thứ nhất xảy ra, Giôn Rít đã đến các mặt trận ở Pháp, Đức, Italia, Thổ Nhĩ Kỳ và Nga. Từ chiến

trường châu Âu trở về, ông đã viết nhiều bài báo tố cáo sự tàn bạo của chiến tranh. Vì thế, ông bị đưa ra tòa án Niu Yooc (New York).

Mùa hè 1917, Giôn Rít đến nước Nga và theo dõi một cách có cảm tình phong trào cách mạng của giai cấp công nhân Nga. Khi cuộc Cách mạng tháng Mười nổ ra, ông luôn luôn có mặt ở những nơi nóng bỏng nhất của cuộc đấu tranh. Ông đã tham gia cuộc khởi nghĩa ở Pétotôgrát, đến tận viện Xmônnui, nơi Lênin lãnh đạo cuộc khởi nghĩa.

Trở về nước Mĩ năm 1918, Giôn Rít cùng những người mácxit đã tổ chức ra "Đảng Cộng nhân cộng sản", tiền thân của Đảng Cộng sản Mĩ. Những điều mắt thấy tai nghe trong Cách mạng Nga, cùng những kinh nghiệm trong cuộc đời hoạt động của ông, đã giúp ông trở thành nhà cách mạng chân chính. Ông không chỉ là người sáng lập Đảng Cộng sản Mĩ, mà còn hoạt động tích cực trong Quốc tế Cộng sản.

Năm 1920, ông đến làm việc ở Cápcado. Ông đã tham dự Đại hội Cộng nhân phương Đông. Ở đó, ông bị bệnh và mất ngày 17-10-1920. Giôn Rít được mai táng gần chân tường điện Kreml (Matxcova) cùng với các chiến sĩ cách mạng khác.

62 - VIỆN XMÔNNUI

Viện Xmônnui, đại bản doanh của Ủy ban trung ương Xô viết toàn Nga và của Xô viết Pétotôgrát, ở cách trung tâm vài dặm đường, mãi tận cuối thành phố, trên bờ sông Nêva rộng lớn... Những vòm xanh viền vàng của tu viện Xmônnui trông thật đẹp. Mặt chính của viện Xmônnui, dài tới 200 mét, cao bốn tầng. Cửa chính có huy hiệu của vua, khắc trên đá.

Dưới chế độ cũ, Viện là một trường đồng tu nổi tiếng cho các thiếu nữ quý tộc, được chính nữ hoàng bảo trợ. Viện có trên một trăm phòng lớn, tường trắng và trần truồng. Trên các cửa, vẫn còn những tấm biển trên đề "Lớp 4" hoặc "Buồng giáo viên". Nhưng lại có những chữ để vội : "Ban chấp hành trung ương Xô viết Pétrotográt", "Ủy ban trung ương Xô viết toàn Nga", "Phòng đối ngoại", "Liên hiệp binh lính xã hội chủ nghĩa", "Ban chấp hành trung ương Công đoàn toàn Nga", "Ủy ban xí nghiệp", "Ủy ban trung ương quân đội" ; những phòng khác thì để cho các cơ quan trung ương, hoặc dùng làm phòng họp cho các đảng phái chính trị.

Ở tầng ba là phòng họp lớn, trước kia là phòng khiêu vũ của Viện. Một gian phòng trần cao, tường trắng, có hàng trăm ngọn điện có chụp chạm trổ, gắn vào những cây đèn sáng bóng ; trong phòng có hai hàng cột lớn. Ở một đầu có một cái tản, hai bên hai cây đèn cao nhiều nhánh và đằng sau là một cái khung vàng, trước kia để ảnh Nga hoàng. Xưa kia, những ngày lễ, nơi đây là nơi đặt dùi những quân phục và áo thày tu xa xỉ, trong một khung cảnh dành riêng cho các quận chúa.

Tại Xmônnui, những phòng làm việc của Ủy ban quân sự cách mạng dường như lóe ra những tia chớp, hệt như một chiếc máy phát điện chạy với một cường độ quá mức.

63 - DANH TƯỚNG THỜI CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI NGA : PHORUNDE

Phorunde (Frunze) sinh ngày 2-2-1885 tại thành phố Pitseke thuộc miền núi nước Cộng hòa Kiécghidi. Sau khi tốt nghiệp loại ưu trường Trung học tại thành phố quê hương, năm 1904 Phorunde lên kinh đô Pétécuba, học khoa Kinh tế của trường Đại học Bách khoa. Tại đây, Phorunde tiếp xúc với chủ nghĩa Mác và lao vào

hoạt động trong phong trào cách mạng với tất cả nhiệt tình của tuổi trẻ. Chỉ ít tháng sau, Phorunde bị đuổi khỏi trường và bị trục xuất khỏi Pétécuba. Nhờ thử thách hực dầu này, Phorunde được kết nạp vào Đảng Công nhân xã hội dân chủ Nga, gia nhập hàng ngũ những người Bônsêvich và trở thành một chiến sĩ cộng sản.

Năm 1906, lần đầu tiên, Phorunde gặp Lênin tại Xtockhom (thủ đô Thụy Điển), trở thành người đồng chí trung kiên của Lênin. Suốt từ cách mạng 1905 đến Cách mạng tháng Mười 1917, Phorunde liên tục hoạt động trong vòng bí mật và nhiều lần bị bắt giam. Năm 1907, Phorunde đã bị kết án treo cổ, nhưng sau đó thay bằng án dây đi Xibia. Trong những tháng lưu đày tại Xibia, Phorunde nghiên cứu sâu các tác phẩm về chiến tranh và trau dồi tri thức về quân sự.

Khi Chiến tranh thế giới thứ nhất (1914 - 1918) bùng nổ, Phorunde phụ trách một tổ nghiên cứu quân sự ở Ieccút, trung tâm Xibia. Tháng 5-1915, trên đường bị giải đi Sita, Phorunde trốn thoát, rồi vượt hàng ngàn kilômét trở về Pêteecuba, bắt liên lạc với Đảng Bônsêvich Nga. Nhận chỉ thị của Đảng, Phorunde lên đường ra mặt trận, làm công tác vận động binh lính phản đối chiến tranh để quốc, chuyển sang chiến tranh cách mạng. Tháng 2-1917, Phorunde được giao nhiệm vụ thành lập các đội cận vệ đó ở Bêlarút, phụ trách tổ chức quân sự miền Tây.

Khi Cách mạng tháng Mười bùng nổ, Phorunde được cử làm Chủ tịch Xô viết thành phố Minsk, kiêm Ủy viên Hội đồng quân sự mặt trận miền Tây. Tháng 3-1918, ông được giao nhiệm vụ làm Chính ủy quân khu Larôxláp, rồi làm Tư lệnh Tập đoàn quân thứ 4 thuộc mặt trận miền Đông. Từ đây, tài năng quân sự của Phorunde bắt đầu nổi bật.

Năm 1919, tình hình mặt trận miền Đông rất nguy kịch. Đô đốc bạch vệ Côntrắc tập hợp được 25 vạn quân, chiếm cứ một địa

bản rộng lớn suối từ miền Đông Uran qua Xibia đến tận vùng ven biển Viễn Đông. Phía sau Côntrắc còn thêm 20 vạn quân thuộc lực lượng can thiệp của Anh, Mĩ, Pháp, Nhật hỗ trợ. Lúc này, Torótxki đang phụ trách Bộ Quốc phòng và Vaxetisơ là Tổng tư lệnh Hồng quân công nông. Trước lực lượng hùng mạnh của địch, Torótxki không tin Hồng quân có thể đương đầu được với quân Côntrắc, vì vậy, đã chủ trương rút quân sang bờ Tây sông Vonga để bảo toàn chủ lực. Nhưng Phorunde chủ trương tiến công bọn Côntrắc ngay từ bờ Đông sông Vonga là nơi tập trung nhiều kho hậu cần lớn, chứ không rút sang bên kia sông. Chủ trương này được Camênhép là Tư lệnh mặt trận miền Đông tán thành.

Ngày 27-4-1919, lực lượng do Phorunde chỉ huy bắt đầu mở chiến dịch đánh vào trận tuyến của Côntrắc. Nhưng hơn một tuần sau, ngày 5-5-1919, Torótxki đã ra lệnh buộc Camênhép phải rút khỏi chức vụ Tư lệnh mặt trận, đi nghỉ để kiểm điểm vì đã làm trái chủ trương của cấp trên. Trước tình hình đó, Hội đồng quân sự cách mạng mài trận miền Đông phải cầu cứu cấp trên bằng cách khiếu nại lên Trung ương Đảng. Trong khi đó, Phorunde vẫn tiếp tục đẩy mạnh nhịp độ tiến công bọn Côntrắc. Ngay sau đó, Trung ương đã nhanh chóng xác nhận tinh chất đúng đắn của Camênhép và đánh giá cao chiến dịch do Phorunde chỉ huy. Trung ương đã chỉ thị cho Torótxki phải điều động Camênhép trở lại vị trí cũ. Chiến dịch tiến công bọn Côntrắc toàn thắng. Camênhép và Phorunde được ca ngợi là có bản lĩnh và có tài chỉ huy chiến dịch lớn. Sau này, trong hội nghị các Tư lệnh và Chính ủy của các lực lượng vũ trang Ucraina, khi nhắc lại chuyện cũ, Phorunde đã nhấn mạnh : "Đặc điểm của Hồng quân chúng ta là tiến công... Mác đã từng nói : Tiến công là một hình thức phòng ngự tốt nhất".

Mùa thu năm 1920, Phorunde lại chỉ huy các chiến dịch ở mặt trận miền Nam, đập tan bọn Bạch vệ Vrangen. Chiến thắng giải phóng Crum do Phorunde chỉ huy đã chấm dứt cuộc nội chiến.

Ngày 14-3-1924, Phorunde được cử làm Bộ trưởng dân ủy phụ trách hải quân và là Phó chủ tịch Hội đồng quân sự cách mạng (đến năm 1925 là Chủ tịch), kiêm tổng tham mưu trưởng Hồng quân công nông, kiêm Giám đốc Học viện quân sự cấp cao Hồng quân công nông.

Có lẽ những năm tháng tù đày và tham gia chiến tranh, cộng với những nhiệm vụ nặng nề phải gánh vác trong những năm đầu cách mạng đầy gian nan đã làm Phorunde hao mòn sức khỏe nhanh chóng. Ngày 31-10-1925, Phorunde mới 40 tuổi đã từ trần ở Matxcova.

Cuộc đời của Phorunde tuy ngắn ngủi, nhưng những chiến công hiển hách của ông trong suốt cuộc chiến tranh chống bọn phiến loạn trong nước và để quốc can thiệp đã khẳng định nghệ thuật chỉ huy, bản lĩnh chiến đấu và tầm nhìn chiến lược của ông. Sau khi ông qua đời, Học viện cao cấp Hồng quân công nông được mang tên Phorunde và tên họ của ông được gắn trên tường thành điện Kreml.

NUỚC ĐỨC PHÁT XÍT

64 - HITLER - TỘI PHẠM ĐẦU SỎ

Adolf Hitle (Adolf Hitler) sinh ngày 20-4-1889 tại Braunau, nước Áo, gần biên giới Đức. Bố vốn là thợ đóng giày, về sau làm nhân viên hải quan. Hitle thuở nhỏ học kém, bỏ học từ khi chưa tốt nghiệp trung học. Năm 18 tuổi, hai lần thi vào Học viện mĩ thuật đều trượt. Sau khi bố mẹ mất, Hitle lưu lạc đến thủ đô Viên làm đủ mọi nghề để sống như quét tuyết, đập thảm, vận chuyển hành lí ở các bến xe... Có một dạo, Hitle vẽ tranh để bán, nhưng tranh của y "tùn của sao chép", không có giá trị, thành thử chỉ bán treo trong các hiệu ăn nhỏ.

Hồi còn đi học, Hitle đã có khuynh hướng dân tộc chủ nghĩa, ham thích môn lịch sử và mê những cuốn sách chống người Do Thái. Năm 1913, Hitle sang cư trú ở Munkhen (hay Munich) (Đức). Một năm sau, Chiến tranh thế giới thứ nhất bùng nổ, y hăm hở đi lính, đóng quân tại mặt trận phía tây bốn năm. Năm 1917, y được phong hàm hạ sĩ. Sau chiến tranh, y lại trở về Munkhen, làm mật thám cho Bộ Chính trị Lục quân Đức. Tháng 9-1919, Hitle được lệnh đi dò la một tổ chức chính trị có tên là "Đảng Công nhân Đức". Sau khi dò xét, y thấy cương lĩnh của đảng này không giống như Đảng Xã hội dân chủ Đức, mà mang tính dân tộc chủ nghĩa đậm nét. Y cảm thấy rất hợp, bèn quyết định gia nhập ngay và nhanh chóng trở thành người lãnh đạo của đảng này. Tháng 2-1920, Hitle tuyên bố cương lĩnh 25 điểm của đảng nhằm thực hiện cái gọi là "chủ nghĩa xã hội" như : công nhân được hưởng lợi nhuận, thủ tiêu địa tô v.v.. Y đổi tên đảng thành *Đảng Công nhân xã hội chủ nghĩa quốc gia Đức*, gọi tắt là *Đảng Quốc xã* (NAZI). Do tuyên truyền lừa bịp, đảng phát triển rất nhanh.

Để áp đảo các đối thủ chính trị, Hitler cho thành lập "đội bảo vệ" (SS) của Đảng. Đội này thường mặc đồng phục màu nâu, chuyên đi giữ gìn trật tự các cuộc họp của Đảng và quấy phá các cuộc họp của các đảng khác. Ít lâu sau, y thiết kế lá cờ cho Đảng Quốc xã, gồm hình thập ngoặc (卐) màu đen, in trên một mảng tròn màu trắng, mảng tròn này là tâm của lá cờ màu đỏ. Sau đó, y cho khâu hình đó trên nền trắng tròn vào cánh tay áo của các đảng viên Quốc xã. Lá cờ có hình chữ thập ngoặc vê sau trở thành lá cờ chung cho nước Đức phát xít.

Năm 1929, lợi dụng cuộc khủng hoảng kinh tế thế giới bùng nổ, tình hình kinh tế Đức kiệt quệ, 8 triệu người Đức bị thất nghiệp, Hitler đã đi diễn thuyết khắp nơi để tranh thủ sự ủng hộ cho Đảng Quốc xã. Y nói thao thao bất tuyệt về nỗi thống khổ của nhân dân, về sự yếu kém của chính quyền hiện tại. Một số quân chúng nhân dân đang tuyệt vọng, những công nhân thất nghiệp, những nông dân và thanh niên học sinh bị mê hoặc bởi những lời nói hấp dẫn "lao động và cơm áo" của Hitler đã nghiêng về ủng hộ Đảng Quốc xã. Giai cấp tư sản cũng thấy cần phải có một chính quyền độc tài mạnh mẽ để ổn định tình hình xã hội và tiến hành chiến tranh xâm lược bên ngoài, nên đã trông cậy vào Đảng Quốc xã. Trong cuộc tuyển cử tháng 9-1930, Đảng Quốc xã đã giành được số phiếu tăng gấp 6 lần so với năm 1928 và có 107 đại biểu trong Quốc hội. Năm 1932, Hitler ra tranh cử Tổng thống, tuy không đắc cử, nhưng cũng giành được 13.418.000 phiếu (36,8%). Ngày 30-1-1933, dưới áp lực của các tập đoàn tài chính và công nghiệp đầu sỏ ở Đức, Tổng thống Hindenbusch gọi Hitler ra lập chính phủ.

Hitler lên nắm chính quyền là bắt đầu thời kì đen tối của lịch sử nước Đức. Đảng Quốc xã nắm lấy các bộ phận trọng yếu trong chính quyền: chúng nắm chặt quyền chỉ huy cảnh sát, đưa các đội xung kích SA và đội bảo vệ SS của Đảng Quốc xã vào cơ

quan cảnh sát, thành lập cơ quan mật thám (do thám và ám sát) Gestapo, xây dựng những trại tập trung... Để lấy cớ đàn áp Đảng Cộng sản Đức, bọn phát xít đã tạo ra vụ đốt nhà Quốc hội Đức, rồi vu cáo cho Đảng Cộng sản là thủ phạm. Chúng đặt Đảng Cộng sản ra ngoài vòng pháp luật, bắt giam và xử lãnh tụ Quốc tế Cộng sản G. Dimitoroff, bắt giam hàng vạn chiến sĩ cách mạng. Chúng cũng giải tán tất cả các công đoàn, các đảng phái khác. Chúng bắt bớ và giết hại người Do Thái, thành lập hàng loạt trại tập trung để giam cầm những chiến sĩ cách mạng và những người Do Thái.

Tháng 8-1934, Tổng thống Hindenbua mất. Hitler trở thành Quốc trưởng nước Đức phát xít, tập trung cả hai chức vụ Tổng thống, Thủ tướng không có nhiệm kỳ. Từ đó, y nắm toàn bộ quyền hành lập pháp và hành pháp. Y chuẩn bị xúc tiến cuộc chiến tranh thế giới mới. Tháng 10-1933, nước Đức rút khỏi Hội Quốc Liên ; năm 1935, hồi phục chế độ binh dịch, xây dựng lại lực lượng hải quân và quân sự hóa nền kinh tế. Năm 1936, Đức cùng với Italia can thiệp vũ trang vào Tây Ban Nha, giúp đỡ phát xít Phorancô, bóp chép nước Cộng hòa Tây Ban Nha do Mặt trận nhân dân Tây Ban Nha thành lập. Đức cùng với Italia và Nhật Bản thành lập Khối trực Berlin - Rôma - Tôkiô. Tháng 3-1938, Hitler dùng vũ lực thôn tính nước Áo. Tháng 9-1938, được sự thỏa hiệp của các nước để quốc phương Tây ở hội nghị Munkhen, Đức đã xâm chiếm Tiệp Khắc.

65 - CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

Các đế quốc phương Tây âm mưu đẩy nước Đức phát xít tấn công Liên Xô, nhưng ngày 1-9-1939, Đức lại tấn công xâm lược Ba Lan, một đồng minh của Anh - Pháp, buộc hai nước này phải

tuyên chiến với Đức (3-9-1939). Cuộc Chiến tranh thế giới thứ hai bùng nổ.

Ngày 9-4-1940, quân Đức tiến đánh Na Uy và Đan Mạch. Ngày 10-5-1940, quân Đức mở cuộc tấn công ảo ạt vào Bỉ, Hà Lan, Lúcxembua và Pháp. Cuối năm 1940 và đầu 1941, để tạo địa bàn chiến lược cho cuộc tiến công Liên Xô, Đức lấn lướt chiếm đóng các nước vùng Đông và Nam Âu : Hunggari, Rumani, Bungari, Hi Lạp, Nam Tư và khống chế toàn bộ vùng bán đảo Bancăng.

Với "kế hoạch Bácbarôtxa", ngày 22-6-1941, Hitler đã ra lệnh cho quân Đức mở cuộc tấn công chớp nhoáng, bất ngờ trên toàn tuyến biên giới Liên Xô. Cuối tháng 10-1941, đạo quân phía bắc của Đức đã bao vây Leningrát, đạo quân trung tâm tiến cách Matxcova 20 km, đạo quân phía nam tới Rôxtốp bên bờ biển Đen. Nhưng từ tháng 12-1941, Hồng quân Liên Xô bắt đầu chuyển sang phản công ở Matxcova. Tiếp đó, Hồng quân liên tiếp chiến thắng quân phát xít Đức ở mặt trận Xtalingrát, vòng cung Cuốcxơ và mặt trận Leningrát. Cuối năm 1944, quân đội Đức đã bị đuổi hoàn toàn khỏi lãnh thổ Liên Xô. Cuối năm 1942, phe Đồng minh Anh - Mĩ cũng chuyển sang tấn công ở mặt trận Bắc Phi, đổ bộ lên đảo Xixilia (Italia). Giữa năm 1944, Mĩ - Anh mở "mặt trận thứ hai" giải phóng Pháp và các nước Tây Âu.

Trước tình hình thất bại đã hiện rõ trước mắt, một nhóm sĩ quan lục quân Đức chủ mưu ám sát Hitler để thành lập chính phủ mới nhằm tiến tới kí hiệp ước đầu hàng Anh, Mĩ. Song mìn hẹn giờ giấu trong chiếc cặp của Hitler đặt trên bàn làm việc, khi nổ chỉ làm chết một số sĩ quan phát xít cấp dưới, còn Hitler bị thương nhẹ. Sau sự việc này, Hitler cho bắt và giết hại tất cả những người liên đới và những người bị tình nghi, lên tới 4.500 người.

Tháng 9-1944, quân đội Đồng minh tiến vào lãnh thổ nước Đức. Hitler ra lệnh cho quân đội Đức không được đầu hàng, thực hành chính sách tiêu thổ và chống cự một cách tàn bạo, điên cuồng.

Ngày 16-4-1945, Hồng quân Liên Xô bắt đầu tấn công vào Béclin, sào huyệt cuối cùng của phát xít Hitler. Đến ngày 28-4-1945, Hitler đã tổ chức hôn lễ với E.Braun tại căn hầm tránh đạn, đồng thời tuyên bố bản di chúc của y : Cử Đơnit Goen làm Thống soái và làm Thủ tướng thay y. Chiều ngày 30-4-1945, được tin quân đội Liên Xô đã chiếm được nhà Quốc hội, Hitler đã tự sát bằng phát súng lục bắn vào thái dương, còn E.Braun uống thuốc độc. Xác của hai người để ở vườn hoa Phủ thủ tướng, sau đó bị ném vào một hố bom và thiêu bằng dầu.

Cuộc chiến tranh thế giới thứ hai đã làm thiệt mạng 53 triệu người, làm bị thương và tàn tật 90 triệu người và tổn thất về của cải vật chất tới 4.000 tỉ đô la. Hitler là tên phát xít tàn bạo nhất trong lịch sử nhân loại.

66 - CUỘC BẠO ĐỘNG TIỆM BIA VÀ CUỐN "CUỘC CHIẾN ĐẤU CỦA TÔI" CỦA HITLER

9 giờ tối ngày 8-11-1923, Hitler cầm đầu một toán xung kích ("đội bảo vệ SS") của Đảng Quốc xã xông vào một tiệm bia ở thành phố Bayéc (Bayern), ở đây đang có cuộc nói chuyện của Ông Ca (Kahr), Chủ tịch bang Bayéc trước 3000 dân chúng. Họ ngồi trên những chiếc ghế dài thô sơ vừa nghe nói chuyện, vừa uống bia vui vẻ. Hitler dùng súng súng buộc Ông Ca và hai người nữa sang phòng bên cạnh, sau đó y tuyên bố trước công chúng trong tiệm bia : "Chính phủ bang Bayéc và trong toàn quốc đã bị lật đổ, chính phủ lâm thời đã được thành lập". Trong khi y đang ba hoa, thì Ông Ca và hai người kia trốn thoát.

Ngày hôm sau, Hitler cùng tướng Ludendorff (Ludendorff) dẫn một đoàn biểu tình khoảng 3.000 người tiến về trung tâm thành phố. Y âm mưu chiếm Tòa thị chính của bang Bayéc. Khi qua sở cảnh

sát, Hitler kêu gọi cảnh sát đầu hàng. Bỗng một phát súng vang lên và hai bên lao vào ẩu đả. Kết quả 16 tên Quốc xã và 3 viên cảnh sát bị thiệt mạng.

Cuộc "bạo động tiệm bia" bị dập tắt. Hitler bị bắt và bị tuyên án 5 năm tù, nhưng chỉ hơn một năm sau y đã được tha. Trong thời gian ở nhà tù, Hitler đã viết cuốn "Cuộc chiến đấu của tôi" (Mein Kampf). Cuốn sách dày 792 trang, văn chương khô khốc với nội dung cực kỳ phản động. Y để xướng tính siêu việt của người Đức, phỉ báng người Do Thái và các dân tộc khác. Y chủ trương người Đức có quyền thống trị các dân tộc "thấp kém" và cần phải dùng vũ lực để "giành lấy không gian sinh tồn". Cuốn sách này về sau trở thành "Kinh Thánh" của bọn phát xít Đức.

NUỚC ITALIA PHÁT XÍT

67 - CUỘC ĐẢO CHÍNH PHÁT XÍT CỦA MUTXÔLINI Ở ITALIA

Sau Chiến tranh thế giới thứ nhất, nước Italia, tuy là nước thắng trận, nhưng đất nước bị tàn phá nặng nề, kinh tế suy sụp, mâu thuẫn xã hội gay gắt, phong trào cách mạng ngày càng dâng cao. Tại hội nghị Vécxai, phái đoàn Italia chỉ giành được những quyền lợi nhỏ bé so với tham vọng đất đai to lớn của mình. Trong bối cảnh lịch sử đó, chủ nghĩa phát xít đã xuất hiện đầu tiên ở Italia năm 1919 do Mutxolini khởi xướng.

Bênito Mutxolini (Benito Mussolini, 1883-1945) là con một người thợ rèn, nguyên là đảng viên Đảng Xã hội Italia, nhưng bị khai trừ năm 1914, vì cổ vũ chính sách dân tộc cục đoan và chủ nghĩa quân phiệt. Năm 1919, Mutxolini thành lập những nhóm vũ trang, những "bó chiến đấu" (Fascio di Combattimento). Chữ "phát xít" được phiên âm từ chữ "Phát-xi-ô" (Fascio) có nghĩa là "bó" (đó là những bó roi buộc chụm lại tượng trưng cho quyền lực của vị thẩm phán ở La Mã thời cổ đại), từ đó có tên chủ nghĩa phát xít, đảng phát xít. Những "bó chiến đấu" này mới đầu chủ yếu tập hợp những sĩ quan tiểu tư sản giải ngũ nhằm chống lại phong trào công nhân Italia. Năm 1920, Mutxolini cải tổ các "bó chiến đấu" thành một chính đảng phát xít (Fascite) và y trở thành người sáng lập và là thủ lĩnh tối cao (Duce) của Đảng phát xít Italia. "Cường lịnh chính trị" của Đảng phát xít Italia, ngoài những phần mi dân, là chủ trương thiết lập một "chính quyền cứng rắn, đủ sức mạnh", "chống cộng sản", "đàn áp phong trào đấu tranh của công nhân" và về đối ngoại, "chống hệ thống hòa ước Vécxai", thực hiện "bành trướng lãnh thổ ra bên ngoài Italia", "thu hồi những đất đai của đế quốc La Mã khi xưa", "khôi phục danh dự và vinh quang của

"Italia" v.v.. Chính quyền tư sản, giáo hội Thiên chúa giáo và bọn tư bản lũng đoạn ở Italia đã ủng hộ Đảng phát xít để chống lại phong trào cách mạng ở Italia. Cuối năm 1920, bọn phát xít tăng cường hoạt động. Hai năm sau, thế lực của chúng đã hành truyềng ra cả nước. Ngày 24-10-1922, ở Napoli (Nam Italia) trong nhà hát Xan Caclô đã diễn ra đại hội của Đảng phát xít. Có khoảng hai vạn tên phát xít áo đen có vũ trang từ các nơi kéo đến. Chúng đòi năm chính quyền. Mutxolini tuyên bố : "Hoặc là họ trao chính quyền cho ta, hoặc là ta tiến vào Rôma". Bọn phát xít hô to : "tiến vào Rôma !". Lực lượng phát xít tiến hành tổng động viên ngày 27-10 và cuộc tấn công dự định vào ngày 28-10. Ngày 27-10, chính phủ của nhà vua tuyên bố từ chức, để nghị vua Victo-Emmanuel III ban bố tình trạng đặc biệt ; nhưng nhà vua đã từ chối việc làm đó. Ngày 29-10-1922, dưới áp lực của bọn tư bản lũng đoạn, nhà vua đã chấp thuận cử Mutxolini làm Thủ tướng. Mutxolini đã lập tức từ Milanô tiến vào Rôma trong toa xe lửa tốc hành. 10 giờ 42 phút ngày 30-10-1922, Mutxolini có mặt ở Rôma. Cũng trong thời gian đó, các đơn vị phát xít mặc áo đen cũng từ các phía tiến vào Rôma, không gặp sự kháng cự nào "Cuộc tiến quân vào Rôma" thực tế là một cuộc đảo chính của bọn phát xít Mutxolini. Chúng tuyên bố lật đổ chế độ cũ (nên dân chủ đại nghị) và thiết lập chế độ mới (chế độ độc tài phát xít).

Sau khi lên cầm quyền, Mutxolini đã thiết lập ở Italia một chế độ độc tài phát xít cực kỳ phản động. Y đã giải tán tất cả các đảng phái chính trị, thủ tiêu mọi quyền tự do dân chủ tư sản và thay vào đó là một chế độ độc tài cá nhân, mà y là "thủ lĩnh tối cao", "người dẫn đường" với những quyền lực vô hạn. Về mặt đối ngoại, chính quyền phát xít Mutxolini đã phái quân đội đi xâm lược Abitxini (hay Etiopi) (1935), đưa quân sang Tây Ban Nha tiến hành can thiệp vũ trang chống lại cách mạng Tây Ban Nha (1936), thôn tính Anbani (4-1939) và cùng với bọn phát xít Hitler, quân

phiệt Nhật Bản thành lập trực phái xít Béclin-Rôma-Tôkiô để chuẩn bị phát động cuộc Chiến tranh thế giới thứ hai.

68 . NHỮNG NGÀY CUỐI CÙNG CỦA MUTXÔLINI

Tháng 4-1945, quân Đức bị đánh bại trên chiến trường Italia. Mutxôlini thấy thời vận của mình đã hết, nên đề xuất yêu cầu đàm phán với Mặt trận giải phóng dân tộc Italia. Theo lời hẹn thì ngày 27-4, Mutxôlini sẽ đến nơi đàm phán, nhưng y lại quyết định không đến và vội vã chạy trốn. Mutxôlini và người tình Bêtaxi của y mang 33 kg vàng và một vali văn kiện qua đường rừng Vantai sang Thụy Sĩ. Để tránh sự kiểm tra của quân du kích, trên đường đi, y chia tay với Bêtaxi, một mình hóa trang thành lính Đức, ngồi trà trộn trên chiếc xe tải dùng để kéo pháo của lính Đức. Nhưng quân du kích được mật báo, đã kiểm tra chặt chẽ đoàn xe qua biên giới này. Ông Bin, phó chỉ huy đội quân du kích mang tên "Garibandi" đã nhận ra Mutxôlini ngồi phía trong cùng chiếc xe tải, nói một cách châm biếm : "Chẳng nhẹ dây không phải là hiệp sĩ Bênitô Mutxôlini ư ?".

Hai giờ sau, tên phái xít độc tài Mutxôlini đã bị áp giải về Ủy ban thị trấn Đôngô, cùng với 16 tên phái xít đầu sỏ khác. Khi kiểm tra hành lí mang theo của Mutxôlini, y chỉ cho những người khám xét chiếc vali mang theo, nói : "Xin chú ý, những văn kiện trong đó rất hệ trọng cho Italia sau này". Chiếc vali đó có chứa thư tín giữa Hitler và Mutxôlini trong những năm cuối chiến tranh. Đại bộ phận những thư của Hitler đều chỉ trích và phê bình Mutxôlini. Có lẽ Mutxôlini định dùng những bức thư đó để bào chữa cho tội ác của mình và bầy tỏ cho các nước Đồng minh rằng : Y cũng bị Hitler kéo lên cổ xe chiến tranh. Trong chiếc vali còn có thư

của Thủ tướng Anh Sôcsin gửi cho Mutxolini. Song kì lạ thay, sau đó không lâu, chiếc vali đó bỗng nhiên không cánh mà bay.

Tin Mutxolini và bọn đầu sỏ phát xít bị bắt lan truyền đi rất nhanh. Trước cửa Ủy ban thị trấn Đông Đạt nich dân chúng biếu tình. Họ đá đảo, ném đá và trúng thõi vào các phán tử phát xít. Để chờ mệnh lệnh của cấp trên và để tránh việc dân chúng phản nổ có thể xông vào đánh chết Mutxolini và đồng bọn. Chỉ huy quân du kích cho chuyển chúng về giam ở đồn cảnh binh. Tại đây, Mutxolini đã gặp lại Bêtaxi cũng đã bị bắt trước đó.

Ngày hôm sau, 28-4-1945, quân du kích Italia chấp hành mệnh lệnh của Bộ tư lệnh quân đoàn giải phóng đã đưa Mutxolini và đồng bọn ra hành quyết tại làng Giulinô. Khi quân du kích cầm súng bắn vào Mutxolini, Bêtaxi nhào đến như muốn lấy thân mình che chở cho Mutxolini. Rút cục là mụ cũng bị trúng đạn chết. Xác của Mutxolini được đưa về Milanô, treo ngược tại trạm bán xăng gần quảng trường thành phố.

PHONG TRÀO GIẢI PHÓNG DÂN TỘC Ở CÁC NƯỚC THUỘC ĐỊA VÀ PHỤ THUỘC GIỮA HAI CUỘC CHIẾN TRANH THẾ GIỚI

69 - PHONG TRÀO VĂN HÓA MỚI (1915) VÀ PHONG TRÀO NGŨ TÚ (1919) Ở TRUNG QUỐC

1. Phong trào văn hóa mới

Cuộc cách mạng Tân Hợi (1911) ở Trung Quốc bị thất bại do các thế lực phong kiến câu kết với đế quốc. Các phản tử trí thức phong kiến phản động nấp dưới chiêu bài "bảo tồn quốc túy", để xương "phục cổ, tôn Khổng", nhằm phản kích lại trào lưu tư tưởng dân chủ tư sản của thế kỉ XVIII. Trước tình hình đó, những phản tử trí thức cấp tiến của giai cấp tư sản và tiểu tư sản đã khởi xương "Phong trào văn hóa mới" với ba nội dung : dân chủ, khoa học và văn hóa mới. Tạp chí *Tân thanh niên* là cơ quan ngôn luận của phong trào này. Tạp chí ra số đầu năm 1915 đến năm 1922 thì đình bản. Trong ban biên tập tạp chí có Lí Đại Chiêu, Trần Độc Tú, Lỗ Tấn, Hồ Thích... Ngay từ đầu, tạp chí này đã đề xương chính trị dân chủ, chống lễ giáo phong kiến, chống học thuyết Khổng Tử, đề xương khoa học, phản đối mê tín dị đoan. Tạp chí này còn đề xương "cách mạng văn học" lấy văn bạch thoại làm vũ khí tư tưởng. Trong trận tuyển văn học mới, Lỗ Tấn được suy tôn như một "chủ soái" có công đi đầu và đặt nền móng cho nền văn học hiện đại Trung Quốc.

2. Phong trào Ngũ Tú

Ngày 4-5-1919, hơn 5.000 học sinh Bắc Kinh đã tập hợp trước Thiên An Môn, tiến hành biểu tình thị uy trên các đường phố Bắc Kinh. Học sinh biểu tình mang theo cờ, biểu ngữ với các khẩu hiệu : "Ngoại tranh quốc quyền, nội trùng quốc tặc" (ngoài : giành

lại chủ quyền của đất nước, trong : trường tri bợn bán nước), "Trung Quốc là của người Trung Quốc", "Phế bỏ hiệp ước 21 điều", "Thề chết giành lại Thanh Đảo" v.v.. Những người biểu tình đòi xử tội ba tên gian tặc bán nước : Tào Nhữ Lâm (lúc này làm Tổng trưởng giao thông, nguyên là Thứ trưởng ngoại giao của chính phủ Viên Thế Khải, người trực tiếp ký kết "hiệp ước 21 điều"), Lục Tôn Dư (Tổng giám đốc ngân hàng, nguyên là Công sứ Trung Quốc tại Nhật Bản khi ký kết "hiệp ước 21 điều"), Chương Tông Tường (lúc này làm Công sứ Trung Quốc tại Nhật Bản, người đã ký kết vay nợ Nhật Bản). Quản chúng biểu tình thị uy trước sứ quán Nhật, phá hàng rào cảnh sát vũ trang xông vào nhà ở của Tào Nhữ Lâm, đúng lúc ba tên Tào, Lục, Chương đang tụ tập ở đây. Chương Tông Tường bị học sinh bắt, bị đánh một trận rất đau, phải nằm lăn ra đất giả chết, còn hai tên Tào, Lục trốn thoát. Sau đó, học sinh châm lửa đốt nhà Tào Nhữ Lâm. Đến khi lửa cháy đến tận nóc, những người biểu tình mới rút đi nơi khác. Chính phủ Bắc Kinh phái quân đội, cảnh sát đến đàn áp, bắt giam 32 học sinh tham gia biểu tình.

Ngày hôm sau (5-5-1919), học sinh toàn Bắc Kinh tổ chức hai khóa để phản kháng hành động đàn áp của chính phủ quân phiệt Bắc Kinh. Học sinh thành lập "Hội liên hiệp học sinh Bắc Kinh" để thống nhất lực lượng đấu tranh, tổ chức rải truyền đơn trong thành phố và đánh điện di các thành phố trong cả nước kêu gọi hưởng ứng cuộc đấu tranh của học sinh Bắc Kinh. Học sinh còn tổ chức ra những "đoàn diễn thuyết" đi nói chuyện về tình cảnh "mất nước" và nỗi thống khổ của "những người nô lệ bị mất nước" với nhân dân các khu phố ở Bắc Kinh và một số thành phố lân cận. Báo chí đương thời miêu tả lại cảnh tượng người giáng thi "nước mắt rung rung mà nói", còn người nghe thì "che mặt mà khóc", "nhiệt huyết của mọi người sôi sục căm thù". Hướng ứng lời kêu gọi của học sinh Bắc Kinh, học sinh các thành phố Thiên

Tân, Thượng Hải, Nam Kinh, Vũ Hán, Tể Nam, Trường Sa, Trùng Khánh, Quảng Châu... đều tổ chức mít tinh và biểu tình thị uy với quy mô to lớn. Trước sự phát triển ngày càng lan rộng và lớn mạnh của phong trào học sinh yêu nước, chính phủ quân phiệt Bắc Kinh thi hành nhiều biện pháp tàn bạo nhằm trấn áp cuộc đấu tranh của học sinh. Chính phủ cách chức hiệu trưởng trường Đại học Bắc Kinh Thái Nguyên Bồi, đuổi học và bắt giam nhiều học sinh. Ngày 3-6, chúng bắt giữ hơn 300 học sinh; ngày 4-6, lại bắt giữ hơn 1.000 học sinh nữa. Chúng giam giữ tại trụ sở bộ Thống lĩnh lục quân, Sở cảnh sát, trong các lớp học ở trường Đại học Bắc Kinh và trường Pháp chính. Chính sách khủng bố tàn bạo của chính phủ quân phiệt Bắc Kinh càng kích động lòng căm phẫn của mọi tầng lớp nhân dân trong cả nước.

Ngày 3-6-1919, đông đảo công nhân và các tầng lớp nhân dân Thượng Hải đã họp mít tinh, quyết định bãi công, bãi thi, bãi khóa để ủng hộ cuộc đấu tranh của học sinh Bắc Kinh. Cuộc mít tinh đã biến thành biểu tình thị uy với "cờ, biểu ngữ rợp trời, khí thế sôi sục căm phẫn". Ngay ngày hôm đó, hai vạn công nhân xe điện bãi công, rồi công nhân các xưởng cơ khí, dệt, ấn loát, xe hơi, đóng tàu v.v. bãi công tiếp theo. Công nhân bãi công kéo theo thương nhân bãi thi, làm ngưng trệ mọi sinh hoạt trong thành phố Thượng Hải. Các cửa hiệu, chợ hứa dán đầy khẩu hiệu: "Nếu không xử tội bọn bán nước, quyết không mở cửa hiệu và họp chợ!". Các nhà hát, kịch viện như "Đại thế giới", "Đại vũ đài"... nỗi tiếng đều ngừng hoạt động. Nhiều diễn viên tổ chức các "đoàn cứu quốc 10 người" đi tuyên truyền biểu diễn lưu động, kêu gọi quần chúng đứng dậy đấu tranh. Ngoài việc bãi công, bãi thi, bãi khóa, công nhân, thương nhân, học sinh và các tầng lớp nhân dân khác còn liên tiếp xuống đường biểu tình thị uy. Để biểu lộ sự đau đớn của cảnh "mất nước", nhân dân đội khăn trắng, tay cầm cờ trắng, tạo nên cảnh tượng, như một tờ báo ở Thượng Hải viết,

"cờ trắng, băng trắng làm trắng xóa các đường phố, các khu chợ, còn người đi biểu tình thì trật tự, nghiêm túc, miệng thét to các khẩu hiệu cách mạng". Quân đội, cảnh sát tìm mọi cách chặn đứng các cuộc biểu tình thị uy, nhưng cuối cùng đành phải bỏ tay trước làn sóng xuống đường của đồng đảo quân chúng nhân dân.

Phong trào Ngũ tú đã mau chóng mở rộng ra trên 20 tỉnh và hơn 100 thành phố, bao gồm các tầng lớp nhân dân rộng rãi, mà chủ lực là giai cấp công nhân. Cao trào đấu tranh của quân chúng tiếp tục lên cao ở các thành phố Thiên Tân, Nam Kinh, Hàng Châu, Vũ Hán v.v.. Đêm ngày 10-6, Tổng thương hội Thiên Tân, tổ chức đại diện quyền lợi cho đại tu sản, gửi điện khẩn cấp cho chính phủ Bắc Kinh : "Mấy chục vạn người lao động ở Thiên Tân đang nảy sinh những hiện tượng bất ổn, nếu kéo dài sẽ biến thành tình thế nguy cơ hơn cả những cuộc bãi công, bãi thi đang diễn ra. Thỉnh cầu hãy xử tội Tào, Lục, Chương và thả học sinh để tạ lỗi quốc dân và cứu gỡ tình thế trước mắt".

Những cuộc bãi công to lớn và lan rộng của công nhân, lôi kéo theo thương nhân bãi thi và học sinh bãi khóa đã làm tê liệt mọi sinh hoạt trong các thành phố lớn, giáng đòn nặng nề vào chính quyền quân phiệt Bắc Kinh, buộc chúng không thể không nhượng. Chúng buộc phải trả tự do cho tất cả những người bị bắt vì tham gia đấu tranh, cách chức ba tên bán nước Tào Nhữ Lâm, Lục Tôn Dư, Chương Tông Tường, sau đó ra lệnh cho đoàn đại biểu Trung Quốc tham dự "Hội nghị hòa bình Vécxai" cự tuyệt kí vào hòa ước. Thấy chính phủ quân phiệt Bắc Kinh đã chịu khuất phục và nhượng bộ, ngày 11-6-1919, nhân dân Bắc Kinh và nhiều thành phố ở Trung Quốc đối pháo ăn mừng. Công nhân bắt đầu trở lại làm việc, các cửa hiệu và chợ búa mở lại bình thường, học sinh lại trở về học tập ở trường cũ.

70 - CUỘC CHIẾN TRANH BẮC PHẠT HAY CUỘC NỘI CHIẾN CÁCH MẠNG LẦN THỨ NHẤT (1924 - 1927) Ở TRUNG QUỐC

Tháng 1-1923, Đảng Cộng sản Trung Quốc họp Đại hội IV tại Thượng Hải (có 20 đại biểu tham dự thay mặt cho 980 đảng viên) nhằm cải tiến công tác vận động công nhân, nông dân và chuẩn bị về tổ chức để bước vào cao trào đấu tranh cách mạng mới. Trong khi phong trào cách mạng đang lên cao, sôi nổi, thì Tôn Trung Sơn, trong một chuyến đi công cán đã lâm bệnh và từ trần tại Bắc Kinh (12-3-1925). Đó là một tổn thất lớn của phong trào cách mạng Trung Quốc. Sau khi Tôn Trung Sơn mất, phái hữu trong Quốc dân đảng, đại diện là Tưởng Giới Thạch, đã tăng cường hoạt động nhằm chống lại Đảng Cộng sản Trung Quốc và âm mưu lái cuộc đấu tranh cách mạng của nhân dân Trung Quốc vào con đường phục vụ mục tiêu chính trị phản động của chúng. Ngày 18-3-1926, Tưởng Giới Thạch, dưới danh nghĩa giám đốc trường Võ bị Hoàng Phố, ra lệnh cho Cục trưởng Cục Hải quân Lí Chi Long, là đảng viên Cộng sản, điều chiến hạm Trung Sơn về cảng Hoàng Phố có việc cần cấp. Khi chiến hạm Trung Sơn về đến Hoàng Phố, bọn Tưởng Giới Thạch liền phao tin vu cáo Đảng Cộng sản âm mưu làm đảo chính lật đổ chính phủ cách mạng Quảng Châu. Tưởng Giới Thạch vội điều động quân đội, ra lệnh giới nghiêm, bao vây trụ sở và nhà ở của cố vấn Liên Xô, bắt giữ Lí Chi Long và hơn 50 đảng viên Cộng sản, buộc toàn thể đảng viên Cộng sản phải rút ra khỏi trường Võ bị Hoàng Phố và khỏi đạo quân cách mạng. Với vụ "chiến hạm Trung Sơn", bọn Tưởng Giới Thạch đã nắm toàn quyền lãnh đạo lực lượng vũ trang cách mạng. Ngày 15-5-1926, Tưởng Giới Thạch triệu tập Hội nghị Trung ương Quốc dân đảng, đưa ra "đề án sửa đổi Đảng vụ" nhằm hạn chế sự tham gia của đảng viên Cộng sản và đoạt quyền lãnh đạo Quốc dân đảng. Tuy thế, trước khi tiến hành cuộc chiến tranh Bắc phạt, chúng vẫn giữ thái độ hai mặt để lợi dụng quân chúng.

Tháng 7-1926, cuộc chiến tranh tiêu diệt các tập đoàn quân phiệt phương Bắc (được gọi là cuộc chiến tranh Bắc phạt) bắt đầu. Khi đó, các phái quân phiệt tay sai đế quốc chia nhau thống trị các tỉnh miền Bắc Trung Quốc : Ngô Bội Phu chiếm đóng Hà Nam, Hồ Bắc ; Tôn Truyền Phương chiếm giữ Giang Tô. Chiết Giang, An Huy, Giang Tây, Phúc Kiến ; Trương Tác Lâm. ngoài các tỉnh ở Đông Bắc, còn chiếm giữ Hà Bắc, Sơn Đông... Với sự giúp đỡ của đế quốc, Ngô Bội Phu và Tôn Truyền Phương âm mưu tiến quân đánh chiếm hai tỉnh Quảng Đông và Quảng Tây là căn cứ địa cách mạng của toàn quốc.

Mở đầu cuộc chiến tranh Bắc phạt, quân đội cách mạng có khoảng 160.000 người, chia làm bốn đạo, trước tiên tiến đánh Ngô Bội Phu ở Hồ Nam, Hồ Bắc. Quân Ngô Bội Phu có khoảng 100.000 người. Quân đội Bắc phạt được sự ủng hộ nhiệt liệt của quân chúng nhân dân đã nhanh chóng đánh bại Ngô Bội Phu, giành được những thắng lợi to lớn. Tháng 10-1926, quân đội cách mạng chiếm được Vũ Hán. Lực lượng của bọn quân phiệt Ngô Bội Phu về căn bản đã bị tiêu diệt. Ngày 1-1-1927, chính phủ cách mạng từ Quảng Châu về Hán Khẩu (Vũ Hán).

Sau khi tiêu diệt bọn quân phiệt Ngô Bội Phu, quân đội cách mạng chuyển sang chiến trường Giang Tây, An Huy, Giang Tô, tiến đánh bọn quân phiệt Tôn Truyền Phương. Quân đội cách mạng nhanh chóng đánh tan lực lượng chủ lực của Tôn Truyền Phương ở Giang Tây, giải phóng một khu vực rộng lớn và bao vây thành phố Nam Kinh. Sau khi quân đội Bắc phạt tiến vào lưu vực sông Trường Giang, hoạt động phản cách mạng của phái hữu Quốc dân đảng ngày càng thêm tráng trọng. Mùa đông năm 1926, sau khi vào Nam Xương, Tưởng Giới Thạch đã biến Nam Xương thành một trung tâm phản cách mạng, đối lập với trung tâm Vũ Hán.

Ngày 22-3-1927, quân đội cách mạng tiến vào Thượng Hải. Công nhân Thượng Hải đã anh dũng đấu tranh, phối hợp với quân

đội Bắc phạt để giải phóng Thượng Hải. Ngày 24-3-1927, quân đội Bắc phạt tiến vào Nam Kinh. Ngay đêm đó, tàu chiến của các nước Anh, Mĩ, Nhật, Pháp, Italia... đã nổ súng bắn vào thành phố Nam Kinh, làm chết và bị thương hơn 2.000 người. Vụ Nam Kinh báo hiệu bọn đế quốc tăng cường hoạt động can thiệp vào cách mạng Trung Quốc. Sau đó, ngày 12-4-1927, dưới sự xúi giục và giúp đỡ của bọn đế quốc, tập đoàn Tưởng Giới Thạch đã gây ra cuộc chính biến phản cách mạng ở Thượng Hải, tước vũ khí của công nhân, thủ tiêu Tổng công đoàn Thượng Hải, tàn sát rất dã man nhiều công nhân và đảng viên Cộng sản. Tiếp đó, ở Quảng Đông, Giang Tô, Chiết Giang, Phúc Kiến... cũng xảy ra những cuộc chính biến của lực lượng phản động. Ngày 18-4-1927, Tưởng Giới Thạch tuyên bố thành lập cái gọi là "chính phủ quốc dân" tại Nam Kinh, đại diện cho quyền lợi của đại địa chủ, đại tư sản mại bản ở Trung Quốc.

Sau cuộc đảo chính của Tưởng Giới Thạch, chính phủ Quốc dân đảng (lúc bấy giờ đã đổi tên Vũ Hán) do Uông Tình Vệ cầm đầu bắt đầu dao động. Nhiều tướng tá trong quân đội, quan chức trong chính phủ chạy sang phe phản cách mạng. Ngày 15-7-1927, chính phủ Uông Tình Vệ công khai phản bội cách mạng, tuyên bố li khai với Đảng Cộng sản, tàn sát dã man những người cộng sản và quân chúng cách mạng, sau đó sáp nhập chính phủ Vũ Hán vào chính quyền Nam Kinh. Tập đoàn phản động Tưởng Giới Thạch nắm được toàn bộ chính quyền.

71 - PHONG TRÀO CÁCH MẠNG Ở ÁN ĐỘ ĐƯỚI SỰ LÃNH ĐẠO CỦA MAHATMA GANDI

1. Chủ trương bất bạo động của Mahatma Gandhi

Gandhi (Mohandas Koranchand Gandhi) (1869 - 1948) biệt hiệu Mahatma (có nghĩa là "Tâm hồn vĩ đại") được nhân dân Án Độ

suy tôn là "lành". Gandhi là nhà triết học, văn học và hoạt động cách mạng nổi tiếng của Ấn Độ, lãnh tụ của Đảng Quốc đại, người chủ trương thực hiện đường lối bất hợp tác, bất bạo động để giành độc lập cho Ấn Độ khỏi sự thống trị của thực dân Anh.

Gia đình Gandhi theo đạo Hindu, nhưng mẹ ông là người mộ đạo Giaina, nên ông cũng chịu ảnh hưởng giáo lý của giáo phái này. Giáo lý của đạo này được xây dựng trên hai nguyên tắc : Ahimsa (nghĩa là tránh làm mọi điều ác, kiêng ăn thịt, tránh sát hại ngay cả đối với côn trùng, do đó có chủ trương bất bạo động) và Satyagraha (nghĩa là kiên trì chân lí, kiên trì tin tưởng, không mảy may dao động thì nhất định sẽ giành được thắng lợi). Mahatma Gandhi đã dựa trên hai nguyên tắc này, phát triển thành hệ thống triết học và đường lối cách mạng của mình.

Một lần, Mahatma Gandhi đã nói với các đồ đệ : "Chúng ta đã ném đá vào các cửa hàng. Chúng ta đã bắt buộc xe điện phải đỗ và đã vứt các chướng ngại vật ra phố để ngăn cản người đi lại. Như thế không phù hợp với phong trào đấu tranh thụ động. Chúng ta đã yêu sách nhà chức trách phải trả tự do cho 50 người bị bắt vì can tội hành hung, phá phách. Nhưng đáng lí ra thì chúng ta phải tự bắt lấy mình. Xin tha cho những kẻ đáng bị phạt tội là trái với điều cấm trong tôn giáo. Nếu các bạn tự xét không thể trông nom được cho phong trào tranh đấu khỏi bị vẩn đục bởi những hành vi hung bạo, thì có lẽ tôi phải chấm dứt cuộc tranh đấu để khỏi làm sai lạc cả ý nghĩa của nó đi. Vừa đây tôi còn được tin nhiều người Anh bị hành hung. Có lẽ đã có người vì thương tích quá nặng mà đã bỏ mình rồi. Nếu quả thực thế thì đó là một đòn chí tử đánh vào phong trào tranh đấu của chúng ta rồi. Đối với tôi, người Anh cũng chẳng khác gì đồng bào của tôi vậy". Tiếp đó, ông nói : "Tôn giáo không dạy ta ghét bỏ người ngoại quốc. Tôi còn để lòng nhân lên trên lòng yêu nước của tôi".

Ông còn nói : "Người bất hợp tác còn can đảm hơn người bạo động nhiều", và "bản ngã con người là sự ôn hòa mực thước, còn hung bạo chỉ là bản năng của con vật. Sùng kính sự thật, ghê tởm bạo lực và giữ mình cho thanh sạch, đó là đạo làm người...".

2. Chủ trương đoàn kết các dân tộc, đảng cấp và tôn giáo trong xã hội Ấn Độ của Mahatma Gandhi

Một nhà báo kể lại : "Thường thường, nói trước khán giả, Mahatma Gandhi giơ bàn tay trái lên trước mặt và xòe năm ngón tay ra, hai ngón tay phải nắm lấy ngón cái của bàn tay trái mà lắc lắc, ông nói : "Ngón này tức là hãy đối đãi với bọn tiễn dân⁽¹⁾ như người bình đẳng". Rồi ông nắm lấy ngón tay trỏ của bàn tay trái : "Đây là ngón tay dệt cửi". Tiếp đến ngón tay thứ ba của bàn tay trái : "Đây là đoạn tuyệt với rượu và thuốc phiện". Ngón tay đeo nhẫn là tình thân mến giữa Hindu giáo và Hồi giáo. Ngón út chỉ sự bình đẳng với phụ nữ mọi giai cấp. Năm ngón tay ấy nối liền với thân thể bởi cổ tay : đó là lời tự nguyện không dùng bạo lực. Năm điều tâm niệm ấy, nếu thực hành được trọn vẹn, sẽ hoàn hảo được bản ngã tốt đẹp của mỗi người và nhờ đó, sự giải phóng đất nước chỉ là kết quả dĩ nhiên".

Mahatma Gandhi đã nhịn ăn 21 ngày để hòa giải người Hindu giáo và người Hồi giáo. Khi bắt đầu tuyệt thực (ngày 18-9-1924), ông nói mấy lời tâm huyết : "Từ trước tới nay, cả người Hindu giáo lẫn người Hồi giáo đều không thèm đếm xỉa đến những lời tôi kêu gọi họ, hãy dẹp bỏ bất bình để cùng nhau sát cánh chiến đấu cho lí tưởng chung. Bởi vậy, tôi nhất quyết nhịn ăn 21 hôm, bắt đầu từ hôm nay. Tôi sẽ chỉ uống nước lạnh hay nước muối. Tôi tha thiết cầu xin các lành tụ hãy gặp nhau và nhường nhịn

(1) Người tiễn dân (intouchable) hay còn gọi là "người không được tiếp xúc", là người thấp kém nhất và bị coi khinh nhât trong xã hội Ấn Độ, tàn dư của chế độ đẳng cấp thời Cổ đại.

lẫn nhau để sớm chấm dứt cuộc tranh chấp, để tránh một lối ác đối với tôn giáo và đối với toàn thể nhân loại. Chúng ta đã xua đuổi Thượng đế khỏi trái tim ta. Vậy ta hãy mở rộng tấm lòng thành kính đón Người trở lại để dẫn lối soi đường cho những bước đi của chúng ta".

Ngày thứ 20, Mahatma Gandhi đọc lời nguyện sau đây : "Không bao lâu nữa, tôi sẽ từ giã cái thế giới bình lặng của tâm hồn để trở lại cuộc xâu xé. Càng nghĩ tới, tôi càng thất vọng... Tôi tự cảm thấy đến lúc phải bỏ tay. Chỉ còn đức Thượng đế có thể ban phép cảm hóa được người đời thôi. Hơi Đất cao xa, hãy làm tôi trở nên vật hữu dụng của Người và cho tôi linh cảm được ý của Người, ngõ hầu tìm được phương châm hành động. Thế nhân thực là nhỏ bé. Vì vương giả anh dũng kia đã làm rung động cõi Âu châu dưới gót ngựa của mình, mà một sáng đã thấy đang sống số phận kẻ tù tú dây trên hoang đảo (chỉ Napôlê옹 I - N.S.). Đó là ý muốn của Trời. Ta hãy lấy đó làm gương sáng, mà dùng bồ thái độ nhún nhường tự hạ".

Ngày thứ 21, là ngày cuối cùng của thời gian tuyệt thực, buổi cầu kinh sáng hôm đó vô cùng cảm động. Sau đó, Người gọi những người thân tín đến quanh giường, Người bảo : "Ta muốn bạn Iman (một người Hồi giáo) đọc cho ta nghe một đoạn Kinh Coran. Rồi bạn Andre hát cho ta nghe một bản Thánh ca, bin mà ta vẫn thường ưa thích. Sau rốt, Vimba sẽ đọc Kinh Upanisát và bạn Bankhitsa hát bài Visnava".

Đúng 12 giờ trưa, trước mặt đông đủ các lãnh tụ chính trị Hindu giáo và Hồi giáo, cùng mọi người trong nhà, từ các vị thầy thuốc cho đến các gia nhân, Thánh Gandhi cất giọng khuyên nhủ mọi người. Tiếng người yếu quá đến nỗi chỉ ai quỳ sát bên giường mới nghe thoảng được đôi lời. Thánh muốn rằng mọi người hãy hi sinh hết thảy cho lí tưởng nhân đạo, dù phải dâng cả tính mạng cũng chẳng nể hà. Các lãnh tụ Hồi giáo cảm động nhắc lại những lời

họ đã hứa cùng Người. Rồi ai nấy đều hát khúc Thánh ca xung tụng tình nhân loại. Cuối cùng thì bác sĩ Ansari đem lại một tách nước cam tươi. Khi Thánh nhấp môi vào miệng tách, thì mọi người biết rằng tuần 21 ngày tuyệt thực đã chấm dứt.

3. Phong trào bất hợp tác ở Ấn Độ do Mahatma Gandhi phát động (1921)

Sau vụ thảm sát Amritxa (13-4-1919), thực dân Anh đã tàn sát hàng vạn người dân Ấn Độ, Mahatma Gandhi đã phát động phong trào bất hợp tác toàn diện với chính quyền thực dân Anh. Nhân dân Ấn Độ tẩy chay dùng hàng hóa của Anh, tự kéo sợi và dệt vải may quần áo, không làm việc ở các công sở của Anh, không học tập tại các trường học của Anh, không đi lính cho chính quyền Anh...

Trước tiên, Mahatma Gandhi thúc đẩy dân chúng tẩy chay hàng ngoại hóa. Ông muốn rằng trong sự ăn mặc, người Ấn chỉ dùng toàn đồ nội hóa, may lối cổ truyền. Ông nêu gương trước, trút bộ vải thô ông đang mặc để khoác một tấm phá độc nhất bằng vải thô tự dệt lấy, quần ngang hông. Ông ở trần, đầu không mũ nón, vác trên vai một cái đ้าย đựng bút mực, giấy má, chuỗi tràng hạt, vài thứ đồ cần dùng, cùng vài món lương khô, cứ thế ông đi lang thang cổ vũ cho phong trào bất hợp tác.

Tới đâu, ông cũng hô hào muôn giải phóng nước nhà, trước hết phải lập trung giải phóng mình khỏi những tục lệ của người Anh đã. Ông khuyên dân chúng nên bỏ tục lệ mặc Âu phục như người Anh. Mọi người vỗ tay tán thưởng. Ông liền yêu cầu cứ tọa hay thực hành ngay ý định đó, là trút hết quần áo tẩy ra để thiêu hủy. Chỉ trong một loáng, một đống quần áo, giấy mũ, cà vạt, bít tất... đa chất cao như núi. Gandhi vứt vào đống tàn tích thực dân ấy một que diêm, ngọn lửa lèm vào đống quần áo ngày càng bốc cao. Ông khuyên mọi người hãy rõ ý định tự lập, tự cường bằng

cách tự dệt vải, tự may áo mà mặc. Ông nói : "Các bạn hãy tự dệt lấy vải, tự may lấy áo mà mặc. Mọi người hãy theo tôi, mỗi ngày bỏ ra nửa giờ trước bữa ăn để tập dệt".

Ông còn khuyên nhân dân Ấn Độ "bất hợp tác" với chính quyền thực dân Anh về các mặt chính trị, văn hóa, xã hội. Tự mình nêu gương trước, Mahatma Gandhi gửi trả Phó vương Ấn Độ hai tấm huy chương và tấm bài vàng mà chính phủ Anh đã tặng ông để khen thưởng công việc nhân đạo mà ông đã thực hiện ở Nam Phi. Nhiều người Ấn Độ cũng trả lại văn bằng, chức sắc cho chính quyền Anh. Hàng ngàn luật sư tự ý đóng cửa văn phòng luật sư, thê không bước chân vào những tòa án của người Anh nữa. Nhiều sinh viên, học sinh bỏ học tại các trường Trung học và Đại học do chính quyền Anh mở. Một trường Cao đẳng mang tên Tilâc được mở cửa, được nhiều nhà hảo tâm Ấn Độ giúp đỡ, đã đón tiếp những sinh viên vừa tẩy chay các trường học của Anh. Đồng thời, nhiều thanh niên bỏ thành thị về sống ở nông thôn, tuyên truyền phong trào "bất hợp tác" trong nông dân không mua hàng ngoại hóa, không uống rượu, không đóng thuế cho chính quyền Anh.

4. "Cuộc hành trình muối" của Gandhi

Ngày 12-3-1930, sau khi cầu nguyện, Mahatma Gandhi chống gậy dẫn đầu 70 đồ đệ, cả nam lẫn nữ, từ giã Saharmati nhằm phía nam thẳng tiến. Trong 24 ngày liên, ông đi được 200 dặm, tới đâu cũng được hàng ngàn vạn dân chúng đứng ở dọc đường đón tiếp. Chỗ chổ, ông lại dừng bước, hội họp dân chúng, khuyên nhủ mọi người dùng vải nội hóa, chừa rượu và thuốc phiện, không nộp thuế muối cho chính phủ. Bấy giờ, ông đã 61 tuổi. Ông đi tới đâu thì các hương chức trong làng trả lại chức vụ cho người Anh và thanh niên trai tráng nhập theo đoàn lữ hành.

Ngày 5-4-1930, khi Thánh Gandhi tới ven biển, đoàn lữ hành 70 lữ khách buổi đầu, đã trở thành một đạo quân "bất bạo động, bất

hợp tác" đồng hàng chục ngàn người. Suốt đêm hôm đó, cả đoàn người cầu nguyện, sáng sớm hôm sau, họ theo Thánh Gandhi ra bờ biển. Ông lội xuống nước rồi trở lên bờ, mang theo một vốc muối mà sóng biển đã để lại ven bờ. Bà Saidon đi cạnh ông liên hô lớn : "Hoan hô người giải phóng !". Đoàn lữ hành liền ào xuống biển vốc muối hoặc múc nước biển.

Sau khi Mahatma Gandhi tiến hành "cuộc hành trình muối", tất cả dân chúng các làng duyên hải đều mỗi người cầm một cái nồi ra biển múc nước biển lên làm muối. Họ không chỉ tự túc muối ăn, mà còn bán muối cho nhân dân ở các vùng xa bờ biển, bất chấp luật độc quyền muối của chính quyền thực dân Anh.

72 - ATGIÊNG CACTINI VỚI PHONG TRÀO CÁCH MẠNG INDÔNÊXIA

Ra Aden Atgiêng Cáctini (Raden Adgieng Kartini) (1879 - 1904) sinh ngày 21-4-1879 tại làng Magiông (Majong) ở trung tâm đảo Giava, trong một gia đình quý tộc nổi tiếng. Cha của Cáctini là một trí thức yêu nước. Ông đã viết thư gửi chính phủ thực dân Hà Lan phản đối việc hạn chế "người bản xứ" trong lĩnh vực giáo dục. Mẹ của Cáctini, một phụ nữ bình dân, con gái một gia đình công nhân làm trong nhà máy đường ở Magiông, là vợ thứ của cha cô, mất sớm. Cáctini được bà vợ cả của cha nuôi dưỡng và cho ăn học. Cha của Cáctini không chủ cho con trai, mà cả con gái của mình vào học trường Tiểu học của Hà Lan ở Giapa (Japar). Đó là một việc lạ thường ; vì theo tục lệ Hồi giáo, con gái không được đến trường. Trong thời gian Cáctini đi học, ở Indônêxia chỉ có 12 cô gái theo học ở các trường do người Hà Lan mở.

Cáctini là cô gái hiếu động, ham hiểu biết và chăm chỉ học tập. Năm 12 tuổi, cô tốt nghiệp Tiểu học và công việc học tập

của cô cũng kết thúc. Cô xin cha cho đi theo các anh trai đến học trường Trung học ở thủ phủ Xemarang, nhưng cha cô không dám phá vỡ tập tục. Từ đó, cô ở nhà đọc sách. Cô đọc ngẫu nhiên tất cả các loại sách báo, tạp chí Hà Lan có trong tay. Đặc biệt, cô đọc nhiều tác phẩm viết về tình cảnh và vấn đề giải phóng phụ nữ Âu châu. Cô viết thư trao đổi với các bạn gái Hà Lan để hiểu thêm về phong trào phụ nữ Âu châu. Cô không chỉ nghiên cứu phong trào giải phóng phụ nữ Âu châu, mà còn qua thực tế, hiểu biết về thân phận của phụ nữ Indônêxia đang bị áp chế bởi chế độ đa thê và hôn nhân cưỡng bức của luật lệ Hồi giáo.

Tiếc rằng Cáctini mất quá sớm (mới 25 tuổi), nhưng những bức thư tố cáo chế độ thực dân Hà Lan đòi quyền tự do, bình đẳng cho dân tộc, kêu gọi giải phóng phụ nữ, đã được các bạn cô xuất bản ở Amstecdam năm 1911 thành sách "Ánh sáng rồi sẽ tới, bóng tối rồi sẽ tan". Chỉ một năm sau, cuốn sách được in ra nhiều thứ tiếng Âu châu và đã gây xúc động mạnh liệt đối với lương tri toàn thế giới.

Vai trò to lớn của Cáctini trong việc thức tỉnh ý thức dân tộc đã được các tổ chức chính trị, cách mạng ở Indônêxia kế thừa và phát triển. Năm 1908, tổ chức Budî Utômô ("Chí thiện xâ" hay "Lương tri xâ") ra đời ở Giacácta, là một tổ chức văn hóa nhằm giáo dục, nâng cao sự hiểu biết của quần chúng, khơi dậy tinh thần dân tộc, đã tiếp thu chương trình của Cáctini. "Liên minh Indônêxia", một tổ chức chính trị của thanh niên và sinh viên Giava, cũng tuyên bố : "những tư tưởng của Cáctini là cái "mở đầu chỉ đạo" của Liên minh" và nhấn mạnh tính chất dân tộc, yêu nước trong quan điểm của Cáctini. "Hội phụ nữ" do Cáctini sáng lập, đấu tranh cho công cuộc giải phóng phụ nữ, được tổ chức ở nhiều nơi trong nước vào ngày sinh của Cáctini (21-4). Hầu như ở tất cả các thành phố ở Indônêxia đều có đường phố, quảng trường và câu lạc bộ mang tên Atgiêng Cáctini.

73 - VỤ ÁN BÁC SĨ XUCACNÔ VÀ LUẬN VĂN "INDÔNÊXIA TỐ CÁO"

Năm 1927, bác sĩ Acmét Xucácnô (1901 - 1970) cùng một số trí thức thuộc tầng lớp tiểu tư sản và tư sản dân tộc đứng ra thành lập Đảng Dân tộc Indônêxia (PNI). Đảng Dân tộc Indônêxia đòi độc lập cho Indônêxia, không hợp tác với chính quyền thuộc địa và đoàn kết thống nhất phong trào giải phóng dân tộc. Đảng Dân tộc hoạt động công khai. Nhiều lần Xucácnô, với tư cách chủ tịch Đảng, phát biểu trên diễn đàn trong các cuộc mít tinh đòi thực dân Hà Lan phải trao trả độc lập cho Indônêxia.

Trước sự lớn mạnh và uy tín ngày càng tăng của Đảng Dân tộc, chính quyền thực dân Hà Lan đã ra tay đàn áp. Tháng 12-1929, hơn 100 lãnh tụ và những đảng viên tích cực của Đảng Dân tộc, trong đó có Xucácnô, bị bắt. Giữa tháng 6-1930, các báo đưa tin sắp tới sẽ mở phiên tòa xét xử vụ án Xucácnô và các đồng chí của ông. Ban lãnh đạo Đảng Dân tộc đã cử một số luật sư đến bào chữa cho họ. Nhưng Xucácnô vẫn quyết định tự mình đọc bản bào chữa trước tòa. Giữa tháng 8-1930, phiên tòa bắt đầu. Vụ án kéo dài 4 tháng. Những người bị bắt bị buộc tội liên quan đến một tổ chức khủng bố có mục đích lật đổ chính phủ bằng bạo lực, nhưng không có bằng chứng. Đến tháng 12, Xucácnô mới được phát biểu. Ông chỉ ra rằng sự nghèo đói, bần cùng và thống khổ của nhân dân là kết quả của chính sách thực dân. Ông nhấn mạnh rằng có cách mạng hay không, không phụ thuộc vào Đảng Dân tộc, mà phụ thuộc vào bọn đế quốc. Đảng chỉ muốn gây "sức ép tinh thần" để buộc Hà Lan trao trả độc lập cho Indônêxia. Nhưng lời hùng biện đầy xúc động của Xucácnô đã trở thành một ván kiện có sức mạnh tố cáo to lớn tội ác của bọn thực dân Hà Lan.

Báo chí ở Indônêxia và các nước Âu châu đều đưa tin về diễn biến xét xử vụ án trên và đăng nguyên văn bản bào chữa của

Xucácnô với đầu đê "Indônêxia tố cáo". Luận văn "Indônêxia tố cáo" khiến công chúng Âu châu sững sờ : Lần đầu tiên bản chất chính sách thống trị của thực dân Hà Lan ở thuộc địa bị phơi bày ; tình cảnh thống khổ của dân thuộc địa Indônêxia dưới chính sách "khai hóa văn minh" của Hà Lan được đưa ra ánh sáng.

Bọn thực dân Hà Lan kết án Xucácnô 4 năm tù. Nhưng trong ý thức của nhân dân Indônêxia, Xucácnô đã trở thành người anh hùng dân tộc, người dám hi sinh vì lí tưởng độc lập của đất nước. Do áp lực của nhân dân trong nước và bạn bè trên thế giới, chính phủ Hà Lan phải giảm hạn tù của ông xuống 2 năm. Ngày 31-12-1931, Xucácnô được thả. Ông lại tiếp tục lao vào cuộc đấu tranh giải phóng dân tộc cho đất nước Indônêxia.

74 - PHONG TRÀO CÁCH MẠNG LÀO NĂM 1945

Sau cuộc đảo chính của Nhật lật đổ chính quyền Pháp ở Đông Dương (9-3-1945), tình hình Lào có nhiều biến chuyển mạnh mẽ. Tháng 5-1945, một tổ chức chính trị lấy tên là "Lào pên Lào" (viết tắt là Lo Po Lo) có nghĩa là "nước Lào của người Lào" ra đời. Tổ chức này tập hợp thân hào, thân sĩ, trí thức, viên chức cũ của Pháp có xu hướng chính trị dựa vào Anh - Mĩ để giành độc lập cho Lào. Xứ ủy Lào của ĐCSĐD chủ trương hợp tác với tổ chức chính trị này để đẩy mạnh phong trào cách mạng ở Lào. Cũng trong thời gian này, "Đội quân Itxala" (Độc lập quân) do Đảng Cộng sản lãnh đạo, được thành lập để chuẩn bị Tổng khởi nghĩa.

Ngày 13-8-1945, Hội nghị Đảng Cộng sản Đông Dương được triệu tập tại Tân Trào (thuộc tỉnh Tuyên Quang, Việt Nam) quyết định phát động cao trào Tổng khởi nghĩa giành chính quyền trên toàn cõi Đông Dương. Tại Hội nghị này, Chủ tịch Hồ Chí Minh gấp riêng đại biểu Xứ ủy Lào chỉ thị : "Thời cơ này rất thuận lợi

cho nhân dân Đông Dương. Ở đâu có điều kiện phải giành được chính quyền trước khi Đồng minh vào. Pháp và Đồng minh Anh - Mĩ gắn bó với nhau. Pháp sẽ nấp sau lưng Đồng minh để trở lại xâm lược. Ở Việt Nam cũng thế, ở Lào cũng thế. Phải đoàn kết Việt - Lào đánh kẻ thù chung".

Cuộc Tổng khởi nghĩa tháng 8-1945 đã nổ ra, trước hết ở thủ đô Viêng Chăn, sau đó lan rộng ra các thành thị và thị trấn khác. Tại thủ đô Viêng Chăn, sáng 16-8-1945, Đảng bộ Cộng sản Viêng Chăn đã lãnh đạo hơn 500 công nhân xí nghiệp giấy CAFFA biểu tình đòi Nhật phải trả nhà máy cho người Lào. Nhờ sự ủng hộ của nhân dân Viêng Chăn, cuộc đấu tranh chính trị của công nhân dệt đã giành được thắng lợi. Mọi không khí sôi sục cách mạng bao trùm lên mọi tầng lớp nhân dân thủ đô. Nhiều cuộc hội họp, mít tinh đã diễn ra ở các khu phố. Học sinh, viên chức và cả một số binh lính nữa đều tham gia chuẩn bị khởi nghĩa. Nhiều thành viên trong tổ chức "Lào pên Lào" đã theo phong trào cách mạng của quân chúng, trở thành những nhân tố cách mạng tích cực. Thậm chí một số nhân vật trong chính quyền của địch rất hoang mang và ngả dần về phía cách mạng. Ngày 23-8-1945, toàn thể nhân dân thủ đô Viêng Chăn đổ ra đường, tập trung tại Chợ Mới, tổ chức một cuộc mít tinh lớn, hô vang những khẩu hiệu cách mạng : "Nước Lào độc lập muôn năm"... Sau cuộc mít tinh, chính quyền mới ở Viêng Chăn được thành lập. Tiếp sau cuộc khởi nghĩa của nhân dân thủ đô Viêng Chăn, nhân dân ở các tỉnh Savanakhet, Thủ Khẹt, Khăm Muộn, Xiêng Khoảng, Sầm Nưa, Phongsali, Luông Phabang cũng nổi dậy khởi nghĩa và thành lập chính quyền cách mạng.

Ngày 1-10-1945, tại dinh Thống sứ Pháp cũ ở Viêng Chăn, Hội nghị đại biểu "Ủy ban nhân dân Lào" gồm các đại biểu của mặt trận "Ai Lao độc lập đồng minh hội" và các nhân vật trong tổ chức "Lào pên Lào" đã họp bàn việc tổ chức chính phủ độc lập

Itxala và thảo bản Hiến pháp tạm thời. Ngày 3-10, "Ủy ban nhân dân Lào" họp phiên thứ hai, thông qua danh sách các thành viên chính phủ độc lập lâm thời Lào và bản dự thảo hiến pháp tạm thời, quyết định quốc kì, quốc ca của nước Lào độc lập. Ngày 12-10-1945, tại sân vận động Viêng Chăn, lễ tuyên bố nước Lào độc lập được tổ chức long trọng trước sự chứng kiến của hàng vạn nhân dân thủ đô. Chính phủ lâm thời Itxala (độc lập) ra mắt quốc dân và bản hiến pháp được công bố. Bản hiến pháp lịch sử của nước Lào độc lập có nhiều nội dung tiến bộ và cách mạng như "Nước Lào là một khối thống nhất", "Mọi công dân đều có quyền bình đẳng trước pháp luật"... Tuy nhiên chính phủ mới vẫn giữ nguyên ngôi vua và quyền lợi của hoàng tộc phong kiến Lào.

Chính phủ mới thi hành một loạt các biện pháp tiến bộ, như xây dựng ngân khố của nước Lào độc lập, củng cố bộ máy chính quyền các cấp, phát triển lực lượng dân quân - tự vệ... Đặc biệt, ngày 16-10-1945, Hiệp định tương trợ giữa hai nước Lào - Việt được ký tại thủ đô Viêng Chăn. Ngày 30-10-1945, liên quân Lào - Việt chính thức được thành lập do Hoàng thân Xuphanuvong làm Tổng chỉ huy.

CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

75 - CUỘC TẤN CÔNG CHÓP NHOÁNG CỦA QUÂN ĐỘI PHÁT XÍT ĐỨC XÂM LƯỢC LIÊN XÔ

Sau khi thôn tính Tiệp Khắc, Hitler thấy chưa đủ sức tấn công Liên Xô, đã quyết định đánh chiếm các nước Âu châu trước, sau đó mới dốc toàn lực đánh Liên Xô. Hitler chủ động đề nghị Liên Xô kí với Đức hiệp ước không xâm phạm lẫn nhau. Vì quyền lợi của đất nước và nhằm phân hóa kẻ thù, tranh thủ thời gian tạm thời hòa hoãn để xây dựng lực lượng, củng cố quốc phòng, ngày 23-8-1939, Liên Xô đã kí kết với Đức "Hiệp ước không xâm phạm lẫn nhau".

Hitler một mặt tỏ ra tôn trọng hiệp ước để duy trì quan hệ buôn bán với Liên Xô, mua lương thực của Ukraina, mặt khác bí mật chuẩn bị kế hoạch tấn công Liên Xô (lấy tên kế hoạch Bácbarôtxa). Cơ quan phản gián Đức tung ra những lời đồn đại và làm những động tác giả như phát cho binh lính các bản phiên âm tiếng Anh, như Đức đang chuẩn bị đổ bộ lên nước Anh. Ngày 14-6-1941, khi kế hoạch tấn công Liên Xô của phát xít Hitler đã chuẩn bị xong, bản tin của hãng Thông tấn Liên Xô (Tass) vẫn viết : "Về những lời đồn đại Đức sẽ tấn công Liên Xô là vô căn cứ". Ngày 21-6-1941, Hitler đến sở chỉ huy vùng Đông Phổ để tận mắt nhìn thấy kế hoạch Bácbarôtxa thực hiện như thế nào. Y mỉm cười đặc ý, khi biết tin các đơn vị biên phòng Nga vẫn đang mở nhạc. Khi những người lính biên phòng Nga nghe thấy rất nhiều tiếng động cơ bên kia biên giới, báo về sở chỉ huy, thì được trả lời : "Lính Đức đang khiêu khích để những người lính Xô viết không thể chịu đựng nổi, mà đi tới xé bỏ hiệp ước trước đó".

Tối ngày 21-6-1941, một toán lính Đức vượt biên giới, giết một số lính tiền tiêu Liên Xô và cắt dây điện thoại. Rạng sáng ngày 22-6, không tuyên chiến và cũng không đưa ra yêu sách gì, Hitler ra lệnh cho quân Đức bắt thình lính mở cuộc tấn công trên khắp biên giới phía tây của Liên Xô trải dài từ biển Bantich tới Biển Đen dài trên 800 km. Với "kế hoạch Bácbarotxa" này, Đức đã huy động 190 sư đoàn với 5.500.000 quân, 3.712 xe tăng, 4.700 kiểu pháo và 4.950 máy bay, chia làm ba đạo quân, tiến đánh theo ba hướng chiến lược : đạo phía bắc từ Đông Phổ qua vùng Bantich hướng tới Leningrat ; đạo trung tâm, từ đông bắc Vácxava (thủ đô Ba Lan) hướng tới Minxcơ, Smolenxcơ và Matxcova ; đạo phía nam tiến từ Liublin hướng tới Kiép và Đônbát. Dự kiến của kế hoạch Hitler sẽ đánh bại nước Nga bằng cuộc chiến tranh chớp nhoáng trong vòng hai tháng. Rạng sáng, quân đội Đức bắt đầu tấn công, đến chiều, các xe tăng Đức vào sâu tới 50 km. Mai đến 7 giờ 15 phút tối, sau khi Matxcova nhận được đầy đủ tin tức mới ra lệnh cho toàn quân nổ súng chống trả. Cuối tháng 10-1941, mũi phía bắc đã bao vây Leningrat, mũi trung tâm tiến sát Matxcova chỉ còn khoảng 20 km, mũi phía nam tới Rôxtốp trên bờ Biển Đen. Nhưng quân đội phát xít Đức đã gặp phải sức kháng cự dũng cảm, ngoan cường của Hồng quân và nhân dân Liên Xô. Chỉ hai tháng đầu, chúng đã tổn thất 40 vạn người.

76 - TRẠI TẬP TRUNG OSOVENXIM - LÒ GIẾT NGƯỜI TÀN BẠO CỦA PHÁT XÍT ĐỨC

Osovenxim (Auschwitz, tên Ba Lan Oswiecim) là một trong 30 trại tập trung của phát xít Đức lập ra trong Đại chiến thế giới thứ hai. Osovenxim vốn là một thị trấn nhỏ, gần thành phố Katovich (Katowice), Ba Lan. Phát xít Đức lập trại tập trung ở đây từ tháng 6-1940. Xung quanh trại, nhiều lớp lưới thép gai dày đặc, bên

trong là 28 nhà lao và những phòng thiếp bị giết người bằng hơi độc, phòng thiêu người, phòng hóa nghiệm.

Tù nhân bước vào ngưỡng cửa trại tập trung, đầu tiên bị lùa vào phòng tắm. Chứ trong mấy phút, họ buộc phải tắm gội xong để mặc bộ quần áo tù phạm vừa rách vừa bẩn. Tiếp theo là khâu đánh số vào cánh tay trái. Từ nay, mỗi tù nhân không còn tên tuổi, quốc tịch, thay vào đó là một con số khô khan.

Sau những thủ tục đầu tiên đó, các tù nhân bị đưa vào các phòng giam tách biệt khoảng 6 đến 8 tuần. Trong thời gian này, các tù nhân luôn luôn bị tra hỏi, đánh đập và chịu mọi sự ngược đãi. Bọn phát xít làm như vậy nhằm mục đích trấn áp phủ đầu để tù nhân không còn sức phản kháng. Nhiều tù nhân không chịu nổi, đã nhào vào hàng rào dây thép gai điện để tự tử.

Qua thời gian hành hạ đó, những người sống sót bị điều đi làm khổ sai. Chỗ làm việc cách trại tập trung khoảng 6-7 km. Mỗi ngày phải đi bộ tới nơi làm việc, lao động cật lực trong 12 tiếng đồng hồ, ăn uống thiếu thốn, lại còn bị đánh đập dã man nên trong thời gian lao động khổ sai, phần lớn tù nhân chỉ sống được từ 2 đến 4 tháng là cùng.

Bọn phát xít mất hết lính người đã nghĩ ra những hình phạt quái đản để hành hạ tù nhân. Một là phạt đòn 25 roi. Tù nhân bị trói chặt vào phán gỗ bị chúng đánh cho quần áo tối tả, máu chảy đầm đìa, nhưng miệng phải đếm số roi bằng tiếng Đức, đếm sai bị đánh lại từ đầu.

Hai là bị nhốt không cho ăn uống cho đến chết.

Ba là giam đứng. Chúng giam hai người đứng khít vào một khung hẹp, chỉ có một lỗ thông hơi để thở. Có khi người đứng bên cạnh chết, người còn sống vẫn phải đứng tiếp đến khi chết theo.

Những hành động trên vẫn chưa đủ nói lên sự tàn bạo ghê rợn hơn nữa của bọn phát xít. Chúng lùa tù nhân vào phòng tắm tập

thể. Khi tù nhân cởi hết quần áo, chúng liền đóng kín cửa, xé hơi độc. Các tù nhân giẫy giụa, giãm đạp lên nhau, chỉ trong vòng 20 - 30 phút, người mềm nhũn, chết thành đống. Bọn cảnh vệ tịch thu hết tư trang của những người đã chết. Răng vàng trong miệng tử thi bị vặt ra, đem nấu lại, rồi nộp lên Tổng bộ của Đảng Quốc xã. Chúng lấy thân nạn nhân làm xà phòng, lấy da làm găng tay, chụp đèn ; lấy tóc làm đệm. Phân thân thể nạn nhân còn sót lại, chúng cho vào lò thiêu. Với kiểu giết người này, chúng giết hàng ngàn người một lúc.

Trong thời gian tồn tại từ tháng 6-1940 đến tháng 1-1945, trại tập trung Osovenxim đã giết chết tới 4 triệu người, đa số là người Ba Lan và người gốc Do Thái, ngoài ra còn có cả người Nga, Hung, Séc, Hi Lạp, Trung Quốc, Pháp, Bỉ, Mĩ.

Ngày nay, chính phủ Ba Lan đã bảo lưu toàn bộ di tích trại tập trung Osovenxim làm bằng chứng tố cáo tội ác của bè lũ phát xít.

77 - CHIẾN THẮNG XTALINGRÁT CỦA HỒNG QUÂN LIÊN XÔ

Mùa thu năm 1942, lợi dụng Đồng minh chưa mở trận thứ hai, Hitler dồn lực lượng chiếm bằng được Xtalingrát. Xtalingrát có vị trí rất quan trọng trong chiến lược của Hitler : đây là một trung tâm công nghiệp quan trọng bậc nhất, một đầu mối giao thông của Liên Xô. Chiếm được Xtalingrát là chiếm được vựa lúa vùng sông Vologa, giữ được vùng dầu hỏa Cápcado và đánh Mátxcơva từ sau lưng để kết thúc chiến tranh với Liên Xô.

Cuộc chiến đấu giành Xtalingrát bắt đầu từ hè năm 1942. Ngày 21-8-1942, trước sức tấn công của quân Đức, Hồng quân Liên Xô phải chuyển tuyến phòng ngự bên ngoài vào tuyến bên trong

Xtalingrát. Từ ngày 13-9, quân Đức đã tiến sát ngoại ô Xtalingrát. Cuộc chiến đấu bắt đầu diễn ra ác liệt trong thành phố. Hồng quân Liên Xô đã bảo vệ thành phố trong những điều kiện đặc biệt khó khăn do địa thế của Xtalingrát. Thành phố nằm bên bờ sông Võngga, kéo dài hơn 40 km từ Bắc xuống Nam, bờ rộng 3 km. Sông Võngga gây trở ngại lớn trong việc tiếp tế và chuyển quân. Nhưng Hồng quân đã chiến đấu vô cùng anh dũng. Từ ngày 19-11-1942 đã chuyển sang phản công. Pháo binh Xô viết đội bao lửa xuống đầu quân Đức (ngày 19-11 trở thành ngày Tết pháo binh). Quân Đức từ thế bao vây chuyển sang thế bị bao vây. Cảnh quân Hồng quân ở mặt trận Tây Nam đánh tan, nối liền được với các đơn vị ở mặt trận Xtalingrát, hoàn thành việc khép chặt vòng vây quân Đức ở Xtalingrát. Tập đoàn quân "sông Đông" của Đức do thống chế Manxtainov chỉ huy địch giải vây cho đạo quân của thống chế Paolút đang bị bao vây, nhưng thất bại, bị đánh bật về phía tây.

Ngày 2-2-1943, sau những đòn sấm sét của Hồng quân, hai đạo quân tinh nhuệ vào bậc nhất của Đức do hai thống chế Phôn Bốc và Phôn Paolút chỉ huy, gồm 330.000 quân, đã bị xóa sổ (trong đó, 2/3 bị tiêu diệt, 1/3 bị cầm tù). Tổng tư lệnh Paolút và 24 viên tướng Đức bị bắt làm tù binh. Tính chung trong 6 tháng bảo vệ và phản công trên mặt trận Xtalingrát, Hồng quân Liên Xô đã loại khói vòng chiến đấu hơn 1 triệu quân Đức.

78 - NGUYÊN SOÁI G. K. GIUCỐP - VỊ DANH TƯỚNG CỦA LIÊN XÔ TRONG CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

G.K.Giucốp (Gheorghi Konstantinovits Zhukov) sinh ngày 1-12-1896 tại làng Stotencópca (Strelkovka), nay thuộc huyện Ugôtxcô Davôtxki (Ugodsko-Zavodski), tỉnh Caluga, trong một gia đình nông dân nghèo. Bố làm thợ đóng giầy trên tỉnh, mẹ ở làng quê. Vì nhà nghèo, Giucốp sớm phải đi làm thợ thuộc da lông thú ở Matxcova.

Năm 19 tuổi, ông gia nhập quân đội Nga hoàng, tham gia cuộc Chiến tranh thế giới thứ nhất. Sau Cách mạng tháng Mười Nga, ông gia nhập Hồng quân, được phong Thiếu úy kỵ binh. Năm 1925, ông tốt nghiệp khóa học bồi dưỡng cán bộ chỉ huy kỵ binh, năm 1930, tốt nghiệp khóa học cán bộ thủ trưởng cao cấp. Ông đã từng làm Thanh tra kỵ binh Hồng quân, Phó tư lệnh Quân khu đặc biệt Belarut. Năm 1939 là Tư lệnh Quân khu đặc biệt, ông đã chỉ huy trận đánh nổi tiếng trên sông Khankhin-Gôn (Khalkhin-Giol) ở Mông Cổ đánh tan quân Nhật. Sau trận này, Giucôp được cử làm Tư lệnh Quân khu Kiếp.

Năm 1941, Giucôp là Tổng tham mưu trưởng, Phó tổng tư lệnh tối cao. Ông đã chỉ huy cuộc phòng thủ Leningrat, phá vỡ vòng vây phong tỏa 900 ngày. Tiếp đó, ông chỉ huy mặt trận Matxcova với tư cách đại diện Tổng hành dinh, đập tan những cuộc tấn công của phát xít Đức ngay trước cửa ngõ Matxcova. Tại mặt trận nóng bỏng Xalingrat, Giucôp lại được điều đến, tổ chức bao vây quân Đức, huộc hinh đoàn Đức do Paolut chỉ huy, gồm 33 vạn quân, phải đầu hàng. Sau trận Xalingrat, bộ chỉ huy Đức lại thảo ra kế hoạch tấn công vào vòng cung Cuôcxec (Kursk) với một lực lượng lớn chưa từng thấy (hơn 90 vạn quân, trên 2000 máy bay, 2700 xe tăng và một vạn khẩu pháo). Nguyên soái Giucôp đã phán đoán một cách chính xác hướng tiến công của địch và lực lượng địch có thể huy động trong chiến dịch. Trong trận quyết chiến chiến lược Béclin (thủ đô Đức), Giucôp chỉ huy Phương diện quân Belarut được giao nhiệm vụ đánh chiếm Béclin (từ 16-4 đến 8-5-1945), tiến đến bờ sông Enbo gặp quân Đồng minh Mĩ - Anh. Giucôp đại diện cho Bộ tổng tư lệnh tối cao Hồng quân Liên Xô chủ tọa lễ ký văn bản đầu hàng chính thức của nước Đức phát xít cùng với các tướng lĩnh đại diện các nước Đồng minh Mĩ, Anh, Pháp.

Sau Chiến tranh thế giới thứ hai, Giucôp được cử làm Tổng tư lệnh Quân đội Liên Xô đóng ở nước Đức (1945 - 1946), sau đó

là Tổng tư lệnh lực quân và Thủ trưởng các lực lượng vũ trang Liên Xô (1946). Từ 1946 đến 1953, ông là Tư lệnh các quân khu Odéixa và Uran. Từ tháng 3-1953, ông là Thủ trưởng thứ nhất Bộ Quốc phòng Liên Xô và từ 1955 - 1957 là Bộ trưởng Quốc phòng. Giucốp nghỉ hưu từ tháng 3-1958.

Gheóeghi Giucốp được phong Nguyên soái Liên Xô ngày 18-1-1943 và bốn lần được tặng danh hiệu Anh hùng Liên Xô. Giucốp là vị danh tướng kiệt xuất, nhà chỉ huy quân sự xuất sắc, nhà chiến lược quân sự lớn của Liên Xô và thế giới, người đã có công lao rất lớn trong việc tiêu diệt chủ nghĩa phát xít.

79 - TRẬN TRÂN CHÂU CĂNG (PEARL HARBOR) MỞ ĐẦU CHIẾN TRANH THÁI BÌNH DƯƠNG

1. Chuẩn bị kế hoạch tấn công

Những ngày cuối năm 1940, một phái đoàn ngoại giao Nhật Bản đến Oasinhon (Hoa Kỳ) để đàm phán với chính phủ Mĩ về giải pháp cho những vấn đề tranh chấp giữa Mĩ và Nhật Bản tại khu vực châu Á - Thái Bình Dương. Phái đoàn Nhật Bản tỏ thái độ hòa nhã, nhân nhượng, nhưng lại nêu lên nhiều chi tiết khó giải quyết, nên cuộc đàm phán kéo dài. Lấy cớ nhằm làm cho mối hàng giao Mĩ - Nhật bớt căng thẳng, chính phủ Nhật Bản đề nghị với chính phủ Mĩ cho một số tàu buôn Nhật Bản cập bến tại một số cảng ở Mĩ và tại Hònolulu thuộc quần đảo Haoai. Đề nghị đó đã được chính phủ Mĩ chấp nhận. Ngày 1-11-1940, chiếc tàu buôn Nhật Bản Taiyō Maru cập bến hữu nghị cảng Hònolulu. Viên Tổng lãnh sự Nhật Bản tại Haoai lên thăm tàu và đã nhận được những tin tức tình báo mà bộ Tham mưu quân đội Nhật Bản đang mong đợi và tóm bản đồ chi tiết về Trân Châu Cảng (Pearl Harbor, vũng tàu ở đảo Oahu, trong quần đảo Haoai) do một điệp viên gốc Nhật, quốc tịch Mĩ tên là Yosikaoa làm việc cho cơ quan tình báo Nhật.

Tên này đóng vai nhân viên cho một công ty du lịch Mĩ, chuyên hướng dẫn các khách du lịch đến thăm quần đảo Haoai và nhờ thế đã có lần được đi máy bay cùng các quan chức Mĩ lượn trên đảo Oahu, nơi có bến cảng và sân bay quân sự, căn cứ chính của hạm đội Thái Bình Dương của hải quân Mĩ.

Chính phủ Nhật Bản đã ra lệnh cho Đô đốc Yamamoto vạch kế hoạch tấn công Trân Trâu Cảng. Từ tháng 1-1941 đến tháng 3-1941, kế hoạch đó được thảo xong. Bắt đầu từ tháng 9-1941, hạm đội đặc nhiệm tiến hành diễn tập tiến công trong những điều kiện tương tự như thực địa Trân Trâu Cảng ở đảo Oahu.

2. Cuộc chiến bùng nổ

Đêm 17, rạng ngày 18-11-1941, các tàu chiến Nhật Bản lần lượt ra khơi, chạy về hướng đảo Kurilơ, nơi được chọn làm địa điểm tập kết. Hạm đội đặc nhiệm của Nhật Bản gồm 31 chiếc : 6 tàu sân bay, 2 chiến hạm, 2 tuần dương hạm hạng nặng, 1 tuần dương hạm hạng nhẹ, 3 tàu ngầm, 9 khu trục hạm và 8 tàu chở dầu. Sáng sớm ngày 25-11-1941, hạm đội đặc nhiệm rời căn cứ hải quân Tancan ở quần đảo Kurilơ, chạy chéch về hướng đông bắc, rồi chuyển dần về hướng đông nam. Hành trình đã được lựa chọn đi qua những vùng mây thấp, sương mù và rất ít tàu buôn đi lại. Các tàu chiến trong hạm đội đặc nhiệm bị cấm ngắt không được sử dụng máy phát sóng vô tuyến điện. Việc thông tin liên lạc được tiến hành bằng tín hiệu đèn hoặc bằng cờ. Ban đêm, đèn trên các tàu chiến tắt hết. Bấy ngày sau khi xuất phát, tư lệnh hạm đội đặc nhiệm là Phó đô đốc Nagumō nhận được bức điện : "Hãy leo lên đỉnh núi Niitaca", mật ngữ đó có nghĩa là Bộ tham mưu quân đội Nhật Bản ra lệnh cho hạm đội thực hiện kế hoạch tiến công Trân Châu Cảng theo như dự kiến. Toàn hạm đội đặc nhiệm tăng tốc độ, rẽ hẳn xuống hướng nam, lao về Trân Châu Cảng.

5 giờ sáng ngày 7-12-1941, toàn bộ hạm đội đặc nhiệm Nhật Bản đã được tập kết ở một nơi cách Trân Châu Cảng 200 hải lý. 5 giờ 30 phút, hai máy bay trinh sát cất cánh từ hai tuần dương hạm Nhật Bản Chikumê và Tônê, bay lượn hai vòng trên Trân Châu Cảng, nhưng không bị phát hiện. Hai máy bay trinh sát này đã điện về ki hạm của Phó đô đốc Nagumô những tin tức về các vị trí chính xác của các tàu chiến Mĩ đang đỗ tại Trân Châu Cảng. 183 máy bay Nhật Bản được lệnh cất cánh từ các tàu sân bay mở đầu đợt I của cuộc tấn công ; tiếp theo là 170 máy bay khác trong đợt II ; đồng thời 29 tàu ngầm Nhật đi theo một hướng khác cũng đã đến gần Trân Châu Cảng nhằm chặn đánh những tàu chiến Mĩ nào còn "sống sót", tìm cách chạy thoát ra ngoài biển cả. Một số tàu ngầm "bỏ túi", thực tế là loại ngư lôi do thủy binh quyết tử lái, đã lọt vào được bến cảng để phối hợp tiến công với các máy bay.

Trong khi đó về phía Mĩ, bình minh trên quần đảo Haoai trong ngày chủ nhật 7-12-1941 này thật là tuyệt đẹp, bầu trời không một đám mây, biển êm, sóng lặng. Nghỉ cuối tuần theo thường lệ từ chiều thứ bảy, phần lớn các sĩ quan và thủy quân các tàu chiến Mĩ đậu tại Trân Châu Cảng đều lên bờ, say sưa đêm thứ bảy trong các hộp đêm. Đô đốc Kimmen, Tư lệnh hạm đội Thái Bình Dương Mĩ, ăn cơm tối tại nhà một người bạn và hẹn đánh gôn với tướng Xoóc, Tư lệnh lục quân Mĩ đóng trên quần đảo. Đến 7 giờ 55 phút, vừa lúc Đô đốc Kimmen bước lên xe ô tô để đến sân đánh gôn với người bạn như đã hẹn, thì những quả bom đầu tiên rơi xuống các tàu chiến Mĩ đang đỗ tại Trân Châu Cảng. Đô đốc Kimmen sững sờ, ngạc nhiên, kêu lên : "Chuyện gì thế ? Có phá hoại à ?". Trong lúc đó, Đại tá Môlixon, tham mưu trưởng lực lượng không quân Mĩ tại quần đảo Haoai gọi điện thoại báo cho Đại tá Philip, một sĩ quan không quân Mĩ khác cho biết máy bay Nhật bắt đầu tấn công Trân Châu Cảng. Đại tá Philip đã thét to vào ống nói : "Anh điện rồi hả, Fimmi ? (Fimmi là tên gọi Môlixon một cách thân mật). Đến bây giờ mà anh vẫn chưa tỉnh rượu hay

sao ?". Một số sĩ quan và thủy quân Mĩ ở lại trên các tàu chiến, cũng như các sĩ quan và thủy quân Mĩ đang ở trên bờ, cùng các sĩ quan, binh lính không quân, lục quân Mĩ khác trên đảo Oahu, tất cả đều còn nằm trên giường ngủ, trong khi các máy bay Nhật đang bỗn nhào trút bom xuống ngay đầu họ. Không một khẩu súng cao xạ nào trên đảo Oahu nổ súng hấn trả. Không một máy bay chiến đấu nào của Mĩ kịp cất cánh.

Trận chiến đấu diễn ra từ 7 giờ 55 phút đến 9 giờ 45 phút sáng ngày 7-12-1941, qua hai đợt chính tấn công vào bến cảng và sân bay Trân Châu Cảng, hải quân và không quân Nhật đã đánh chìm và làm thiệt hại nặng 18 tàu chiến lớn của Mĩ, trong số đó có 8 thiết giáp hạm bị phá hủy, phá hủy 232 máy bay chiến đấu Mĩ đang đỗ trên sân bay (gồm 80 máy bay của hải quân và 152 máy bay của lục quân Mĩ). Do sự tình cờ may mắn cho hải quân Mĩ, ba chiếc tàu sân bay của hạm đội Thái Bình Dương hôm đó ở ngoài khơi diễn tập không có mặt ở Trân Châu Cảng, nên đã thoát khỏi số phận như các tàu thiết giáp hạm. Về phía Mĩ, số thiệt hại lên tới 3.581 người, trong số đó có 2.435 người chết. Về phía Nhật, chỉ bị thiệt hại có 29 máy bay, phần lớn bị tai nạn khi trở về hạ cánh trên sàn tàu sân bay.

3. Ý nghĩa lịch sử

Trận Trân Châu Cảng là một trận đánh có ý nghĩa chiến lược lớn. Thắng lợi quan trọng của Nhật Bản trong trận Trân Châu Cảng là loại ra khỏi vòng chiến đấu hạm đội Thái Bình Dương của Mĩ trong một thời gian, tạo điều kiện thuận lợi cho quân đội Nhật Bản đánh chiếm nhiều nước ở khu vực Đông Nam Á và làm chủ vùng biển châu Á - Thái Bình Dương trong giai đoạn đầu của Chiến tranh thế giới thứ hai.

Trận Trân Châu Cảng cũng đánh dấu những ngày tháng suy tàn cuối cùng của thiết giáp hạm và mở đầu thời đại của tàu sân bay.

Giới quân sự nước ngoài thường gọi trận Trân Châu Cảng là một bài học về mắt cảnh giác, không sẵn sàng chiến đấu và chủ quan khinh địch khiến Mĩ bị thiệt hại gần mội hạm đội lớn.

80 - CUỘC KHÁNG CHIẾN CHỐNG NHẬT CỦA NHÂN DÂN TRUNG QUỐC

Ngày 7-7-1937, quân đội Nhật Bản tấn công bất ngờ vào Lư Cầu Kiêu ở ngoại ô phía nam Bắc Bình (Bắc Kinh), mở rộng cuộc chiến tranh xâm lược Trung Quốc trên quy mô cả nước. Chưa đầy một tháng sau vụ Lư Cầu Kiêu, Bắc Kinh, Thiên Tân đều rơi vào tay quân Nhật. Ngày 13-8-1937, quân Nhật tiến đánh Thượng Hải. Việc quân Nhật tấn công Thượng Hải trực tiếp nguy hại đến địa vị Tưởng Giới Thạch và quyền lợi của đế quốc Anh, Mĩ tại Trung Quốc, nên chính phủ Quốc dân đảng buộc phải đình chỉ nội chiến, hợp tác với Đảng Cộng sản để tiến hành cuộc kháng chiến chống Nhật. Tháng 9-1937, Đảng Cộng sản và Quốc dân đảng Trung Quốc ra tuyên ngôn Quốc - Cộng hợp tác. Một trận thống nhất chống Nhật chính thức hình thành.

Chính phủ Tưởng Giới Thạch, tuy đã tuyên bố kháng chiến chống Nhật, nhưng trên thực tế không tích cực tham gia. Họ thực hiện đường lối hai mặt : vừa chống Nhật, vừa chống Cộng ; với âm mưu lợi dụng chiến tranh làm suy yếu lực lượng Đảng Cộng sản, không đưa hết lực lượng quân đội ra chống Nhật, không dám phát động nhân dân tham gia kháng chiến. Đường lối kháng chiến tiêu cực này đã dẫn đến những thất bại nặng nề. Tháng 3-1938, hầu hết miền Hoa Bắc bị quân Nhật chiếm đóng. Tháng 10-1938, các thành phố Thượng Hải, Nam Kinh, Vũ Hán, Quảng Châu đều rơi vào tay quân Nhật. Quân đội Tưởng Giới Thạch từng bước rời bỏ trận địa và cuối cùng tập trung lại vùng núi phía tây nam Trung

Quốc, tránh tác chiến với quân Nhật. Đại bản doanh của Tưởng dời về Trùng Khánh (Tứ Xuyên), một thành phố ở thượng lưu sông Dương Tử (hay Trường Giang) và đứng nhìn xem thời cuộc, chờ đợi thời cơ.

Trong khi quân Quốc dân đảng rút lui, thì lực lượng vũ trang của Đảng Cộng sản ở vùng Tây Bắc (đổi tên là Bát lộ quân) và ở vùng Hoa Nam (đổi tên là Tân tú quân) đã tiến hành cuộc chiến tranh nhân dân, tiến vào vùng hậu địch, phát động nhân dân mở rộng chiến tranh du kích, lập nhiều khu căn cứ địa chống Nhật. Hơn 30.000 Bát lộ quân vượt Hoàng Hà tiến vào vùng Hoa Bắc, 12.000 Tân tú quân tiến về phía bắc và nam Trường Giang. Cuối tháng 9-1937, sư đoàn 115 của Bát lộ quân đã đánh thắng một trận lớn đầu tiên ở Bình Hình Quan (Sơn Tây), tiêu diệt hơn 3.000 quân tinh nhuệ của địch. Đây là trận thắng lớn đầu tiên.

Thời kì từ mùa hè năm 1941 đến cuối năm 1942 là thời kì khó khăn nhất của nhân dân Trung Quốc trong cuộc kháng chiến chống Nhật. Quân Nhật dốc toàn lực càn quét vùng hậu địch, khu căn cứ thu hẹp lại (năm 1940, khu giải phóng có gần 100 triệu dân và Hồng quân có gần 50 vạn, thì năm 1942, dân số khu giải phóng giảm xuống còn 50 triệu, Hồng quân còn 30 vạn) và gấp nhiều khó khăn về kinh tế. Nhưng từ năm 1943 trở đi, quân giải phóng bắt đầu chuyển sang phản công cục bộ, dần dần giành lại những đất đai bị mất và mở rộng khu căn cứ kháng Nhật. Đội ngũ đảng viên và lực lượng vũ trang do Đảng Cộng sản lãnh đạo, lớn mạnh nhanh chóng.

Khi Liên Xô tuyên chiến với Nhật, Hồng quân Liên Xô mở cuộc tấn công vào vùng Đông Bắc Trung Quốc và tiêu diệt đạo quân chủ lực Quan Đông của Nhật (từ 9 đến 20-8-1945), Bộ Tổng tư lệnh Quân giải phóng nhân dân Trung Quốc đã hạ lệnh cho quân đội và nhân dân tiến hành cuộc tổng phản công trong cả nước để giành thắng lợi hoàn toàn.

Sau 8 năm kháng chiến chống Nhật, trên 9 vạn quân địch và nguy đã bị chết và bị thương, trên 28 vạn tù binh, 10 vạn quân địch về với chính nghĩa. Khu giải phóng nằm rải rác trong toàn quốc (19 tỉnh), với dân số trên 100 triệu người. Cuộc kháng chiến chống Nhật của nhân dân Trung Quốc đã giữ một vị trí quan trọng trong cuộc đấu tranh của nhân dân toàn thế giới tiêu diệt chủ nghĩa phát xít.

81 - CHIẾN THẮNG CỦA MĨ TRONG CHIẾN TRANH THÁI BÌNH DƯƠNG : TRẬN VỊNH LÂYTƠ (1944)

Ngày 7-12-1941, Nhật Bản phát động cuộc chiến tranh Thái Bình Dương bất ngờ mở cuộc tấn công đồng loạt vào các căn cứ quân sự của Mĩ, Anh tại Trân Châu Cảng (đảo Haoai). Ba ngày sau, Nhật đổ bộ lên đảo Iuxxon (Luçon) của Philippin. Trong năm 1942, Nhật kiểm soát đa phần khu vực Đông Nam Á từ Mianma qua Thái Lan, Việt Nam, Lào, Campuchia, Ma Lai, Xingapo đến Philippin, Indônêxia. Nhưng sang năm 1943, Mĩ và Đồng minh chuyển sang phản công, chiếm lại những vị trí đã mất. Đầu năm 1944, Nhật phải tập trung lực lượng bảo vệ phần lục địa, nên lực lượng ở khu vực Thái Bình Dương bị mỏng đi. Để bảo vệ Philippin, Indônêxia và các đảo trong khu vực Đông Nam Á, Nhật có 700 máy bay chiến đấu, 7 thiết giáp hạm, 6 tàu sân bay, 19 tuần dương hạm, 33 tàu phóng lôi, 45 tàu ngầm. Trong khi đó, Mĩ có gấp ba lần về tàu sân bay và không quân, một lần rưỡi về lực lượng tác chiến trên bộ. Lúc này, lực lượng Mĩ ở Thái Bình Dương gồm hai bộ phận : bộ phận thứ nhất gồm hạm đội 3, hạm đội 5 và một quân đoàn lính thủy đánh bộ do Đô đốc Nimis chỉ huy ; bộ phận thứ hai gồm hạm đội 7, tập đoàn quân 6 và tập đoàn không quân 5 do Mắc Actua (Mc Arthur) chỉ huy, có tập đoàn quân số 1 của Ôxtrâylia phối thuộc. Chỉ riêng lực lượng máy bay trên các tàu sân bay Mĩ có tới trên 100 chiếc.

Ngày 20-10-1944, Mĩ chính thức đổ bộ lên đảo Lâytô (Leyte) nằm giữa hai đảo Luyxông và Mindanoa. Mĩ đã huy động vào trận đánh này tới 30 tàu sân bay, 20 tuần dương hạm, 104 tàu phóng lôi, 47 tàu ngầm và hàng trăm tàu quét mìn, tàu đổ bộ, vận tải. Trên 30 tàu sân bay có tới 1280 máy bay tiêm kích. Lực lượng đổ bộ gồm tập đoàn quân 6 và ba sư đoàn lính thủy đánh bộ. Suốt một tuần trước khi tiến hành chiến dịch này, Mĩ cho máy bay liên tục quấy rối ném bom các sân bay của Nhật tại Đài Loan, Việt Nam, Xingapo. Phía Nhật lúc này, ở Philippin chỉ có 12 tàu sân bay, 19 tuần dương hạm, 33 tàu khu trục và khoảng 500 máy bay. Ngay sau khi đoán được ý đồ của Mĩ đổ bộ vào Lâytô, hai hạm đội Nhật do hai Phó đô đốc Curita và Nisimura chỉ huy từ Indônêxia đã lên đường tiến sang Philippin trợ chiến. Nhưng hai hạm đội này đã bị tàu ngầm Mĩ và máy bay Mĩ tiến công. Bốn trong số mười tuần dương hạm của Curita bị đắm trên đường đi. Ở phía bắc, hạm đội Nhật do Osaoa chỉ huy cũng được điều xuống giúp việc bảo vệ Philippin, khi tới phía đông bắc đảo Luyxông đã gặp hạm đội 3 của Mĩ chặn đánh. Hai tuần dương hạm của Nhật bị đắm, cùng ba tàu sân bay. Một hạm đội Nhật khác do Phó đô đốc Sima chỉ huy từ Đài Loan xuống, may mắn đã tới được vịnh Lâytô, nhưng bị cô lập và phải rút lui, sau khi bị đánh đắm 7 tuần dương hạm. Đây là trận hải chiến lớn nhất ở khu vực Thái Bình Dương trong Chiến tranh thế giới thứ hai. Chỉ 24 giờ, quân Nhật tan tác. Lực lượng đổ bộ của Mĩ với 58 tàu vận tải, 290 tàu đổ bộ và trên 300 tàu chiến các loại yểm trợ đã đổ bộ lên đảo Lâytô, lập một đầu cầu để ngay sau đó đánh vào nội địa Philippin. Lính thủy Nhật chết tới hàng vạn người. Sau trận này, lực lượng hải quân Nhật bị kiệt sức. Từ đây, không còn sự yểm trợ của hải quân và không quân, lực lượng Nhật trên các đảo Philippin bị suy yếu và lần lượt bị tiêu diệt.

Mĩ thu được thắng lợi lớn trong trận Lâytô là do tập trung được một lực lượng áp đảo cả về không quân và thủy quân, lại khéo

tận dụng sức mạnh của tàu ngầm và máy bay, tập trung đánh vào các tàu chiến lớn của Nhật.

82 - VIỆC NGHIÊN CỨU CHẾ TẠO BOM NGUYÊN TỬ Ở MĨ VÀ VỤ MĨ NÉM BOM NGUYÊN TỬ XUỐNG ĐẤT NHẬT

Mùa xuân 1939, Mĩ nhận được thông báo Đức bắt đầu nghiên cứu chế tạo bom nguyên tử. Trong thời gian đó, ở Mĩ có các nhà vật lí học nổi tiếng tị nạn từ Đức sang sinh sống. Họ biết được toàn bộ tầm quan trọng của thông tin về ý đồ của Hitler định sử dụng bom nguyên tử vào mục đích chiến tranh.

Nhà vật lí học người Hunggari Lêô Xilat (Leo Xilat) đã tiếp xúc với nhà tư bản tài chính nổi tiếng ở Mĩ là Alécxan Xácxì có quan hệ rộng rãi ở Oasinhơn. Xácxì đã liên hệ với Nhà Trắng (Phủ tổng thống) Hoa Kì. Những cố gắng của Xácxì nhằm làm cho Tổng thống Phranklin Rudoven (Franklin Roosevelt) quan tâm đến việc nghiên cứu nguyên tử, đã không đạt được kết quả. Nhưng Xácxì không lùi bước và cuối cùng đã thuyết phục được Tổng thống lắng nghe và thấy sự cần thiết phải áp dụng các biện pháp thực tiễn để bắt đầu công việc trong lĩnh vực này. Nhưng biện pháp thực tiễn phù hợp đã được đề ra trong tháng 6-1940. Tuy nhiên chỉ sau khi Nhật tấn công Trân Châu Cảng ngày 7-12-1941 thì Rudoven mới chú ý hơn tới việc nghiên cứu nguyên tử.

Năm 1942, Phranklin Rudoven đạt được thỏa thuận với Thủ tướng Anh Sôcsin về sự phối hợp trong lĩnh vực nguyên tử ở Canada và Mĩ. Nhưng thỏa thuận đó chỉ mang tính chất hình thức, vì không thể loại trừ được sự tranh đua từ hai phía biểu hiện từ đầu của sự hợp tác.

Ở Mĩ đã xuất hiện một tổ chức cực kỳ bí mật về nghiên cứu bom nguyên tử, gọi là "dự án Mankhitten". Các trùm công nghiệp

Mĩ như Moóegan, Diupôn, Menlon đã đầu tư cho việc chế tạo bom nguyên tử. Đầu đầu xí nghiệp Mankhetten là tướng Lexli Grôv. Ở xí nghiệp có triển khai một hệ thống các phòng thí nghiệm đặc biệt bí mật. Xí nghiệp sử dụng nguồn điện năng từ nhiên - dòng chảy của con sông Ogai chảy từ ngọn núi Apalát. Công việc nghiên cứu nguyên tử chỉ vừa mới bắt đầu, nhưng đã tốn kém tới hàng triệu đôla. Quốc hội bỏ phiếu cấp tiền cho dự án Manketten, mà hoàn toàn không biết một tí nào là số tiền đó dùng vào việc gì.

Cuối năm 1942, Oppenhaiem, nhà vật lí học nổi tiếng của Mĩ, người lãnh đạo công việc nghiên cứu chế tạo bom nguyên tử đã chỉ cho người phụ trách xí nghiệp Manketten vị trí để xây dựng phòng thí nghiệm nguyên tử thứ hai là Lốt Alamôt (bang Niu Mêxicô), nơi ông đã trải qua thời niên thiếu của mình. Thủ trưởng bộ Chiến tranh Giôn Máclôi đã nhanh chóng ra những mệnh lệnh cấm thiết và Lốt Alamôt trở thành khu vực Nhà nước. Tới mùa xuân năm 1943, các nhà bác học Mĩ dưới sự lãnh đạo của Oppenhaiem đã bắt đầu làm việc tại phòng thí nghiệm mới.

Vào thời gian này, nhà vật lí học Italia Enricô Pheromi đã tiến xa trong việc nghiên cứu sử dụng năng lượng nguyên tử vào mục đích chiến tranh. Trong số những nhà nguyên tử học phải kể đến nhà bác học vĩ đại Anbe Anhxtanh, người đặt cơ sở cho vật lí nguyên tử. Nhà bác học thiên tài này hết sức cảm thấy chủ nghĩa phát xít Đức. Sống lưu vong ở Mĩ, ông không thay đổi quan điểm hòa bình chủ nghĩa của mình, nhưng trong hoàn cảnh chiến tranh, ông không thể không có cùng quan điểm với các đồng nghiệp Mĩ. Theo sự thừa nhận của Anhxtanh, ông tham gia vào việc chế tạo bom nguyên tử, vì không muốn bọn Hitler sẽ là người đầu tiên chế tạo ra bom đó.

Công việc chế tạo bom nguyên tử đã được tiến hành với tốc độ khẩn trương và vụ thử vũ khí nguyên tử đã diễn ra lần đầu tiên trong lịch sử trên sa mạc bang Niu Mêxicô ngày thứ hai

16-7-1945. Sau tiếng nổ đinh tai, mặt đất rung lên. Một tia sáng lóe lên chói chang hơn mặt trời, chìm trong tiếng rền vang. Trong bán kính một dặm, tất cả đều bị hủy diệt. Khắp sa mạc Alamogordo, một cơn nóng bỏng tràn đến. Để che giấu dư luận về vụ thử vũ khí nguyên tử, người ta đã chuẩn bị sẵn một thông báo gửi cho báo chí rằng vào sáng sớm hôm đó, trên sa mạc không xa căn cứ không quân Alamogordo đã bị nổ một kho đạn.

Tổng thống Mĩ Truman rất phẫn chấn khi nghe tin về vụ thử thành công vũ khí nguyên tử. Trong một phiên họp toàn thể tại hội nghị Potsdam (gồm những người đứng đầu ba nước lớn Liên Xô, Mĩ và Anh, từ 17-7 đến 2-8-1945), Truman thông báo cho Stalin biết rằng Mĩ có một loại vũ khí mới có sức mạnh công phá chưa từng thấy. Stalin lắng nghe Tổng thống Mĩ một cách bình thản, không đưa ra câu hỏi nào.

Như đã thỏa thuận trong Hội nghị Ialta (giữa những người đứng đầu ba nước Liên Xô, Mĩ và Anh vào tháng 2-1945), ngày 9-8-1945, Liên Xô tham gia chiến tranh chống quân phiệt Nhật. Hồng quân Liên Xô đã đánh tan lực lượng vũ trang chủ yếu của Nhật ở Man Châu - đội quân Quan Đông. Trước tình hình đó, Mĩ quyết định chạy đua với Liên Xô để tìm kiếm một sự kết thúc chiến tranh có lợi cho Mĩ ở Thái Bình Dương và ngay trước khi Liên Xô tuyên chiến với Nhật, Mĩ đã sử dụng bom nguyên tử để chống Nhật. Cần lưu ý rằng ở Mĩ khi đó chỉ có tất cả hai quả bom nguyên tử.

Hồi 8 giờ 15 phút sáng (giờ Nhật Bản) ngày 6-8-1945, máy bay Mĩ ném quả bom nguyên tử đầu tiên xuống thành phố Hiroshima (Nhật Bản). Phần đông dân cư ở trong phạm vi trung tâm vụ nổ trong chớp mắt đã bị thiêu cháy thành tro bụi. Những người còn sống sót cũng bị ảnh hưởng phóng xạ, chết một cách đau đớn. Những thi thể bị đốt cháy đen thui có thể nhìn thấy mọi nơi, giữa các đống khói cháy của những tòa nhà bị phá hủy, trong các phương

tiện giao thông và trên các đường phố. Trong thành phố, nơi có nhiều ngôi nhà gỗ, các đám cháy càng bùng lên cao. Sau mỗi ngày đêm, Hirôsima trở thành sa mạc chết.

Ngày 8-8-1945, Mĩ ném quả bom nguyên tử thứ hai xuống thành phố Nagadaki (Nhật Bản). Kết quả của hai quả bom nguyên tử này đã giết chết 247.000 người ở Hirôsima và khoảng 200.000 người ở Nagadaki. Vì ảnh hưởng của phóng xạ, đến năm 1951 lại có thêm gần 100.000 người ở Hirôsima bị chết. Ở Hirôsima, trong công viên Hòa bình, có một bức tượng dài kỉ niệm đặc biệt để tưởng nhớ những nạn nhân bị sát hại bởi bom nguyên tử. Trên đỉnh tượng dài cao 9 mét là tượng hình một cô gái đang giơ cao hai bàn tay nâng đỡ con sếu. Tại sao lại có hình tượng này ? Một cô gái Nhật, tên là Xadacô Xaxaki, khi quả bom nguyên tử rơi xuống thành phố Hirôsima, cô mới hai tuổi, đã may mắn thoát nạn. Nhưng mười năm sau, vào tháng 2-1955, cô phải vào nằm bệnh viện vì bị nhiễm phóng xạ nguyên tử. Cô tin vào một truyền thuyết của Nhật Bản là nếu gấp được một nghìn con sếu bằng giấy treo chung quanh phòng thì sẽ khỏi bệnh tật. Nhưng cô chỉ gấp được có 644 con sếu thì đã chết. Xúc động trước cái chết của cô gái, các bạn học sinh trong toàn thành phố đã quyên góp tiền xây tượng dài trên. Bên dưới tượng dài khắc dòng chữ : "Chúng tôi mong muốn : Hãy để cho hòa bình vĩnh viễn trên thế giới này !".

83 - VỤ XÉT XỬ NHỮNG TÊN TỘI PHẠM CHIẾN TRANH NHẬT BẢN VÀ BẢN ÁN TREO CỔ TÔGIÔ HIDÈKI

Tôgiô Hidêki (1884 - 1948) là Đại tướng lục quân, Thủ tướng Nhật Bản 1941 - 1944. Tôgiô là kẻ chủ mưu và điều khiển chủ yếu tất cả các kế hoạch xâm lược của phát xít Nhật. Tôgiô đã từng chỉ huy đội quân Quan Đông của Nhật Bản xâm lược miền

Hoa Bắc Trung Quốc, đàn áp dã man phong trào kháng chiến chống Nhật của nhân dân Trung Quốc. Tōgiō là người hạ lệnh đột kích Trân Châu Cảng (7-12-1941), phát động cuộc chiến tranh Thái Bình Dương, ra lệnh đưa quân xâm lược các nước Đông Nam Á, chủ trương thiết lập một vành đai Đông Á bao gồm tất cả các nước ở Đông Á, Đông Nam Á và Thái Bình Dương. Chiến tranh xâm lược của Nhật Bản đã lan ra hầu khắp các nước ở châu Á và Thái Bình Dương, gây ra hao thảm họa cho các nước này.

Từ năm 1944, cùng với sự thất bại của phát xít Đức và Italia ở châu Âu, phương Đông, phát xít Nhật cũng bắt đầu lâm vào cảnh khốn quẫn. Tháng 7-1944, Tōgiō buộc phải từ chức Thủ tướng. Ý bắt đầu gấp phải sự chống đối của các phe phái đối lập và của nhân dân Nhật Bản.

Sau khi Nhật hoàng tuyên bố đầu hàng phe Đồng minh vô điều kiện (15-8-1945), Tōgiō biết không thể thoát khỏi sự trừng phạt của phe Đồng minh nên cho vợ con trốn chạy để khỏi liên lụy và đổi hết tất cả giấy tờ, văn kiện, nhật ký. Tōgiō nhận được nhiều thư từ và truyền đơn từ các nơi gửi đến yêu cầu y phải tự sát. Có thư viết : "Nếu ông không tự sát, chúng tôi sẽ giết ông", "Vì ông nên con trai tôi đã chết trận, còn ba con trai ông vẫn nguyên vẹn", "Ông phải mổ bụng để tạ tội với Tổ quốc" v.v..

Tōgiō nghĩ tối hơn mười tiếng đã tự sát, lại nghe tin Bộ Tổng tư lệnh quân Đồng minh ra lệnh bắt những tên trùm phát xít Nhật, mà y là kẻ đứng đầu danh sách. Y thấy ngày tận số đã đến, nhưng còn dằn do nén chết như thế nào : tự sát trước khi xét xử hay là chịu án tử hình sau khi xét xử. Tōgiō nghĩ tối hình ảnh trùm phát xít Italia Múttxolini bị treo ngược ở cây xăng đầu phố mà sờn tóc gáy, nên y quyết định tự sát trước. Chờ đến khi lính Mĩ đến go cửa đưa lệnh bắt y, Tōgiō bèn ngồi ngay ngắn trên sofa, tự sát bằng súng lục. Nhưng viên đạn chỉ sượt qua tim, chứ không trúng

tím, nên y được cứu sống. Người Mĩ cứu sống y để buộc y phải ra trước tòa án điều trần tội ác của phát xít Nhật trước nhân dân thế giới.

Ngày 3-5-1946, tòa án quân sự quốc tế Viễn Đông mở phiên tòa đặc biệt xét xử những tội phạm chiến tranh Nhật Bản trong Chiến tranh thế giới thứ hai, địa điểm tại trụ sở Bộ lục quân Nhật Bản ở Tōkiō (vì thế còn gọi là Tòa án quân sự quốc tế Tōkiō). Hội đồng thẩm phán gồm có đại diện của 11 nước : Liên Xô, Mĩ, Anh, Pháp, Trung Quốc, Ấn Độ, Áo, Canada, Niu Dilen, Hà Lan và Philippin. Bị cáo gồm 28 tội phạm chiến tranh Nhật Bản, những kẻ khởi xướng và tổ chức cuộc chiến tranh xâm lược của phát xít Nhật, trong đó có Tōgiō, Hiranuma, Hirota, Masuōka, Araki v.v.. Cuộc xét xử này kéo dài 2 năm rưỡi.

Tại phiên tòa, Tōgiō tìm mọi cách biện luận : Nhật Bản tiến hành chiến tranh để tự vệ, Thiên hoàng không có trách nhiệm gì trong cuộc chiến tranh này. Khi nói về những sự biến ở Trung Quốc ngày 18-9-1931, ngày 7-7-1937, y cho là do phía Trung Quốc không có hành động chính đáng. Đối với những sự kiện ghê rợn như vụ thảm sát Nam Kinh, khi các nhân chứng đứng lên tố cáo tội ác滔天 của quân đội phát xít Nhật, y ung dung nhùn lên trán nhà.

Khi tòa án tuyên bố xử y treo cổ, Tōgiō còn cố làm ra vẻ bình tĩnh nói : "Tử hình ư ? Tôi hiểu rồi !". Trong chúc thư, y viết : "Nghĩ tới những ngày kết thúc chiến tranh làm ta đau lòng đứt ruột. Cái chết này đối với cá nhân tôi là một niềm an ủi. Nhưng nói là tội phạm mang tính quốc tế thì tôi trước sau vẫn chia là mình vô tội. Chẳng qua là đã bị khuất phục trước sức mạnh".

Ngày 12-11-1948, tòa án quân sự quốc tế Viễn Đông mở phiên tòa lần cuối cùng, kết án 25 tên : 7 tên bị kết án tử hình treo cổ (trong đó có Tōgiō), 16 tên tù chung thân và 2 tên tù dài hạn. Bản án được thi hành vào đêm ngày 23-12-1948.

TỔ CHỨC QUỐC TẾ SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

84 - SỰ THÀNH LẬP LIÊN HỢP QUỐC

Cuộc Chiến tranh thế giới thứ hai do bọn phát xít Đức, Italia, Nhật gây ra, là một thảm họa vô cùng to lớn cho loài người. Nhân dân yêu chuộng hòa bình trên thế giới mong muốn thành lập một tổ chức Quốc tế chung để chống phát xít. Tháng 1-1942, Tổng thống Mĩ Roosevelt đề xướng mời đại biểu cấp cao của 26 nước, trong đó có Mĩ, Anh, Liên Xô (cũ), Trung Quốc..., đến họp tại thủ đô Oasinhthon (Mĩ) để thảo luận xây dựng một Mặt trận thống nhất chống phát xít. Các nước đều nhất trí cho rằng cần huy động toàn bộ lực lượng quân sự và tài nguyên kinh tế của nước mình để chống lại các nước phát xít Đức, Italia, Nhật. Đại biểu của các nước dự hội nghị đã ra một bản tuyên bố chung. Bản tuyên bố này sau trở thành Hiến chương của Liên Hợp Quốc. Đó là mầm mống đầu tiên của việc hình thành Liên Hợp Quốc.

Ngày 30-10-1943, tại Matxcova (thủ đô Liên Xô) có cuộc họp của bốn nước Liên Xô (cũ), Mĩ, Anh và Trung Quốc. Cuộc họp này đã ra một bản tuyên bố chung, nêu rõ : "Cần gấp rút thành lập một tổ chức rộng rãi dựa trên nguyên tắc bình đẳng về chủ quyền của tất cả các nước yêu chuộng hòa bình và an ninh thế giới".

Tháng 11-1943, các nước Mĩ, Anh, Trung Quốc nhóm họp ở Cairo (thủ đô Ai Cập) và các nước Mĩ, Anh, Liên Xô nhóm họp ở Têhêran (thủ đô Iran) để bàn về sách lược chung sau khi chiến thắng phát xít và đã đề ra kiến nghị thành lập Liên Hợp Quốc.

Từ tháng 8 đến tháng 10-1944, các đoàn đại biểu Mĩ, Anh, Liên Xô, rồi Mĩ, Anh, Trung Quốc đến họp ở Oasinhthon (họp tại vườn Sồi Dombacton ở ngoại ô Oasinhthon) để thảo luận chương trình

thành lập Liên Hợp Quốc. Tất cả các nước đều có chung một quan điểm : đây là một tổ chức Quốc tế rộng rãi nhằm mục đích duy trì nền hòa bình thế giới ; nhưng còn một số điểm bất đồng Đó là : Liên Xô đề nghị quyền phủ quyết của năm nước lớn trong Đại hội đồng bảo an Liên Hợp Quốc (Mĩ, Anh, Pháp, Liên Xô, Trung Quốc). Nước Anh kiên quyết phản đối đề nghị này. Tiếp đó, Liên Xô đề nghị để Ukraina và Belarus được tham gia Liên Hợp Quốc với tư cách là hai nước độc lập. Mĩ phản đối đề nghị này. Những bất đồng trên đến hội nghị Ianta (ở Crum, Liên Xô) vào tháng 2-1945 đã được giải quyết. Trong hội nghị này, ba vị đứng đầu ba nước Mĩ (Rudoven), Liên Xô (Xtalin) và Anh (Sócsin) đã thỏa thuận chấp nhận những đề nghị của Liên Xô đưa ra trên đây. Hội nghị Ianta là hội nghị quan trọng cuối cùng để đưa tới thành lập Liên Hợp Quốc.

Ngày 25-4-1945, 50 đoàn đại biểu các nước chống phát xít gồm 856 người, đến họp tại San Phranxicô (Mĩ). Trưởng đoàn đại biểu Mĩ là Quốc vụ khanh Stettinot (Edward Reilly J.Stettinius), trưởng đoàn đại biểu Anh là bá tước Idon (Robert Anthony Eden), trưởng đoàn đại biểu Liên Xô là Bộ trưởng Ngoại giao Molotop, trưởng đoàn đại biểu Trung Quốc là Viện trưởng hành chính kiêm Bộ trưởng Ngoại giao của chính phủ Quốc dân đảng Tông Tử Văn, trong đoàn đại biểu Trung Quốc có đại biểu Đảng Cộng sản Trung Quốc là Đồng Tất Vũ tham gia. Số người tham dự kể cả quan sát viên, đại biểu không chính thức và các nhà báo lên đến gần 4.000 người. Đây là một hội nghị quốc tế lớn nhất chưa từng có trong lịch sử.

Đại hội thành lập Liên Hợp Quốc kéo dài trong hai tháng. Vấn đề chủ yếu của chương trình nghị sự là soạn thảo chi tiết và thông qua Hiến chương Liên Hợp Quốc. Ngày 26-6-1945, Hội nghị thông qua Hiến chương Liên Hợp Quốc, có 153 đại biểu của 50 nước ký tên. Sau khi đã được đa số các nước ký kết phê chuẩn, Hiến

chương Liên Hợp Quốc bắt đầu có hiệu lực từ ngày 24-10-1945. Ngày này được coi là ngày thành lập Liên Hợp Quốc.

Trụ sở của Liên Hợp Quốc, theo quyết định của Đại hội đồng Liên Hợp Quốc tháng 2-1946, được chọn đặt ở thành phố Niu Yooc (Mỹ). Khu vực đóng các cơ quan chính của Liên Hợp Quốc gọi là trụ sở của Liên Hợp Quốc, được hưởng quyền bất khả xâm phạm (về nhà cửa, thư tín, tài liệu, tài sản...). Quyền xuất nhập cảnh vào trụ sở Liên Hợp Quốc được đảm bảo cho các thành viên và khách mời của Liên Hợp Quốc, mà không phụ thuộc vào quan hệ và thái độ của họ với chính quyền Mỹ. Ngược lại, nhà chức trách và cảnh sát Mỹ không được vào trụ sở của Liên Hợp Quốc, nếu không được sự đồng ý của Tổng thư ký Liên Hợp Quốc.

Lá cờ Liên Hợp Quốc có biểu tượng một quả địa cầu nhìn từ Bắc cực để thấy tất cả các nước và được bao quanh bằng hai nhành lá oliu. Biểu tượng màu trắng trên nền cờ màu xanh hòa bình. Biểu tượng được chọn vào năm 1947 sau một cuộc thi tuyển quốc tế.

Các tổ chức chính của Liên Hợp Quốc gồm có :

- *Đại hội đồng Liên Hợp Quốc* họp thường niên từ tháng 9 đến tháng 12, bao gồm đại biểu của tất cả các quốc gia thành viên của Liên Hợp Quốc.

- *Hội đồng Bảo an Liên Hợp Quốc* là cơ quan thường trực quan trọng nhất của Liên Hợp Quốc. Theo Hiến chương của Liên Hợp Quốc, Hội đồng Bảo an có nhiệm vụ chủ yếu là duy trì hòa bình và an ninh quốc tế. Hội đồng bảo an có 15 ủy viên, trong đó có 5 ủy viên thường trực (không phải bầu lại) là Liên Xô (nay Nga kế thừa), Mỹ, Anh, Pháp và Trung Quốc và 10 ủy viên không thường trực (lúc đầu có 6 nước, từ 1965 tăng lên 10 nước) do Đại hội đồng Liên Hợp Quốc bầu ra, nhiệm kỳ hai năm. Hội đồng Bảo an họp thường kì dưới sự chủ tọa của Chủ tịch hội đồng. Mọi quyết nghị của Hội đồng Bảo an được thông qua dựa trên nguyên

tắc nhất trí của các ủy viên thường trực. Những nghị quyết của Hội đồng Bảo an được thông qua mang tính chất bắt buộc thi hành đối với tất cả hội viên. Hội đồng Bảo an có quyền hạn rộng rãi trong việc giải quyết những tranh chấp giữa các nước bằng phương pháp hòa bình, cũng như trong việc sử dụng lực lượng quân đội nhằm ngăn chặn, loại trừ hiểm họa đe dọa hòa bình và trấn áp những hành vi xâm lược.

- *Ban thư ký* của Liên Hợp Quốc, đứng đầu là Tổng thư ký Liên Hợp Quốc có nhiệm kỳ 5 năm do Hội đồng bảo an Liên Hợp Quốc thông qua. Dưới quyền của Tổng thư ký Liên Hợp Quốc là một bộ máy có hàng ngàn nhân viên từ nhiều nước. Ban thư ký của Liên Hợp Quốc đảm bảo các hoạt động thường ngày của Liên Hợp Quốc.

- *Hội đồng kinh tế và xã hội* bao gồm nhiều ủy ban và các tổ chức chuyên ngành. Một số tổ chức quen thuộc là : Tổ chức lương thực và nông nghiệp thế giới (FAO), Tổ chức y tế thế giới (WHO), Tổ chức Giáo dục, khoa học và văn hóa (UNESCO), Quỹ tiền tệ quốc tế (IMF), Ngân hàng quốc tế về tái thiết và phát triển (IBRD), Tổ chức quỹ trẻ em của Liên Hợp Quốc (UNICEF) v.v...

- *Tòa án quốc tế* có trụ sở ở La Hay (Hà Lan) để giải quyết các vụ án quốc tế.

- *Hội đồng quản thác* để giải quyết về những lãnh thổ chưa được tự quản.

Ngoài ra, trong hệ thống của Liên Hợp Quốc còn có 14 cơ quan chuyên môn và Tổ chức năng lượng nguyên tử quốc tế.

Nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam được kết nạp vào Liên Hợp Quốc ngày 20-9-1977. Hiện nay, các nước thành viên của Liên Hợp Quốc đã lên tới 185 nước và khu vực. Liên Hợp Quốc vẫn đang phát huy tác dụng to lớn trong các công việc quốc tế.

LIÊN XÔ VÀ CÁC NƯỚC ĐÔNG ÂU SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THÚ HAI

85 - CHUYẾN BAY ĐẦU TIÊN VÀO VŨ TRỤ CỦA NHÀ DU HÀNH VŨ TRỤ LIÊN XÔ IURI GAGARIN

Ngày 12-4-1961 là ngày mở đầu kỉ nguyên chinh phục vũ trụ của con người. Con tàu vũ trụ Liên Xô mang tên *Phuong Dong* đã đưa nhà du hành vũ trụ Liên Xô, thiếu tá Iuri Gagarin (1934 - 1968) bay lên vũ trụ, thực hiện chuyến bay đầu tiên vòng quanh trái đất và trở về an toàn.

Trong cuốn sách "Đường vào vũ trụ", Iuri Gagarin đã kể lại về chuyến bay đó như sau : "Kim đồng hồ chỉ 9 giờ 07 phút, giờ Matxcova. Tôi nghe thấy mọi tiếng nổ kinh khủng và cảm thấy con tàu đang rung và bay lên một cách chậm chạp. Tên lửa đẩy bắt đầu làm việc. Sự mất trọng lượng tăng nhanh. Tôi cảm thấy không thể động đậy cả tay lẫn chân. Nhưng tôi biết rằng trạng thái đó sẽ không kéo dài. Khi con tàu vượt ra khỏi quỹ đạo, sự quá tải sẽ qua đi.

"Mặt đất" thông báo : "Đã xuất phát được 70 giây". Tôi trả lời : "Rõ, cảm giác tốt. Tiếp tục bay. Sự mất trọng lượng tăng nhanh. Mọi việc đều tốt". Trả lời vậy, nhưng tôi tự nghĩ : "Chẳng lẽ mới 70 giây ư ? Giây có cảm tưởng như phút !". "Mặt đất" lại hỏi : "Cảm giác thế nào ?". Tôi trả lời : "Tốt".

Lúc này, con tàu đã bay qua con sông Xibéri rộng lớn. "Ôi, đẹp làm sao !" - tôi thốt lên. Nhưng tôi lại nghĩ ngay tới nhiệm vụ phải thông báo mọi diễn biến của cuộc hành trình về trái đất. Sự mất trọng lượng ngày một tăng. Tôi không còn ngồi trên ghế được nữa, mà treo lơ lửng giữa trần và nóc cabin. Tất cả hông nhiên nhẹ hẳn lên. Tay, chân và mọi bộ phận cơ thể không còn

của tôi nữa. Tất cả đồ đạc cũng bay, cá bút chì, tạp chí... Suốt thời gian đó, tôi vẫn làm việc, theo dõi các trang thiết bị của con tàu, ghi chép mọi nhận xét vào cuốn sổ. Có lúc tôi quên mình đang ở đâu, đặt bút chì xuống cạnh người và lập tức nó bay khỏi tôi. Tôi nói to về những điều đó và máy ghi âm ghi lại tất cả.

"Mặt đất" muốn biết tôi nhìn thấy gì phía dưới. Tôi nói là tôi nhìn thấy núi, các sông lớn, rừng, bờ biển. "Phương Đông" đang bay trên lãnh thổ Tổ quốc và tôi cảm thấy một tình yêu cháy bỏng đối với đất nước. Tôi nhìn thấy những đám mây và những dải mây nhẹ nhàng trôi trên trái đất thân yêu xa xôi. Trên bầu trời đen có những ngôi sao sáng rực. Mặt trời cũng đỏ rực khác thường, so với nhìn từ trái đất thì rực rõ hơn nhiều lần. Khi tôi nhìn xuống chân trời, tôi thấy sự chuyển tiếp từ bờ mặt trái đất đang sáng chuyển sang hoàn toàn tối đen. Bước chuyển giao thật là đẹp.

Trong cabin đang vang lên bản nhạc thân yêu. Ở trên vũ trụ, tôi không đơn độc. Đài phát thanh đã nối liền mặt đất với tôi. Suốt thời gian theo dõi vận hành của máy móc, tôi thấy "Phương Đông" đi theo một quỹ đạo đã xác định, sắp bay qua phần mặt đất chưa được mặt trời chiếu sáng. Bóng tối đến rất nhanh. Tất cả theo kế hoạch. "Phương Đông" bay với vận tốc 28.000 km/giờ. Toàn bộ con tàu và máy móc thiết bị đều được điều khiển bằng hệ thống tự động. Đồng thời trong cabin cũng có hệ thống điều khiển bằng tay.

Giai đoạn cuối của chuyến bay trở về trái đất sắp bắt đầu, có thể sẽ là giai đoạn khó khăn hơn so với khi bay lên và vòng quanh quỹ đạo. Tôi đã sẵn sàng. Sự mất trọng lượng mới có thể còn vất vả hơn và còn có sự đốt cháy bể mặt con tàu khi đi vào tầng lớp khí quyển.

10 giờ 25 phút, hệ thống giảm tốc tự động bắt đầu làm việc. Tất cả máy móc con tàu làm việc bình thường. "Phương Đông"

giảm tốc độ. Bắt đầu giai đoạn cuối của chuyến bay. Con tàu đi vào tầng khí quyển. Bên ngoài con tàu bị đốt cháy, tôi nhìn thấy những đám đố rực xung quanh con tàu. Nhưng trong cabin vẫn là 20 độ dương. Sự không trọng lượng biến mất, tình trạng quá tải tăng nhanh. Sau đó, mọi việc trở lại bình thường. Độ cao giảm dần : Tôi chuẩn bị hạ cánh. 10.000 mét, 9.000 mét, ... Tôi đã nhìn thấy sông Võng và dải bờ của nó. Tất cả đã trở nên quen thuộc.

10 giờ 55 phút, "Phương Đông" đã hạ cánh an toàn.

Đó là những gì mà Yuri Gagarin kể lại về chuyến bay đầu tiên của con người vào vũ trụ. Con tàu vũ trụ "Phương Đông" có trọng lượng là 4.725 kg, bay với tốc độ 28.000 km/giờ, trên một quỹ đạo hình bầu dục, điểm gần Trái đất nhất là 175 km, điểm xa nhất là 302 km, thời gian bay một vòng là 89,1 phút. Sau khi bay một vòng quanh Trái đất, tàu vũ trụ Phương Đông I đã hạ cánh an toàn xuống một cánh đồng bên bờ sông Võng, ở vùng Xaratôp, cách Matxcova gần 600 km về phía đông nam. Thời gian từ khi cất cánh đến khi hạ cánh là 108 phút.

86 - CUỘC KHỦNG HOẢNG CỦA LIÊN XÔ VÀ TRÁCH NHIỆM CỦA GOÓCBACHÓP

Năm 1973, cuộc khủng hoảng dầu mỏ nghiêm trọng chưa từng có trên thế giới đã dẫn đến cuộc khủng hoảng chung toàn thế giới về tất cả các mặt chính trị, xã hội, kinh tế, tài chính... Các nước tư bản chủ nghĩa phát triển sớm nhảy bén tình hình, đã cải tổ lại cơ cấu kinh tế của họ, đẩy mạnh phát triển khoa học và cách mạng công nghệ, tìm cách thích nghi về chính trị và xã hội trước đòi hỏi của quần chúng, sự giao lưu, hợp tác quốc tế ngày càng phát triển mạnh mẽ theo xu thế quốc tế hóa cao..., do đó từng bước vượt qua cuộc khủng hoảng và đến đầu những năm 80 thì

phát triển mạnh mẽ về kinh tế, đời sống người dân được nâng cao. Trong khi đó, những người lãnh đạo Đảng Cộng sản và Nhà nước Liên Xô chủ quan, bao thủ cho rằng quan hệ sản xuất XHCN không bị tác động của cuộc khủng hoảng chung toàn thế giới, nên không thay đổi gì. Mô hình và cơ chế cũ của CNXH không còn phù hợp với tình hình mới, trở thành vật chướng ngại, dẫn đến tình trạng "trì trệ" về mọi mặt của Liên Xô, đặc biệt về kinh tế.

Trong bối cảnh đó, năm 1985, Mikhail Gorbachoff lên nắm quyền lãnh đạo Đảng Cộng sản và Nhà nước Liên Xô, tiến hành công cuộc "cải tổ" (perestroika). M. Gorbachoff và những người cộng sự của ông tiến hành cải tổ cả về chính trị - xã hội và kinh tế. Về mặt chính trị - xã hội, Gorbachoff đã thực hiện chế độ Tổng thống tập trung nắm mọi quyền lực, thực hiện đa nguyên về chính trị (tức nhiều đảng tham gia vào công việc chính trị của đất nước, xóa bỏ vai trò độc quyền lãnh đạo Nhà nước Liên Xô của Đảng Cộng sản), thực hiện dân chủ và công khai... Về mặt kinh tế, Gorbachoff cũng đưa ra nhiều phương án nhằm chuyển biến nền kinh tế Liên Xô sang cơ chế thị trường. Nhưng những phương án cải tổ đó được tranh cãi nhiều, mà trong thực tế chưa thực hiện được điều gì mới mẻ. Kết quả của hơn 5 năm cải tổ (1985 - 1991) là : kinh tế ngày càng suy sụp, khó khăn, tình hình chính trị, xã hội ngày càng rối ren, hỗn loạn ; sự xung đột giữa các dân tộc và sắc tộc dẫn đến hiện tượng li khai của một số nước Cộng hòa ra khỏi Liên bang Xô viết (ba nước vùng Bantich, Grudia, Moldova...), sự chia rẽ và tách thành nhiều phe phái trong nội bộ Đảng Cộng sản Liên Xô ; sự ngóc đầu dậy của các thế lực chống Đảng Cộng sản và chống chủ nghĩa xã hội được sự tiếp tay ác liệt của các đế quốc bên ngoài, ra sức chống phá cách mạng v.v.. Đất nước Liên Xô đứng trước những khó khăn và thử thách nghiêm trọng chưa từng có.

Công cuộc cải tổ của Goócbachốp đã mắc phải hai sai lầm căn bản : 1. Chỉ cải tổ về chính trị, mà không thay đổi gì về kinh tế. Trong khi cơ chế kinh tế cũ bị tê liệt và tan vỡ, thì không xây dựng được một cơ chế kinh tế mới. Do đó, nền kinh tế bị suy sụp nghiêm trọng. Thí dụ, năm 1990, Liên Xô được mùa lúa mì tốt chưa từng thấy : 300 triệu tấn, đủ để cung cấp cho mỗi người dân mỗi ngày 3 kg bánh mì. Nhưng do một phần ba số máy gặt đập nằm im vì thiếu phụ tùng thay thế và thiếu dầu xăng chạy máy, các đồng lúa mì để ngoài trời bị thối rữa, vì thiếu xe vận tải nên gần một phần tư lương thực dự trữ bị "biến mất". Nhà nước Liên Xô phải nhập khẩu lương thực lên tới 20 tỉ đôla. Chưa bao giờ các cửa hàng quốc doanh lại trống rỗng như vậy. Mọi thứ đều thiếu : thịt, đường, sữa, hoa quả, rau..., thậm chí bánh mì cũng thiếu. Những dây người xếp hàng ngày một dài ra. Các loại tem phiếu cung cấp lại xuất hiện.

2. Trong cải tổ về chính trị, Goócbachốp đã mắc phải những sai lầm có tính nguyên tắc, hay nói cách khác, đã vi phạm những nguyên lý cơ bản của chủ nghĩa Mác - Lênin : Xóa bỏ vai trò lãnh đạo của Đảng Cộng sản Liên Xô, thực hiện đa nguyên về chính trị, thực hiện những biện pháp dân chủ và công khai không đúng đắn, tạo điều kiện cho những thế lực "chống Cộng", chống chủ nghĩa xã hội và những phản tử lì khai, những phản tử theo chủ nghĩa dân tộc cực đoan ngóc đầu dậy, tập hợp lực lượng và tự do đứng ra tổ chức những đoàn thể hoặc chính đảng riêng của mình và ra sức tiến hành chống phá cách mạng.

Về chính sách đối ngoại trong thời kỳ cải tổ, Goócbachốp cũng mắc phải những sai lầm nghiêm trọng : chủ trương chuyển từ đối đầu sang đối thoại, hợp tác trong cùng tồn tại là đúng đắn, phản ánh xu thế chung của thế giới và phù hợp với những thay đổi mới của tình hình thế giới, nhưng vẫn phải mang tinh nguyên tắc của

nó, có nghĩa là phải mang lại lợi ích cho đất nước Liên Xô và có lợi cho các nước XHCN anh em và phong trào cách mạng thế giới. Nhưng trong thực tế, hành động của Goócbachốp đã không tôn trọng hoặc vi phạm nguyên tắc này : đối với Mi và các nước phương Tây, Goócbachốp đã không ngừng thỏa hiệp, không ngừng lùi bước, còn đối với các nước XHCN anh em và các bạn đồng minh cách mạng thế giới thì đã không thực hiện hoặc xóa bỏ những cam kết trước đây của mình.

Những hậu quả nghiêm trọng của công cuộc cải tổ của Goócbachốp không những làm sụp đổ CNXH ở Liên Xô và sự giải thể Liên bang Cộng hòa Xã hội chủ nghĩa Xô viết, mà còn kéo theo sự khủng hoảng, rồi sụp đổ của CNXH ở các nước Đông Âu.

87 - CUỘC ĐẢO CHÍNH LẬT ĐỔ TỔNG THỐNG GOÓCBACHỐP THẤT BẠI VÀ SỰ GIẢI THỂ LIÊN XÔ

Ngày 18-8-1991, Tổng thống Goócbachốp đang nghỉ ngơi tại một thị trấn nhỏ xinh đẹp ở miền Nam Liên Xô, định ngày hôm sau sẽ trở về thủ đô Matxcova để chủ trì một cuộc họp quan trọng. Chiều hôm đó, tại biệt thự, nhà nghỉ của Tổng thống kéo đến mấy vị khách không mời. Đó là Prêhanôp, Cục trưởng Cục Bảo vệ, Phunkin, Chủ nhiệm văn phòng Tổng thống và Vanlenlicôp, Tổng tư lệnh Lực quân. Các vị khách nói với Goócbachốp : "Thưa ngài Tổng thống, ngày mai ngài không thể về thủ đô được, ngài phải trao lại quyền hành ngay lập tức !". Goócbachốp không nói gì. Cũng chẳng đợi Goócbachốp trả lời, Prêhanôp ra lệnh cho mọi đơn vị đang đợi ở bên ngoài : "Cắt đứt mọi liên hệ giữa biệt thự Tổng thống với bên ngoài !".

6 giờ sáng hôm sau (19-8), Phó tổng thống Liên Xô G.Danaép thông qua Đài phát thanh Matxcova, tuyên bố với cả nước, do lính

trạng sức khỏe M. Goochbachop không đảm nhiệm chức trách Tổng thống nữa, theo quy định của Hiến pháp, Phó tổng thống sẽ làm nhiệm vụ chức trách của Tổng thống. Sau mấy phút, đài phát thanh lại phát tin mới : Danaep công bố Tuyên bố của Ban lãnh đạo Liên Xô, danh sách Ủy ban Nhà nước về tình trạng khẩn cấp gồm 8 người và tuyên bố cả nước Liên Xô ở trong "tình trạng khẩn cấp".

Trưa ngày 19-8, Tổng thống Nga B.Enxin họp báo tại Văn phòng chính phủ Liên bang Nga, tuyên bố phó Tổng thống Liên Xô G.Danaep đã làm đảo chính một cách phi pháp và kêu gọi hai công vô thời hạn. Trong khi đó, hai nước Cộng hòa Cadacxian và Ucraina tuyên bố không áp dụng tình trạng khẩn cấp.

Lúc bấy giờ, tại quảng trường đua ngựa Mátxcova, người ta kéo đến ngày càng đông. Đến chiều, tình hình ngoài đường phố Matxcova càng căng thẳng, tất cả các cầu trong trung tâm thành phố đều có xe tăng và xe bọc thép. Quân chúng ủng hộ Enxin ngăn không cho xe tăng vào thành phố, họ đã đưa các xe điện bánh hơi và xe cứu hỏa chặn các ngả đường chủ yếu. 10 giờ tối hôm đó, Enxin phát biểu trên đài phát thanh yêu cầu quân chúng giải tỏa các vật cản trên đường, để các xe tăng trung thành với Enxin tiến vào bảo vệ Văn phòng chính phủ Liên bang Nga.

Ngày 20-8, năm vạn người tụ tập bảo vệ trụ sở Quốc hội Nga. Biểu tình và bạo động xảy ra ở nhiều nơi chống lại cuộc đảo chính. Ủy ban khẩn cấp (gọi tắt của Ủy ban Nhà nước về tình trạng khẩn cấp) ban bố lệnh giới nghiêm ở Mátxcova. Có tin nói rằng một số đơn vị quân đội Liên Xô được huy động để duy trì tình trạng khẩn cấp ở Mátxcova đã không phục tùng sự chỉ huy của các lực lượng vũ trang Liên Xô, trong đó có Thiếu tướng A.Lebet. B.Enxin tuyên bố giữ chức Tổng tư lệnh lực lượng vũ trang trong thời gian M. Goochbachop "vắng mặt". Ban lãnh đạo Nga đòi giải thể Ủy ban khẩn cấp. Udobekixian tuyên bố không áp dụng tình trạng khẩn cấp. Thị trưởng thành phố Leningrat tuyên bố kiểm soát tình hình thành phố và quân đội sẽ không vào thành phố.

Ngày 21-8, B.Enxin dần dần ổn định được tình thế, tình hình phát triển theo chiều hướng có lợi cho Enxin. Những người lãnh đạo Nhà nước Liên Xô "ứng hộ" Ủy ban khẩn cấp, dần dần thay đổi lập trường, nội bộ phe đảo chính tan rã. Đoàn Chủ tịch Xô viết tối cao Liên Xô tuyên bố việc gạt bỏ Tổng thống và trao quyền cho phó Tổng thống là "không hợp pháp". Viện công tố Liên Xô khởi tố điều tra các thành viên Ủy ban khẩn cấp. B.Enxin tuyên bố tại kì họp đặc biệt của Xô viết tối cao CHLB Nga sẽ đảm nhận quyền lãnh đạo các lực lượng vũ trang đóng trên lãnh thổ CHLB Nga. Enxin còn đưa ra một thông điệp cuối cùng gửi G.Danaép, lệnh cho ông ta thả M.Goócbachóp.

Theo thông báo tại cuộc họp báo tổ chức tại Bộ Quốc phòng Liên Xô, chiều 21-8, ban lãnh đạo Bộ Quốc phòng đã thông qua quyết định rút các đơn vị quân đội được bố trí trong tình trạng khẩn cấp trở về nơi đóng quân thường xuyên của họ.

Chiều 21-8, tất cả các thành viên của Ủy ban khẩn cấp bỏ trốn, đi ra sân bay Vuncovô. B.Enxin ra lệnh phong tỏa sân bay. 50 chiếc xe tăng treo cờ trắng-xanh-đỏ của CHLB Nga tiến từ trung tâm thành phố về phía sân bay Vuncovô. Tám thành viên của Ủy ban khẩn cấp đã bị bắt.

9 giờ tối ngày 21-8, M.Goócbachóp được trả lại tự do. 2 giờ sáng ngày 22-8, dưới bầu trời u ám, M.Goócbachóp lên chuyên cơ bay về Mátxcova. Đến Mátxcova, ông ta lao ngay đến Đài truyền hình phát biểu trước ống kính camera, để trấn an dư luận, ổn định tình hình và tuyên bố bắt đầu thực hiện đầy đủ trách nhiệm của mình.

Ngày 22-8, B.Enxin ký sắc lệnh giải tán các Đảng bộ Đảng Cộng sản Liên Xô trong các lực lượng vũ trang Liên Xô đóng trên lãnh thổ Nga. Quốc hội Litva cấm Đảng Cộng sản hoạt động.

Ngày 23-8, Tổng thống M.Goócbachóp tuyên bố bãi miễn toàn bộ nội các Liên Xô.

Ngày 24-8, M.Goócbachóp tuyên bố thôi giữ chức Tổng bí thư Ban chấp hành trung ương Đảng Cộng sản Liên Xô và yêu cầu Ban chấp hành trung ương ĐCS Liên Xô tự giải tán. Trước khi Goócbachóp có quyết định này, Ban chấp hành trung ương ĐCS Liên Xô đã chỉ còn trên danh nghĩa. Báo chí của ĐCS bị cấm, tổ chức Đảng trong quân đội bị coi là phi pháp, Văn phòng Trung ương Đảng bị niêm phong. Lá cờ đỏ trên nóc Văn phòng Trung ương ĐCS Liên Xô bị đám người chống cộng giày đạp dưới đất và kéo lên thay thế là lá cờ trắng-xanh-đỏ, cờ của phong trào "Nước Nga dân chủ" do B.Enxin cầm đầu. Cùng với sự giải thể của Đảng Cộng sản Liên Xô, Liên bang cộng hòa xã hội chủ nghĩa Xô viết cũng đứng trước nguy cơ bị tan rã.

Sau khi được bầu làm Tổng bí thư BCHTU ĐCS Liên Xô, M.Goócbachóp chủ trương thực hiện "dân chủ hóa", đề xướng "tinh công khai", đã làm cho sức tập trung của xã hội Liên Xô bị lỏng dần, chủ nghĩa dân tộc của các nước Cộng hòa tham gia Liên bang trỗi dậy. Ngày 11-3-1990, nước Cộng hòa Litva tuyên bố độc lập, tách khỏi Liên Xô. Tiếp đó, ngày 9-4-1990, Grudia cũng tuyên bố độc lập. Sau sự kiện "19-8-1991" (cuộc đảo chính lật đổ Tổng thống Goócbachóp) chưa đầy 4 tháng, 12 nước Cộng hòa còn lại, chỉ trừ có LB Nga, đã lần lượt tuyên bố độc lập. LB Nga dĩ nhiên không cần phải làm chuyện đó nữa. Đến cuối năm 1991, Liên bang Xô viết (Liên Xô) gồm 15 nước Cộng hòa thực tế đã không còn tồn tại.

Ngày 8-12-1991, tại Minxcơ (thủ đô CH Bélarut), các nhà lãnh đạo ba nước CH Bélarut, Ucraina và LB Nga đã tuyên bố chấm dứt sự tồn tại của Liên bang CH XHCN XV (Liên Xô) và thành lập Cộng đồng các quốc gia độc lập (SNG). Tiếp đó, ngày 21-12-1991, tại thủ đô Anma Ata của CH Cadăcxtan đã khai mạc Hội nghị những người lãnh đạo 11 nước CH của Liên Xô cũ bàn

về việc thành lập Cộng đồng các quốc gia độc lập (SNG). Hội nghị đã thông qua sáu văn kiện : Nghị định thư kèm theo Hiệp định về Cộng đồng các quốc gia độc lập ; Tuyên bố Anma Ata ; Nghị quyết về việc tham gia Liên Hợp Quốc ; Hiệp định về các cơ quan phối hợp ; Nghị định thư của Hội nghị nguyên thủ các quốc gia độc lập và Hiệp định về vũ khí hạt nhân. Cộng đồng các quốc gia độc lập (SNG) bao gồm 11 nước là LB Nga, CH Ucraina, CH Bêlarut, CH Uzbekistan, CH Cadacxtan, CH Adecbaigian, CH Acmenia, CH Môndôva, CH Tatgikistan, CH Curogudoxstan, CH Tuôcmenistan. Nước CH Grudia có cử đại diện đến Hội nghị Anma Ata tham gia với tư cách quan sát viên. Ba nước CH vùng Bantich (Litva, Latvia và Estonia) không tham dự hội nghị.

Sự ra đời của Cộng đồng các quốc gia độc lập (SNG) làm cho Liên bang CH XHCN XV (Liên Xô) thực tế không còn tồn tại nữa. Ngày 25-12-1991, M. Gorbachov phải tuyên bố từ chức Tổng thống. Lá cờ đỏ búa liềm của Liên Xô bị hạ xuống khói ngọn tháp của điện Kreml. Liên bang CH XHCN XV (Liên Xô) đã bị giải thể.

88 - SỐ PHẬN BỨC TƯỜNG BÉCLIN

Ngày 8-5-1945, Phát xít Đức kí giấy đầu hàng Đồng minh vô điều kiện. Sau khi phát xít Đức đầu hàng, nước Đức bị bốn nước Mĩ, Anh, Pháp và Liên Xô chiếm đóng. Thủ đô Béclin cũng chia tư. Năm 1949, trên lãnh thổ nước Đức cũ đã thành lập hai quốc gia : nước Cộng hòa Liên bang Đức (gọi tắt là Liên bang Đức hay Tây Đức) (bao gồm cả Tây Béclin) là vùng quản lí của ba nước Mĩ, Anh và Pháp hợp nhất lại và nước Cộng hòa dân chủ Đức (gọi tắt là Dân chủ Đức hay Đông Đức), lấy Đông Béclin

làm thủ đô, là vùng quản lý của Liên Xô, giao lại cho người Đông Đức. Khi đó ở Béclin có một đường ranh giới ngoằn ngoèo theo các đường phố, khu nhà ở, vườn cây, công viên và dòng sông là biên giới của hai miền Đông và Tây Béclin. Lúc bấy giờ, nhân dân ở hai bên Đông và Tây Béclin có thể tự do qua lại, không có bất cứ một cản trở nào.

Nhưng rồi hai nước Đức theo hai chế độ chính trị khác nhau (Tây Đức theo chế độ TBCN, còn Đông Đức theo chế độ XHCN), nên thường xảy ra xung đột và ngày càng sâu sắc. Theo báo chí của Đông Đức thời đó, phương Tây lợi dụng những khó khăn của Đông Đức, đã dùng đủ mọi thủ đoạn tuyên truyền lôi kéo người Đông Đức chạy sang Tây Đức, hỏng làm tan rã Cộng hòa dân chủ Đức. Từ năm 1949 đến tháng 8-1961 có khoảng 2,6 triệu người Đông Đức bỏ sang Tây Béclin và Tây Đức, trong khi đó số dân Đông Đức chỉ có 16 triệu người. Nhưng người bỏ sang Tây Đức đa số lại là các nhà khoa học, bác sĩ, kĩ sư và chuyên gia của các ngành, do đó đã gây nhiều khó khăn cho nền kinh tế - xã hội CHDC Đức.

Ngày 11-8-1961, chính phủ CHDC Đức ra quyết định phong tỏa biên giới. Chỉ trong một đêm, hàng vạn đội viễn chiến đấu và công nhân Đông Béclin đã được huy động để xây dựng một bức tường bằng lưới thép dài 165 km, cao 3,6m. Sau đó, chính quyền CHDC Đức thay lưới thép bằng tường bêtông hay xây gạch. Bức tường bêtông này quen gọi là "bức tường Béclin" hay "bức tường thành Unbrich" (Vante Unbrich là Tổng bí thư Đảng XHCN thống nhất Đức lúc bấy giờ) dài gần 170 km, cao từ 3,5 đến 4,2 m (lưới thép còn được giăng trên sông dài 55 km). Dọc theo bức tường Béclin có đặt 9 trạm quan sát để làm chốt qua lại giữa Đông và Tây Béclin ; ngoài ra có 290 vọng gác, 137 lô cốt, các tuyến đường tuần tra và các vật cản đối với xe hơi và xe tăng, lưới điện, bài mìn...

Bức tường Béclin đã ngăn cản người Đông Đức và Tây Đức qua lại thăm viếng, làm ăn với nhau. Người Đức ngày càng cảm thấy khó chịu đối với bức tường này, kêu gọi lật đổ bức tường này. Người Đông Đức nhiều lần tổ chức mít tinh, biểu tình thi uy với quy mô to lớn. Ngày 9-11-1989, chính phủ Cộng hòa dân chủ Đức (Đông Đức) bắt buộc phải tuyên bố giải tỏa bức tường Béclin, giải tỏa biên giới giữa Đông và Tây Đức. Ngày 10-11-1989, hàng vạn người dân Đông Đức đổ xô đến bức tường Béclin. Bức tường biểu tượng cho sự phân chia hai nước Đức đã bị phá đổ. Những tấm bêtông và những mảnh tường gạch trở thành vật sưu tầm của các nhà bảo tàng và của những người thích đồ cổ, trở thành tặng phẩm của các nhà chính trị và cũng là món hàng quý của các nhà buôn. Tường Béclin chỉ còn lại một đoạn chốt giáp ranh giữa Đông Đức và Tây Đức cũ ở Anhát-Dăcxen, nay trở thành điểm du lịch.

Sau sự kiện lật đổ bức tường Béclin chưa đầy một năm, ngày 3-10-1990, nước CHDC Đức sáp nhập vào CHLB Đức, chấm dứt sự chia cắt 45 năm của nước Đức. Béclin lại trở thành thủ đô của nước Đức thống nhất (hiện nay, chính phủ CHLB Đức vẫn tạm đóng tại Bon).

CÁC NƯỚC TÙ BẢN CHỦ NGHĨA PHƯƠNG TÂY SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

89 - "CHIẾN LƯỢC TOÀN CẦU" CỦA ĐẾ QUỐC MĨ SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

Ngày 12-3-1947, trong diễn văn đọc trước Quốc hội Mĩ, Tổng thống Truman (hai nhiệm kỳ Tổng thống từ 1945 đến 1953) chính thức đề ra "Chủ nghĩa Truman", thực hiện "Chiến lược toàn cầu" của đế quốc Mĩ. "Chiến lược toàn cầu" của Mĩ nhằm thiết lập sự thống trị toàn cầu của đế quốc Mĩ, chia mài nhọn vào bốn đối tượng : 1. Tiêu diệt Liên Xô và các nước XHCN ; 2. Đàn áp phong trào giải phóng dân tộc của nhân dân các nước Á, Phi, Mĩ Latinh ; 3. Đàn áp phong trào công nhân, đặc biệt là phong trào Cộng sản ở các nước TBCN ; 4. Cột chặt các nước TBCN đồng minh của Mĩ bằng mọi biện pháp, mọi thủ đoạn vào quỹ đạo chiến lược đối ngoại toàn cầu phản cách mạng của Mĩ.

Trong việc thực hiện "chủ trương Truman" nhằm nô dịch các đồng minh TBCN ở châu Âu, Mĩ đã ban hành "kế hoạch Macsan" còn gọi là "kế hoạch phục hưng châu Âu" (kế hoạch này do ngoại trưởng Mĩ Gióocgiơ Mácsan đề xuất). Tháng 4-1948, Quốc hội Mĩ thông qua "đạo luật viện trợ nước ngoài", với những quy định ràng buộc : các nước nhận viện trợ phải kí với Mĩ những hiệp định tay đôi mang tính chất phụ thuộc vào Mĩ ; phải bảo đảm quyền lợi của tư nhân Mĩ đầu tư và khai thác ; phải thực hiện các chính sách kinh tế, tài chính mà Mĩ yêu cầu ; phải thiết lập một "tài khoản đặc biệt", sử dụng tài khoản này phải được Mĩ đồng ý v.v.. Ngoài ra, bằng những lời lẽ che đậy, đạo luật còn yêu cầu các nước nhận viện trợ phải xóa bỏ việc buôn bán với các nước XHCN, ngừng việc quốc hưu hóa và gạt những người Cộng sản ra khỏi chính phủ (Đảng Cộng sản Pháp và Đảng Cộng

sản Italia bị gạt ra khỏi chính phủ thời kì này). Kế hoạch Macusan thực hiện trong 4 năm rưỡi (từ 9-4-1948 đến 31-12-1952), Mĩ bỏ ra khoảng 15 tỉ đôla và đã đạt được mục đích chi phối được các nước châu Âu cả về kinh tế, chính trị, quân sự. Ngoài ra, Mĩ còn viện trợ kinh tế cho Nhật Bản ở Viễn Đông, viện trợ và đầu tư theo "kế hoạch Cläyton" ở Mĩ Latinh và thành lập Khối hiệp ước Bắc Đại Tây Dương (NATO), từ đó Mĩ đã thực hiện được âm mưu thống trị thế giới TBCN.

Với sự ra đời của "chủ nghĩa Truman", mối quan hệ đồng minh giữa Liên Xô với Mĩ và các nước phương Tây trong thời kì chiến tranh chống phát xít đã tan vỡ và thay vào đó là "cuộc chiến tranh lạnh". Mục đích của chính sách "chiến tranh lạnh" của Mĩ là giữ nguyên tình hình càng thắng trên thế giới, đe dọa gây "chiến tranh nóng", nhằm biện hộ cho chính sách chạy đua vũ trang, tăng ngân sách quốc phòng và tăng cường khủng bố các lực lượng tiền bối ở các nước TBCN, "đối đầu" về quân sự với Liên Xô, các nước XHCN và các lực lượng cách mạng trên thế giới. Để đạt được những mục tiêu chiến lược trên, chính sách cơ bản của Mĩ là "chính sách thực lực", tức chính sách dựa vào "sức mạnh Mĩ", là sức mạnh kinh tế, tài chính và đặc biệt là sức mạnh quân sự của Mĩ.

Để thực hiện "chiến lược toàn cầu", Mĩ đã xúc tiến thành lập các khối quân sự (khối NATO ở châu Âu, khối SEATO ở Đông Nam Á, khối ANZUS ở Nam Thái Bình Dương, khối CENTO ở Trung Cận Đông, Liên minh quân sự Mĩ - Nhật ở Đông Bắc Á, Liên minh quân sự Tây bán cầu ở châu Mĩ) và xây dựng hàng ngàn căn cứ, hải, lục, không quân trải ra khắp mọi nơi trên thế giới nhằm bao vây, chia mũi nhọn vào Liên Xô và các nước XHCN. Mĩ đã cùng các nước Đồng minh của mình ra sức "chạy đua vũ trang" (cả vũ khí thông thường, vũ khí hạt nhân, vũ khí hóa học, vũ khí vi trùng...) với những khoản chi tiêu quân sự

Không lồ chuẩn bị một cuộc "chiến tranh tổng lực" nhằm tiêu diệt Liên Xô và các nước XHCN khác. Mặt khác, Mĩ đã phát động hàng chục cuộc chiến tranh xâm lược dưới nhiều hình thức khác nhau để chống lại phong trào cách mạng thế giới và thực hiện mưu đồ hành trường, thống trị thế giới của Mĩ, tiêu biểu như chiến tranh xâm lược Triều Tiên (1950 - 1953), chiến tranh xâm lược thực dân kiểu mới ở Việt Nam, Lào và Campuchia (1954 - 1975), can thiệp vũ trang ở Grênađa (1983) và Panama (1990), tiếp tay cho Israel tiến hành những cuộc chiến tranh quy mô lớn ở Trung Cận Đông năm 1948 và 1967, bao vây kinh tế và hoạt động phá hoại về chính trị, quân sự đối với Cuba v.v.. Ngoài ra, Mĩ và các nước phương Tây còn tiến hành bao vây, cấm vận về kinh tế, cô lập về chính trị và hoạt động phá hoại dưới nhiều hình thức khác nhau (đảo chính, lật đổ, "chiến tranh tâm lý"...) chống lại Liên Xô, các nước XHCN và thế giới thứ ba.

Trong việc thực hiện "chiến lược toàn cầu", Mĩ đã vấp phải những thất bại nặng nề như thắng lợi của cách mạng Trung Quốc 1949, thắng lợi của cách mạng Cuba 1959, thất bại của Mĩ trong cuộc chiến tranh xâm lược Việt Nam (1975) v.v.. Phong trào đấu tranh giành độc lập dân tộc của các dân tộc bị áp bức ở Á, Phi, Mĩ Latinh, phong trào không liên kết, phong trào bảo vệ hòa bình, chống chiến tranh hạt nhân... đều nhằm chống lại "chiến lược toàn cầu" của Mĩ. Cuối năm 1989, Mĩ đã phải cùng Liên Xô chính thức tuyên bố chấm dứt cuộc "chiến tranh lạnh" đã kéo dài trên 40 năm, chứng tỏ Mĩ không đủ sức đảm nhiệm nổi gánh nặng "chạy đua vũ trang" và "bao" vể chi tiêu quân sự cho hầu khắp thế giới. Sau khi Liên Xô tan rã (1991), Mĩ hi vọng sẽ vươn lên "thế một cực" trong trật tự thế giới mới. Nhưng các cường quốc mới như Nhật Bản, Liên minh châu Âu (EU), Nga, Trung Quốc... cũng đã vươn lên hùng mạnh về kinh tế và địa vị chính trị, trở thành những đối thủ của Mĩ, đang đòi hỏi trở thành những "cực" trong trật tự thế giới mới.

90 - SỰ PHÁT TRIỂN "THẦN KÌ" CỦA NHẬT BẢN SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

Sau Chiến tranh thế giới thứ hai, Nhật Bản là nước bại trận, bị mất hết thuộc địa (diện tích bằng 44% đất nước Nhật, lại có những tài nguyên phong phú) và bản thân nước Nhật bị quân đội Mĩ chiếm đóng theo chế độ quân quản. Kinh tế Nhật bị chiến tranh tàn phá nặng nề : 34% máy móc, 25% công trình, hơn 80% tàu biển... Sản xuất công nghiệp năm 1946 giảm sút đến mức chưa bằng 1/7 năm 1941 ; tổng giá trị thiệt hại hàng hơn 1/3 tài sản của đất nước. Sau chiến tranh, các ngành công nghiệp, nông nghiệp và giao thông vận tải đều bị đình đốn, nhiều thành phố lớn như Tōkiō, Ôxaka... bị phá hủy nặng nề. Trong những năm 1945 - 1947, có hơn 6 triệu người Nhật ở nước ngoài trở về nước gây nên tình trạng khó khăn thêm về công việc làm, chỗ ở và lương thực, thực phẩm. Nhật Bản phải dựa vào "viện trợ" kinh tế của Mĩ dưới hình thức vay nợ để phục hồi kinh tế. Trong những năm 1945 - 1950, Nhật nhận viện trợ và đầu tư của Mĩ và nước ngoài khoảng gần 14 tỉ đôla.

Thế nhưng, chỉ từ 1946 đến 1950, Nhật Bản đã nhanh chóng phục hồi lại nền kinh tế đạt mức trước chiến tranh, sau đó vươn lên nhanh chóng. Từ sau khi Mĩ phát động cuộc chiến tranh xâm lược Triều Tiên (tháng 6-1950), công nghiệp Nhật Bản phát triển mạnh mẽ hẳn lên nhờ những đơn đặt hàng quân sự của Mĩ. Tiếp đó, vào những năm 60, khi Mĩ gây ra cuộc chiến tranh xâm lược Việt Nam, nền kinh tế Nhật Bản lại thêm cơ hội để đạt được bước phát triển "thần kì". Đầu những năm 70, Nhật Bản đã vượt qua các nước Tây Âu, vươn lên đứng hàng thứ hai sau Mĩ.

Về tổng sản phẩm quốc dân, năm 1950, Nhật Bản mới chỉ đạt 20 tỉ đôla, bằng 1/3 của Anh (59 tỉ đôla), 1/2 của Pháp (39 tỉ đôla), 1/17 của Mĩ (349,5 tỉ đôla), nhưng đến 1968, Nhật đã đạt

183 tỉ đôla, vượt qua các nước Tây Âu và đứng thứ hai sau Mĩ (830 tỉ đôla). Năm 1973, Nhật Bản đạt 402 tỉ đôla. Như thế trong khoảng hơn 20 năm (1950 - 1973), tổng sản phẩm quốc dân tăng 20 lần và đến năm 1989 đạt tới 2.828,3 tỉ đôla. Năm 1990, thu nhập bình quân theo đầu người của Nhật Bản lên tới 23.796 đôla, đứng thứ hai thế giới sau Thụy Sĩ (29.850 đôla).

Trong công nghiệp, Nhật Bản đã đạt được những bước phát triển mạnh nhất và nhanh nhất. Năm 1950, giá trị sản lượng công nghiệp Nhật mới chỉ đạt 4,1 tỉ đôla, bằng $1/28$ của Mĩ (113,9 tỉ đôla), nhưng đến 1969 đã vươn lên tới 56,4 tỉ đôla, vượt tất cả các nước Tây Âu và chỉ thua Mĩ với tỷ lệ $1/4$. Nhật Bản trở thành nước đứng đầu thế giới về sản lượng tàu biển (trên 50%), ôtô, thép, xe máy, máy điện tử (máy thu thanh, thu hình, ghi âm, ghi hình), máy khâu, máy ảnh, đồng hồ.

Về nông nghiệp, Nhật Bản phát triển theo hướng thăm canh với trình độ cơ giới hóa, hóa học hóa, thủy lợi hóa và điện khí hóa rất cao. Những năm 1967 - 1969, sản lượng lương thực đủ cung cấp hơn 80% nhu cầu trong nước, ngành chăn nuôi tự giải quyết được 2/3 nhu cầu thịt sữa, còn ngành đánh cá rất phát triển, chỉ đứng sau Peru, với sản lượng cá tính theo đầu người hàng năm là 86 kilogram.

Về ngoại thương, từ 1950 đến 1971, trong vòng 21 năm, tổng ngạch ngoại thương Nhật đã tăng 25 lần (từ 1,7 tỉ đôla năm 1950 tăng lên tới 43,6 tỉ đôla), xuất khẩu tăng 30 lần, nhập khẩu tăng 21 lần. Hướng phát triển chủ yếu về ngoại thương của Nhật là các nước đang phát triển, đặc biệt là các nước Đông Nam Á (chiếm $1/3$ tổng ngạch ngoại thương của Nhật Bản).

Trong lĩnh vực ngân hàng và tài chính, Nhật Bản cũng đã đạt được những bước phát triển nhanh và mạnh nhất. Trong những năm 60, trong số 10 ngân hàng lớn nhất thế giới, chưa có ngân hàng nào của Nhật Bản. Mai đến năm 1980 mới có một ngân hàng của

Nhật lọt vào số 10 ngân hàng lớn nhất thế giới này. Thế nhưng đến năm 1989, 10 ngân hàng lớn nhất thế giới đều là của người Nhật. Hiện nay, vč dù trữ vàng và ngoại tệ, Nhật Bản đã vượt Mĩ.

Tóm lại, trải qua hơn 40 năm, từ một nền kinh tế bị chiến tranh tàn phá kiệt quệ, Nhật Bản đã vươn lên nhanh chóng trở thành một siêu cường về kinh tế và tài chính và là một trong ba trung tâm kinh tế, tài chính của toàn thế giới, người ta gọi hiện tượng này là "thần kì Nhật Bản".

Những nguyên nhân nào đã dẫn đến bước phát triển "nhảy vọt" của kinh tế Nhật Bản :

1. Nhật Bản biết sử dụng vốn đầu tư của nước ngoài để tập trung vào phát triển những ngành công nghiệp then chốt nhất (cơ khí, luyện kim, hóa chất, điện tử...).
2. Nhật biết lợi dụng những thành tựu khoa học - kĩ thuật tiên tiến nhất để tăng năng suất, hạ giá thành và nâng cao chất lượng hàng hóa.
3. Dựa vào cái "ô bảo hộ hạt nhân" của Mĩ, Nhật Bản không phải chi tiêu nhiều về chi phí quốc phòng như các nước khác, do đó có điều kiện tập trung vào xây dựng kinh tế, phát triển công nghiệp dân dụng.
4. Biết cách "lén lách", xâm nhập vào thị trường các nước khác, qua đó không ngừng mở rộng thị trường trên toàn thế giới.
5. Những cải cách dân chủ sau chiến tranh (cải cách ruộng đất, xóa bỏ những tàn tích phong kiến...) đã có tác dụng thúc đẩy kinh tế phát triển, nhờ tạo ra một thị trường nội địa rộng lớn.
6. Truyền thống "tự lực, tự cường" của nhân dân Nhật và tài năng điêu hành kinh tế của giới kinh doanh và những nhà lãnh đạo Nhật Bản, đã vươn lên xây dựng đất nước giàu mạnh trong những hoàn cảnh hết sức khó khăn.

Tuy nhiên, nền kinh tế Nhật Bản cũng bộc lộ những mặt hạn chế và nhược điểm :

1. Sự không cân đối trong nền kinh tế : Tư bản, công nhân và dân số tập trung trong ba trung tâm công nghiệp lớn Tōkiō, Ôsaka và Nagôia (chỉ chiếm 1,25% diện tích trong cả nước, mà có đến trên 60 triệu dân), tạo thành những vùng kinh tế hết sức hiện đại ; còn những vùng khác không được đầu tư thích đáng vẫn còn lạc hậu.
2. Những khó khăn về năng lượng, nguyên liệu và lương thực, đại bộ phận phải nhập từ nước ngoài (90,9% dầu mỏ, 99,6% quặng sắt, 76,9% than, 76% đồng, 100% thiếc, 100% bôxcxit v.v.).
3. Sự cạnh tranh, chèn ép ngày càng gia tăng của Mĩ, Tây Âu và các nước công nghiệp mới (NIC), đặc biệt là nước Đức sau khi thống nhất trở lại và khỏi Cộng đồng châu Âu (EU) sau khi nhất thể hóa về kinh tế và chính trị vào năm 2000.
4. Sự phân hóa thành hai cực giữa giàu nghèo và mâu thuẫn xã hội ngày càng gia tăng. Ví dụ : cuộc bạo động khổng lồ của 6 triệu công nhân Nhật ngày 11-4-1974 đã làm "rối loạn kinh tế Nhật Bản" và "đẩy Nhật Bản vào một cuộc khủng hoảng tệ hại nhất trong lịch sử thời bình của Nhật Bản".

91 - SỰ THÀNH LẬP "TỔ CHỨC HIỆP ƯỚC BẮC ĐẠI TÂY DƯƠNG" (NATO)

Sau Chiến tranh thế giới thứ hai, vào mùa đông năm 1946, nhân dân các nước Tây Âu chưa kịp hàn gắn vết thương chiến tranh, lại vấp phải thiên tai lớn chưa từng có trong một trăm năm trở lại. Nguyên liệu, nhiên liệu và vật dụng hàng ngày đều thiếu thốn nghiêm trọng. Các nhà máy đóng cửa, công nhân thất nghiệp, đói rét. Các cuộc bạo động của công nhân, biểu tình của nhân dân làm

khuấy động tinh hình chính trị trong các nước tư bản chủ nghĩa Tây Âu. Trong khi đó, các nước Đông Âu được sự giúp đỡ của Liên Xô, đang xây dựng chủ nghĩa xã hội, mang lại đời sống ấm no, xã hội ổn định cho nhân dân. Làn sóng của chủ nghĩa cộng sản có nguy cơ lan tràn ra khắp châu Âu. Trước tình hình đó, Mĩ đưa ra "Kế hoạch phục hưng châu Âu", còn gọi là "Kế hoạch Mácsan" (Giáo sư Mácsan là ngoại trưởng Mĩ dưới thời Tổng thống Truman đã đề xuất kế hoạch này). Kế hoạch Mácsan ra đời được Anh, Pháp và các nước tư bản ở Âu châu rất hoan nghênh (kế hoạch Mácsan được thực hiện từ 9-4-1948 đến 31-12-1952). Nhưng viện trợ của Mĩ, ngoài mục đích phục hưng kinh tế Tây Âu, còn nhằm xây dựng được một lực lượng quân sự mạnh cho các nước tư bản chủ nghĩa ở Âu châu để ngăn cản "làn sóng cộng sản chủ nghĩa" lan sang các nước Tây Âu.

Ngày 17-3-1948, ngoại trưởng của năm nước Âu châu là Anh, Pháp, Hà Lan, Bỉ và Luxembua họp tại Bruxelles (thủ đô Bỉ) đã cùng nhau ký một hiệp ước liên minh quân sự, gọi là "Điều ước Bruxelles". Mĩ rất hoan nghênh Hiệp ước liên minh quân sự này, nhưng còn muốn trực tiếp thọc tay vào Âu châu. Tháng 7-1948, Mĩ đã triệu tập một cuộc họp bí mật ở Oasindton giữa Mĩ, Canada và năm nước trong "Điều ước Bruxelles" để thảo luận thành lập một Liên minh quân sự bao gồm cả các nước ở Tây Âu và Bắc Mĩ. Tháng 4-1949, 12 nước gồm Mĩ, Anh, Pháp, Italia, Bỉ, Bồ Đào Nha, Ailen, Canada, Hà Lan, Na Uy, Đan Mạch, Luxembua đã ký điều ước liên minh quân sự, gọi là "Hiệp ước Bắc Đại Tây Dương". Hiệp ước này bắt đầu có hiệu lực từ tháng 8-1949, đồng thời căn cứ vào hiệp ước để thành lập "Liên minh quân sự Bắc Đại Tây Dương" (NATO). Tháng 2-1952, Thổ Nhĩ Kỳ và Hy Lạp, tháng 5-1955, Cộng hòa liên bang Đức và tháng 5-1982, Tây Ban Nha gia nhập vào NATO, như thế là con số thành viên của NATO lên tới 16 nước. Trụ sở của khối NATO đặt tại Bruxelles.

"Hiệp ước Bắc Đại Tây Dương" quy định : Các nước tham gia hiệp ước phải "phòng ngự tập thể" : bất kì nước nào bị "tấn công vũ trang", các nước thành viên khác trong khối phải nhanh chóng giúp nước đó, kể cả việc sử dụng lực lượng vũ trang.

Sau khi thành lập NATO, các nước thành viên bắt đầu hoàn thiện bộ máy tổ chức, ủy ban thường trực và cơ quan chỉ huy quân sự của khối NATO, đồng thời xây dựng một quân đội mạnh dưới sự chỉ huy của Tư lệnh tối cao của NATO. Theo đề nghị của Tổng thống Mĩ Truman, tướng Aixenhao được cử làm Tư lệnh tối cao đầu tiên của NATO.

Mĩ đã cử 4 sư đoàn đến Âu châu và giao toàn bộ quân Mĩ đóng tại Âu châu cho Tư lệnh tối cao chỉ huy. Pháp cũng giao cả ba sư đoàn của mình đóng tại Đức cho Aixenhao chỉ huy. Các nước thành viên khác cũng có biện pháp tương tự. Đến tháng 12-1951, quân đội của NATO đã lên đến 35 sư đoàn gồm có hơn 3.000 máy bay và 700 chiến hạm. Tháng 2-1952, NATO quyết định mở rộng lực lượng vũ trang lên 50 sư đoàn với 4.000 máy bay và hải quân hùng mạnh. Quân đội của NATO đóng tại châu Âu hàng năm đều diễn tập quân sự nhiều lần để nâng cao khả năng chiến đấu, tăng cường nhiệm vụ phòng vệ và trao đổi sự hợp tác với nhau. Tổ chức NATO đã vượt ra khỏi phạm vi phòng vệ, mà trở thành khối quân sự đe dọa hòa bình và an ninh thế giới.

92 - SỰ HÌNH THÀNH KHỐI "LIÊN MINH CHÂU ÂU" (EU)

Sau Chiến tranh thế giới thứ hai, Tây Âu đứng trước hai thách thức lớn : một là kinh tế Tây Âu bị Mĩ khống chế, hai là thị trường thế giới bị thu hẹp vì Liên Xô và Đông Âu theo chủ nghĩa xã hội và phong trào giải phóng dân tộc lên cao, các thuộc địa

của các nước tư bản Tây Âu mất dần. Mĩ lấy danh nghĩa "phục hưng" Tây Âu, cho các nước Tây Âu vay với số tiền lớn (kế hoạch Macsan) để tiến tới tăng cường kiểm soát thị trường Tây Âu. Năm 1947, nhà kinh tế học và ngoại giao Pháp Munay đề nghị với chính phủ Pháp : "Hiện thời, kinh tế của các nước Tây Âu đang khôi phục nhanh, nhưng thị trường nội địa nhỏ hẹp, chúng ta cần phá bỏ hàng rào biên giới, loại bỏ sự kiểm soát, xây dựng một thị trường rộng mở, tự do lưu thông hàng hóa, tư bản và lao động". Kế hoạch của Munay là từng bước xây dựng một Âu châu thống nhất về kinh tế, lấy Anh và Pháp làm hạt nhân kinh tế. Đề nghị trên đây được chính phủ Pháp tán thành. Nhưng đáng tiếc là Anh không hứng thú với việc thống nhất về kinh tế này, vì Anh muốn dựa vào Mĩ nhiều hơn.

Chính phủ Pháp thấy thế, bèn chuyển sang liên kết với Liên bang Đức, rồi tiến tới liên kết toàn châu Âu. Nhưng chiến tranh mới kết thúc, nhân dân Pháp còn chưa nguôi mối thù với nước Đức, nên ngoại trưởng Pháp Suman quyết định liên kết từng bước với Đức, trước hết hãy liên kết trong lĩnh vực than và thép. Thủ tướng Liên bang Đức Adenao, 73 tuổi, là một nhà chính trị khôn ngoan, Ông ta thấy sự liên kết đó rất có lợi cho sự phát triển kinh tế Đức, nên đã vui vẻ tiếp nhận. Kế hoạch liên kết Pháp - Đức trong lĩnh vực than và thép này được gọi là "kế hoạch Suman".

Kế hoạch Suman vừa truyền đi, bốn nước khác ở Tây Âu là Italia, Hà Lan, Bỉ và Luxembua cũng xin vào liên minh. Tháng 6-1950, sáu nước đã họp với nhau tại Pari (thủ đô Pháp) để xúc tiến việc thành lập "Liên minh than, thép châu Âu". Ngày 18-4-1951, Hiệp ước thành lập "Liên minh than thép châu Âu" được sáu nước ký và có hiệu lực từ ngày 8-2-1952 sau khi Quốc hội sáu nước đã phê chuẩn. Việc thành lập "Thị trường chung than và thép châu Âu" đã giúp cho kinh tế của sáu nước phát triển thuận lợi, thực

lực chính trị cũng được tăng cường. Về sau, sáu nước mong muốn mở rộng hoạt động của liên minh từ ngành than, thép sang các ngành kinh tế khác.

Tháng 6-1955, ngoại trưởng sáu nước họp ở Roma (thủ đô Italia) thảo luận việc mở rộng liên minh sang các ngành kinh tế khác. Tháng 3-1957, Liên minh ký thêm "Hiệp ước khối cộng đồng kinh tế châu Âu" và "Hiệp ước liên minh năng lượng nguyên tử châu Âu". Ngày 1-1-1958, khối "Cộng đồng kinh tế châu Âu" hay khối "Thị trường chung châu Âu" (EEC) chính thức ra mắt tại Bruxelles (thủ đô nước Bỉ). Lá cờ của tổ chức siêu quốc gia này màu lam sẫm có sáu ngôi sao tượng trưng cho sáu nước tham gia sớm nhất (Pháp, LB Đức, Italia, Bỉ, Hà Lan, Luxembua).

Tháng 7-1967, ba tổ chức "Liên minh than, thép châu Âu", "Khối cộng đồng kinh tế châu Âu" và "Liên minh năng lượng nguyên tử châu Âu" được gộp vào một tổ chức lớn, gọi là khối "Liên minh châu Âu" (EU). Khối "Liên minh châu Âu" (EU) thiết lập các cơ quan chuyên môn gồm có Hội đồng bộ trưởng, Ban chấp hành châu Âu, Quốc hội châu Âu và Tòa án khối cộng đồng châu Âu. Từ đó, khối "Liên minh châu Âu" (EU) ngày càng có ảnh hưởng to lớn.

Nước Anh vốn ngoan cố, kiêu ngạo, không chấp nhận EU, nay cũng xin gia nhập EU. Năm 1973, Anh được kết nạp vào EU. Sau đó, các nước Ailen, Đan Mạch, Hi Lạp, Tây Ban Nha, Bồ Đào Nha cũng lần lượt trở thành các thành viên của EU. Đến năm 1986, EU đã gồm có 12 nước. Năm 1994, EU kết nạp thêm Thụy Điển, Phần Lan, Áo, Na Uy (nhưng người Na Uy phản đối gia nhập). Vì vậy hiện nay EU bao gồm 15 nước thành viên.

EU lúc đầu chỉ là liên minh thuần túy kinh tế, sau tiến tới một liên minh chính trị. Hàng năm, các nước thành viên của EU đã họp nhau hai lần (sau tăng lên bốn lần) bàn về chính sách đối

ngoại. Từ đó, những vấn đề quốc tế quan trọng, các nước thành viên của EU đều phát biểu tiếng nói chung trên cơ sở đã bàn bạc. Tại các hội nghị quốc tế quan trọng, họ cũng có những hành động liên hợp. Trước sự đe dọa nghiêm trọng của cuộc chạy đua vũ trang thế giới, các nước trong EU cũng tăng cường hợp tác trên lĩnh vực phòng vệ. Họ đồng thời còn hợp tác trên các lĩnh vực phát triển khoa học và kỹ thuật mới nhọn. Ảnh hưởng của EU đang không ngừng được tăng cường trên vùn dài chính trị quốc tế.

CÁC NƯỚC Á, PHI, MĨ LATINH SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

93 - THẮNG LỢI CỦA CUỘC CHIẾN TRANH GIẢI PHÓNG Ở TRUNG QUỐC

Tháng 7-1946, tập đoàn phản động Tưởng Giới Thạch đã huy động 80% binh lực của quân đội chính quy (113 lữ đoàn, khoảng 1 triệu 60 vạn quân) tấn công toàn diện vào các khu giải phóng do Đảng Cộng sản Trung Quốc lãnh đạo. Cuộc nội chiến chính thức bùng nổ.

Lúc đầu, Tưởng Giới Thạch chiếm ưu thế về quân sự và kinh tế. Quân đội Quốc dân đảng có 4 triệu 30 vạn người (gấp 3,5 lần Quân Giải phóng), lại được Mĩ trang bị, huấn luyện và còn tiếp thu toàn bộ trang bị và vũ khí của một triệu quân Nhật đầu hàng. Chính phủ Quốc dân đảng chiếm trên 3/4 đất đai và 2/3 dân số cả nước, không chế tất cả các thành phố lớn, các đường giao thông vận tải huyết mạch và các tài nguyên giàu có trong cả nước. Tập đoàn Tưởng Giới Thạch lại được đế quốc Mĩ "giúp đỡ" tận lực về mọi mặt, chỉ trong vòng hai năm 1945 - 1946, Mĩ đã "viện trợ" cho Tưởng tới 4 tỉ 430 triệu đôla Mĩ.

Dựa vào ưu thế binh lực, từ tháng 7-1946 đến tháng 6-1947, tập đoàn Tưởng Giới Thạch mở cuộc tấn công toàn diện vào các khu giải phóng và tạm thời chiếm được một số vùng của khu giải phóng. Quân giải phóng nhân dân Trung Quốc đã thực hiện chiến lược phòng ngự tích cực, không giữ đất đai, mà chủ yếu nhằm tiêu diệt sinh lực địch và xây dựng lực lượng mình. Qua một năm chiến đấu, Quân giải phóng đã tiêu diệt được 1.112.000 quân chủ lực Quốc dân đảng, buộc chúng phải chuyển từ chiến lược tấn công sang chiến lược phòng ngự.

Đi đôi với việc tấn công quân sự chống lại cách mạng Trung Quốc, tập đoàn Tưởng Giới Thạch không ngừng kiết với Mĩ những hiệp ước bán nước tệ hại : Hiệp ước thông thương hàng hải thân thiện Trung - Mĩ, Hiệp ước hàng không Trung - Mĩ, Hiệp ước bí mật về căn cứ hải quân Thanh Đảo, Hiệp định bí mật về việc quân đội Mĩ đóng ở Trung Quốc, Hiệp định nông nghiệp Trung - Mĩ v.v.. Hành động bán nước hại dân của tập đoàn Tưởng Giới Thạch đã bị toàn thể nhân dân Trung Quốc phản kháng mãnh liệt. Ở vùng thống trị của Tưởng Giới Thạch, phong trào đấu tranh của công nhân, phong trào bãi khóa của học sinh và các cuộc nổi dậy của nông dân đã diễn ra ngày càng sôi nổi, lan rộng khắp các địa phương. Cuộc khởi nghĩa vũ trang với quy mô rộng lớn của nhân dân Đài Loan nổ ra ngày 28-2-1947 đến ngày 8-3-1947, đã có ảnh hưởng to lớn trong toàn quốc.

Từ tháng 6-1947, Quân giải phóng chuyển sang phản công, tiến quân vào giải phóng các vùng do Quốc dân đảng thống trị. Quân đội Quốc dân đảng tập trung lực lượng co cụm lại đóng chốt ở những vị trí chiến lược then chốt nhằm phòng ngự lâu dài. Quân giải phóng lần lượt mở ba chiến dịch lớn (Liêu - Thẩm, Hoài - Hải, Bình - Tân)⁽¹⁾ tấn công tiêu diệt những cụm tập đoàn cứ điểm vững chắc của quân Quốc dân đảng, kéo dài trong 4 tháng 19 ngày (từ tháng 9-1948 đến tháng 1-1949), tiêu diệt 144 sư đoàn chính quy, 29 sư đoàn quân địa phương, gồm hơn 1 triệu 54 vạn quân tinh nhuệ của Tưởng Giới Thạch. Lúc này, Quân giải phóng đã chiếm ưu thế cả về số lượng lẫn chất lượng.

Từ tháng 4-1949 đến tháng 10-1949 là giai đoạn truy kích tàn dư địch. Ngày 21-4-1949, Quân giải phóng mở cuộc tiến công vượt

(1) Chiến dịch Liêu - Thẩm gồm vùng Liêu Ninh, Thẩm Dương và Trường Xuân ; chiến dịch Hoài - Hải gồm vùng Hải Châu, Thường Khê, Lâm Thành và Từ Châu ; chiến dịch Bình - Tân gồm vùng Bắc Bình (nay đổi là Bắc Kinh) và Thiên Tân.

Trường Giang. Ngày 23-4, Nam Kinh, trung tâm thống trị của tập đoàn Quốc dân đảng Tưởng Giới Thạch, được giải phóng. Nền thống trị của Quốc dân đảng đến đây chính thức sụp đổ. Cuối năm 1949, toàn bộ lục địa Trung Quốc, trừ Tây Tạng, được giải phóng. Bè lũ Tưởng Giới Thạch tháo chạy ra Đài Loan, nấp dưới sự bảo vệ quân sự của đế quốc Mĩ.

Ngày 1-10-1949, nước Cộng hòa nhân dân Trung Hoa tuyên bố chính thức thành lập, đánh dấu cách mạng dân tộc dân chủ Trung Quốc đã hoàn thành. Với diện tích bằng 1/4 châu Á và chiếm gần 1/4 dân số toàn thế giới, thắng lợi của cách mạng Trung Quốc năm 1949 đã tăng cường lực lượng của chủ nghĩa xã hội trên phạm vi thế giới và có ảnh hưởng sâu sắc đến sự phát triển của phong trào giải phóng dân tộc thế giới.

94 - CUỘC ĐẠI CÁCH MẠNG VĂN HÓA Ở TRUNG QUỐC

Ngày 10-11-1965, bài "Phê bình vở kịch lịch sử tân biên Hải Thụy bai quan" đã mở màn cho cái gọi là "cuộc đại cách mạng văn hóa". Bài viết này là của nhóm Giang Thành, Trương Xuân Kiều, Diêu Văn Nguyên sai người viết ra. Lời văn tuy là phê bình vở kịch về một ông quan thanh liêm đời Minh tên là Hải Thụy, nhưng thực chất bọn Giang Thành, Trương Xuân Kiều muốn bức hại những cán bộ đang nắm quyền lực Đảng, Nhà nước và các văn nghệ sĩ tiến bộ. Ít lâu sau các báo trong cả nước đăng nhiều bài viết về vấn đề này, có người tán thành, có người phản đối.

Trong thời gian này, Mao Trạch Đông đang bị thất thế, bị mất chức Chủ tịch nước, vì thực hiện đường lối xây dựng chủ nghĩa xã hội một cách sai lầm (đưa ra đường lối "Ba ngọn cờ hồng" gây tác hại nghiêm trọng đến nền kinh tế và đời sống nhân dân), nên nhân cơ hội này, phái động phong trào "Đại cách mạng văn hóa"

nhằm tiêu diệt các đối thủ của mình và giành lại quyền lực. Ngày 16-5-1966, Mao Trạch Đông ban hành một bản Thông tri (được gọi là Thông tri 16 tháng 5), trong đó có viết : "trong Đảng Cộng sản có một nhóm xét lại phản cách mạng, khi thời cơ chín muồi, chúng sẽ biến chuyên chính vô sản thành chuyên chính xét lại". Những người bị đánh đầu tiên là các nhà lãnh đạo giữ các trọng trách như Bành Chân, La Thụy Khanh, Lục Định Nhái và Dương Thương Côn. Ngày 5-8-1966, Mao Trạch Đông tự tay viết bài : "Nã pháo vào Bộ tư lệnh, bài báo chửi tơ của tôi", đưa mũi nhọn của cuộc đấu tranh nhằm vào Chủ tịch nước Lưu Thiếu Kỳ. Mấy ngày sau, văn kiện "16 điều" chính thức ban hành để hướng dẫn tiến hành "Đại cách mạng văn hóa", đẩy mạnh cuộc Đại cách mạng văn hóa tiến sâu hơn. Ngày 18-8-1966, Quảng trường Thiên An Môn đông nghịt những thanh thiếu niên mặc đồng phục, đeo băng đỏ, đang mong đợi lãnh tụ vĩ đại Mao Trạch Đông ra mắt, phát động phong trào Đại cách mạng văn hóa. Hôm đó, "Phó thống soái" Lâm Bưu đã kêu gọi các tiểu tướng Hồng vệ binh "dám xông pha, dám làm, dám tạo phản, đại phá tư tưởng cũ, văn hóa cũ, phong tục cũ, tập quán cũ". Do đó, phong trào "Phá bốn cũ" rầm rộ chưa từng có đã nổ lên.

Tối hôm đó, tại thành phố Bắc Kinh, trên mọi đường phố, ngõ xóm, tràn ngập những tiểu tướng Hồng vệ binh đập phá những di tích lịch sử, xé nát những bức tranh và bút tích của các văn nhân, nghệ sĩ đời trước và dán đầy truyền đơn, biểu ngữ và ảnh Mao Trạch Đông. Chúng đi khắp nơi hát vang bài "Cách mạng chính là tạo phản" và hô vang khẩu hiệu "Phá bốn cũ".

Phong trào Hồng vệ binh xuống đường "Phá bốn cũ" ở Bắc Kinh đã được dài truyền thanh truyền đi khắp cả nước. Ngày 23-8-1966, trên đường phố Thương Hải, suốt ngày đêm lúc nào tiếng loa hô khẩu hiệu cũng vang lên dồn tai nhức óc, những đoàn tiểu tướng Hồng vệ binh rầm rộp trên đường phố. Hồng vệ binh

dán đầy chữ to trên những bức tường của mọi nhà, mọi cửa hàng. Hồng vệ binh phá hoại mọi thứ mà họ gọi là "bốn cũ" như các sư tử đồng, voi đá ở trước các lầu đài cổ, những tấm biển của các cửa hàng choáng ngợp trước kia, thậm chí họ đến cả các nghĩa trang để đập phá các nhà mộ, bia mộ v.v..

Hàng Châu là một thành phố đẹp, có nhiều danh thắng cổ tích bên Tây hồ cũng bị phá hoại nghiêm trọng. Hầu như tất cả các thành phố, thị trấn đều diễn ra phong trào phá "bốn cũ" của Hồng vệ binh.

Tháng 10-1966, Giang Thanh cử người đến Thượng Hải châm ngòi cho phong trào "Đại cách mạng văn hóa", chỉ trích các nhà lãnh đạo Đảng và chính quyền ở Thượng Hải đã chấp hành "đường lối phản động" của Lưu Thiếu Kỳ. Sau đó, thủ lĩnh của "phái tao phán" là Vương Hồng Văn công nhiên cướp quyền lãnh đạo Đảng và chính quyền ở Thượng Hải, thành lập "Ủy ban cách mạng". Các nơi khác, phái tao phán cũng làm theo Thượng Hải giành lấy chính quyền. Từ đó cả nước Trung Hoa chìm ngập trong tình trạng hỗn loạn không thể tưởng tượng nổi.

Năm 1969, tại Đại hội đại biểu lần thứ chín của Đảng Cộng sản Trung Quốc, nguyên soái Lâm Bưu, phó Chủ tịch nước, nhân vật số hai ở Bắc Kinh, đã phản bội lại Mao Trạch Đông, định đoạt lấy quyền lãnh đạo tối cao trong Đảng và Nhà nước. Âm mưu bị bại lộ, Lâm Bưu phải lên máy bay chạy trốn, kết quả cả hai vợ chồng Lâm Bưu và Diệp Quận bị "tai nạn máy bay" tại Mông Cổ. Tập đoàn phản cách mạng bị mất Lâm Bưu, còn lại "bè lũ bốn tên" (Giang Thanh, Trương Xuân Kiều, Diêu Văn Nguyên và Vương Hồng Văn). Năm 1972, Mao Trạch Đông phục hồi chức vụ cho Đặng Tiểu Bình, một nhà lãnh đạo dày dạn kinh nghiệm và có uy tín của Đảng. Đặng Tiểu Bình phối hợp công tác với Thủ tướng Chu Ân Lai, trở thành trụ cột chống lại bè lũ bốn tên. Năm 1976, Mao Trạch Đông mất, tập đoàn phản cách mạng Giang

Thanh ráo riết thực hiện âm mưu giành quyền lực cao nhất của Đảng và Nhà nước. Ngày 7-10-1976, tập đoàn phản cách mạng Giang Thanh bị đập tan, "bè lũ bốn tên" bị bắt giam, kết thúc 10 năm dài tai họa của cuộc "Đại cách mạng văn hóa" mang lại bao nhiêu đau khổ cho nhân dân Trung Quốc.

95 - CUỘC TẤN CÔNG VÀO PHÁO ĐÀI MÔNCADA (1953) DO PHIĐEN CAXTORÔ CHỈ HUY

1. Pháo đài Môncada được xây dựng như thế nào ?

Pháo đài Môncada nằm ở thành phố Sanchiagô đê Cuba thuộc tỉnh Oriente, nằm ở phía nam đảo Cuba, cách La Habana (thủ đô Cuba) khoảng 750 km. Năm 1859, thực dân Tây Ban Nha thống trị Cuba đã xây dựng trại lính kiêm nhà tù ở đây để giam giữ, đàn áp những người yêu nước Cuba. Sau đó, chính quyền Tây Ban Nha biến nhà tù này thành pháo đài mang tên "Hoàng hậu Mécxedét" (vợ của một vua Tây Ban Nha). Nơi đây trở thành chỉ huy sở của quân đội Tây Ban Nha trong các cuộc hành quân chống nghĩa quân Cuba.

Trong số những nghĩa quân bị cầm tù trong pháo đài "Hoàng hậu Mécxedét" có Ghidécmôn Môncada, một nhà chỉ huy quân sự tài giỏi trong cuộc chiến tranh giành độc lập do Hôxé Macti lãnh đạo. Năm 1901, Cuba trở thành nước Cộng hòa độc lập (giả hiệu) thoát khỏi ách thống trị của bọn thực dân Tây Ban Nha, nhưng lại bị phụ thuộc vào đế quốc Mĩ. Năm 1902, theo sáng kiến của tướng Satuyécninô Lôra, bạn chiến đấu của Ghidécmôn Môncada, pháo đài "Hoàng hậu Mécxedét" đổi tên là "Môncada" để tưởng nhớ người chiến sĩ yêu nước đã có lần bị giam cầm tại đây.

Dưới các chế độ độc tài phản động thân Mĩ từ năm 1902 đến cuối năm 1958, pháo đài Môncada trở thành nơi gây tội ác, đàn

áp, tra tấn, tàn sát những người cách mạng, yêu nước. Tên tuổi của nhà cách mạng, yêu nước Môncada bị hoen ố, bị hôi nhão bởi chiếc pháo đài đầy tội ác mang tên ông này. Năm 1952, sau cuộc đảo chính, viên tướng Batista thiết lập chế độ độc tài phản động ở Cuba, đã xây dựng lại pháo đài Môncada thêm kiên cố. Dưới thời cầm quyền của Batista, tính chất tàn bạo của pháo đài Môncada lên tới đỉnh cao nhất. Ngày 26-7-1953, một số thanh niên yêu nước Cuba do Phidén Caxtorô lãnh đạo tiến công pháo đài Môncada. Sau cuộc tiến công này, bọn cầm quyền phản động ra sức củng cố pháo đài, xây thêm nhiều trạm gác, nhà tù, đặt thêm nhiều súng. Thời đó, nhà cách mạng nào bị đưa đến giam ở pháo đài Môncada thì không còn hi vọng sống sót.

Ngày 1-1-1959, nghĩa quân Cuba tiến vào giải phóng thủ đô La Habana. Thiếu tá Raúl Caxtorô, một trong những thanh niên đã tham gia trận tiến công pháo đài Môncada sáu năm về trước, dẫn một đơn vị nhỏ tiến vào chiếm pháo đài Môncada. Ngày 9-1-1960, Thủ tướng Phidén Caxtorô tự tay lái một chiếc máy kéo mở đầu việc phá pháo đài để biến nơi đây thành trường học. Chỉ trong 19 ngày, công nhân xây dựng và những đội lao động tình nguyện thay nhau làm việc suốt ba ca, đã biến pháo đài Môncada đáng ghê tởm thành một khu học xá tươi đẹp, mang tên 26 tháng 7 (ngày tiến công pháo đài Môncada) gồm có trường Đại học, trường Sư phạm và trường Bổ túc văn hóa ban đêm, có thể tiếp nhận được 2.000 học sinh. Trong buổi lễ khánh thành Khu học xá 26-7 được tổ chức trọng thể vào ngày 28-1-1960, đúng vào dịp kỉ niệm lần thứ 107 ngày sinh của vị anh hùng dân tộc Hôxé Mâcti, thiếu tá Raúl Caxtorô, Bộ trưởng Bộ các lực lượng vũ trang cách mạng, sau khi đọc diễn văn, đã bế một em bé gái 7 tuổi, con một người bạn chiến đấu của đồng chí trong trận tiến công pháo đài Môncada. Đồng chí chỉ cho em bé xem Khu học xá và xúc động nói :

"Tôi ta rõ, cháu hay nhìn xem, đây là kết quả việc làm của bố cháu đấy!".

2. Mục đích của cuộc tiến công pháo đài Moncada

Trong cuốn "Hồi ký", Raúl Castro, một trong những người chỉ huy cuộc tiến công pháo đài Moncada, ghi lại :

"Đây không phải là cuộc tiến công vào một pháo đài, với một trăm con người để giành chính quyền, mà là bước đầu tiên của một nhóm người quyết định vũ trang cho nhân dân Cuba và khởi xướng một cuộc cách mạng. Đây không phải là cuộc nổi loạn để tìm một chiến thắng dễ dàng không có quân chúng, mà là một cuộc đột kích nhằm tước vũ khí của địch vũ trang cho nhân dân và cùng với nhân dân tiến hành một cuộc chiến đấu vũ trang cách mạng. Đây không phải là cuộc chiến đấu nhằm lật đổ một cách đơn giản Batista và bọn đồng lõa của hắn, mà là sự bắt đầu của cuộc đấu tranh nhằm thay đổi toàn bộ chế độ chính trị, kinh tế, xã hội Cuba và chấm dứt sự áp bức của nước ngoài, sự nghèo đói, cảnh thất nghiệp, mù chữ, sức khỏe tồi tệ đè nặng lên Tổ quốc và nhân dân".

3. Cuộc tiến công pháo đài Moncada

Cuộc tiến công pháo đài Moncada bắt đầu lúc 5 giờ 15 phút ngày 26-7-1953. Những ngôi nhà xung quanh pháo đài Moncada lần lượt rơi vào tay nghĩa quân. Aben Santamaría cùng 21 chiến sĩ đã chiếm được bệnh viện thành phố. Raúl Castro và mười chiến sĩ chiếm tòa án. Trong khi đó, mãi chính do Phidén Caxtrotô phụ trách, đánh vào pháo đài.

Nhưng do lực lượng quá chênh lệch (1 chơi 15), tuy các chiến sĩ cách mạng chiến đấu rất dũng cảm, nhưng không thể chiếm được pháo đài.

Cuộc tiến công Môncada không thành công, các chiến sĩ hầu hết bị hi sinh hoặc bị bắt. Trong số hơn 80 thanh niên hi sinh, phần lớn do bị sát hại sau khi trận đánh kết thúc. Bọn đao phủ của Batista tra tấn các chiến sĩ Môncada rất dã man.

Sau đó, Phidén Caxtorô bị kết án 15 năm tù. Nhưng đến năm 1955, chính quyền Batista đã trả lại tự do cho ông và nhiều chiến sĩ cách mạng.

96 - CUỘC ĐỔ BỘ CỦA CON TÀU GRANMA

I. Công việc chuẩn bị

Bị trục xuất khỏi Cuba, Phidén Caxtorô và các đồng chí của ông đã sang Mêhicô. Ở đây, ông lại bị nhà cầm quyền Mêhicô bắt giam hơn một tháng. Sau khi được trả tự do, ông đã bí mật chuẩn bị lực lượng, mua sắm khí giới, luyện tập quân sự để trở về Cuba. Phidén đã mua con tàu du lịch nhỏ "Granma" với giá 12.000 đôla của Vécnê Grin, nhà dân tộc học Thụy Điển nổi tiếng. Con tàu Granma chỉ chở được 8 người, tối đa là 12 người, nhưng các chiến sĩ lại có hơn 80 người, Phidén vẫn quyết định tất cả đều lên tàu.

Đầu tháng 11-1956, cảnh sát Mêhicô bắt ngờ ập vào khám xét máy cǎn nhà bí mật của các chiến sĩ Cuba. Phidén biết tin Raphaen den Pinô, người bảo vệ riêng của đồng chí, người đứng tên để mua con tàu Granma và đang giữ một máy phát vô tuyến, đã thỏa thuận nộp cả đội cho sứ quán Cuba ở Mêhicô để đổi lấy 15.000 đôla. Phidén hạ lệnh : cờ lập tên phản bội, tất cả các chiến sĩ mang theo trang bị và vũ khí phải tập trung ngay lập tức ở Tuxpan, một cảng nhỏ của những người đánh cá nằm trong vịnh Mêhicô, nơi Granma đang thả neo ngoài bến.

Phidén ra mệnh lệnh cuối cùng : gửi đến Santiagô một bức điện đã hẹn trước cho Phran Pait với dòng chữ : "Sách đã bán hết".

Đó là ám hiệu để cho Pait có thể tổ chức cuộc khởi nghĩa ở thủ phủ tỉnh Oriente vào thời gian đã định.

Hai giờ sáng ngày 25-11-1956, ở Tuxpan, các chiến sĩ Cuba cưỡi nồi, ôn áo, lộn xộn đang sắp xếp vũ khí, quân dụng và các thứ đồ dùng cần thiết xuống chiếc tàu Granma. Cảnh sát địa phương nhận được quà biếu, cố ý vắng mặt. Trời hông nổi mưa bão, nhưng không thể lùi lại được. Tất cả 82 người cùng lên tàu. Phiden hạ lệnh :

- Tháo dây buộc tàu và nổ máy !

Con tàu Granma quá tải đến cực độ, đèn dóm tắt ngấm, vất vả rời khỏi bờ và lên đường sang Cuba. Các chiến sĩ hát Quốc ca Cuba và hát bài ca của "Phong trào 26 tháng 7"⁽¹⁾.

2. Cuộc đổ bộ lên bờ và cuộc chiến đấu đầu tiên của các chiến sĩ trên tàu Granma

Ngày 2-12-1956, con tàu Granma cặp bờ biển Cuba. 82 chiến sĩ kiệt sức vì bảy ngày sống trong sóng gió và đói rét đã đặt chân lên đất liền, trở về với Tổ quốc Cuba. Nhưng biết bao khó khăn, gian khổ và hi sinh vẫn còn ở trước mắt họ. Trước hết, họ phải vượt qua một cánh đồng lầy quái ác. Họ phải chằng dây từ cây này qua cây khác để bám lấy mà đi. Chẳng may có người trượt chân ngã và chìm xuống bùn, người khác lại phải kéo lên. Họ giúp đỡ nhau, kéo tay nhau, mang vác giúp cho nhau. Có thể lẩn mò đi, quần áo bị gai góc xé rách toạc tung mảnh, người đầy bùn đất, chẳng khác gì những bóng ma đang tiến vào đất liền.

Trời vừa sáng, đoàn chiến sĩ lại bị lọt vào vòng vây của địch. Mọi người cố tìm lối chố ẩn nấp, chỉ huy có ra lệnh cung vỗ

(1) Quốc ca của Cuba do nhạc sĩ Pérezera sáng tác vào năm 1896 trong thời kỳ đấu tranh giải phóng dân tộc của nhân dân Cuba chống bọn thực dân Tây Ban Nha. Bài ca của "phong trào 26-7" hay còn gọi là "Hành khúc 26-7" do Agustín Díaz Cáceres, một người tham gia cuộc tấn công vào trại lính Moncada, sáng tác.

ich, vì không liên lạc được với nhau. Nhiều người bị giết và bị bắt. Sau chín ngày vừa đánh trả vừa tìm cách thoát khỏi vòng vây, khổ sở vì đói, phải ăn lá cây, ngô xanh và bắt cứ cái gì ăn được, cuối cùng chỉ còn 12 người sống sót, trong đó có Phidem Caxiotô, đã tiến lên được đỉnh núi Sierra Maestra, xây dựng căn cứ du kích ở đó. Trải qua ba năm chiến đấu gian khổ, Phidem cùng với các chiến sĩ du kích Sierra Maestra đã hoàn thành cuộc đấu tranh giải phóng đất nước Cuba vào ngày 1-1-1959, lập đỗ chế độ độc tài thân Mĩ Batixta.

97 - CUỘC ĐỜI HOẠT ĐỘNG CÁCH MẠNG CỦA CHÈ GHÈVARA

Ecnéctô Chè Ghêvara (Ernesto Che Guevara) (1928 - 1967) là một người cách mạng kiên cường, một chiến sĩ quốc tế vô sản cao cả, một người con quang vinh của nhân dân Mĩ Latinh. Ông là người Achenina, nhưng đã tham gia phong trào cách mạng chiến đấu ở Guatêmala, Mêhicô, Cuba và cuối cùng hi sinh ở Bolivia.

Chè Ghêvara sinh ngày 14-6-1928 tại thành phố Rôsariô de Santa Phe ở phía nam nước Cộng hòa Achenina, trong một gia đình khá giả (bố là một kĩ sư). Hầu như cùng lúc ra đời, ông đã mắc một chứng bệnh mà ông phải chịu đựng suốt đời và đã cố gắng khắc phục nó bằng ý chí sắt thép của mình, đó là bệnh hen suyễn. Còn có một điều cũng đi liền với ông suốt đời là tình yêu vô hạn đối với người nghèo khổ và bệnh tật trên trái đất. Hồi nhỏ, cậu thường chơi đùa và chia sẻ đồ chơi với các em bé trong các khu dân cư nghèo nàn. Cậu không những học giỏi, mà còn chơi thể thao cù. Thư viện phong phú của cha cậu đã giúp cậu hiểu thêm nhiều kiến thức. Dường như cậu hiểu trước là sau này sẽ dẫn thân vào con đường cách mạng vẻ vang, nhưng đây gian khổ, nên phải chuẩn bị trước cả về thể xác lẫn tinh thần.

Ché Ghevvara học rất giỏi về toán : gia đình và bạn bè thường ông sẽ nói nghiệp cha, làm kĩ sư. Nhưng trước sự ngạc nhiên của mọi người, ông đã thi vào trường Đại học Y khoa theo tiếng gọi của trái tim mình. Vì nghề thầy thuốc sẽ đưa ông tới gần con người hơn, đến gần những nỗi khổ đau của con người. Sau khi tốt nghiệp, bác sĩ Ecnecio Ché Ghevvara đã đi du lịch ở nhiều nước Mĩ Latinh và chữa bệnh cho những người nghèo khổ. Được tiếp xúc với những người lao động nghèo khổ và được tận mắt thấy cuộc sống cùng cực của họ, ông đã đi đến quyết định : nếu ở đâu đó và ai đó bắt đầu một cuộc cách mạng, thì ông sẽ là một chiến sĩ của cuộc cách mạng đó.

Nơi hoạt động cách mạng đầu tiên của Ché Ghevvara là Goatémala. Tại đây, chính phủ tiền bối Giacôbô Achenor của Goatémala bị CIA và công ty hoa quả Hoa Kì lật đổ. Bác sĩ Ché Ghevvara đã tham gia cuộc biểu tình cùng nhân dân Goatémala yêu cầu chính phủ hợp hiến trao vũ khí cho nhân dân để bảo vệ chính phủ. Do sự phản bội của bộ chỉ huy quân sự Goatémala, vũ khí không được phân phát cho nhân dân và phong trào đấu tranh chống Mĩ bị thất bại. Phidén Caxtorô đã nói về Ché Ghevvara trong thời kì này : "Đồng chí rất căm thù và khinh bỉ chủ nghĩa đế quốc không phải chỉ vì đồng chí có một ý thức chính trị phát triển cao, mà còn vì cách đây không lâu lắm, lúc ở Goatémala, đồng chí đã có dịp chứng kiến cuộc xâm lược đầy tội lỗi của bè lũ đế quốc, khi mà bọn lính đánh thuê đã bóp chết cuộc cách mạng ở nước này !". Chính Ché Ghevvara cũng xác nhận : "Tôi bắt đầu trở thành người cách mạng ở Goatémala".

Sau sự kiện này, bác sĩ Ché Ghevvara đã phải rời nước này đến cư trú chính trị ở Mêhicô. Tại đây, Ché Ghevvara đã gặp gỡ hai anh em Phidén và Raun Caxtorô. "Tôi nói chuyện với Phidén suốt đêm - Ché Ghevvara viết - Đến sáng, tôi đã được đưa vào làm bác sĩ trong quân đội của cuộc viễn chinh tương lai (chỉ cuộc viễn

chinh trên con tàu Granma". Phiden Caxtorô đã đánh giá rất cao người chiến sĩ quốc tế vĩ đại này : "... Là một trường hợp khác thường về một con người rất hiếm, về khả năng tập hợp trong bản thân không chỉ những đặc điểm của một người hành động, mà còn là nhà tư tưởng, người có đức tính cách mạng tinh khiết, một sự nhạy cảm đặc biệt nhân đạo, kết hợp với ý chí thép và lòng kiên nhẫn không gì có thể khuất phục được".

Ngày 2-12-1956, Phiden và tám mươi mốt chiến sĩ yêu nước, trong đó có Chê Ghêvara, từ Mêxicô đã dùng con tàu Granma để trở về Cuba phát động cuộc chiến tranh giải phóng đất nước Cuba khỏi ách thống trị của chính quyền độc tài Batixta. Chê Ghêvara đã tham gia chiến đấu gian khổ cùng với các chiến sĩ cách mạng Cuba trong suốt ba năm, đến khi cách mạng Cuba giành được toàn thắng (1-1-1959). Chính phủ cách mạng Cuba đã ra sắc lệnh trao quốc tịch Cuba cho Chê Ghêvara. Trong những năm đầu xây dựng chính quyền cách mạng Cuba, Chê Ghêvara đã được giao nhiều trọng trách : Giám đốc Ngân hàng quốc gia, Bộ trưởng Bộ Công nghiệp, Ủy viên Bộ Chính trị Ban Chấp hành trung ương Đảng Cộng sản Cuba...

Nhưng cũng chính trong thời gian này, Chê Ghêvara đã mơ ước đến một cuộc cách mạng toàn lục địa, đến việc giải phóng toàn bộ Mĩ Latinh. Tháng 12-1964, tại Hội đồng Liên Hợp Quốc ở Niu Yoóc, lúc tranh luận với những kẻ thù của cách mạng Cuba, Chê Ghêvara đã tuyên bố : "Tôi là người Cuba, tôi cũng là người Achartina và nếu các sênho (Ngài - tiếng Tây Ban Nha) đáng kính nhất ở Mĩ Latinh không lấy làm bức bối, thì tôi cảm thấy mình là một người yêu nước của Mĩ Latinh không kém một người nào cả. Và trong bất cứ lúc nào, ngay sau khi cần đến, tôi sẵn sàng hiến cả tính mệnh của mình để giải phóng bất cứ một nước nào trong số các nước Mĩ Latinh mà không hề yêu cầu đổi lấy một cái gì của ai cả, không đòi hỏi gì cả, không lợi dụng một ai cả". Không

hao lâu sau lời tuyên bố đó, Chê Ghêvara đã "rời nước Cuba cách mạng, nước đã làm cho Chê Ghêvara nổi tiếng khắp thế giới" và "đổi chiếc cặp bộ trưởng của mình lấy chiếc ba lô của người du kích mà đồng chí vẫn hàng ưa thích..." (Phidén Caxtorô). Sau khi "biến mất" một cách bí mật, Chê Ghêvara đã tham gia chiến đấu trong đội du kích ở Bolivia.

Ngày 7-10-1967, Tư lệnh quân du kích Bolivia, Chê Ghêvara đã viết những dòng chữ cuối cùng trong nhật ký của mình. Qua ngày hôm sau, đội du kích Bolivia đang trú ẩn trong con suối nhỏ hẹp Yurô và dự định đến tối sẽ phá vòng vây. Nhưng đến 13 giờ, quân địch rất đông đã bắt đầu nổ súng. Số ít người du kích còn lại đã chiến đấu anh dũng cho đến chạng vạng tối từ những vị trí cá nhân dưới lòng suối và trên bờ cao của con suối, chống lại đám đông quân lính đang bao vây và tấn công họ. Những người du kích chiến đấu gần vị trí của Chê Ghêvara không còn ai sống sót. Bên cạnh Chê là một bác sĩ và một chiến sĩ du kích người Peru đang ở trong tình trạng nguy kịch, hiếp nghèo. Tất cả điều đó chứng tỏ Chê đã cố gắng tối đa để bảo vệ cho các đồng chí rút lui, cho đến lúc bị trọng thương. Địa hình núi đá hiểm trở làm cho các du kích nhận thấy nhau rất khó khăn. Nhưng người bảo vệ bờ suối bên kia cách Chê hàng trăm mét, đã chống cự cuộc tấn công cho đến chap tối, mới thoát khỏi vòng vây quân thù và đi về địa điểm tập trung đã định trước.

Chê Ghêvara đã chiến đấu sau khi bị thương mãi cho đến khi nòng súng M-2 của ông bị trúng đạn và bị phá hủy hoàn toàn không sử dụng được nữa. Khẩu súng lục bên mình của ông cũng đã hết đạn. Hoàn cảnh không thể tưởng tượng nổi ấy đã giải thích việc ông bị địch bắt sống. Nhưng vết thương ở chân khiến ông không thể tự đi được, tuy nó không làm chết người ngay. Chê bị đưa về làng Higuera và vẫn còn sống trong khoảng 24 giờ nữa.

Ông đã từ chối không trao đổi một lời nào với kẻ địch và một tên sĩ quan say rượu định chọc tức ông liền bị một quả đấm ngay giữa mặt.

Trong cuộc họp tại thủ đô La Paz, tổng thống Bolivia René Barrientos và các sĩ quan cao cấp khác trong chính phủ quân sự Bolivia đã lạnh lùng thông qua quyết định giết Ché Guevara. Quyết định tàn bạo này được thi hành ngay tại trường học làng Higuera, chứ không đưa về thủ đô La Paz. Một tên hạ sĩ say mêm được lệnh của cấp trên bắn một loạt tiểu liên vào chân của ông để kéo dài một cách tàn nhẫn sự hấp hối của ông. Cho đến khi, một tên hạ sĩ khác, cũng say khuynh, bắn một phát súng lục vào ngực mới làm ông chết hẳn. Nhưng giờ phút cuối cùng của Ché Guevara trong tay kẻ thù là những giờ phút rất đau đớn cho ông. Hắn không một người nào được chuẩn bị đầy đủ như Ché để chịu đựng được thử thách như thế. Ché Guevara mãi đi, mới 39 tuổi ; nhưng tinh thần chiến đấu của ông vẫn sống mãi trong trái tim nhân dân Mĩ Latinh và nhân dân tiến bộ trên toàn thế giới.

98 - SỰ KẾT THÚC CHÉ ĐỘ APACTHAI Ở NAM PHI

Chủ nghĩa Apacthai là chủ nghĩa phân biệt chủng tộc cực đoan và tàn bạo được thực hiện tại Nam Phi. Từ Apacthai (Apartheid) là ghép hai từ tiếng Hà Lan nói ở châu Phi : apart là "tách biệt" và heid là "chủng tộc". Những người theo chủ nghĩa Apacthai lập luận rằng người da trắng và người da đen không thể bình đẳng được, phải sống tách biệt nhau và chỉ có sự tách biệt theo màu da thì mới có thể đảm bảo được sự phát triển của chủng tộc và quốc gia.

Đạo luật đầu tiên về chủ nghĩa Apacthai ban hành ở Nam Phi vào năm 1913 (thời kì thực dân Anh thống trị Nam Phi) và được tăng cường mạnh mẽ từ năm 1948, khi chính quyền nằm trong tay

Đảng Dân tộc của người da trắng ở Nam Phi. Năm 1961, Anh trao trả độc lập cho Nam Phi, chính quyền da trắng ở Nam Phi (còn gọi là chính quyền Prétoria - Prétoria là thủ đô của nước Cộng hòa Nam Phi) vẫn lấy chủ nghĩa Apartheid làm quốc sách của họ. Người da trắng (chủ yếu là người Hà Lan và Anh) chỉ chiếm khoảng 1/5 dân số, nhưng lại nắm trong tay 87% đất đai trồng trọt, 75% tổng số thu nhập và toàn bộ hầm mỏ, xí nghiệp, ngân hàng, giao thông vận tải. Chính quyền Prétoria đã ban hành hơn 70 đạo luật phân biệt chủng tộc như "luật cách ly chủng tộc", "luật trị an công cộng", "luật giao thông", "luật giấy thông hành" v.v..., theo đó, những người da đen và da màu (70% dân cư là người da đen, 9% là người lai, còn lại là người Ấn Độ và các kiều dân khác) phải sống trong những "khu riêng biệt", chữa bệnh ở những bệnh viện riêng, đi xem chiếu bóng hay ca kịch ở những rạp hát riêng, đi học ở những trường học riêng và đặc biệt họ bị xét xử theo những pháp luật riêng. Trong lao động, người da đen và da màu phải làm những công việc nặng nhọc, bẩn thỉu, trong khi đó lương chỉ bằng 1/10 lương của công nhân da trắng nếu làm việc ở các đồn điền hoặc 1/7 nếu làm việc ở các xí nghiệp, hầm mỏ và không được hưởng một chút quyền tự do, dân chủ nào.

Năm 1912, một tổ chức chính trị của người da đen ở Nam Phi đã được thành lập, gọi là Đại hội dân tộc Phi (ANC). Mục tiêu chủ yếu của Đại hội là đấu tranh thủ tiêu chế độ phân biệt chủng tộc Apartheid, xây dựng một xã hội dân chủ, bình đẳng. Từ những năm 50, phong trào đấu tranh phản đối chủ nghĩa phân biệt chủng tộc của nhân dân da đen Nam Phi phát triển mạnh mẽ. Tháng 3-1960, một cuộc khởi nghĩa của những người da đen Nam Phi đã nổ ra và bị đàn áp nặng nề. Tổ chức ANC bị chính quyền Prétoria cấm hoạt động. ANC phải rút vào hoạt động bí mật. Năm 1961, ANC thành lập tổ chức vũ trang lấy tên là "Ngọn gió dân tộc", phát động chiến tranh du kích trên toàn bộ lãnh thổ Nam Phi.

Nelson Mandela, luật sư người da đen, là một trong những lãnh tụ của tổ chức ANC. Đầu năm 1962, Mandela bí mật đi thăm các nước châu Phi và sang Anh, tranh thủ sự giúp đỡ của họ cho ANC. Khi trở về nước, ông bị chính quyền Pretoria bắt giam với tội ám mưu lật đổ chính quyền và kết án tù chung thân. Trong suốt 27 năm bị giam cầm, ông vẫn giữ vững khí tiết của người cách mạng, còn tổ chức lớp học văn hóa và chính trị trong nhà tù (được gọi là "trường Đại học Mandela").

Việc chính quyền phân biệt chủng tộc ở Nam Phi ngày 18-10-1985 xử tử anh B. Molotov, một nhà thơ yêu nước của nhân dân Nam Phi, đã gây ra một làn sóng căm phẫn trong nước và trên khắp thế giới. Nhiều cuộc biểu tình rầm rộ của đồng bào các tầng lớp nhân dân ở nhiều thành phố và thị trấn đã diễn ra. Đầu 18-10-1985, Đại hội dân tộc Phi (ANC) đã ra tuyên bố kịch liệt lên án hành động tội ác dã man của bọn cầm quyền phân biệt chủng tộc Nam Phi và khẳng định cái chết của B. Molotov sẽ đẩy mạnh hơn nữa cuộc đấu tranh giải phóng của người da đen Nam Phi. Tổng thư ký Liên Hợp Quốc Javier Pérez de Cuéllar ra tuyên bố vạch rõ hành động tội ác của bọn cầm quyền Nam Phi chứng tỏ chúng coi thường dư luận quốc tế. Hội đồng hòa bình thế giới kêu gọi tất cả các nước trên thế giới cát cứt quan hệ ngoại giao với chính quyền Nam Phi và thực hiện những biện pháp trừng phạt toàn diện đối với chế độ này. Ban thư ký Tổ chức quốc tế các nhà báo (OIJ) kêu gọi các nhà báo trên thế giới hãy dùng ngòi bút của mình để vạch trần bản chất dã man của chế độ phân biệt chủng tộc Nam Phi. Tại hội nghị khối Liên Hiệp Anh đang họp ở Nassau (Bahama), thủ tướng Ấn Độ Rajiv Gandhi kêu gọi hội nghị hãy tiến hành mọi biện pháp nhằm xóa bỏ chế độ Apartheid ở Nam Phi. Tổ chức Thống nhất châu Phi (OAU), Ủy ban đoàn kết Á - Phi của nhiều nước cũng bày tỏ sự thương tiếc đối với anh B. Molotov, lên án tội ác của giới cầm quyền phân biệt chủng tộc Nam Phi, đồng thời bày tỏ sự ủng hộ đối với cuộc đấu tranh chính nghĩa của nhân dân Nam Phi nhằm xóa bỏ chế độ Apartheid vô nhân đạo.

Đồng thời với làn sóng căm phẫn của nhân dân Nam Phi và thế giới về việc chính quyền Nam Phi sát hại anh B. Môlôixê, phong trào đòi thả Nenxon Mandêla cũng diễn ra sôi nổi trong nước và trên thế giới. Năm 1985, các nước Thế giới thứ ba đã tuyên dương và tặng thưởng huân chương cho vợ chồng Mandêla. Trước áp lực của quốc tế và nhân dân trong nước, chính quyền Prétoria buộc phải thả Mandêla. Để tìm cách thoát ra khỏi cuộc tẩy chay kinh tế và ngoại giao của thế giới, chính quyền Prétoria phải vào nhà tù, nơi giam giữ Mandêla để tiến hành đối thoại với Ông. Mandêla đã chỉ ra lối thoát duy nhất cho Nam Phi là đàm phán giữa chính phủ với ANC.

Tháng 9-1989, Ông Đơ Cléc lên làm Tổng thống Nam Phi, đã tuyên bố bãi bỏ lệnh cấm ANC hoạt động. Ngày 11-2-1990, chính phủ Prétoria đã phải trả lại tự do cho Ông Mandêla. Lúc này nhà cách mạng kiên trinh của nhân dân da đen Nam Phi Nenxon Mandêla đã 72 tuổi. Tuy đã có tuổi, nhưng ra khỏi nhà tù, Ông lại lao ngay vào cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa Apartheid mạnh mẽ hơn. Nhiệm vụ đầu tiên của Ông là tập hợp lực lượng ANC trong và ngoài nước. Ông đi thăm nhiều nước châu Phi và quyết định đưa tổng bộ ANC từ nước ngoài trở về trong nước. Không bao lâu, Ông được cử làm Phó chủ tịch ANC thay thế Ông Phó chủ tịch cũ bị ốm nặng.

Đầu tháng 4-1990, Nenxon Mandêla dẫn đầu phái đoàn ANC tiến hành đàm phán với chính phủ Đơ Cléc. Ngày 17-6-1991, Quốc hội Nam Phi đã phê chuẩn đạo luật hủy bỏ sắc lệnh phân biệt chủng tộc. Về mặt pháp lý, chủ nghĩa Apartheid ở Nam Phi đã cáo chung. Tuy nhiên, cuộc đấu tranh chống chủ nghĩa Apartheid vẫn còn rất phức tạp. Sau khi điều kiện tiên quyết của ANC là phóng thích chính trị phạm được đáp ứng, tháng 8-1991, ANC tuyên bố đình chỉ đấu tranh vũ trang. Nhưng do chính quyền Prétoria kéo dài thời gian cho phép những thành viên ANC lưu vong trở về

nước, lại thêm những vụ xung đột bạo lực giữa các bộ lạc da đen-Nam Phi do cảnh sát gây nên, khiến nhiều người bất mãn. Tháng 7-1991, đại hội đầu tiên của ANC sau khi giành được quyền hợp pháp, đã họp và thảo luận thấu đáo phương châm đối thoại với chính phủ Pretoria. Đại hội đã bầu ra Ban chấp hành trung ương mới và Mandela được bầu làm Chủ tịch. Tháng 12-1991, Mandela bắt đầu đàm phán với chính phủ Pretoria về vấn đề pháp chế nghị viện và bầu cử tự do. Trải qua nhiều lần trắc trở do những cuộc xung đột bạo lực giữa những người Phi da đen vẫn còn xảy ra hết sức phức tạp và nghiêm trọng, nhiều lần cuộc đàm phán tưởng chừng như bế tắc, nhưng cuối cùng do sự sáng suốt và khôn khéo của Mandela, những chương ngại trên con đường đàm phán đã được gạt bỏ. Ngày 26-9-1992, Mandela và Đô Cléc đã đi tới kí kết bị vong lục. Ngày 27-4-1994, một cuộc tổng tuyển cử bầu Tổng thống đầu tiên gồm cả người da đen và da trắng ở Nam Phi đã được tiến hành. Ngày 10-5-1994, sau khi giành được đa số phiếu, Nelson Mandela, người da đen đầu tiên trong lịch sử Nam Phi, nhậm chức Tổng thống. Chủ nghĩa Apartheid, trên thực tế, đã chấm dứt.

99 - HỘI NGHỊ Á - PHI LẦN THỨ NHẤT HAY HỘI NGHỊ BANGDUNG (1955)

Sau Chiến tranh thế giới thứ hai, nhân dân các nước thuộc địa và nửa thuộc địa đã lần lượt nỗi dậy đấu tranh giải phóng dân tộc, đập tan gông cùm của chủ nghĩa thực dân hàng mấy trăm năm, xây dựng các quốc gia độc lập. Tuy nhiên các nước đế quốc, thực dân vẫn luôn dùng các thủ đoạn quân sự và kinh tế đe dọa các nước Á - Phi. Muôn thật sự thoát khỏi sự khống chế của các nước đế quốc, thực dân, các nước Á - Phi cần phải đoàn kết lại.

Tổng thống Xucacnô của Indonêxia là người đầu tiên đề xuất triệu tập hội nghị quốc tế các nước Á - Phi tăng cường sự hợp

tác đoàn kết giữa các nước Á - Phi. Đề nghị của Tổng thống Xucacnô được Hội nghị Thủ tướng của năm nước Ấn Độ, Indônêxia, Mianma, Pakixtan và Xri Lanca họp ở Colômbô (thủ đô Xri Lanca) tán thành và đứng ra triệu tập Hội nghị Á - Phi lần thứ nhất. Các nhà lãnh đạo của năm nước quyết định họp tại thành phố Băngdung của Indônêxia vào tháng 4-1955, do đó Hội nghị này còn được gọi là "Hội nghị Băngdung".

Hội nghị Băngdung đã mời đại biểu của 29 nước Á - Phi tham dự. Đây là một cuộc họp lớn lần đầu tiên của các nước Á - Phi, đại diện cho hơn một nửa số dân trên toàn thế giới. Một số nước phương Tây không hài lòng với Hội nghị này. Dư luận Mĩ nhạo háng Hội nghị Băngdung, họ nói các nước Á - Phi muốn thành lập một "Liên Hợp Quốc nhỏ của người da màu" và đoán mò rằng "Hội nghị sẽ kết thúc trong hỗn loạn". Tập đoàn Mĩ - Tưởng lo ngại đoàn đại biểu Trung Quốc đến tham dự Hội nghị, đã tung tin "Trung Quốc muốn giành quyền lãnh đạo thế giới Á - Phi" v.v...

Băngdung là một thành phố đẹp nằm trên đảo Giava, gần thủ đô Giacacia (Indônêxia). Trung tuần tháng 4-1955, ở đây đang là mùa xuân tươi thắm. Nhân dân Indônêxia nô nức, vui mừng chào đón các đoàn đại biểu của 29 nước từ hai châu lục Á, Phi về đây hội tụ. Ngày 18-4-1955, Hội nghị Á - Phi lần thứ nhất cử hành ở Cung Độc lập của Indônêxia tại Băngdung. Trên chủ tịch đoàn, nguyên thủ của năm nước khởi xướng (Indônêxia, Ấn Độ, Pakixtan, Mianma và Xri Lanca) ngồi dàn ngang, đằng sau treo cờ của 29 nước tham gia Hội nghị. Hội trường ngồi chật ních, không có chỗ bỏ trống. Tổng thống Xucacnô đứng lên đọc diễn văn khai mạc. Sau một tràng vỗ tay dài chào đón người khởi xướng và là chủ nhân của đất nước đăng cai chấm dứt, Tổng thống Xucacnô nói : "Đây là hội nghị lần đầu tiên hiện từng có trong lịch sử người da màu..., đây là điểm khởi đầu mới mẻ của lịch sử thế giới...". Tiếp đó, Tổng thống nhấn mạnh : "Để cho hoàn cảnh xã hội, lối sống,

tập quán dân tộc, màu da, ngôn ngữ của các nước đang có mặt tại đây không giống nhau, nhưng điều đó có sao đâu... Chúng ta liên kết với nhau vì cùng căm ghét tệ phân biệt chủng tộc, chúng ta liên kết với nhau vì cùng căm ghét chủ nghĩa thực dân chúng ta liên kết với nhau vì quyết tâm bảo vệ hòa bình thế giới". Bài phát biểu của Tổng thống Xucacnô đã gây xúc động sâu sắc.

Hội nghị Bandung đã thảo luận những vấn đề chung có quan hệ thiêng thân đến nhân dân các nước Á, Phi, như vấn đề chủ quyền dân tộc và sự nghiệp đấu tranh chống chủ nghĩa thực dân, vấn đề xúc tiến sự hợp tác hòa bình trên thế giới, vấn đề hợp tác kinh tế, văn hóa giữa các nước tham gia Hội nghị. Hội nghị đã nhất trí thông qua bản Tuyên bố chung, mà tinh thần chủ yếu là chống chủ nghĩa thực dân, đảm bảo độc lập dân tộc, tăng cường việc hợp tác kinh tế, văn hóa giữa các nước Á, Phi hoàn toàn phù hợp với năm nguyên tắc chung sống hòa bình, đầy mạnh sự nghiệp hòa bình và an ninh trên toàn thế giới.

Trong những bài phát biểu ý kiến của các đoàn đại biểu, tình thân hữu nghị, hòa hợp là chủ yếu, nhưng cũng có một số tiếng nói lạc điệu, công kích Trung Quốc mới. Lúc này, các nước dự họp mong muốn được nghe đại biểu Trung Quốc phát biểu ý kiến. Thủ tướng Trung Quốc Chu Ân Lai bước lên bục, đọc bài viết : "Đoàn đại biểu Trung Quốc đến đây tìm sự đoàn kết chứ không đến cãi nhau. Những người Cộng sản chúng tôi không chối cãi rằng chúng tôi tin tưởng vào chủ nghĩa cộng sản và cho rằng chế độ xã hội chủ nghĩa là tốt đẹp. Nhưng hội nghị này không phải là để tuyên truyền ý thức tư tưởng cá nhân và chế độ chính trị của các nước... Đoàn đại biểu Trung Quốc tìm cái giống nhau, chứ không tìm cái khác nhau. Giữa chúng ta có cơ sở để tìm những điểm giống nhau không ? Có đấy ! Đó chính là tai họa và đau khổ của tuyệt đại đa số các nước và nhân dân từ thời cận đại đến nay đều từng đã nếm trải và hiện nay cũng đang còn chịu đựng ;

những tai họa và đau khổ đó do chủ nghĩa thực dân gây ra... Chúng ta tìm ra cơ sở chung trong việc loại bỏ tai họa và đau khổ do chủ nghĩa thực dân gây ra. Chúng ta dễ dàng hiểu biết và tôn trọng lẫn nhau, thông cảm và ủng hộ nhau, chứ không phải lo ngại và sợ hãi nhau, công kích và đối lập nhau...". Phát biểu của thủ tướng Chu Ân Lai đã được nhiều đại biểu của các nước dự họp tán đồng, đánh tan nỗi ngờ vực lo ngại của một số nước đối với Trung Quốc, làm tăng thêm sự hiểu biết lẫn nhau giữa các nước Á - Phi.

Ngày 24-4-1955, Hội nghị Bandung đã bế mạc thắng lợi. Hội nghị Bandung đánh dấu các nước Á - Phi bắt đầu bước lên vũ đài quốc tế, tham gia tích cực vào việc giải quyết những vấn đề chung của khu vực và của toàn nhân loại.

100 - SỰ THÀNH LẬP "HIỆP HỘI CÁC QUỐC GIA ĐÔNG NAM Á" (ASEAN)

Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN) được thành lập ngày 8-8-1967, lúc đầu bao gồm năm nước là Indônêxia, Malaixia, Thái Lan, Philippin và Xingapo. Các quốc gia Đông Nam Á này khi đó đều đã giành được độc lập và đang phát triển theo con đường tư bản chủ nghĩa. Chính phủ các nước này đều chú trọng việc phát triển kinh tế, thực hiện công nghiệp hóa và đạt được tỷ lệ phát triển kinh tế trung bình là 6,5%. Tuy nhiên các nước này còn đứng trước nhiều thách thức về chính trị và kinh tế do sức ép từ bên ngoài, do tình hình trong nước và cả trong quan hệ giữa các nước này với nhau. Vì thế, nhu cầu tập hợp nhau lại dưới hình thức một tổ chức chính trị-kinh tế khu vực để đối phó với những thách thức nêu trên trở nên cấp bách.

Cuối năm 1966, ngoại trưởng Thái Lan gửi đến các ngoại trưởng Indônêxia, Malaixia, Philippin và Xingapo bản dự thảo về việc tổ

chức "Hội các quốc gia Đông Nam Á về hợp tác khu vực". Sau nhiều cuộc trao đổi thảo luận, tháng 8-1967, ngoại trưởng năm nước Thái Lan, Indônêxia, Philippin, Malaixia và Xingapo đã họp ở Bangkok (thủ đô Thái Lan) và ngày 8-8-1967 đã ra tuyên bố về việc thành lập Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (viết tắt tiếng Anh là ASEAN).

Mục tiêu của Hiệp hội là thúc đẩy sự phát triển kinh tế, văn hóa và xã hội của các nước thành viên, xây dựng một Đông Nam Á hòa bình, tự do, trung lập. Tại Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ nhất họp tại Bali (Indônêxia) ngày 24-2-1976, những người đứng đầu chính phủ năm nước thành viên đầu tiên của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN) đã ký *Hiệp ước thân thiện và hợp tác ở Đông Nam Á* tại Bali (Indônêxia), gọi tắt là Hiệp ước Bali, quy định những nguyên tắc cơ bản chỉ đạo mối quan hệ hữu nghị và hợp tác giữa các nước thành viên của Hiệp hội.

Hiệp ước Bali có sáu nguyên tắc cơ bản chỉ đạo quan hệ hữu nghị và hợp tác giữa các nước thành viên là :

1. Tôn trọng độc lập, chủ quyền, bình đẳng, toàn vẹn lãnh thổ của nhau và bản sắc dân tộc của tất cả các quốc gia.
2. Quyền của mỗi quốc gia tồn tại theo cách riêng của mình không bị can thiệp, lật đổ và gây sức ép từ bên ngoài.
3. Không can thiệp vào công việc nội bộ của nhau.
4. Giải quyết các bất đồng và tranh chấp bằng biện pháp hòa bình.
5. Không đe dọa hay sử dụng vũ lực.
6. Hợp tác có hiệu quả giữa các nước.

Cơ cấu tổ chức ban đầu của ASEAN bao gồm : Hội nghị Bộ trưởng Ngoại giao của các nước thành viên (mỗi năm họp một lần), Ủy ban thường trực, Ban thư ký, 9 ủy ban chuyên môn, Ủy ban phối hợp... Trụ sở chính của Ủy ban thường trực đóng tại

Bangkok (Thái Lan). Trụ sở của Ban thư ký đóng tại Giacarta (Indonesia).

Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á ngày càng được mở rộng. Năm 1984, Brunay Darussalam gia nhập. Sau khi Hiệp định Pari về Campuchia được ký kết (tháng 10-1991), quan hệ giữa ASEAN và ba nước Đông Dương (Việt Nam, Lào và CPC) chuyển từ chính sách đối đầu sang đối thoại, hợp tác trong cùng tôn tại hòa bình. Ngày 22-7-1992, Việt Nam và Lào đã chính thức tham gia Hiệp ước Bali và trở thành quan sát viên của ASEAN. Ngày 28-7-1995, tại Bandar Seri Begawan thủ đô vương quốc Brunay, đã diễn ra lễ kết nạp Việt Nam thành thành viên chính thức của ASEAN. Ngày 23-7-1997, Lào và Mianma trở thành các thành viên đầy đủ của ASEAN trong buổi lễ trọng thể kết nạp tổ chức ở Kuala Lumpur (Malaysia). Hội nghị cấp cao ASEAN lần thứ 6 tại Hà Nội (tháng 12-1998) đã quyết định kết nạp Campuchia và ngày 30-4-1999, lễ kết nạp Vương quốc Campuchia làm thành viên thứ 10 của ASEAN đã được tổ chức tại Hà Nội.

Sự ra đời của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á (ASEAN) là hợp với xu thế chung trong sự phát triển thế giới ngày nay. Sự hợp tác giữa các quốc gia thành viên trong Hiệp hội đã đem lại lợi ích chung cho tất cả các quốc gia, góp phần xây dựng nền tảng vững chắc cho hòa bình, ổn định và phồn vinh cho khu vực và trên thế giới.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. ALMANACH - *Những nền văn minh thế giới*. Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội - 1995.
2. ĐẶNG ĐỨC AN (chủ biên), ĐẶNG QUANG MINH, LẠI BÍCH NGỌC, ĐẶNG THANH TỊNH. *Nhân vật lịch sử và danh nhân văn hóa thế giới*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1996.
3. NGUYỄN THẾ ANH. *Lịch sử các nước Đông Nam Á. (Trừ Việt Nam)*. Nxb Lửa Thiêng, Sài Gòn - 1972.
4. ĐINH NGỌC BẢO... *Tư liệu giảng dạy lịch sử kinh tế - văn hóa ở trường Phổ thông Trung học*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1993.
5. THÁI BẰNG. *Ấn Độ : Quê hương của Thánh Gandhi*. Quyển 1. Nxb Tinh Việt, Sài Gòn - 1958.
6. E.O.BECDIN. *Lịch sử Thái Lan*. Nxb Khoa học xã hội Hà Nội.
7. PHAN VĂN BỀN, ĐẶNG BÍCH HÀ và các cộng sự. *Lược sử nước Lào*. Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội - 1978.
8. NGÔ VĂN DOANH. *Indonexia - Đất nước, con người*. Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội - 1993.
9. NGÔ VĂN DOANH. *Indonexia - Những chặng đường lịch sử*. Nxb Chính trị Quốc gia. Hà Nội - 1995.
10. LUYDO ĐOÓCNOMAN. *Gienný Mác*. Nxb Phụ nữ, Hà Nội - 1973.
11. WILL DURANT. *Lịch sử văn minh Ấn Độ*. Nxb Lá Bối, Sài Gòn - 1971.
12. WILL DURANT. *Lịch sử văn minh Arập*. Nxb Phục Hưng, Sài Gòn - 1975.
13. WILL DURANT. *Lịch sử văn minh Trung Quốc*. Đại học Sư phạm thành phố Hồ Chí Minh xuất bản.
14. LÊ MINH ĐỨC, NGUYỄN NGHĨ. *Lịch sử nước Mì*. Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội 1994.
15. NGUYỄN VĂN ĐỨC, TRẦN VĂN TRỊ, PHẠM GIA HẢI, PHAN NGỌC LIÊN. *Lịch sử thế giới cận đại (1640-1870)*. Quyển I, tập I. Nxb Giáo dục, Hà Nội 1978.
16. A. ÉPHIMÔP. *Lịch sử cận đại*. tập I. Nxb Sự thật, Hà Nội 1959.

17. ĐẶNG BÍCH HÀ, NGUYỄN VĂN ĐỨC, PHAN NGỌC LIÊN, LÊ VĂN TRINH. *Tư liệu tham khảo Lịch sử thế giới cận đại*. Đại học Sư phạm Hà Nội I, Hà Nội 1967.
18. D.G.E. HALL. *Lịch sử Đông Nam Á*. Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội 1997.
19. PHẠM GIA HẢI, PHAN NGỌC LIÊN, NGUYỄN VĂN ĐỨC, TRẦN VĂN TRỊ. *Lịch sử thế giới cận đại (1640 – 1870)*. Quyển I, tập II. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1971.
20. PHẠM GIA HẢI, PHẠM HỮU LU, PHAN NGỌC LIÊN, TRẦN VĂN TRỊ. *Lịch sử thế giới cận đại (1640 – 1870)*. Quyển I, tập III, phần I và quyển I tập III phần II. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1979 - 1980.
21. PHẠM GIA HẢI (chủ biên), PHẠM HỮU LU, ĐẶNG THANH TỊNH, NGUYỄN HỒNG LIÊN. *Lịch sử thế giới cận đại (1871-1918)*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1992.
22. NGUYỄN VĂN HỒNG, VŨ DUONG NINH. *Lịch sử cận đại thế giới*. Tập I, II và III. Nxb Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội 1985-1986 và 1987.
23. NGUYỄN QUỐC HÙNG, ĐỖ QUANG HUNG, VŨ DUONG NINH. *Những ngày kỉ niệm và lịch sử*. Nxb Phổ thông, Hà Nội - 1978.
24. NGUYỄN QUỐC HÙNG, VŨ DUONG NINH. *Các nước Nam Mi*. Tập I và II. Nxb Sự thật, Hà Nội 1978-1979.
25. VŨ HÙNG. *Dimitorop*. Nxb Kim Đồng, Hà Nội - 1976.
26. NGUYỄN THÙA HỶ. *Ấn Độ qua các thời đại*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1986.
27. NGUYỄN THÙA HỶ. *Tìm hiểu văn hóa Ấn Độ*. Nxb Văn hóa, Hà Nội - 1987.
28. ĐẶNG XUÂN KHÁNG, VŨ DUONG NINH. *Các nước châu Phi*. Tập I. Nxb Sự thật, Hà Nội - 1986.
29. NGUYỄN LAM KIỀU, NGUYỄN XUÂN KỲ. *Lịch sử thế giới hiện đại (1917-1945)*. Quyển I, tập I. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1978.
30. NGUYỄN ĐÌNH LÊ, NGHIÊM ĐÌNH VỸ. *Trên đất nước những đảo lửa*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1987.
31. NGUYỄN ĐÌNH LÊ. *Đất nước Chùa vàng*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1988.

32. PHAN NGỌC LIÊN (chủ biên), ĐINH NGỌC BẢO, TRẦN THỊ VINH, ĐỖ THANH BÌNH. *Lịch sử Nhật Bản*. Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội - 1995.
33. PHAN NGỌC LIÊN (chủ biên), NGHIÊM ĐÌNH VỲ, TRẦN THỊ VINH, ĐINH NGỌC BẢO. *Lược sử Đông Nam Á*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1997.
34. PHẠM HỮU LU, PHAN NGỌC LIÊN, NGUYỄN THỊ THƯ, ĐẶNG THANH TỊNH. *Tư liệu giảng dạy Lịch sử thế giới cận đại*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1985.
35. ĐỒNG TẬP MINH. *Sơ lược Lịch sử Trung Quốc*. Nxb Ngoại văn, Bắc Kinh - 1963.
36. JAWAHARLAN NEHRU. *Phát hiện Ấn Độ*. Tập I, II và III. Nxb Văn học, Hà Nội - 1990.
37. HỮU NGỌC. *Chân dung văn hóa đất nước Mặt trời mọc*. Nxb Thế giới, Hà Nội - 1993.
38. VÕ VĂN NHUNG. *Lược sử Indônêxia*. Nxb Sử học, Hà Nội - 1962.
39. F.N.NIKIPHORÓP. *Lịch sử thế giới*. Tập I, II và III. Nxb Sử học, Hà Nội - 1961.
40. LUONG NINH. *Các nước Đông Nam Á*. Nxb Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội - 1984.
41. LUONG NINH (chủ biên), NGHIÊM ĐÌNH VỲ, ĐINH NGỌC BẢO. *Đất nước Lào - Lịch sử và văn hóa*. Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội - 1996.
42. VŨ DƯƠNG NINH (chủ biên). *Đại cương Lịch sử thế giới cận đại*. Tập I và II. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1995 và 1996.
43. VŨ DƯƠNG NINH. *Lịch sử vương quốc Thái Lan*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1995.
44. VŨ DƯƠNG NINH (chủ biên). *Lịch sử Ấn Độ*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1995.
45. UYLIAM Z.PHÔXTO. *Đại cương Lịch sử chính trị châu Mĩ*. Nxb Sự thật, Hà Nội - 1960.
46. NICOLAI PÔTVÔISKI. *Những mẩu chuyện về Lenin năm 1917*. Nxb Quân đội nhân dân, Hà Nội - 1960.
47. LÊ VĂN QUANG. *Lịch sử vương quốc Thái Lan*. Nxb Thành phố Hồ Chí Minh - 1995.

48. VŨ ĐẠI QUANG. *100 nhân vật ảnh hưởng lịch sử Trung Quốc*. Nxb Trẻ, thành phố Hồ Chí Minh - 1996.
49. LÊ VINH QUỐC (chủ biên), NGUYỄN THỊ THU, NGUYỄN THỊ KIM DUNG, CAO THỊ LAN CHI. *Các nhân vật lịch sử cận đại*. Tập I, M1. Nxb Giáo dục - 1996.
50. NGUYỄN HUY QUÝ (chủ biên). *Lịch sử hiện đại thế giới (1917-1945)*. Nxb Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội - 1984.
51. NGUYỄN HUY QUÝ. *Lịch sử Chiến tranh thế giới thứ hai*. Nxb Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội - 1985.
52. NGUYỄN HUY QUÝ, LÊ KHẮC THÀNH. *Lịch sử Liên Xô*. Nxb Đại học và Trung học chuyên nghiệp, Hà Nội - 1987.
53. G.S. SAMSON. *Lịch sử Nhật Bản*. Tập I. Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội - 1994.
54. LÊ VĂN SÁU. *Lịch sử yếu lược phong trào Công sản và công nhân quốc tế trong thời kì hiện đại*. Tập I và II. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1969.
55. HỒ TÁ, SƠ NGUYỄN, CHƯƠNG DIỆP. *Mĩ Latinh đấu tranh cho độc lập dân tộc và dân chủ*. Nxb Sự thật, Hà Nội - 1962.
56. E. TACLÉ. *Napoléon Bonapac*. Nxb Quân đội nhân dân, Hà Nội - 1993.
57. CHIÊM TẾ. *Phương Đông từ sau Cách mạng tháng Mười Nga (1917-1959)*. Nxb Sử học, Hà Nội - 1959.
58. NGUYỄN ANH THÁI, NGUYỄN ĐÌNH LỄ, ĐẶNG THANH TOÁN, VŨ NGỌC OANH. *Tư liệu giảng dạy Lịch sử thế giới hiện đại (1918-1985)*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1986.
59. NGUYỄN ANH THÁI (chủ biên). *Lịch sử thế giới hiện đại (1917-1945)*. Tập I và II. Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội - 1995.
60. NGUYỄN ANH THÁI (chủ biên). *Lịch sử thế giới hiện đại (1945-1995)*. Tập III và IV. Nxb Đại học Quốc gia, Hà Nội - 1996.
61. NGUYỄN ANH THÁI (chủ biên). *Từ điển tri thức Lịch sử thế giới (Cận đại và hiện đại)*. Tập I, II và III. Nxb Sự Thật và Nxb Chính trị Quốc gia, Hà Nội - 1991, 1992 và 1995.
62. NGUYỄN ANH THÁI (chủ biên), ĐẶNG THANH TỊNH, NGÔ PHƯƠNG BÁ. *Lịch sử Trung Quốc*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1991.
63. VŨ QUANG THIỆN, VŨ THỊ OANH, NGÔ VĂN DOANH, PHẠM KIM HẢO. *Ở xứ Chùa vàng*. Nxb Văn hóa, Hà Nội - 1988.

64. LUONG DUY THÚ (chủ biên), PHAN THU HIỀN, PHAN NHẬT CHIỀU. *Đại cương văn hóa phương Đông*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1996.
65. NGUYỄN XUÂN TRÂM. *Angeli đau thương và anh dũng*. Nxb Lao động, Hà Nội - 1957.
66. TRẦN VĂN TRI. *Cách mạng Pháp 1789*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1989.
67. NGUYỄN XUÂN TRÚC... *Tư liệu về Cách mạng tháng Mười*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1980.
68. CHIÊM TẾ (chủ biên), PHẠM VIỆT TRUNG, ĐỖ VĂN NHUNG. *Đất nước Campuchia - Lịch sử và văn minh*. Bộ Đại học và Trung học chuyên nghiệp. Trường Đại học Tổng hợp Hà Nội xuất bản - 1977.
69. Tủ sách Hai tôi. *Thế giới cận đại*. Tập I và II. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1970.
70. ACKADI VACXBEC. *Suy nghĩ về những câu Mác trả lời con gái*. Nxb Thanh niên, Hà Nội 1976.
71. VIỆN ĐÔNG NAM Á. *Các nước Đông Nam Á - Lịch sử và hiện đại*. Nxb Sự thật, Hà Nội - 1990.
72. NGUYỄN KHẮC VIỆN. *Thái Lan - Một số nét về tình hình kinh tế, chính trị, văn hóa và lịch sử*. Nxb Thông tin - Lý luận, Hà Nội - 1988.
73. PHẠM HỒNG VIỆT. *Nguồn tài liệu cần thiết cho việc nhận thức Lịch sử thế giới*. Nxb Thuận Hóa - Huế - 1992.
74. L. VITGÖP, I.A. XUKHOTIN. *Tình bạn vĩ đại và cảm động*. Nxb Thanh niên, Hà Nội - 1971.
75. NGUYỄN ĐỖ VŨ. *Những ngày kỉ niệm và lịch sử*. Nxb Phổ thông, Hà Nội - 1978.
76. NGHIÊM ĐÌNH VĨ (chủ biên). *Tư liệu giảng dạy lịch sử kinh tế văn hóa (phân Lịch sử thế giới ở Trường Phổ thông trung học)*. Nxb Giáo dục, Hà Nội - 1993.
77. 102 sự kiện nổi tiếng thế giới. Nxb Văn hóa - Thông tin, Hà Nội - 1996.

MỤC LỤC

CÁCH MẠNG TỰ SẢN ANH

1. Cuộc nội chiến giữa vua Anh Sáclor I và Nghị viện Anh	3
2. Vua Anh Sáclor I lên máy chém	5
3. Crômoen - Người lãnh đạo cuộc Cách mạng tự sản Anh	7

CHIẾN TRANH GIÀNH ĐỘC LẬP Ở BẮC MĨ

4. Vũ ném những thùng chè của Anh xuống biển	13
5. Bản "Tuyên ngôn độc lập" của nhân dân Bắc Mĩ	15
6. Đội quân cách mạng của Oasinhton	17

ĐẠI CÁCH MẠNG TỰ SẢN PHÁP

7. Vũ phá ngục Baux mở đầu cuộc Đại Cách mạng tự sản Pháp	24
8. Bản "Tuyên ngôn nhân quyền và dân quyền" của Pháp	26
9. Việc sáng tác bài ca cách mạng "Macxâye"	28
10. Thái độ chống đối cách mạng của vua Lui XVI và vụ hành quyết nhà vua trong Cách mạng tự sản Pháp	30
11. Rôbexpie và nền chuyên chính Giacôbanh	35

ĐẾ CHẾ THỨ NHẤT Ở PHÁP

12. Napôleông Bonapác - Người xây dựng vinh quang của mình trên những thành quả của cách mạng tự sản Pháp	46
13. Những cuộc chiến tranh chống Anh, Áo, Nga	49
14. Những chuyện tình duyên của Napôleông Bonapác	50
15. Việc đưa thi hài của Napôleông Bonapác về nước Pháp	52

ĐẾ CHẾ THỨ HAI Ở PHÁP

16. Napôleông III hay Napôleông "Tiểu đế" - "Đứa cháu nhỏ của ông bác vĩ đại".	54
17. Trận Xôđang - kết thúc số phận hoàng đế của Napôleông III	56
18. Cuộc sống gia đình bất hạnh của Napôleông III	58

CÔNG CUỘC THỐNG NHẤT ĐỨC

19. Bixinac - vị Thủ tướng "sát và máu" của vương quốc Phổ và đế quốc Đức thống nhất.	60
20. Vũ "Bức điện Emxơ giả mạo"	64

CÔNG CUỘC THỐNG NHẤT ITALIA

21. Garibandi - "Người anh hùng áo đỏ" và công cuộc thống nhất Italia	66
---	----

NUỐC NGA SA HOÀNG

22. Piotr Đại đế - nhà cải cách kiệt xuất của nước Nga	74
23. Chiến thắng Pôntava (1709) thể hiện tài năng quân sự của Piotr Đại đế	79

NUỚC NHẬT THỜI MINH TRỊ

24. Cải cách Minh Trị - sự chuyển biến từ chế độ phong kiến sang chế độ tư bản chủ nghĩa ở Nhật Bản	84
25. Trận hải chiến giữa hạm đội Nhật và Nga tại Tsusima (Đối Mã) năm 1905.	91

SỰ RA ĐỜI CỦA CHỦ NGHĨA XÃ HỘI KHOA HỌC

26. Thời niên thiếu của Các Mác	95
27. Mối tình giữa Mác và Gienny	98
28. Tình bạn vĩ đại và cảm động giữa Mác và Enghen	101
29. Công lao của Ph. Enghen trong việc xuất bản quyển II và III bộ "Tư bản" của Các Mác	104
30. Ngày 1-5-1886, ngày đấu tranh của công nhân Chicago (Mỹ), trở thành ngày Quốc tế Lao động.	106

CÔNG XÃ PARI

31. Cuộc cách mạng ngày 4-9-1870	108
32. Chính phủ Vệ quốc lô nguyên hình là "Chính phủ phản quốc"	108
33. Cuộc cách mạng vò sán ngày 18-3-1871	110

34. Cuộc bầu cử Hội đồng Cộng xã và lễ tuyên bố thành lập cộng xã Pari	112
35. Các ủy viên Cộng xã anh hùng	113
36. Gương chiến đấu anh dũng của nữ giáo viên Luidor Misen	117
37. Cuộc nội chiến giữa Cộng xã Pari và Chính phủ Vecxai - "Tuân lệ máu"	120
38. Ogien Pôchiê và bài "Quốc tế ca"	122

**PHONG TRÀO ĐẤU TRANH CHỐNG PHONG KIẾN VÀ
THỰC DÂN XÂM LUỢC Ở CHÂU Á, CHÂU PHI VÀ MÌ LATINH
THỜI CẬN ĐẠI**

39. Người con anh hùng của nước Cộng hòa Haiti - Tuxanh Luvéctuya	125
40. Hôxé Macti - lãnh tụ đầu tiên của phong trào đấu tranh giành độc lập, tự do của nhân dân Cuba	126
41. Cuộc khởi nghĩa của nhân dân Angieri chống thực dân Pháp do Ápden Cađe lãnh đạo	130
42. Cuộc khởi nghĩa của Ông Kẹo	132
43. Cuộc khởi nghĩa của Kommadām	133
44. Cuộc khởi nghĩa của Chậu Phạ Pachay ở Bắc Lào	134
45. Cuộc khởi nghĩa của Hoàng thân Xivôtha ở Campuchia	135
46. Cuộc khởi nghĩa của Acha Xoa và Pucômbô (hay Pôkuimpao) ở Campuchia	136
47. Cuộc khởi nghĩa Dipônêgôrô ở Iudônêxia	138
48. Cuộc khởi nghĩa Xipay ở Ấn Độ	141
49. Lâm Tắc Từ và cuộc chiến tranh thuốc phiện ở Trung Quốc (1840-1842)	145
50. Hồng Tú Toàn - Lãnh tụ phong trào khởi nghĩa nông dân Thái Bình Thiên Quốc ở Trung Quốc	150
51. Khang Hữu Vi, Lương Khải Siêu và phong trào cải cách dân chủ tư sản ở Trung Quốc	157
52. Tôn Trung Sơn và cuộc cách mạng Tân Hợi (1911) ở Trung Quốc	161
53. Vụ bắt giữ Tôn Trung Sơn của Sứ quán nhà Thanh ở Luân Đôn	168

54. Hoạt động cách mạng của Tôn Trung Sơn ở Việt Nam	169
55. "Tôi tin tưởng Triều Tiên nhất định độc lập"	171

CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ NHẤT

56. Trận Vecdoong - mổ chôn người của Chiến tranh thế giới thứ nhất	175
57. Trận Giútlen (1916) - trận hải chiến lớn nhất trong Chiến tranh thế giới thứ nhất	177
58. Hòa ước Vécxai kết thúc cuộc Chiến tranh thế giới thứ nhất	180

CÁCH MẠNG THÁNG MƯỜI Ở NGA

59. Cuộc tấn công Cung điện Mùa Đông ở Pétrotôgrát mở đầu cuộc Cách mạng XHCN tháng Mười Nga	183
60. Cuộc đón tiếp Lênin từ nước ngoài trở về của nhân dân Pétrotôgrat	186
61. Giôn Rít - Tác giả cuốn sách "Mười ngày rung chuyển thế giới".	187
62. Viện Xmhonnui	188
63. Danh tướng thời Cách mạng tháng Mười Nga : Phorunde	189

NUỐC ĐỨC PHÁT XÍT

64. Hitler - Tội phạm đầu sỏ	193
65. Chiến tranh thế giới thứ hai	195
66. Cuộc bạo động Tiệm bia và cuốn "Cuộc chiến đấu của tôi" của Hitler	197

NUỐC ITALIA PHÁT XÍT

67. Cuộc đảo chính phát xít của Mutxolini ở Italia	199
68. Những ngày cuối cùng của Mutxolini	201

PHONG TRÀO GIẢI PHÓNG DÂN TỘC Ở CÁC NUỐC THUỘC ĐỊA VÀ PHỤ THUỘC GIỮA HAI CUỘC CHIẾN TRANH THẾ GIỚI

69. Phong trào Văn hóa mới (1915) và phong trào Ngũ Tứ (1919) ở Trung Quốc	203
--	-----

70. Cuộc Chiến tranh Bắc phạt hay cuộc nội chiến cách mạng lần thứ nhất (1924-1927) ở Trung Quốc	207
71. Phong trào cách mạng ở Ấn Độ dưới sự lãnh đạo của Mahatma Gandhi	209
72. Atgiêng Cactini với phong trào cách mạng Indônêxia	215
73. Vụ án bác sĩ Xucacnô và Luận văn "Indônêxia tố cáo"	217
74. Phong trào cách mạng Lào năm 1945	218

CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

75. Cuộc tấn công chớp nhoáng của quân đội phát xít Đức xâm lược Liên Xô	221
76. Trại tập trung Osovenxim - lò giết người tàn bạo của phát xít Đức	222
77. Chiến thắng Xalingrat của Hồng quân Liên Xô	224
78. Nguyên soái G.K.Giucôp - vị danh tướng của Liên Xô trong Chiến tranh thế giới thứ hai	225
79. Trận Trân Châu Cảng (Pearl Harbor) mở đầu Chiến tranh Thái Bình Dương	227
80. Cuộc kháng chiến chống Nhật của nhân dân Trung Quốc	231
81. Chiến thắng của Mĩ trong Chiến tranh Thái Bình Dương : trận Vịnh Lâytor (1944)	233
82. Việc nghiên cứu chế tạo bom nguyên tử ở Mĩ và vụ Mĩ ném bom nguyên tử xuống đất Nhật	235
83. Vụ xét xử những tên tội phạm chiến tranh Nhật Bản và bản án treo cổ Tôgiô Hideki	238

TỔ CHỨC QUỐC TẾ SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

84. Sự thành lập Liên Hợp Quốc	241
--------------------------------	-----

LIÊN XÔ VÀ CÁC NƯỚC ĐÔNG ÂU SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

85. Chuyến bay đầu tiên vào vũ trụ của nhà du hành vũ trụ Liên Xô Iuri Gagarin	245
86. Cuộc khủng hoảng của Liên Xô và trách nhiệm của Goôcbachôp	247

87. Cuộc đảo chính lật đổ Tổng thống Goðurbachðor thất bại và sự giải thể Liên Xô	250
88. Số phận bức tượng Béclin	254

CÁC NUỐC TÙ BẢN CHỦ NGHĨA PHƯƠNG TÂY SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

89. "Chiến lược toàn cầu" của Đế quốc Mĩ sau Chiến tranh thế giới thứ hai	257
90. Sự phát triển "thần kì" của Nhật Bản sau Chiến tranh thế giới thứ hai	260
91. Sự thành lập "Tổ chức - Hiệp ước Bắc Đại Tây Dương" (NATO)	263
92. Sự hình thành khối "Liên minh châu Âu" (EU)	265

CÁC NUỐC Á, PHI, MĨ LATINH SAU CHIẾN TRANH THẾ GIỚI THỨ HAI

93. Thắng lợi của cuộc Chiến tranh giải phóng ở Trung Quốc	269
94. Cuộc Đại cách mạng văn hóa ở Trung Quốc	271
95. Cuộc tấn công vào pháo đài Moncada (1953) do Phidēn Caxtorō chỉ huy	274
96. Cuộc đổ bộ của con tàu Granma	277
97. Cuộc đời hoạt động cách mạng của Ché Guevara	279
98. Sự kết thúc chế độ Apacthai ở Nam Phi	283
99. Hội nghị Á-Phi lần thứ nhất hay Hội nghị Bandung (1955)	287
100. Sự thành lập "Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á" (ASEAN)	290

TÀI LIỆU THAM KHẢO

Ảnh bìa

*Công cuộc xây dựng mới con đường
cuối thế kỉ XVIII*

*Nhang con đường này là minh chứng của
việc phá vỡ các pháo đài phong kiến,
mở rộng tới nhiều vùng mới khai phá.*

Chịu trách nhiệm xuất bản :

Giám đốc NGÔ TRẦN ÁI

Tổng biên tập VŨ DƯƠNG THỦ Y

Biên tập nội dung :

LÊ ĐÌNH HÀ

Trình bày bìa :

NGUYỄN MẠNH HÙNG

Sửa bản in :

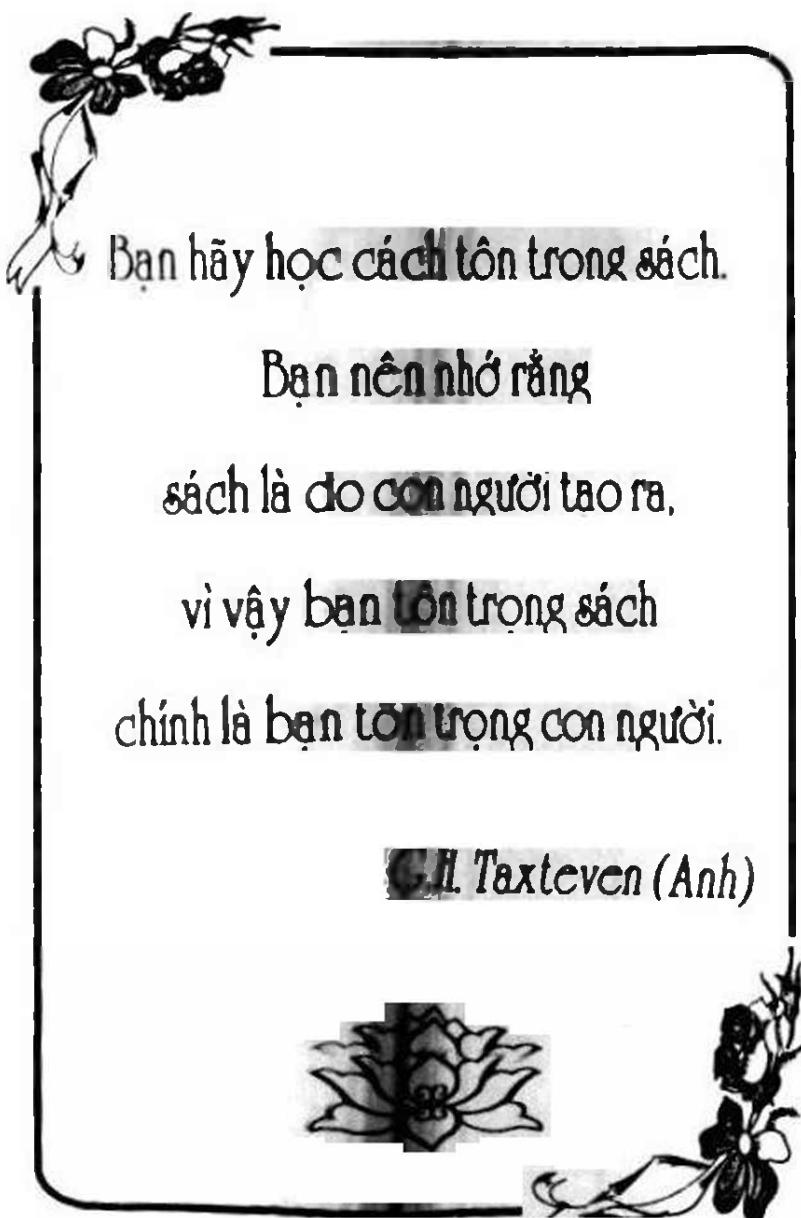
PHAN TỰ TRANG

Chép bản :

PHÒNG CHẾ BẢN (NXB GIÁO DỤC)

NHỮNG MẪU CHUYỆN LỊCH SỬ THẾ GIỚI - TẬP 2

In 4.000 cuốn, (QĐ8TK) khổ 14,3 x 20,3 cm, tại Công ty In và Văn hóa phẩm.
Giấy phép xuất bản số: 1536/872-00. In xong và nộp lưu chiểu tháng 4-2001.

Giá : 18.800đ